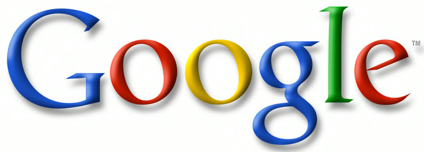
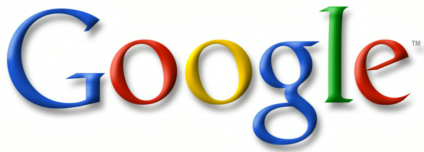
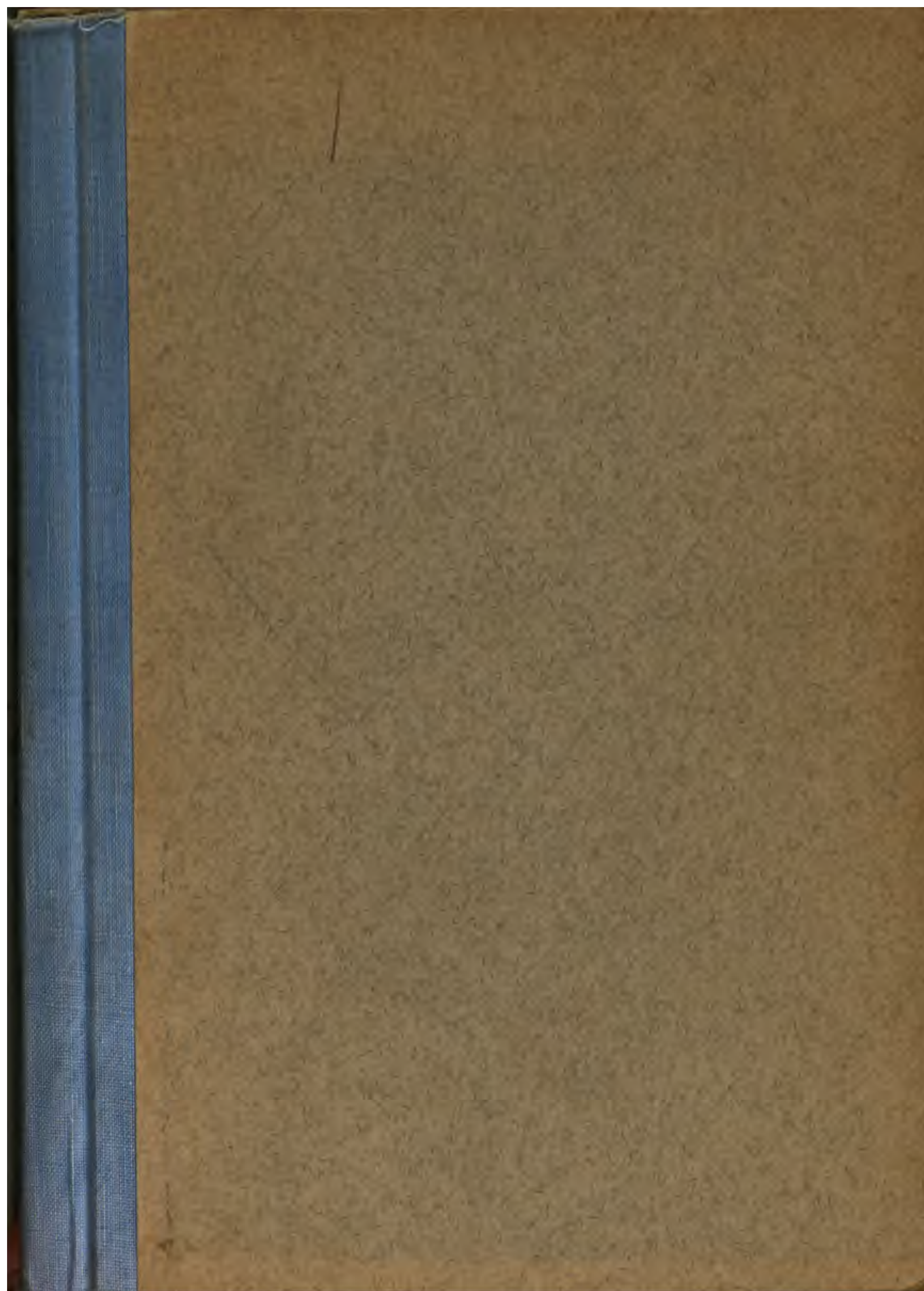
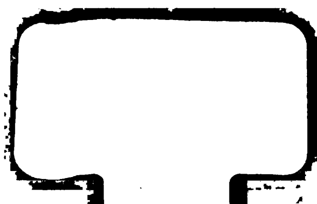

VALDEMAR VEDEL

HELTELIV

EN STUDIE OVER
HELTEDIGTNINGENS
GRUNDTRÆK

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
ERNST BOJESEN
1903

HELTELIV

HELTELIV

EN STUDIE OVER HELTEDIGTNINGENS GRUNDTRÆK

AF

VALDEMAR VEDEL

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
ERNST BOJESEN
1903

TRYKT I 1200
EKSEMPLARER
H. H. THIELES
BOGTRYKKERI

Ligesom Jordklodens Liv uafbrudt afsætter Skydannelser, som stiger til Vejrs for atter at sænke sig som Regn ned over Jorden og skabe nyt Liv og afsondre nye Skyer, saaledes afsætter jo Menneskeheden under sit Livsløb alle de Drømmedannelser, som vi kalder Digtning og som — de ogsaa — sænker sig befrugtende ned igen over Slægterne og skaber nyt Liv og nye Drømme. Længst tilbage mellem disse store Drømmedannelser finder vi hos alle kultiverede Folkeslag en Heltelivets Saga — Samlinger af Sagn og Digte om vældige Kæmper og vældige Kampe, om stærke Skæbner og sjældne Bedrifter, om dyb Patos og høj Etos. Folkenes Litteratur indledes og grundlægges næsten overalt af en saadan Heltedigtning, i forskellige Former følger den et Stykke med ad Kulturudviklingens Vej, og selv ned i den civiliserede Nutid bliver de gamle Sagn og Digte ved at øve noget af deres oprindelige Magt over Fantasien — de gamle Digtninge om de indiske Kuruers og Panduers Kampe, om Troernes og Achæernes Strid for Ilion, om Roland ved Roncevaux, om Cid Campeador, om Beovulf og Völsunger og Didrik af Bern eller om Rustem og de persiske Pehlevaner.

Kun meget ufuldstændig og meget møjsommelig formaar ganske vist vor Nutidsfantasi at levendegøre

de Følelser og Billeder, som de gamle Tiders Tale søger at overføre til os. Vort Øre har jo aldrig mødt den sælsomt hidsende Lyd af Slagets Pilesus, i vor Haand sidder ikke Fornemmelsen ved at skære i levende Kød. Heltemodets Staalsætning og Dødsskrækkens Lammelse, Sejrsjublens Svulmen og Hævnsygens Vanvid har vort Legem og vort Liv kun oplevet i svage Antydninger. Og vor Levevis har ikke stillet os Ansigt til Ansigt med Scener som Overfaldet paa Nibelungerne eller som den gamle Trojanerkonges Knæfald for sin Søns Morder. Derfor klaprer i de gamle Skildringer meget vort Øre forbi, som før har grebet fat i Folks levende Interesser, og meget, som før bares op og udfyldtes af Tilhørernes kraftige Følelser, hænger nu slapt og slunkent hen; tit rasler under Læsningen Heltenes Rustninger tomt og deres Tale tordner hult for os, og forgæves trænges de fremmanede Skygger om os for at faa levende Blod at drikke.

Alligevel er vel ingen saa kultiveret og dresseret, at det jo ikke rykker til i ham, løfter sig og pulserer i ham, hvergang han igen lader Helgekvadenes Verselag hamre mod sit Øre — knappe som Kampraab og skrappe som Stridshug —, eller han hører Rolandskvadets malmklingende Kolonner galopere afsted, afdelingsvis, under deres Assonansers Rytterfaner, — eller kogles af det mangefold strømmende Bølgebrus i Homers Heksametre. Det mærkes, at de sidder endnu i os, under Kulturlag eller omdannede i Kulturformer, alle de samme Kræfter og Tilbøjeligheder, der tumler sig frit i det gamle, ideale Helteliv, og naar de vilde Svaners Flugt stryger hen over Vandspejlet, strækker deres tæmmede

Søstre rundt om Hals efter dem og flakser med Vingerne. Det er jo ikke bare i en Murat, at der stikker en Roland, i en Fritjof Nansen at der stikker en Landnamsmand, eller i en Hedda Gabler at der lurer en Brynhild.

Vi behøver da ogsaa — for at hjælpe os paa Vej til fuld Tilegnelse af Heltedigtningen — kun at leve os tilbage i vore Drengeaar og i, hvad vi dengang digtede og drømte om Stifinderen eller den sidste Mohikaner, om Didrik af Bern eller Gøngehøvdingen, om Ivanhoe eller de tre Musketerer. Hvor raskt rullede ikke Blodet gennem Aarerne, hvor flammede Kinderne og tindrede Øjnene, naar vor Helt red ud i straalende Rustning, paa sin stampende Ganger, under Fanfarer og vajende Faner! Med hvilken Vellyst svang vi ikke hans tunge Slagsværd i Stridstummelen, og hvor knyttedes ikke Haanden om hans Værge, naar han spejdede gennem Natten paa sin ensomme Vagt; men Spænding og Angst snørede Struben til, naar han listig og dristig gik paa Spejdertog midt ind mellem Fjenderne. Halvt forfærdede over os selv svælgede vi i Skalpejægerens Blodhævn over sin Stammes Fjender; hver en Blodets Røst kvalte vi, naar den kæreste Frænde aabenbarede sig som en skummel Forræder. Klang i den højeste Nød pludselig vore Stalbrødres Hornsignaler os i Møde, da var Drengehjertet ved at sprænges af Sejrens Jubel, men vi voksede til Mænd, naar vi med vor Helt besluttede hellere at dø med Ære end vige med Skam. Selv mens Dødens Mulm sank ned over Panden og dens Isnen naaede Hjertet, var vor Helts — og vor — eneste Tanke den at dø staaende, med Ansigtet mod Fjenden.

Men hvad var det — omend ofte under nye Navne og med moderne Udspædninger og Tilsætninger — andet end de rigtige gamle Helte og Heltesagn, der her fejrede deres sidste Triumfer paa moderne Børneteatre, efter at de forlængst havde maattet vige deres forrige Plads fra Mændenes Forsamlingshal og de voksnes Højtider — ganske som de gamle Heltevaaben: Buen eller Slyngen er sunket ned til at blive Drenges Legetøj? Al denne Friluftsfærden, disse larmende, farverige Tildragelser, alle disse raske, spændte, svulmende Sindstilstande, disse patetiske, heroiske, tragiske Toner, som fyldte vor 13 Aars Drengelæsning, de udgjorde engang den aandelige Næring og Motion for alle Folkeslag paa et vist Trin af deres Udvikling. Og det ikke som en blot Underholdningsleg for Børn, der endnu ikke kender Livet, og uden videre Forbindelse med den Virkelighed, de gaar ud til, men som modne Menneskers idealt forklarede Genbilled af deres virkelige Oplevelser og som det ideale Forbillede, der stadig dannede de virkelige Mennesker efter sig. Som den voksne Mand endnu bærer Drengen i sig og kan leve sig tilbage i sin Lømmelalder eller sin Vikingetid, saa Drengedrømmene igen faar fuldt Liv, saaledes maa vel ogsaa moderne Kulturmennesker have saa meget tilbage i sig af Fortidens Helteliv og Vikingetid, at deres Aand kan skrue sig tilbage til det Leje og det Synspunkt, hvorfra Heltedigtningen kan efterføles og forstaas.

Det er dette, her skal forsøges. Vi vil søge at leve op i os de gamle Heltedrømme, som Folkene formede sig i deres Barndom, og som lyste med høje Idealer over deres første Vej, — leve op i os selve den Helte-

aand, som har undfanget Drømmene og som var den første Form af moralsk Kultur i Menneskelivet. Men det gælder herved først og fremmest om — tværs gennem Iliaden eller Rolandskvadet eller de islandske Sagaer — at naa' ind til den Livsbaggrund, hvoraf Heltedigtningen har udløst sig, ned til det primitive Livstrin, hvorfra Helteaanden har hævet sig op. En Digtning drager jo med sig i sine Rodtrævler noget af det Muld, hvoraf den er skudt op, og bærer paa sine Blade og Blomster Mærker af det Luftlag og de Omgivelser, den er vokset op i. Og ligesaa meget som ved, hvad den direkte vil meddele, virker al Poesi ved den Aroma, som den saaledes uvilkaarlig fører med sig; det er jo den, som formaar for en Stund at forsætte os i en svunden Verden og besætte os med en fremmed Sjæl.

I. JUVENTUS MUNDI

Det er vidt forskellige Himmelstrøg og meget forskellige Folkesæt og Levevis, der møder os i den homeriske Verden og i den islandske Sagatid, i Mahabharatas gamle Indien og i Karl den store-Digtenes Frankrig, og ingen af Stederne er det nogen Naturtilstand eller nogen virkelig primitiv Samfundstilstand. Alligevel, her som der og hist som her, er det først og fremmest en Luft af Tidernes Morgen og Verdens Ungdom, der vifter den moderne Læser i Møde fra Heltedigtningen; over alle Livsforhold ligger ligesom Dug endnu, og Jordens Vin sprudler anderledes frisk i hine Mennesker end i os.

Tænk blot paa nogle af Heltekongernes daglige Liv. Den itakesiske Konges og Dronnings Hverdagsfærd i deres Hjem og med deres Tjenestefolk, — Odysseus, der har tømret sig sit Ægtekammer og snittet sig sin egen Ægteseng, som ofte besøger sin Kvæghyrde og faar sig en Snak med ham, og som tilbyder en af Bejlerne at prøve, hvem der er raskest til at meje en Græseng eller med Okser for Plov kan pløje de ligeste Furer i en 4 Tønders Ager. — Eller Olaf den helliges Besøg hos sin Moder Aasta og sin Stiffader, Fylkekongen i Ringerike — som Snorre skildrer det. Det er

lige i Høsttiden og tidlig Morgen, da Karlene paa Marken ser Kong Olaf komme og løber hjem og ind i Stuen til Aasta og Kvinderne og melder det. De faar travlt med at tjælde Stuen, strø Halm paa Gulvet, sætte Bord og Bænke, Mad og Ølkar ind. Imens løber nogle ud med Stadsdragt til Kong Sigurd, der er ude i Marken; her gaar han om i blaa Kjortel med graa Kappe og graa bredskygget Hat og Stav i Haand og leder Kornhøsten og Vognlæsningen. Han klæder sig saa om derude og kommer hjem og gør Honnørs. — Under en Eg sidder den frankiske Konge til Doms; et Skjold, ophængt paa Stammen, betegner, at Retten er sat; Klagerne kommer trækkende frem med de anklagede, Parterne taler deres Sag, Kongen dømmer, og baade Vægten til at afveje Bøderne og Bødlen med sit Sværd staar rede ved Siden. Eller Karl den store, der om Morgenen, mens han trækker Sko og Klæder paa, lader stridende Parter komme ind og dømmer imellem dem, modtager Rapporter og giver Besked om sine Avlsgaardes Drift, — der ved Middagen faar Stegen bragt ind af sine Jægere paa deres Spyd og spiser mere end han kan taale deraf, og efter Maaltidet tager Klæder og Sko af og lægger sig hen for at faa sig en Lur. Eller endelig en Episode fra den tyske Kejser Henrik IV's Tid, — i Helmolds Krønike. Kejseren er bleven gammel, Rigets Stormænd vil afsætte ham, og to Ærkebiskopper og en Bisp begiver sig hen til hans Kongsgaard i Ingelheim og siger til ham: »Sørg for, at vi faar Kronen, Ringen og Kaaben tilligemed det øvrige Tilbehør tilbage, at vi kan overbringe din Søn det.« Kejseren spørger, hvorved han har fortjent en saadan

Ydmygelse, og de snakker saa lidt om Sagerne. Men da han ser, der staar væbnet Magt bag Bisperne og at Modstand er umulig, lader han bringe sin Kroningsdragt, sætter sig, iført den, paa Tronen og holder en sidste Formaningstale til dem om ikke at røre ved Kroninsignierne, som han har faaet af Guds Godhed efter Rigsfyrsternes Valg. Prælaterne staar ogsaa et Øjeblik betuttede og raadvilde, men da Ærkebispen af Mainz har strammet dem op, gaar de løs paa Kongen, river Kronen af hans Hoved, trækker ham ned fra Tronen og skiller ham af med Purpurkaaben og det øvrige hellige Skrud.

Saa elementære og usammensatte er endnu alle Livsforhold, saa jævnt holder selv de stores Liv sig til Jorden, — saa lidet udviklet er endnu Arbejdsdeling, social Leddeling, politisk Organisation. Fra vort graa og indviklede Civilisationsliv kommer vi tilbage til Livstrin, hvor alle Sammenhæng er saa gennemsigtige, alle Forbindelser saa umiddelbare, alle Forhold saa haandgribelige og anskuelige. Man kender lidet til Brev eller Mellemmænd, men rejser selv hen og taler med hinanden, og naar de fire Nibelungenhelte farer ned ad Rhinen, støder Siegfried selv med Baadshagen fra Land, og Kong Gunther tager Rorpinden. Til Odysseus' Fader Laertes, der lægger Muld om sine Pæretræer, og til Penelope ved sin Væv eller den fæakiske Kongedatter med Vasketøjet ved Vandet svarer i de islandske Sagaer Gunnar paa Hlidarende, der saar sin Kornmark, Ingemundssønnernes Laksefiske og Thorbrandsønnernes Tørveskær eller Gudrun, der staar ved Aaen og toer

Klæder, og Gudmund den mægtiges Datter Tordis, der lægger Lærred til Bleg.

Alt er til at se med Øjet og føle paa med Haanden. Alt abstrakt og ideelt maa tage sig en synlig og følelig Skikkelse paa for at opfattes paa dette Livstrin. Ordet virker ikke uden at støttes af Anskuelsesmidler. Symbolismen gennemtrækker alt primitivt Samfundsliv som en Art praktisk Poesi; saaledes er baade al antik og al middelalderlig Retsorden oprindelig halvt bygget paa Symboler og Fiktioner[1]. Man gør et Barn til sit (adopterer det) ved at sætte det paa sit Knæ eller slaa Kappen om det, som om man fødte og bar det; man overdrager et Jordstykke til en anden ved at overgive ham en Græstørv og en Trægren fra det paagældende Stykke Jord; Enken giver Afkald paa Arv ved at nedlægge Bælte og Nøgleknippe paa sin afdøde Mands Kiste; den, som vil bryde ud af sin Slægt, bryder fire Stokke over sit Hoved og smider Stumperne til Jorden som Tegn paa, at han frasiger sig alt Fællesskab med de andre. Ved Abrahams Køb af Saras Gravplads, ved den romerske Retsprocedure, i Nordboernes Stiftelse af Fostbroderskab — overalt genfindes denne Anskuelighedstrang. Symbolismen tjener ogsaa i det praktiske Liv overalt til at illustrere Talen og Handlen. Den frankiske Kong Guntram adopterer en Nevø ved at overgive ham Skjold og Lanse med Ordene: »Det samme Skjold skal beskytte os, den samme Lanse forsvare os.« To andre frankiske Konger skikker Sendebud til deres Moder med et Sværd og en Saks; det betyder, at de unge Nevøer, hun opdrager, maa vælge mellem at lade sig kronrage til Klærke eller at blive halshuggede med

Sværdet[2]. Hos Snorre som hos Herodot eller Livius er Gesandtskabers Tale, Udæskninger, Byers Overgivelse, alle Slags Budskaber og alle vigtigere Handlinger udstyrede med den Slags symbolske Tegn eller ledsagede af symbolske Akter. De abstrakte, usynlige Ord kan ikke undvære Støtten af et Stykke Virkelighed. En Formaning, man giver, indprentes ved en Huskekage; Ridderslaget er tildels oprindelig en saadan. Et Løfte, man giver sig selv, søger man stadig at holde sig for Øje, f. Eks. ved ikke at klippe sit Haar, saalænge det ikke er opfyldt. En Beslutning, man har taget, illustrerer og besegler man ved en billedlig Akt. Da en Fylkekonge mærker[3], at han maa opgive sin Magt for Harald Haarfager, gaar han op paa den Høj, som Kongerne plejede at sidde paa, lader dér berede et Kongesæde og sætter sig deri, lader lægge Dyner paa Fodbænken, hvor Jarlerne var vant at sidde, vælter sig siden af Højsædet og ned i Jarlsædet og giver sig selv Jarlsnavn; saa drager han til Kong Harald, overdrager ham sit Rige og bliver hans Jarl.

Ligesaa jordnære og naive som Livsforholdene er ogsaa Menneskene. For de risdyrkende og kvægavlende Inder, det kvægrige Argos' eller vindyrkende Epidauros' Mænd, for de islandske Bønder eller de frankiske Jorddrotter indtager det materielle Liv og de praktiske Livsbehov ubestridt Hæderspladsen og føles ikke paa nogen Maade som »lavere« end de ideelle Interesser.

Spisen og Drikken er ikke blot en nødvendig og behagelig, men en alvorlig og ophøjet Livsbeskæftigelse. Atter og atter vender den homeriske Poesi tilbage til de dagelange Ædegilder og Drikkelag og skildrer med

det omstændeligste Alvor alle Maaltidets Tilberedelser, udmaler de saftige Oksebove og Lammefjerdinger og det gule bævrende Flæsk. Guderne faar deres rigelige Andel i Gildet, og Røgen fra den varme Brad er Jahve som Zeus, Indra som Thor den sødeste Lugt i Næsen. I Udmaling af døgnlange Spiselag og »Ølstemmer« kappes Edda og Beovulf og Sagaer; efter Døden venter Valhals evige Gildeliv med Særimners Flæsk og de vældige Mjødstrømme fra Geden Heidruns Yver. I Rus af Somadrikken — til hvis Ære Vedahymner istemmes — giver den indiske Hovedgud Indra Heltene et smukt Mønster; af Somadrikken svulmer hans Bug op »som et Hav«.

Ikke mindre utilhyllet gør Kønslivet sig gældende, og paa intet Punkt virker Heltedigtningens Livsnaivitet mere frisk og fremmedartet paa moderne Læsere end her. Et atztekisk Heltesagn fortæller f. Eks.[4] om, hvorledes den onde, listige Helt stiller sig helt nøgen paa Torvet nedenfor Slottet og sælger Peber. Kongedatteren ser ham, hendes Øje falder paa hans Nøgenhed, og straks griber en uovervindelig Attraa hende, og hun sygner hen. Hendes Tærner betror Kongen Grunden, og der er intet andet for at gøre end at sende Bud efter den fremmede Knøs, bade og kæmme ham og føre ham op til Prinsessen. I den gamle ægyptiske Novelle[5], der maaske er Forbillede for Josef—Potifarhistorien, tjener den yngre Broder i Huset hos sin gifte Broder, og en Dag sender denne ham hjem fra Marken for at hente Korn til Udsæd. Konen staar just og fletter sit Haar, og hun ser med Beundring, hvor meget Korn han kan slæbe paa sin Ryg og opflammes ved denne Styrkeudfoldelse til Elskov og lover

ham smukke Klæder, naar han paa Stedet vil føje hende. Noget, men ikke saa meget videre, er man kommen hos Homer. Man huske f. Eks. Paris' Attraa, da han er løben fra sin Tvekamp med Menelaus, og uden at svare videre paa Helenas Forhaanelser blot er ivrig for straks at gaa til Sengs og »glæde sig ved Omfavnelse« — »aldrig tilforn har saa brændende Lyst omhyllet mit Hjerte«, erklærer han —, eller Zeus' tilsvarende erotiske Opflammelse, da Here har anlagt Afrodites Skønhedsbælte for at bedaare Gubben, — eller Odysseus, der paa sin Hjemfart trods al sin Længsel efter Penelope dog finder sig meget vel i at føje en Kalypsos eller Kirkes Elskovstrang og først begynder saa »langlig at savne sit Hjem«, naar »ej mer ham Nymfen behaged«. Uden at kunne sammenlignes med disse mandlystne og foretagsomme Halvgudinder er selv den yndefuldt tugtige Idealprinsesse i Fæakernes Land jo ikke fri for at vise en naiv Forhippethed efter at faa sig en Mand og gør ret tydelige »Avancer« over for Odysseus. Til at begynde med i alt Fald er det egentlig intet sjæleligt med i Nausikaas Følelse over for den fremmede Mands statelige Legem. Selv i den franske Heltedigtning, der dog staar paa en Slags kristelig Grund, følger den ædelig Jomfru »au clair vis« helt uskyldig og aabenhjertig Naturdriftens Bud. Hun kommer til sin Fader Baronen og siger: »Giv mig en Knøs, jeg vil have en »tousel de barbe prime«, jeg kan ikke holde ud at gaa ledig længer.« Eller hun ser selv i Borggaarden en ung Kriger og forelsker sig i hans Kraft, thi »jeg kærer mig ikke om de gamle med rynket Hud.« Den lille Prinsesse Alis kaster sine Øjne

paa en vældig, ubehøvlet Køkkendreng, der gaar i Kamp med en Kølle, hun forgaber sig i hans Muskler og siger til sin Moder, at »det er en køn Knøs«. En Grevedatter kalder den smukke Bernier op i sit Jomfrubur og siger: »Tag mig til Kone. Se paa mit Legeme, hvor det er kønt, mit faste Bryst, min hvide Hals, mit lyse Ansigt — kys mig kun, franc chevalier gentil«. Og saa gaar hun til sin Fader og beder om at maatte faa ham. — Og naar den unge Pige har faaet sig en Ungersvend tilstaaet, giver hendes Sanselighed sig paa den friskeste ustyrligste Maade Luft: »Kys mig ædle Herre! det vil mætte mig, som om jeg havde spist Høne i Peber ... Jer Aande er hver Dag ny for mig ... Her forærer jeg Jer mit Legem«[6]. — Da de franske Normanner var dragne over til England, fik de Breve fra deres Hustruer, at nu maatte de snart komme hjem, ellers kunde de ikke holde ud længer at forblive dem tro. Saaledes melder ogsaa Enken sig til sin Lensherre og siger »skaf mig en ny Mand, jeg er træt af at være ene«, eller en Ven udvikler for hende, at »hun ikke bør fordærve et saa skønt Legeme, det kan endnu med Ære blive en god Mands Viv«. Omvendt siger Baronen kort og godt til sin Kapellan, naar han er ked af enlig Stand: »Kapellan! Skaf mig en Kvinde. Mit Legem trænger dertil«[7]. — Hos Sagatidens Nordboer tages der med samme uforbeholdne Naturmæssighed paa kønslige Forhold. En norsk Konge er paa Rejse og rider forbi, hvor en ung Pige staar ved en Kværn og maler. »Kongen steg af Hesten,« staar der kort og godt hos Snorre, »gik ind til Kvinden og lagde sig hos hende.« Især ved Gilder, naar Mjøden flittig

gaar rundt, kan det ellers koldsindige nordiske Mandfolk kaste Blikket paa den unge Pige, der skænker i, og en brutal Attraa stige op i ham. Et Steds[8] sidder ved et Gilde en gammel Enkemand og Lensmand ved Siden af en ganske ung Pige og bliver saa betaget, at han tager ud til hendes Faders Gaard og straks forlanger at holde »Løsebryllup« med hende; de maa føje ham, han køber hende for en Øre Guld og gaar straks i Seng med hende.

Frisk og uhæmmet breder Legemligheden sig overhovedet i alle Retninger. Man er Friluftsmennesker og Legemsarbejdere, blodrige og rødblodige, med Trang til Muskelbevægelse, støjende, urolige, med animalsk Drøjde i alle sine Livsytringer. De friske, stærke Øjne elsker stærke Farver og broget Pragt[9]. Klæder, Rustning og Vaaben er spraglet farvede, Spænder, Armringe og andre Smykker pryder Mænd som Kvinder, Hjælmen har Fjærbusk, her og der tatoverede man sig endnu, og den indiske Arjuna eller Achilleus har ikke været meget mindre negeragtig udmajede end den nordiske Viking eller Siegfried eller Roland. De franske Baroner synes endog at have yndet at male deres Heste med grelle, brogede Farver. Man trænger til at le meget og ler, saa det drøner af »homerisk Latter«; man trænger til megen Søvn, nyder den »Leddemodene løsende Søvn«, som spiller saa stor en Rolle hos Homer, og snorker som Jætten Skrymer eller som Holger Danske.

Livet bølger friskt og kraftigt gennem disse Mennesker, — ikke endnu opløst af Reflektion eller marvsuget af Kultur. Deres indre Liv kender ikke Splittelse eller Delthed; der er for os Nutidsmennesker noget saa

naivt ægte, saa ungdommeligt helt og ubrudt over dem, fordi de kun omfatter en Ting ad Gangen, men ogsaa des fuldere — er helt ud med i Øjeblikkets Indtryk, Øjeblikkets Sindsbevægelse, Øjeblikkets Impuls.

Stærkt og voldsomt slaar Indtrykkene ind og Sindsbevægelserne ud hos disse blodrige og usammensatte Mennesker. Nutidslæseren møder i al primitiv Digtning en Menneskeverden af en ganske anderledes bølgende og larmende Sindsbevægelighed end vor. »Le sens quide cangier« (han er ved at gaa fra Sans og Samling) hedder det hvert Øjeblik i de franske Heltedigte; men Sindsbevægelserne har ogsaa helt legemlige Rystelsers Karakter. I Harme og Smerte vokser og svulmer Hjertet. Odysseus' Hjerte glammer højt i Brystet, »ret som en Hund, der om Hvalpene gaar, som den nylig har kastet«, da han i sin Betlerdragt ser paa Bejlernes og de utro Tærners Færd. Ridderen i Folkevisen maa, da han hører, hvem der er hans Faders Morder, berolige sit Hjerte: »du lig' kvær, du være vel tyst.« Da Cid sagde Farvel til sin Hustru, var »Hinderne omkring hans Hjerte nærved at briste«, efter Samtalen med Brynhild svulmer Sigurds Sider op, saa Brynjeringene gaar sønder, og Egil Skallegrimsens Legem svulmer ved hans Søns Død op, saa Trøje og Benklæder brister. Skrækken isner: Agamemnon fryser af Skræk, da han ser Menelaus saaret; der venter Guiborc »kolde Nyheder«, naar hun erfarer Viviens Død; i det islandske Udtryk »koldt er Kvinderaad« ligger ogsaa noget af det følesløst Grummes Skrækkelighed. Rædslen lammer og knuser: »Hans Indre sank sammen som Sand i Vand« (indisk); »da knustes i Barmen det kære Hjerte af Rædsel« (Homer).

Især er de ydre Udslag af Vredens Raseri vilde og stærke: Klædningen flænges fra Hals og Bryst for at skaffe Luft, vilde Hyl bryder løs, Halsaarer og Pandeaarer svulmer, Ansigtet faar røde Pletter eller bliver blodrødt, endog kulsort — som i vore Folkeviser —, Øjnene bliver blodskudte, »ildrøde« (indisk), træder frem og ruller uhyggelig, Overlæben trækkes til Side, saa Tænderne ses, og Fraaden staar om Mund. Da man foreslaar Freja at blive Jættens Brud, fnyser hun af de udspilede Næsebor og Blodet springer hende ud af Fingrene (norsk Folkevise). Holder man igen paa Sindsbevægelsens naturlige Udbrud, hænder det, at den slaar ud som Udslæt. Paa den, der maa sidde stille og høre paa grove Fornærmelser eller smertelige Tidender, slaar stundom røde Vabler eller Blegner ud paa Ansigtet, eller hele Legemet overfaldes af Kløe — saaledes i irske Sagaer[10] og (maaske derefter) hos Ivar Benløse og Hakon Jarl i norske Sagaer.

Ogsaa Viljesimpulserne er stærkere og følges hurtigere og mere modstandsløst end hos os. Det normale er — noget som Helten ganske vist netop undertiden hæver sig over — at Affekten føder en Impuls, som straks slaar ud i Handling. Sorte Ploug i Folkevisen hører, at hans Broder lægges paa Stejle: »Hr. Plog han sprang over breden Bord, — den brune Mjød paa Gulvet stod« ... Forgyldte Spore spent' han paa Ben, — saa rider Hr. Plog alene til Ting.« Krimhilde modtager Burgunderne i Hallen, men hun kysser alene den yngste af Kongerne og tager ham ved Haand; »det saa' den Helt af Tronje; sin Hjelm han fastere bandt«. Saaledes besvares Indtrykkene instinktmæssig, næsten automa-

tisk; Impulsen giver ingen Grunde, men Daaden springer fuldfærdig ud af Situationen. Eller se i det franske Heltedigt Prins Charlot og Ogiers Søn spille Skak. Den sidste gør Charlot mat; denne tror, han skal »le sens cangier«, overfuser sin Modstander med Skældsord, griber Skakbrædtet og slaar Hjernen ud paa ham. Ogier kommer just ind i Hallen, erfarer, hvad der er sket, griber en Stang og jager efter Prinsen, der gemmer sig; Karl den store kommer til og vil afgøre Sagen med Sonebod, men Ogier fordrer Charlots Liv. Nu bliver Karl forbitret og forviser Helten, dog denne ryger ind paa Kejseren for at dræbe ham og slaar, da dette ikke lykkes, hans unge Nevø, der staar ved Siden, i Gulvet med sin Stang. Alle de tilstedeværende farer nu ind paa den rasende, men han forsvarer sig som et Vildsvin, kommer til Hest og af Sted, slaar Karl, der forfølger ham, halvdød af Hesten, men maa fly med hele Karls Hær i Hælene paa sig. Saa rapt voksende ruller Begivenhedernes Bjærgstrøm, den ene Handling tager den anden; der er intet Mellemrum, hvor noget Sjæleliv kan udfolde sig, nogen Kultur kan gøre sig gældende.

Mellem den Slags Mennesker bliver Livet højst ujævnt, — anekdotisk livfuldt og dramatisk bevæget. En opblussende Harme drager Dolken, og Blodet rinder, inden man véd et Ord af det; i pludselig Rørelse falder to stridende Brødre hinanden om Halsen og forsones; et Øjebliks Entusiasme river en hel Menneskemængde ind i de forvovneste Foretagender. Af saadanne Træk vrimler det hos Herodot og Livius eller i Middelalderens Krøniker; det er Historie om Børn og Historie, der taler til en barnlig Fantasi. Men disse Børn er — som det

hedder om de Vilde — »Børn med en Ynglings Lidenskaber«. Der er en blind, lidenskabelig Energi i dem, og deres Hjerne er saa snæver og saa uelastisk, at et Indtryk eller en Forestilling, der éngang er kommen ind i den, sætter sig fast, og en Retning, den indre Bevægelse éngang er slaaet ind paa, forfølges i en lige Linie helt ud til Enden. Faa, simple Ideer kan beherske dem som urokkelige Dogmer og fanatisere dem; enkle, store Lidenskaber kan de hensynsløst og monomant sætte alt ind paa og ofre alt for.

Men overalt og altid er Legemet og det legemlige som en Selvfølgelighed Nummer Et. Det, der forbløffer moderne Læsere som »homerisk Naivetet«, bestaar (som udviklet i en i det følgende ofte benyttet Afhandling af M. Schneidewin[11]) oftest i den uforstyrrede, uanfægtede Legemlighed i Heltedigtningens Synspunkt og Synsmaade. Legemet er ikke noget »Hylster« for Sjælen, men er tværtimod selve Personen. Det er Heltene selv — siger Homer —, der, naar Sjælene flyver bort, bliver liggende paa Valpladsen, til Æde for Hunde og Fugle; det er Patroklos selv, der ligger paa Valen, — ikke blot hans Lig —, og ham selv, som Achilleus slæber bag sin Vogn. Saaledes siges i Nibelungenlied: »mîn lîp« og »sîn lîp« i Betydningen »jeg« og »han«. Det, man kender af sig selv og andre, er ogsaa fortrinsvis Legemerne. De homeriske Mennesker viser det fortroligste, nøjagtigste Kendskab til alt, Legemet vedrørende, og det er udelukkende paa Legemerne, man genkender hinanden. Telemachos bliver af Menelaos genkendt som Odysseus' Søn, fordi hans Hænder og Fødder og (først i anden Række) hans Øjekast, hans

Hoved og Haar saa helt er Faderens. Da Odysseus kommer hjem, er det et Ar paa hans Ben, han hovedsagelig kan takke for, at hans nærmeste anerkender hans Identitet. Ja, man mærker en kær Person, som man gør med et Kreatur, for at kunne genkende ham. Det forekommer f. Eks. hos Sakse. En Kongedatter plejer en saaret Kæmpe og anbringer en Ring i Saaret for at kunne genkende ham mellem de andre Bejlere, naar hun skal vælge sig Mand; hun prøver ogsaa, da Tiden kommer, rundt paa Bejlerne, indtil hun støder paa Benet med den indgroede Ring, og vælger saa Benets Ejermand.

Det sjælelige er kun en Art finere, flygtigere Legemlighed. Den homeriske Psyche er et luftigt eller skyggeagtigt Væsen, der sidder inde i Legemet og ved Døden slipper ud af Munden eller af Saarene; overhovedet sætter al folkelig Psykologi Sjælen i Forbindelse enten med Menneskets Aande eller Blod. Mellemgulvet er for Homer de sjælelige Funktioners Sæde, og Hjertet eller Mellemgulvet er loddent af »krasbørstigt« Mod, omsortnes af Harmens Skygger, overgydes af Søvn osv. Den Dag i Dag vidner alle de sjælelige Betegnelser i Sprogene om den primitive Psykologis fuldkomne Materialisme (anima, coeur-courage, Temperamenternes Navne osv.), ligesaa al Slags folkelig Overtro om Navnets Magt, Elskovsdrikke osv. Eller hør f. Eks. hvordan der i et keltisk Æventyr fortælles om en Mands Forelskelse: »Der var ikke i ham et Led af et Ben, et Sted paa det Indre af en Negl, end mindre en betydeligere Plads paa ham, som ikke var helt gennemtrængt af Kærlighed til den unge Pige.«

Den sjælelige Terminologi er lidet udviklet, og der tages endnu kejtet og famlende paa sjælelige Foreteelser. Man huske f. Eks. fra vore Folkeviser, hvor forskellige Sorgs- og Vredesfølelser der dækkes af Ord som »vred« og »harm«; »ire« har i fransk Heltedigt samme dobbelte Betydning. At Odysseus ser »bedrøvet i Hjerte« paa, hvordan seks af hans Mænd sprællende og jamrende bliver levende opædt af Skylla, synes unægtelig et noget svagt Udtryk ligesom Udtrykket jo er noget koldsindigt, naar Achilleus midt i sin fnysende Harme mod Agamemnon »overvejer frem og tilbage«, om han skal fare løs paa ham eller dæmpe sin Vrede. Saavidt muligt holder man sig ogsaa helst til de legemlige Udslag for Sindsbevægelserne som noget virkeligt, der kan tages og føles paa. »Sved sprang frem, og i Øjet mig Taarerne kom, da jeg saa' dig«, siger Kvæghyrden til Odysseus, hvor vi vilde sige: »Jeg fyldtes af Medfølelse«. »Tal ikke til min Moder om min Bortrejse« beder Telemachos, »for at hun ej sin dejlige Hud skal skæmme ved Taarer« ɔ: »for at hun ikke skal sørge og græmme sig«.

Hvor lidet Sangeren og hans Publikum overhovedet er vant til — saaledes som vi gør det — uvilkaarlig at leve sig ind i andres Indre, men ufølsomt haardhudet holder sig til Begivenhedernes ydre Side, det er noget, som f. Eks. ogsaa støder den moderne Læser lige over for de homeriske Lignelser. Odysseus' og Telemachos' Glædestaarer, da de ved Gensynet omfavner hinanden, minder Homer grangivelig om Rovfuglenes jamrende Skrig, naar Ungerne røves fra deres Reder. Troernes og Grækernes Haandmænge om Patroklos' Lig minder

ham helt igennem om en Slagtningsscene, naar Karlene staar i Kreds og haler i det fedtgennemtrukne Okseskind: »Vædsken forsvinder, mens Fedtet i Lædret trænger — ved de mangfoldige Tag, og betydeligt rækker sig Skindet, — saaledes trak de hans Lig.« Saa fremmed og stødende som saadanne Idéforbindelser virker paa moderne Læsere, viser de tilbage til en Følelsesstumphed som den, hvormed Bejlerne i Odysseus' Hal kunde være »ved at dø af Grin« over at se paa at den ene Tigger i Slagsmaal knuser den andens Øreben, saa Blodet styrter ham ud af Munden.

Med den aabneste Selvfølgelighed gaar hos de homeriske Mennesker Legemets Interesser forud for Aandens. Den største sjælelige Optagethed eller Sorg gør ingen Afbræk i deres Madlyst eller Sovelyst. Nestors Søn sidder med Menelaos og Telemachos og klager og jamrer over de mange af deres nærstaaende, der er omkomne paa Trojatoget; men han afbryder deres og sine egne Klager med Bemærkningen: »min Glæde forspildes, naar jeg ved Nadver skal sidde med Graad«, og Menelaos, Værten, komplimenterer ham for hans kloge Omtanke og siger: »Thi lad os standse vor Graad, til hvilken vi nylig os hengav — og atter til Nadveren vende vor Hu«. Ogsaa Odysseus afbryder et Sted sine Klager over alle sine Sorger med et: »Dog lad i Ro mig tære min Mad, skønt Sorgen mig knuger. — Der er dog intet saa frækt som den uforskammede Mave«, altid kræver den at ihukommes, hvilke Sorger der saa piner En, »den bringer mig rent til at glemme alt, hvad jeg døjed og led, hvergang den forlanger at mættes«. Nu om Stunder vilde man vel i al Fald ikke fuldt saa ærligt

erkende noget saadant. Naivt materialistisk virker det ogsaa paa os, naar stadig sjælelige Smerter eller Tab kompenseres ved Sansenydelser eller klingende Mønt. Achilleus' Moder raader ham i hans Fortvivlelse over Vennens Død til at søge Adspredelse fra sin Sorg ved Omgængelse med en Kvinde og for Resten at kurere den ved at tage Løsepenge af Kong Priamos, og det sidste beslutter Helten sig da straks til. Saaledes sidder ogsaa Egil Skallegrimsen sur og tvær i Kongens Hal, da hans bedste Ven er falden, men Kongen forstaar, hvordan den Sorg skal stilles, og stikker tværs over Ilden i Hallens Midte nogle Guldringe hen paa Egils Spyd, og straks klares hans Ansigt og han giver sig til at snakke og drikke med de andre. Hos de germanske Folk udjævnedes og opvejedes jo overhovedet alle Retskrænkelser ved Pengebøder, efter en detailleret Tarif. Omvendt købes ogsaa Venskab og Kærlighed for Penge. I Sagaerne hedder det stadig, at man »bydr« »at taka fé til vinfengis« (Gods for Venskab). En, der foragtes af de omboende Stormænd for sin Herkomst og Fortid, rejser en Dag over til en af de fornemste Goder og byder ham Penge, for at de skal være Venner. »Saa tænker jeg, det er bedst at tage derimod,« siger den anden, »siden du byder saa godt«[12]. Viser Modtageren ikke Taknemmelighed, kan Giveren tage sit Gods tilbage, og den, der har taget imod en Gave, føler sig ogsaa forpligtet derved; et Steds[18] søger én at frigøre sig for Forpligtelsen ved at rejse over og byde Gaven tilbage, men Giveren er ikke tilsinds paa den Maade at løse Modtageren og erklærer ham, at han ikke vil lade Handelen gaa om.

Kærligheden til Gods og Guld rangerer overhovedet for alle forstandige Mennesker højere end saadanne mere irrationelle Følelser som Kærlighed eller Ærgerrighed. Hvorfor skal jeg slaas — siger selv Achilleus en Gang — jeg har jo Gods nok. Da Hjalmar og Ørvarod første Gang mødes og kæmper sammen, afstaar de straks fra Kampen, da de opdager, at ingen af dem har Gods i sin Baad; de vil ikke være saadanne Taaber at slaas »af Overmod alene om Æren«. Hos Odysseus gaar ogsaa Bekymringen for Gods stedse ufordulgt Side om Side med mere sentimentale Interesser. Da han sovende er bleven landsat paa sin Fødeø og vaagner op, er han først længe optaget af at gemme sine Skatte og tælle efter, om nogle er forkomne eller stjaalne, og først, da »ikke det mindste han savned, da sukked han efter sin Hjemstavn« og tænker paa, om det virkelig er Ithaka, han — som Fæakerne havde lovet ham — er landsat paa. Det, han længes hjem til, er ogsaa mere Godset end Hustru og Søn. — Hjemme har det været Interessen for at holde sammen paa Godset, der mest forenede Hustru og Søn over for Bejlerne, som i Stedet for paa Bejleres Vis at bringe Gods tværtimod forødede det, der fandtes. Nu er imidlertid Sønnen paa Veje til at forlange, at Moderen skal træffe sit Valg mellem Bejlerne, for at de kan ophøre at tære paa Husets Velstand. — Odysseus nyder bag sin Forklædning ret af Hjertet, hvordan Penelope endnu i den ellevte Time aflokker Bejlerne Penge og Gaver som Tribut til sin Skønhed. Selv er han efter Hjemkomsten næsten ene optaget af Iveren efter at generobre sit Gods og sit Hus, og Gen-

synet med Hjemmet og de kære bliver hele Vejen sjusket af i Forbigaaende.

Den naiveste Egoisme breder sig i det hele i sin lovmæssige Førstefødselsret hos Heltedigtningens Mennesker. De tænker altid først paa sig selv og nævner sig selv først; naar Agamemnon naadigt vil opmuntre Teuker, lover han, at hvis Troja bliver indtaget, »næst mig selv jeg skænke dig vil en hædrende Gave«. De regner ud rent praktisk, hvem de skal elske højst og hvem de i Nødsfald skal ofre: Fader eller Barn, Søskende eller Husbond; »et andet Barn kan jeg faa, men aldrig en anden Fader, en ny Husbond, men aldrig en anden Broder«, er herved det Ræsonnement, man gør gældende i slavisk som i nordisk eller fransk Folkedigtning. Disse Praktikere har overhovedet ingen Raad endnu til Luksusfølelser, de er helt indstillede paa, hvad der kan nytte. Hvad der ikke kan nytte, interesserer dem ikke. Længe at jamre og græde over en død til ingen Nytte, ligger ikke for dem. »Ikke er der noget at gøre ved det. Mand skal efter Mand leve. Man vækker ikke en død til Live ved Klager« — ved slige tørre Sandheder stopper den islandske Bonde som den homeriske Græker for Taarekirtlerne og tager med et »Dog vel an« fat paa, hvad der ellers ligger for. Han føler ingen Art Lyst ved at holde fast paa Smerten, ingen Art Pligt til at blive Sorgen tro. »Hjertets ophøjede Egensind i at ville sin Kval« — som Schneidewin fint udtrykker det — kender af de homeriske Mennesker alene Achilleus i sin Smerte over Patroklos' Fald. Menelaos kan ikke lide længe at jamre over sine Slægtninges Vanskæbne, »snart holder jeg

atter inde med Klagen, thi snarlig en Mand vorder mæt af at jamre«; saaledes kan ogsaa Penelope ikke taale i sin Hal at høre den sørgelige Sang om Achæernes Hjemfærd fra Troja, »det skær mig i Hjertet, saa tit jeg den hører«, siger hun, nej! Sangeren skal synge fornøjelige Kvad. Der er i dette al Naturlivets sunde, brutale Selvhævdelse over for alt livshæmmende, dets sunde, brutale Troløshed overfor de døde og Minderne; men hvor meget dybere Følelseskilder har ikke moderne Sentimentalitet alligevel aabnet i Menneskene?

At hævde sig, at sejre i Tilværelseskampen — det er det Instinktbud, som alene er skreven i de primitive Menneskers Hjerter; de staar endnu ganske som det øvrige Liv under Naturlovens Tvang; op imod denne at sætte en selvlavet moralsk Lov og Dom, falder dem ikke ind. Den stærkeste og lykkeligste er ogsaa den bedste. Alle vore nuværende moralske Vurderingsbegreber har jo ogsaa oprindelig kun betegnet Forestillinger angaaende Livstjenlighed og Livslykke[14]. Det græske Ord for Dyd betyder hos Homer endnu kun: dels de for Livet heldige Egenskaber, ligesaa vel, hvad vi vilde kalde onde som gode, dels Held, Lykke, Trivsel, enten vi vilde finde dem fortjente eller ikke; den, hvem »Guderne signer med Held«, og enhver enten Ting eller Menneske, der er egnet til det, som der er Tale om, er »dydig«. »De gode« betyder hos Homer de lykkelige, rige, fornemme; slet og ulykkelig betegnes — som endnu i Ordet »elendig« — ved samme Ord. Alle Myther, Sagn, Æventyr, Dyrefabler (tænk f. Eks. paa Reineke Fuchs) forvirrer og forbløffer jo paa samme Maade den moderne Læser ved deres fuldkomne mo-

ralske Døvstumhed, fuldstændige Uskyldighedstilstand over for Forskellen mellem godt og ondt. Jakob beundres af Israel og Odysseus af Grækerne, egentlig blot fordi de klarer sig saa ypperlig; Eddaens Brynhild og Sagaens Halgerde beundres og frygtes af de gamle Islændere som vældige, skadelige Naturmagter, men man giver sig ikke af med at dømme dem. At lære Livets Love at kende og forme sig efter dem — det er Folks Attraa, til andet formaster de sig ikke.

De ser Tingene, som de er, og tager dem, som de er; de tager ogsaa sig selv og giver sig selv som de er. De homeriske Mennesker ser ofte med et saa forbavsende uhildet og sanddru Syn paa sig selv og andre. Telemachos ser godt selv og siger aabent, at han kun er en Middelmaadighed, uden sin Faders Heltekraft; ligeledes vedgaar Hektor, uden falske Illusioner, at Achilleus er hans Overmand. Ja, Helena kalder sig selv »hundeøjet« ɔ: skamløs, — ikke i nogen sønderknust Selvydmygelse og uden Tanke om at forbedre sig, blot i en vis rolig jævnmodig Erkendelse af Sandheden, som den foreligger. Heller ikke er der en satirisk Pointe, men blot en koldsindig nøgtern Holden sig til det faktiske i det Svar, Telemachos giver paa Spørgsmaalet, om han er Odysseus' Søn: »Efter hvad Moder har sagt mig, er jeg Søn af ham, men med Vished — ved jeg det ej, af sig selv kan ingen jo kende sin Herkomst.« Og alle de homeriske Helte giver sig uden Selvforblindelse, og uden Trang til at forblinde andre, ganske som de er — med den samme uskyldige Naturlighed, som henriver os hos Dyr og Børn. De véd og de siger uden Beskedenhed, hvad de formaar og er værd, de er deres

Frygt bekendt og udtrykker den uden Undseelse i Ord og Handling; og naar Achilleus bliver smigret, siger han: »Ej skal dit Ord være talt, Antilochos! ganske for intet« og kvitterer straks i klingende Mønt.

Rent uskyldigt og uansvarligt lader disse Mennesker Livet leve i sig og om sig, modtagende alt, som det er. Det er jo dette, der maa forstaas ved »Naturfolk« — ikke Folk, der staar Naturen nærmere end vi, men Folk, som paa alle Leder er mere beherskede og afhængige af Naturforholdene end vi, der tildels har emanciperet os gennem Kultur og Samfundsliv. Det primitive Menneske er Kvietist og Fatalist. Han kan kun lidet værge sig og lidet hævde sig over for Naturmagterne — over for Havets og Vejrligets Luner eller vilde Dyr og vilde Mennesker, over for Uaar og Hungersnød eller Sygdommens usynlige Fjende, over for Tilfældighedernes Uberegnelighed . . . Hans Haand synker ned i Afmagt, hans Kløgt og Forsynlighed slaar klik, hans Ønske og Haab møder døve Ører, han kender intet til Naturens Love og Sammenhæng, kan derfor ikke forudberegne og værne sig, han staar ganske anderledes udsat og fuld af Frygt midt i Tilværelsen end vi, der har omgærdet og ordnet vort Liv paa alle Leder. Han kommer derfor til i det hele at se paa Verdensløbet som noget, han ikke kan gribe videre ind i, men som han selv stadig er greben af, og som fører ham hen, hvor det vil, uden at hans Vilje i videre Grad kan hæmme eller fremme. Denne Fatalisme, der bag al Gudetro er de primitive Menneskers dybeste religiøse Tro og første filosofiske Verdensanskuelse, toner det moderne Menneske i Møde overalt fra gammel Folketro

og folkelige Talemaader, og han træffer den Dag i Dag dens dumpe, stilfærdige Naturresignation overalt hos Landbefolkningen[15]. »Det, som skal ske, skikker sig selv ... man kan ligesaa godt bie sig til Lykke som rende sig til den ... man skal hen, hvor Ens Brød og Ens Død er ... Den drukner ikke, der hænges skal«, eller i Vendinger som: »det skulde nu saa være« og om én, der er død: »det var nu hans Plads, hertil skulde han komme og ikke videre«. I de forskellige Landes Folkeviser og i den gamle Heltedigtning møder os overalt tilsvarende Udtryk. Hør fra »Nibelungenlied« og »Kudrun«: »Det, der skal sig føje, hvem kan modstaa det? ... Det er umuligt at vende Skæbnen ... Vi maa bie efter det, der skal ske os.« I nordiske Eddadigte og Sagaer hedder det paa samme Maade: »Ingen render fra Skæbnen ... Ingen kan stride mod Nornernes Vilje ... Ingen kommer ud over sin Skæbnedag (skapadægr). Urds Ord er ubøjeligt.« Selv Guderne lægges ind under Skæbnens dunkle, uudgrundelige Herredømme; disse Mørkets Døtre, som paa græsk hedder Moirerne, paa nordisk Nornerne, spinder Skæbnetraaden og væver Begivenhedernes Væv baade for Himlen og Jorden, — saavel i germansk Olddigtning som hos Hesiod bruges dette Billede om Skæbnegudindernes Virksomhed. Zeus kan kun veje Hektors og Achilleus' Dødslodder mod hinanden, og naar det viser sig, at Hektors daler, maa Guderne forlade hans Parti og overlade ham til sin egen Skæbne; ogsaa over Zeus' eget Hoved hænger en uheldsvanger Skæbnespaadom. Frem for alt over Menneskenes Fødsels- og Dødstime raader Skæbnen, men ogsaa at Ilion skal falde, vides at være Skæbnens Forud-

bestemmelse, og dette kaster et sørgmodigt Alvor over Hektors Kamp for sin By. Saaledes er ogsaa den nordiske Fylgje eller Dis, der følger ethvert Menneske, ofte i Dyreskikkelse, navnlig bestemmende for hans Død; naar man ser sin egen Fylgje, især blodig eller bedrøvet, er Ens Liv i Fare; da er man dødsviet — »veige«, som det skæbnemørke Udtryk i »Nibelungenlied« er. Men ogsaa Landene har deres Vætter og Fylgjer.

Naturfolkene lever Livet som det er lagt for dem, lever uden Initiativ videre paa gamle Vaner og gamle Traditioner, — lever endnu væsentlig som de andre Skabningens Børn, som Dyrene og Planterne — saaledes som man altid har gjort det, som »vore Fædre« gjorde det, og tænker lidet paa Muligheden af Udvikling, af Fremskridt. Historien er ikke rigtig begyndt endnu; der mangler Fantasi og Mod til at vige af fra det hævdede og bryde ny Baner. Den enkelte er for uselvstændig til at udvikle nogen Egenhed, han efterligner de andre, trykkes helt af Hordens Eksempel og den offentlige Mening, og den yngre Slægt trykkes helt af Fædrenes Foredømme og gaar i Fortidens Fodspor. Arten eksisterer ene, ikke Individerne, ikke de skiftende Tider. Skønt man paa Heltedigtningens Tid — baade i det homeriske Grækenland og i den islandske Sagatid, i den indiske »Middelalder« og i Rolandskvadets Frankrig — er kommen langt ud over dette primitive Naturstandpunkt, mærkes dog overalt det konventionelle og konservative i Menneskene og Livet. Omgangsformerne er bundne og stivnede i Sæd og Skik, saaledes som ofte endnu hos Bønder. Naar to Helte mødes i Eddadigtene, naar to Sagabønder eller to homeriske Ædlinge besøger

hinanden, er det efter et vist fastslaaet Skema at de hilser hinanden Velkommen, fritter hinanden om Navn og Hjem, øver Gæstfrihed mod hinanden osv. Folks Tale er spækket med almene Talemaader, med »saa siger man«, »efter det gamle Ord« — man lever helt paa nedarvede Livsmaksimer, uden at tænke selvstændig —, Folks Handlen er helt bestemt af et »det sømmer sig« — den indiske Kshatrya af, hvad der passer sig for en Kshatrya, Nausikaa af, hvad der passer sig for en Fyrstedatter, den franske Baron af, hvad der anstaar en Baron. Ved Ofringer og ved Folkeforsamlinger — som det ses hos Homer —, i Venskab og i Blodhævn, i stort og smaat beherskes Livet af Sæd og Tradition, og Menneskene er snobbede som aldrig før eller siden. Et morsomt Eksempel findes i en norsk Kongesaga[16], hvor det fortælles om en Fylkekonge, der af Sorg over sin Hustrus Død vil tage sig af Dage, hvis der blot fandtes Eksempel paa, at en Konge tidligere havde gjort dette. Der fandtes imidlertid kun Eksempler paa, at en Jarl havde gjort det, ikke en Konge. Han gik saa op paa en Høj, væltede sig ned og erklærede, at han nu havde væltet Kongenavnet af sig og nu kun var Jarl — og hængte sig saa.

Levende i deres jævne, gennemsigtige Livsforhold, saaledes som Livet engang er lagt for dem, artsmæssig uden selvstændig Individualitet, traditionsmæssig uden fremskridende Historie — følende sig paa alle Kanter afhængige af store Natur- og Livsmagter, som de i dump Skæbnetro giver sig ind under — formende sig praktisk og moralløst efter Livets Love og Tilværelseskampens Vilkaar uden at tænke paa at ville stille nogen

moralsk Dom op over for dem — naivt egoistiske og naivt materialistiske, friskt sindsbevægelige og friskt impulsive . . . saaledes kan vi foreløbig tænke os de primitive Mennesker i Tidernes Morgen, som vi endnu skimter dem gennem og bag Folkenes Heltedigtning.

Men Heltedigtningen selv forkynder en Livsførelse, som naar ud over dette primitive Livstrin, og dens Opstaaen hænger just nøje sammen med den kulturelle og socialpolitiske Udvikling, som fører over til dette højere Trin. Og den store historiske Faktor, som her frem for alt kommer i Betragtning som Udviklingens Drivfjeder og Heltedigtningens Moder — det er Krigen.

II. KRIG OG KULTUR

Hunger und Liebe eller rettere: Tilværelseskampen og Samfundslivet er som bekendt Drivfjedrene i Kulturfremskridtet. De Naturforhold og Himmelstrøg har vist sig gunstigst for Udviklingen, hvorunder Menneskene tvinges til Arbejde, men hvor ogsaa Arbejdet lønner sig. Arbejdet gør Folk opfindsomme, skarpsindige, ihærdige og karakterfaste; af Arbejdets Udbytte — Føden, Beklædningen, Beboelsen — afhænger det, hvor stærk og sund Racen skal blive; og jo mere man ved at ophobe Forraad og regulere Næringsdriften kan sikre Fremtiden, des større Pusterum og Kraftoverskud levnes der til højere Kulturliv. De Næringsveje er dernæst de mest kulturfremmende, der giver Menneskene størst Lejlighed eller Opfordring til at leve sammen i Samfund. Den karrige Polarnatur tillader ikke Menneskene mere end lige at hugge sig igennem og livnære sig; hvor Brødfrugttræ og Sagopalme drysser Menneskene Maden lige i Munden, og Klimaet ogsaa sparer dem Bekymring for de andre Livsbehov, dér mangler omvendt Arbejdets Drivfjeder. Jægerlivet udvikler hos Eskimoerne og de ikke agerdyrkende Indianerstammer modige, listige og ihærdige Enkeltmennesker, men spreder dem over

store Territorier uden at tillade større Samfundsliv[1]. Nomadelivet, der forudsætter græsrige Stepper og Kvægs Forekomst, udvikler derimod let større Hordesammenslutninger, og denne forholdsvis lidet anstrængende Levevis kan skabe den Velstand og den Tryghed for Fremtiden, som er Forudsætninger for et Kulturliv. I Længden er dog Agerdyrkningen det bedste Grundlag for Kulturlivet, der jo ogsaa har hentet selve sit Navn fra Jorddyrkelsen: den Enkelte behøver her mindst Plads til sit Underhold, Befolkningen kan derfor blive tættest; den faste Bosættelse og Grundbesiddelse medfører ogsaa efterhaanden Udviklingen af privat Formue og private Husstande og tillige af fast og ordnet Samfundsliv. Medens Folk paa Nomadelivets og Agerdyrkningens lavere Trin lever i Horder eller i Landsbyer, der har Gudsdyrkelse, Ejendom, tildels ogsaa Familieliv fælles og føler sig som, tildels ogsaa er, Afkom af samme Stamfader, slutter paa Nomadelivets, men især paa Agerbrugslivets højere Trin Horder eller Landsbyer sig sammen i større Samfund. Moses samlede saaledes Israels omvandrende Nomadestammer til en vis religiøs-social Enhed, som yderligere styrkedes ved Bosættelsen i Kanaan og Overgangen fra Nomadelivet til Agerdyrkningsliv. De græske Fratrier og Fyler smeltede sammen til en lille Stat, som de romerske *Gentes* og *Curiae* gjorde det; de germanske *Sippen* og *Gauen* gik ligeledes sammen i højere politiske Enheder. Og samtidig hermed organiseres Magtforholdene fastere til et personligt Høvdinge- eller Kongedømme. Efter Dommertiden som Overgang opstaar det israelitiske Kongedømme; paa Vedatiden danner sig de smaa indiske Kongedømmer, der efterhaanden i den

indiske »Middelalder« samles under Overkonger; saaledes fremstaar ogsaa de smaa græske Kongedømmer paa Mykenetiden, det romerske Kongedømme skabes; de germanske og nordiske Smaahøvdingedømmer samles under Folkekonger. Og jævnsides med denne Sammenvækst og Organisation opadtil gaar der en Opløsning indadtil af Stammehordernes og Landsbyernes Fællesliv, idet de enkelte Familier og Husstande i moderne Forstand skiller sig ud til snævrere Særliv.

Men i denne sociale Udvikling er der én endnu ikke omtalt Drivfjeder, maaske den vigtigste — Krigen. Naar Menneskenes Tilværelseskamp overfor Naturen er Kulturens Moder og Amme, gælder dette særlig om det Led i Tilværelseskampen, som udgøres af Kampen med de andre Mennesker. Krigen er i Menneskehedens Barndom det væsentligste Udslag af et Folks Levekraft og den nødvendige Betingelse for dets Livsudvikling; det er den store Udvælgelsesproces mellem Jordens Beboere.

Der gives Folkeslag, som ikke eller næsten ikke kender Krig; men de er alle blevne staaende paa et meget lavt Standpunkt. Blandt de Vilde er spredtlevende Samler- eller Jægerfolk som Polarfolk eller Veddaerne paa Ceylon helt ukrigerske; men det er Sydhavsøernes eller Afrikas vaagneste, mest kultiverede Vilde — henholdsvis Fidjierne og Dahomefolket —, som er de mest krigerske. At Kina og Ægypten efterhaanden forbenedes og gik i Staa, skyldtes ligesaa tydelig bl. a. disse Landes altfor betryggede Tilværelse, som paa den anden Side Roms eller Frankrigs faste politiske Sammensvejsning og spænstige Livsenergi er fremgaaet af deres idelige Kriges Ilddaab.

Naturforhold og Næringsveje gør nogle Folk særlig krigerske. Ikke tilfældig var saaledes her i Norden Norge og Island Helteaandens og Heltedigtningens Hjem: At kæmpe mod et barskt Klima, klatre paa Bjerge, pløje stormfulde Have, tvinge Føden ud af en karrig Natur, altid have Øxen i Haand til Skovhugst og Stenbrud — det maa nødvendig gøre Folk kraftige, haardføre, energiske, voldsomme. Og Bjerge, der stritter og taarner sig op, flænges, fures, forvitres af Havbølger, af Regn og Storm, men byder deres haarde, graa Trods imod, — Birkekrat, der forkrøblet, forvredent strider sig op ad Fjældsiden, Fjældskred med Ur af kaotiske Stendynger og uformelige Stenblokke, Fosser, der borer sig og skærer sig larmende ned i deres Leje, — Blæst og Storm, der vælter altid nye, tunge Skymasser over Himlen, — en saadan øde Haardhed, voldsom Kraft, evig Kæmpen i Naturlivet maa nødvendigvis forme Menneskenes Sind i sit Billede. Tiltuskningen af Metaller i større Maalestok fra Syd- og Vesteuropa, navnlig fra de brittiske Øer, gav saa paa Vikingetiden Krigeraanden de fornødne Vaaben i Hænde. Metallernes Forekomst virker som en Indbydelse af Naturen til Krig, som Menneskene sjælden har afslaaet; »wo das Eisen wächst in der Berge Schacht, da entspringen der Erde Gebieter« — Ogsaa den anden Krigsfælles — Hestens — Forekomst virker som en Slags Anstifter til Krigsliv. De ypperlige Heste i Forbindelse med det omstrejfende Nomadeliv har gjort Asiens store Steppefolk: Araber, Tyrker, Turkomenner, Mongoler, Hunner til Jordens mest krigerske Folk. Det friske Friluftsliv gør Blodet uroligt, Vandrelivets Strabadser hærder Folk, Ridtet paa de raske Dyr

til Hovenes Klang beruser dem; de stærke Dyremuskler, der bevæger sig under Rytterens Lænder, det kraftige Aandedrag og den dyriske Varme, der bølger helt op gennem hans Krop, — de forplanter ligesom en Række animalske Fornemmelser op i Rytteren og vækker halvvilde Kentaurlyster i ham. Trampe Marker og Mennesker under Hove, jage omkap med Stormen, rive Bytte og hvinende Kvinder med sig, ubændigt rase ud og give sig hen, lade staa til i vild Fart lige ud ... saadanne ustyrlige Tanker farer gennem disse Rytterfolks Hoved, naar de for løste Tøjler stormer hen over de endeløse Stepper i Turkestan eller Arabien. Og disse Horders krigerske Togter udviser en Masseudfoldelse og en lynsnar Energi, der tramper de spredte Agerdyrkere, som de vælter sig ind over, ganske ned. Som en hærjende Storm har Araberes, Hunners, Tyrkers Rytterskarer draget ud over Landene.

Men iøvrigt melder Krigens Gerning sig for ethvert livskraftigt ungt Folk som et Livsbehov. Af samme Grund, med samme Ret og i samme Øjemed, som det stræber at udplyndre og underlægge sig den øvrige Natur, søger et ungt Folk ogsaa at udplyndre, fortrænge eller underlægge sig de andre Folk udenom. Jægerfolkene jager Mennesker, som de jager Dyr; Indianernes Krig føres ganske som en Jagt, med pludselige Overfald, Baghold og Fælder. »Det er længe siden vi har spist Kød (ɔ: Menneskekød)« siger den ny-kaledoniske Høvding en Dag til sine Folk »lad os hente os noget«, og saa gøres der Klapjagt paa Nabostammens Folk, og naar man har fanget eller nedlagt saa meget af Menneskevildtet, som man har Brug for, vender man hjem. For

de kvægavlende Nomader er Menneskene ikke Vildt, men Kvæg; de fanger sig af en fremmed Horde, som af en Bøffelhjord, saa mange »Stykker«, som de har Brug for, og slæber af med dem for at bruge dem som Lastdyr og Trælle.

Saa kæmpes der ogsaa om de fælles Livsbehov. Jægerfolk jager paa hverandres Distrikter og fortrænger hverandre fra de bedste Vildtegne; Nomader kæmper om Græsenge og Kilder; Nomaderne er dernæst fortrinsvis Røverne blandt Folkeslagene, — deres Rigdom er Løsøre, Kvæg, der jo let lader sig røve og bortføre. Beduinernes Kampe er Røvertogter; ved pludselige Razziaer overfalder de om Natten hverandres Teltlejre og bortfører Kameler og Kvinder. Ogsaa Søfarerfolk ledes naturlig til Røvertogter, med pludselig Landgang og Strandhugst og hastig Flugt med det røvede Gods udover Havet: Odysseus og hans Fæller proviantere stadig paa de Kyster, de kommer til, plyndrer Stæder og trækker af med Kvæg; de islandske Vikingesagaer fortæller atter og atter om sligt. Men ogsaa blandt bosiddende Agerdyrkere raader stadige Røverkrige; man trænger ind over Grænserne, mejer Markerne, plyndrer Gaarde og Byer, bortfører Kvæg, Skatter og Kvinder. For Vedatidens Inder betyder »kamplysten« egentlig »kvægbegærlig«, og Krigstogene gaar stadig ud paa at røve Kreaturer; Sejrs- og Offerhymnerne forherliger Rovet. De franske Baroners »Guerres privées« i 9—11te Aarh. — som f. Eks. »Chanson des Loherains« skildrer dem — er en uafbrudt Kæde af Kvægrøverier. Man lægger sig i Baghold i Nærheden af Byportene, og naar om Morgenen Byens Kvæg er drevet ud paa Markerne,

afskærer man Tilbagevejen til Byportene, overfalder Hyrderne og trækker af med Kvægbyttet. Eller man overfalder Bøndergaarde, triller Tønderne ud af Kælder eller ned fra Loft, tømmer Skabe for Klæder og Pelsværk, læsser alt paa Vogne og drager afsted. Kampene mellem de smaa italienske Republiker i Middelalderen havde aldeles samme Karakter.

Agerdyrkningsstadiet og Bosættelsen fører imidlertid til de egentlige Krige: Kampene om Jordens Besiddelse. Nomadelivets Sammenstød og Røvertog var altid kun lejlighedsvise og tilfældige; men »chi ha terre, ha guerre«. Bosatte Nabofolk kan ikke undgaa stadige Stridigheder om Jord. Et ungt, kraftigt Folk formerer sig udover, hvad Landet kan brødføde. Enten vokser Samfundet saa ud over sine Grænser og breder sig til de forskellige Sider, medens Nabofolkene trænges tilbage. Eller det unge kraftige Mandskab beslutter at udvandre til fjernere Steder, enten som Kolonister, der bevarer en vis Forbindelse med Moderlandet — som tildels de græske Kolonier —, eller skillende sig helt fra Moderstammen — som Normannerne eller Longobarderne efter Sakses Beretning. Korstogsbevægelserne havde samme Karakter; Pave Urbans Appel til de Franske siger ganske aabent: »Den Jord, som I bebor, holder — lukket, som den er til alle Sider af Have og Bjerge — eders altfor talrige Befolkning i Klemme; den er uden Rigdom og yder næppe Næring til dem, der dyrker den. Det er derfor, at I sønderriver og opæder hverandre, bekæmper og ødelægger hverandre. Slutter da hellere Fred og drag ud til det hellige Land«.

De egentlige Erobringskrige vil ikke jage et andet

Folk ud af dets Land og gaar ikke ud paa den blotte Jordbesiddelse, de vil lægge det fremmede Folk under Erobrerens Herredømme. Det er en Væddekamp, en Kraftprøve mellem de to Folk; de brydes om, hvem der skal være Herre og hvem der skal tjene, det ene Folk vil sluge, optage det andet i sig, paatvinge det sit Blod, sit Sprog, sin Kultur og Religion, for saaledes selv at vokse, formere sig, propagandere.

Er allerede Rov- og Ejendomskampene ikke at bedømme efter moderne Moralbegreber, men tvertimod at se som ligesaa berettigede Udslag af de levedygtige Folks Behov og Begær som deres Kamp for at underlægge sig Jord og Dyr, saa er de egentlige Erobrings- og Propagandakrige at betragte som en af Folkenes vigtigste Kulturmissioner i Historiens Barndom. Det er gennem dem, at Racerne lærer hinanden at kende, at deres Blod og Kultur blandes og prøver Kræfter, og at de mest levedygtige og levekraftige bliver de overlevende og raadende. Og det er gennem dem, at Nationerne dannes og bliver sig selv bevidst, at Folkenes hele Livstonus forhøjes og en social Moral udvikler sig. »Mennesket vantrives i Freden«, synger Koret i »Bruden af Messina«, »rolig Lediggang er Modets Grav, Loven er den svages Ven, alt vil den gøre lige, vilde gærne forflade hele Verden ... Men Krigen lader Kraften udfolde sig, løfter alt op til det Ualmindelige.«

Krigen er først i det hele den store Oplevelse og den store Prøve, som ethvert ungt Folk trænger til, ikke kan undvære for længe, uden at sløves og gaa i Staa. Af de gamle nordiske og tyske Ord for Krig er *orrusta* = *Ernst* ɔ: Livets Alvor, modsat Schimpf

og Spiel; *Örlög* (Orlog) betyder Skæbner, Skæbnespillet; »Kamp« og »Strid« betyder Iver, Kappelyst, Ihærdighed, ligesom *werra*, *guerre* og *polemos* betyder Bevægelse, Tummel. Kamp og Strid er da Livet i dets Højtryk, i dets Potens, Kraftanstrængelsen, Livets Alvor, de store Skæbner[2]. Det unge, kraftige Folk kræver det store Spil paa Liv og Død for at bruge de Kræfter, som Livsopholdelsen lader tilovers, for at føle Livets Puls banke forstærket i sine Aarer, for at mærke, hvad det duer til, og vise de andre Folk det. Om Foraaret, naar Knopperne svulmer og Bierne sværmer og Foraarssafterne gærer i alle levende Væsener, naar Vejret lysner og mildnes og alle Veje og Vande igen bliver farbare efter Vinteren, — da er det, Vaabnene kommer ned fra Væggen, pudses og slibes og bødes, og at Baadene skydes i Søen og Stævnen males, at alt hvad der er Mandkøn og Voxent higer efter at »se sig ud«, prøve sine Kræfter og sine Vaaben. De unge i et vestnorsk Fjordherred slaar sig sammen og udruster et Skib for at drage i Viking. De frankiske Konger holder deres »Martsmarker«, deres tilvante gamle Martsrevyer over Folket i Vaaben. Paa Forsamlingspladser og i Høvdingehaller holdes der Raad om, hvor man skal fare hen iaar, og hvor der skal holdes Fejde. Nogle ældre vil blive hjemme, men en Helt — som Roland i det franske Heltedigt — rejser sig op med flammende Aasyn: »Nu har vi gaaet ledige i flere Aar og derfor fundet paa alt Slags Ondt og har blot glædet Djævlen. Hvordan gøre det godt igen, om vi nu ikke griber Lejligheden? Derfor straks til Spanien og ikke et Muk

mere derom!« Og alle omstemmes, begeistres og spænder Sværdbælte om.

Saa gaar der Opbud over Riget. Horn genlyder i Bjerg og Dal, Bauner tændes fra Næs til Næs, Hærpil sendes rundt — i Højskotland er den i den ene Ende tændt, i den anden forsynet med et blodplettet Linned, Tegn paa Krigens Blod og Brand —; over alle Veje stormer Folk og Heste til Mødestedet, overalt kommer Smedjerne i Arbejde, Hestene drives sammen fra Græsgangene, Vaabnene og Rustningerne prøves ..... Alle dagligdags Forhold skæres over, Hverdagens ensformige Vaneliv brydes af, alt det, der før optog Sindene, gælder ikke mer, er som visket ud, — Hornet kalder, Krigen er der, det stærke Liv, Livets Højtid. Dovenskaben rystes fra, Smaalighederne stryges bort, den ene glemmer sin syge Fod, den anden sin Næringsorg, den tredje sit Drikkeri og sine Kæresterier, den fjerde sin Tvist med sin Broder, — Schimpf og Spiel er forbi, det er orrusta, Ernst nu.

Og ud drager Hæren, under Faner og klingende Spil — til Strabadser og Farer, til Kamp og Sejr eller Nederlag og Død — ud mod det Ukendte, mod de store Afgørelser. »Under os Gangeren vrinsker — den straaler den kære Lanse, — man drømmer om Sejrskranse — man tænker ogsaa paa Død« (Schenkendorff). De store Forhaabninger, de store Begær driver de unge, stærke Folk fremad i Krigene. »Vore Landgrænser ligger der, hvor vore Spydkast naa'r hen« sagde Spartanerne. »Sicilien — udviklede Alkibiades for sine Landsmænd — er kun en foreløbig Haandpenge for os, siden gælder det Italien og Kartago, det drejer sig

om en stor Fremtid, Athen er værdig at herske over Verden«. »Tu regere imperio« var lige fra Romerfolkets første lille Begyndelse det Feltraab, hvorunder det gik i Krig. Eller husk fra Salmerne og Jesaja paa det lille stridslystne Israelfolks sangvinske Storhedsdrømme: »Fra Hav til Hav skal dets Konges Herredømme naa, fra Floden til Jordens Ender; de, der bor i Ørken, skal bøje sig for hans Ansigt, og hans Fjender skal slikke Støv; ja alle Folk og Riger, der ikke vil tjene ham, skal lægges øde«[8].

Krigen anspænder alle Kræfter: Marscherne, Ridtet, Friluftslivet, det knappe Maaltid, der nydes i Huj og Hast paa Hesteryg eller under et kort Hvil, den knappe Søvn, der maa nøjes med den fugtige Mark til Leje og Skjoldet til Pude, selve Kampens vilde Overanstrængelse — det hele er en Hærdelse, en Stramning og Anspændelse, som de svage ligger under for og de stærke bliver dobbelt stærke af. Se en Beduin eller en Højskotte: han er mager, blot Sener og Muskler, hans tynde Arme er som flettede Pidskesnærter, han er hurtig som en Hest, udholdende, uhyre nøjsom og afholdende. Alle Sanser skærpes: Indianerens smaa Øjne skimter en Støvsky, hans dyrisk fremstaaende Øre fornemmer et Hovslag langt borte over Sletten; baade i persisk og i keltisk Heltedigtning er der Spejdere, der kan høre eller, selv i Mørke, se en Myres Gang over Vejen, omtrent som de nordiske Guders Vagtpost paa Gjallarbroen. Opmærksomheden anspændes — »hele hans Hud var lutter Øje i Kampen« hedder det om en Helt —; Snarraadigheden tages i Beslag; Opfindsomheden opspinder Krigsliste, men først og sidst er det

Modet, Energien, Koldblodigheden, Beslutsomheden, som det i Krigen kommer an paa og som Krigen udvikler. Dér staar Helten paa Post: Holdningen er rank og tæt sluttet, Armene ligger ind til Kroppen, Foden er naglet til Jorden, Ansigtet vender mod Faren, ser den lige i Øje, hele Skikkelsen er spændt Opmærksomhed og urokkelig Fasthed. Og her skrider han midt i Faren roligt kraftigt fremad, medens Jorden brænder under Foden, bærer Hovedet rankt og higer kækt fremad mod Handlingen. Faren udvikler Modet, der er intet andet for end at lade staa til, og Lykken hjælper den kække. Faktisk falder der jo under Katastrofer oftest mange flere af de fejge end af de modige. »Ok var honum sjalfam húgr fyrir skjold ok brynja« hedder det i en islandsk Saga; paa samme Maade siger den franske Feltherre Monluc: »C'est une belle forteresse que le coeur«.

Kampens aabenlyse Offentlighed, for Fjenders og Venners og Hærførers Blikke, og Vaabenfællernes Tilstedeværelse og Delagtighed i Strabadser og Fare — alt dette ansporer og befæster den Enkeltes Mod. Den, som hjemme i sin Seng vilde være fejg overfor Døden, ser den her ude i det fulde Dagslys, mellem alle Kammeraterne modig i Øjne. »Im engen Bett da Einer allein — musz an den Todtenreihen — hier aber findt er Gesellschaft fein« synger den gamle tyske Soldatervise, »auf grüner Heid, im freien Feld — darff nicht hören grosz Wehklage«[4]. Krigen er i sit Væsen altid social, offentlig. Folk lærer hverandre at kende, lærer af hverandre, opdrager paa hverandre, alle Slags sociale Følelser udvikler sig. Den enkelte baade løftes og

trykkes af et »Saadan skal man bære sig ad, saadan gør de andre«; han kappes med dem og besjæles ofte af en ærekær, forfængelig Lyst til at vise sig, vække Opsigt og Beundring. Men ialfald gaar hver enkelt »fattet mod Fjenden, fordi han er vis paa, at hans Sidemand gør det samme, at hans Førere gaar foran ham, og at han ikke tør lade dem i Stikken«. I enhver Mængde støtter Alle den Enkelte og sætter Mod i ham; man trykker sig sammen, Albu er mod Albu, Knæ mod Knæ, man ser paa hverandre, fornemmer hverandre, den Enkeltes Bevægelse forplanter sig gennem Rækkerne og trækker alle med. »At leve i en Hær, kendt af Generalerne, respekteret af Soldaterne, rost af sine Lige, gives der noget saa skønt?« hedder det i en gammel fransk Bog om »les veritables devoirs de l'homme d'épée« (1697); »i det øvrige Liv kan man ikke helt bedømme Folks Værd, fordi saa meget foregaar skjult. Men her »tout est en vue, tout est en action.« Hvor er det ikke en Lykke at fylde den Plads i Livet, som man bør fylde, vise sig paa Scenen, som man bør vise sig, naar Ens Rolle fører det med sig.« — Saaledes fødes Kammeratskabet af Kampen og betinger Kampens lykkelige Udfald. Det er den indbyrdes Tillid og Hjælpsomhed, som først og fremmest giver den lille civiliserede Hær sin militære Overlegenhed over Masser af udisciplinerede Vilde. Det viste sig ved Thermopylæ som i Karl den stores Kampe mod Saracenerne, og det viser sig den Dag i Dag. Samlivet i Felten danner snevrere Teltkammeratskaber mellem Vaabenbrødre; ofte er det to og to, der slutter sig sammen, ofte ogsaa et større »Compagnonage«. Under Kampen med Romerne bandt

unge Galler sig sammen indbyrdes med Jærnkæder, for ikke at skilles fra hverandre i Kamp, hverken i Sejr eller Fald. I den thebanske Hær var der en saakaldet »hellig Bataillon«, hvis Krigere var uløselig knyttede til hverandre ved et Venskab, der endog havde den særlig græske erotiske Karakter. Maaske kan et saadant Kammeratskab allerbedst udvikle sig i en belejret Fæstning. Monluc skildrer etsteds meget smukt, hvordan han under Forsvaret af Siena gav sine Tropper et Eksempel paa en fuldstændig selvløs Opgaaen i Helheden, — hvordan han, som han fortæller, puttede i en Sæk og brændte paa et Baal al sin Havesyge, sin Ambition, sine private Fjendskaber, alle sine Fejl, Særheder og Luner, alt hvad der kunde hindre ham i alene at tænke paa Kongens Tjeneste. Tennyson har i det prægtige Digt om »Lucknows Forsvar« skildret et heltemodigt Forsvar af Englænderne mod de indiske Oprørere, — et Forsvar, hvorunder Kammeratsammenholdet viste sig paa den mest heroiske Maade: »Handful of men as we were, we were English in heart and in limb — strong with the strength of the race to command, to obey, to endure.«

To command, to obey — Disciplin er Krigslivets største Lære til Menneskene. Fanen løftes op som Samlingsmærke, den taktfaste Krigsmusik regulerer allerede hos primitive Folk Hærens Bevægelser, visse Mærker paa Legemet eller paa Dragten bruges allerede tidlig til at uniformere Tropperne. Tjenstlig Pligtfølelse, Korpsaand, Subordination udvikler sig med Nødvendighed; i Krig maa én byde og de andre lyde, som til Søs én maa sidde ved Roret. Slægterne og Stammerne

møder og kæmper oprindelig gruppevis indenfor Hæren under deres Høvdinge, og disse, der i Fredstider kun har haft en begrænset og ubestemt Indflydelse, faar i Krigen af sig selv den afgørende Myndighed overfor alle Slægtens eller Stammens Mænd. De nødes til Gengæld selv til at udvælge en enkelt blandt sig til Overanfører og underordne sig hans Vilje. Og det samme gentager sig i mere udviklede Forhold, naar — som ved Toget til Ilion — flere Smaafolk og Smaakonger slaar sig sammen i en krigersk Ekspedition. Hver enkelt af de smaa Konger har ikke hjemme i Fredstid haft megen Magt; Odysseus er f. Eks. mod sin Vilje bleven tvungen af sit Folk til Deltagelse i Krigen; men nu i Lejren banker han løs med sin Stav paa de menige Mænd, naar de vover at kny mod Høvdingernes og Kongernes Bestemmelse. Kongerne selv maa bøje sig for den Overkonge, de midlertidig under Togtet har valgt sig til Overanfører; hjemme er de souveræne, men her maa Achilleus finde sig i, at Agamemnon fordeler Krigsbyttet og lader ham Briseis fratage, naar han selv har maattet udlevere sin Chryseis. Saaledes svejser Krigen de Enkelte sammen til en Helhed og de smaa Grupper sammen til større Enheder, og organiserer Magtforholdene fast i Under- og Overordnelse.

Efter Krigen bliver Krigens Aand og Krigens Tilstande varigt bestemmende for de krigerske Folk. Ud af Krigen, baade af Sejr og Nederlag, vaagner Nationalbevidstheden op. Af Modsætningen til de fjendtlige Folk er Folkets Bevidsthed om sin Egenhed og dets Vilje til at hævde sig vokset frem. De fælles Oplevelser, baade Triumfer og Ydmygelser, binder de før spredte Grupper

og Slægter sammen, det er overalt de fælles historiske Minder, fælles Sejrstolthed, fælles Skam og Harme, der danner Grundfondet for en Nationalfølelse. Og den fælles Fortid forbinder alle i en fælles Fremtid, man maa befæste Sejren eller hævne Nederlaget; Krigen har vist, at det er Sammenholdet, som Sejren hører til. Krigens foreløbige Sammenslutninger bliver derfor konstante, Slægter og Stammer gror sammen under den valgte Overanfører som deres fælles Konge. Kongemagten gaar frem af Krigene sammen med Nationernes Sammenvækst, som Besegling af denne, som Enhedsmærket for det nye Folk. Det ser man overalt. Da de indiske Hyrde- og Agerdyrkerstammer var vandret ind fra Kashmir og Iran og havde nedsat sig i Nordindien, var det under de stadige Kampe med den indfødte mørkere Befolkning, at en Fællesbevidsthed opstod hos dem om deres Samhørighed som Arya, Arier (= de Stambeslægtede) modsat »Ikke-Arierne«, »Fjenderne«: dasyu, anarya, og de slutter sig nu sammen i Kongedømmer[5]. — Det var efter Indvandringen og Bosættelsen i Kanaan og under Kampene med Kananiterne og de omboende Folk, at de forskellige israelitiske Stammer blev sig deres fælles Nationalitet som »Israel« eller som »Ibri«, Hebræer bevidst, og det var Krigens Nødvendighed, som kaldte Dommerne frem og salvede Saul til Konge. — Det er de indvandrede græske Stammers Kampe med Landets Urbefolkning, som skabte de smaa helleniske Kongedømmer; i Kampene mod Lilleasiens Folk sluttede disse sig saa sammen — som paa Toget mod Ilion — og begyndte at føle sig som »Hellener« overfor »Barbarer«, og Traditionerne hos Homer og udenfor Homer

om disse Fælleskampe blev i de senere Aarhundreder det mægtigste Grundlag for den fællesgræske Nationalbevidsthed, som slog ud i fuld Dag, da Perserskarernes Strøm under Xerxes væltede ind over den helleniske Verden. — Det var ligeledes især Folkevandringens Kamptider, der tvang de germanske og gotiske Horder og Landsbyer sammen i Folk og kaarede Soldaterkonger ud af de talrige, lidet mægtige Smaakongers Skare. Navnlig hvor de germanske Folk nedsatte sig paa romersk Grund og etablerede et Tvangsherredømme over en fjendtlig Befolkning, maatte der en kraftigt Kongemagt til for at holde sammen og holde Styr paa det hele. Angelsakserne maatte midt blandt den brittiske Befolkning befæste deres Kongedømme ligesaa stærkt, som siden Normannerne maatte befæste deres i England. Vestgoterne blev i Spanien under Kampene med Saracenerne tvungne sammen i to stærke Kongedømmer: Aragonien og Kastilien. — Særlig er den franske Nationalitet og det franske Kongedømme vokset sig stærkt paa Krigenes Grund. De talrige frankiske Stammer var spredtvis draget over Rhinen, deres Høvdinger residerede i Köln, Tournai, Cambrai; da var det de fælles Kampe mod Hunner, Allemanner, Burgunder, Vestgoter, som svejsede dem sammen under den saliske Stammes Konger, og den unge frankiske Nation gav Bevidstheden om sit Værd og sin Fremtid det stolteste Udtryk i Fortalen til den saliske Lov: »Frankernes Folk, det berømmelige, der har Gud til Grundlægger, paalideligt i Fredspagter, dybt i Raadslagning, ædelt og sundt af Legeme, mærkeligt ved sin hvide Hud og sin Skønhed, dristigt, hurtigt og frygteligt i Kamp ... det er dette Folk, der lidet

af Antal har afrystet Romernes haarde Aag . . . Leve Kristus, der elsker Frankerne. Han beskytte deres Rige, fylde deres Høvdinge med sin Naades Lys, skærme deres Hær!« Ved Siden af Frankerne var der imidlertid endnu flere andre Folk paa Frankrigs Landomraade. Alskens danske, norske, svenske Vikinger havde slaaet sig ned i Nordfrankrig og var hurtig under Krigsfarterne bleven rystede sammen til en fælles, normannisk Nation: »Normanz sunt, Normanz furent et Normanz unt esté« proklamerer deres Kronister. Burgunder, Aquitaner, Gaskognere, Bretagner osv. følte sig paa samme Vis som selvstændige Folk. Men saa er det endelig Karolingernes Kampe med Saracenerne i Syd, Sakser og Bajrer i Øst, der efterhaanden smelter alle Enkeltfolkene sammen i én Nationalitet af »Franceis«, og i Rolandskvadet paa Korstogenes Tid er alle besjælede af samme Kærlighed til »dulce France« og Iver for at »France« ikke skal »perdre tote s'onor, son los« (Ry).

I de af Krigene fremvoksede unge Nationer møder os nu næsten overalt den samme Slags Kongemagt, — en Kongemagt, der er halvt arvelig, halvt Genstand for Valg ɔ: Valg indenfor en bestemt Kongeslægt[6]. I Fredstid er Kongen temmelig indskrænket af Folkeforsamlingen og virker mest ved sin personlige Autoritet og sine Rigdomme; hans Hovedfunktioner er Dommervirksomhed og halvt eller helt præstelige Funktioner ved Ofringer og Højtider; i Krig er han derimod myndig Anfører. Der er da et gejstligt, theokratisk Element i Kongen som i Slægtspatriarken. Han betragtes som nedstammende fra Guderne, der jo i Virkeligheden ofte er hans guddommeliggjorte Forfædre. De indiske Konger er saa

godt som de græske »gudfødte«, »gudopfostrede«, deres Stamtræ viser, nær eller fjernt, tilbage til Guderne. De nordiske Konger nedstammer paa samme Vis direkte fra Odin eller Frejr. De bibelske Konger er »Guds Salvede«, hellige og ukrænkelige. De germanske Konger paa romersk Grund arvede ved Kristendommens Antagelse og gennem Gejstlighedens Indflydelse det Saul-Davidske Kongedømmes Hellighedsglans og føjede dertil endelig ogsaa Arven fra den romerske Kejserværdighed; hos de vestgotiske Konger i Spanien, men især hos Karl den store forenede den germanske Krigsherres Myndighed, der havde Staven til Emblem, sig med den romerske Kejsers Majestæt, med Kronens Emblem, og med det bibelske Kongedømme af Guds Naade, som den gejstlige Salving meddelte. Faktisk er imidlertid Kongemagten næsten altid fremgaaet af Feltherremagten, og for den folkelige Opfattelse vedbliver Kongen først og fremmest at være Feltherren, der er valgt til at være »Folkenes Hyrde« i Krigen. Det græske Navn for Konge (Basileus) betyder: »den, der faar Hæren til at gaa frem«. Det er de personlige Egenskaber, som ved Valg oprindelig har været afgørende. I Gotland havde man — fortælles der i Rolf Krakes Saga — en Tronstol, der var saa bred, at to almindelige Mænd magelig kunde sidde i den; den, der kunde udfylde Tronstolen, valgtes til Konge. Næsten altid har ogsaa de Konger, som indledede et Dynasti eller som blev folkekære, været saadanne, som rent fysisk og militært ragede op over Folket: fra Saul til Karl Martel og Karl den store, fra Vilhelm Erobreren og Olaf Trygvason til Otto d. store og Valdemar d. store. Vilhelm Erobreren er — efter

Orderic Vitals Fremstilling — kæmpestor, har en Basunrøst, spænder en Bue, som ingen anden kan haandtere, og bryder sig med sin Kølle Vej i Slaget. Otto d. store skildres af Widukind som en mægtig, bredbringet Rytterfigur, med langt, bølgende, rødlig blondt Skæg, ildfulde Øjne og et friskt, blussende, vejrbidt Ansigt.

Som med Kongen, saaledes med Riget. Omend der er andre Elementer — religiøse, økonomiske —, der gennemtrænger og bestemmer Samfundsordenen, er det militære Element overalt et af de vigtigste og det er det, som vi her holder os til. Bygget paa Krigens Grund og med Krigen for Øje er Samfundets Ordning helt igennem militaristisk. I sine Grundtræk kan, rent abstrakt, Krigens Andel i den unge Samfundsbygning bestemmes saaledes:

Som den, paa hvis Skuldre Folkets Eksistens hviler, bliver Manden i det hele den toneangivende. Udenfor Krigen er det ellers ingenlunde Styrken, der behersker de primitive Samfund. Medicinmænd, Troldmænd, Præster, erfarne Oldinge, der véd, hvordan Fædrene bar sig ad og hvor de bedste Græsgange findes, — det er de indflydelsesrigeste hos mange Vilde. Men i Militærsamfundene sker der en Forandring heri[7]; Styrkens Ret proklameres og Familien organiseres snevert og stramt under Familiefaderens Regimente. Naar han bliver aflægs og affældig, maa han ofte finde sig i at gaa paa Aftægt, og i mange Krigerstammer skaffer man endog de Gamle af Dage — blandt Indianere og Fidjier, hos Oldtidens Massageter og Baktrier, ogsaa i Roms og Nordens ældste Historie findes Antydninger til denne Skik —; men saa længe Familiefaderen endnu kan

sidde paa sin Hest og kommandere sine Folk, saalænge er han omtrent Enehersker i sin Husstand.

Kvinden har mange Steder oprindelig haft ret stor Frihed, Anseelse og Indflydelse[8], — har selv (som i de ældste Dele af Mahabharata) haft Frihed til at vælge sig Mand, har været Mandens Jævnbyrdige i Erhvervsarbejdet, har taget Del i Raadslagninger og i Stammens hele Liv; Børnene betragtedes dengang ogsaa helt som hende alene tilhørende og regnedes ene til hendes Slægt, ikke til den — ofte temlig uvisse — Faders. I det krigerske Samfund derimod ser Mændene ned paa »det svage Køn«; hos Krigerfolk som Fidjier, Ashantier, Dahomefolk er Kvindens Stilling meget slet. Hun bliver ofte Genstand for Rov, — navnlig hos omvankende Nomade- og Søfarerfolk, hvor der er knapt paa Kvinder, blev Kvinderov almindeligt, saaledes blandt Beduiner og blandt Højskotter, blandt græske Søfarere og nordiske Vikinger; det var jo ogsaa en Art gratis Brudekøb og man fik ikke nogen generende Svigermoder med paa Købet. Hun lukkes ude fra Stammens offentlige Liv, vises — som Penelope af sin Søn — tilbage til Tenen, og lever et tilbagetrukket Liv. Lydighed og Troskab bliver de ideale Kvindedyder, og naar Husbonden dør, bliver det flere Steder Skik, at hun skal følge ham i Døden som hans Hest og hans Sværd gør det: saaledes hos Slaver, Heruler, Traker, Geter, i det senere Indien og ogsaa i det ældste Norden, hvor Nanna fulgte Balders Baalfærd[9]. — Børnene betragtes i den patriarkalske Familie ogsaa helt som Husfaderens, ikke længer som Moderens, lovmæssige Ejendom: Naar man ikke har Brug for flere Børn, udsættes eller dræbes de nytilkomne, —

som det i det gamle Grækenland og hos de gamle Nordboer og Tyskere var meget almindeligt. Især er det Pigebørn, der skaffes saaledes af Vejen; ingen bryder sig om at have Piger. Drenge derimod betyder for Familiefaderen nye Soldater, — »som Pile i den Vældiges Haand, saa er Ungdoms Sønner; lyksalig den Mand, som har fyldt sit Kogger med dem, de skal ikke beskæmmes, naar de tale med Fjender i Porten« (Davids Salmer) —; de er hans Alderdoms Beskyttere, hans Døds Hævnere, de forberedes fra Barnsben af til deres Krigsgerning ved alle Slags Hærdelser og Vaabenøvelser og maa, inden de tager Plads mellem Mændene, undergaa brutale Manddomsprøver, der hos nogle Folk (som Indianerne) er helt raffineret grusomme. Den absolute Lydighed mod Familiefaderen og dennes absolute Hals- og Haandsret overfor Børnene, det nøjeste Sammenhold mellem alle Familiens Medlemmer, Ejendomsfællig og fælles Kultus indadtil, Solidaritet og Blodhævnspligt udadtil — alt dette gør Slægten til en staaende Lejr, altid befæstet og krigsdygtig. Slægterne er »Stater i Staten«, der i Fredstid og naar Statsmagten en Tid er svækket, let sønderslider Samfundet i indbyrdes »guerres privées« — som i Frankrig under de senere, svage Karolinger.

Indenfor Mændene udvikler sig efterhaanden en særlig Krigerstand, Krigeradel. De krigerske Samfund er aristokratiske; Krigen befordrer overalt social Ulighed og Trindeling. En Krigeradel findes i den indiske Middelalder, hos Perser, hos Græker, hos Germaner og Nordboer, i hele den europæiske Middelalder. Men den udvikler sig paa forskellig Maade og i ulige høj Grad hos de forskellige Folk.

Nogle af Mændene er mere krigerske end andre, og medens de sidste i Fredstider dyrker deres Jord eller passer deres Kvæg, vil hine ikke igen lægge Vaabnene bort, men holder Vaabenøvelser, kæmper med hverandre eller foretager private Fejder udadtil som Vikinger, Sørøvere, Ørkenens Fribyttere. I islandske Sagaer er f. Ex. Forholdet hyppig dette, at af en Bondes to Sønner tager den ene fra Dreng af flittig Del i Gaardens Drift og bliver »búmaðr mikill«, men den anden er umulig til alt Bondearbejde og foragter at »hjælpe Mo'r i Fadeburet« og »kærne Smør«, men drager fra ganske ung ud i Viking. En særlig Krigerstand løser sig saaledes ud fra den almindelige Bondebefolkning. Ofte er det imidlertid ogsaa saaledes, at Islænderen i sin Ungdom er Viking og paa sine gamle Dage bliver Bonde, eller han drager, naar Vaarsæden er lagt, ud paa Foraarsviking, kommer saa hjem om Sommeren og høster, og drager derefter igen ud paa Efteraarsviking.

Unge krigslystne Mænd træder ofte i Kongens personlige Tjeneste som en Livvagt eller en Krigerstab omkring ham. For at hævde sin Myndighed indadtil og altid have en Hærkærne i Beredskab for Krigstilfælde holdt den indiske Konge saavel som den germanske Konge altid et Følge eller en Hird om sig af »tro Mænd«; de spiser ved hans Bord, sover i hans Hal, han giver dem Klæder og Guld, og de viser ham til Gengæld Troskab i Liv og Død. Det er et eget gensidigt Forhold, helt bygget paa frivillig Overenskomst; frigjort fra Slægts- og Stammeinstinkter træder det militære Over- og Underordnelsesforhold her frem

i sin Renhed, og der udvikler sig værdifulde Beskytter- og Troskabsfølelser mellem Kongen og hans Mænd.

Saa kommer ogsaa, efterhaanden som den sociale Ulighed udvikler sig, de rigeste til at danne et Krigeraristokrati. De Slægter, der er rigest paa Jord og Kvæg, har et stort Folkehold under sig til at passe Bedriften og kan selv helt vie sig til Vaabenbrug og krigerske Idrætter. De kan i Krig møde til Hest og med de bedste Vaaben, og de optræder med et Følge under sig af Folk, som er i deres Tjeneste eller dog er søgt ind under deres Beskyttelse, — har en Hird af »tro Mænd« under sig ligesom Kongen har det. Deres militære Overlegenhed og deres økonomiske Fortrin støtter og styrker saaledes gensidig hinanden. Det er for en stor Del de tidligere uafhængige Slægtsoverhoveder og Stammehøvdinge, der optræder under Kongedømmet som en Fødselsadel, der nedarves fra Slægt til Slægt. I de homeriske Kongers Raad sidder Underkonger (12 f. Eks. paa Ithaka under Odysseus) eller Geronter (Stammeældste); de boer rundt paa Borge og behersker deres nærmeste Omegn. Saaledes sad rundt i Norges Dalfører mægtige Storbønder og gamle Høvdinge som Herser og Bygdekonger. Krigstjenesten til Hest eller til Vogns med det dertil fornødne Hestehold var i Indien som i Grækenland eller i de germanske Lande et Adelsmærke.

Sin fulde Udfoldelse faar Krigeradelen, naar Riget dannes paa erobret Grund, hvor de indvandrede Erobrere kun udgør et Mindretal mellem Landets oprindelige, overvundne Befolkning. Her sidder Erobrerne rundt om paa Jorder, som de har faaet i Krigsbytte

af Kongen mod at yde ham Krigstjeneste, naar det behøves, og den undertvungne Befolkning kriger enten slet ikke med eller kun under Erobrernes Førerskab. I saadanne Samfund, i Frankrig og i England, har det egentlige Lensforhold hjemme, med sin ejendommelige Forbindelse af det økonomiske Fæsteforhold med Hensyn til Jorden og det militære Tjenesteforhold.

I denne Krigerstand udvikles alle de Egenskaber, vi har set Krigslivet fremkalde, til deres Højdepunkt. Det bliver en virkelig Overklasse af Mennesker, som er stærkere, skønnere, rigere end de andre, er modigere, mandigere, intelligentere og mere øvet i Sammenholdets og Underordnelsens Dyder. For dem bliver Krigen et Fag, et Erhverv, et Kald. De foragter — som Tacitus skriver om de gamle Germaner — at erhverve ved Sved, hvad de kan erhverve ved Blod; for dem er Kampen »Krieg« (kriegen-erhverve); medens den øvrige Befolkning i Tidens Løb bliver mer og mer fredelig, driver Krigeradelen ligesom Kongerne stridslysten og rovbegærlig stadig paa Krig. I Scenen hos Snorre, hvor Torgny staar op og i Bøndernes Navn kræver af Kongerne og de Store, at de skal forliges, for at ikke Krigene stadig skal lægge Landene øde, — dér ses ret den Modsætning, som er vokset frem mellem Stændernes Interesse og Levevis. Ud af det oprindelige Krigersamfund er et Erhvervsamfund begyndt at udvikle sig; for dette er Krigen kun en ulykkelig Afbrydelse og den overlades helst som en Standssyssel alene til Rytteradelen. Og efterhaanden som denne ikke kan faa tilstrækkelig Sysselsættelse i Kamp med ydre Fjender, bliver den ogsaa nu et urostiftende, opløsende Element i det borger-

lige Samfund. Den løsner sig mer og mer anarkisk fra Kongens og Statens Overherredømme. I Odysseen udviser allerede Ithaka i Kong Odysseus' Fravær et tøjlesløst Aristokratherredømme i fuldt Flor; i de følgende Aarhundreder gaar Kongedømmet næsten overalt i Grækenland under, og et Aristokrati hersker, indtil Magten glider over i borgerlige Demokratiers Haand. I Middelalderen naaer det aristokratiske Anarki i Frankrig sit Højdepunkt i det 11te Aarh., i Tyskland i det 13de, i Norden i 13—14de Aarh. Men imedens indgaar Kongedømmet efterhaanden Forbund med Borgerstanden, og en ny Samfundsorden rejser sig langsomt, bygget ikke længer paa Krigen, men paa Erhvervslivet.

Krigslivets Medarbejderskab i Opbyggelsen af Samfunds- og Kulturlivet er her søgt fæstnet i sine almene Grundlinier, — i disse Grundlinier tegner ogsaa Heltedigtningen hos de forskellige Folk sig ind. Heltedigtningen følger den angivne Udvikling, inspireres af den og afspejler den, selv til Gengæld inspirerende og fremmende den. Den skildrer og forherliger Krigslivet og de Egenskaber, Krigen har Brug for og udvikler hos Menneskene, den opdigter et Helteideal og et idealt Helteliv som Forbilled at danne sig efter; den skildrer og forherliger alle de samfundsbyggende Magter: Slægten, Kongen, Adelen, Nationen; den skildrer tilsidst ogsaa — halvt forherligende, halvt dadlende — Krigeradelens Oprør mod Samfundet og dens krigerske Frihedsliv paa Trods af den nye Kræmmer- og Juriststat.

III. HELTESAGN OG HELTESANG.

Krigen og det militære, aristokratiske Kongedømme, som den skaber, afsætter en Verden af Sagn og Sange, der idealt afspeiler det virkelige Krigs- og Samfundsliv.

Sang udspringer for det første umiddelbart af Kampene og virker med i dem, Sang udspringer ogsaa direkte af Fyrstemagten og virker med til at bære den oppe.

Før Kampen opfører de Vilde Krigsdanse, synger og musicerer og udmajer sig med Masker og Fjær — det er Ophidselsen, der uvilkaarlig slaar ud, og det er ogsaa en Trang, der gør sig gældende, til at ægge sig selv op, faa Musklerne spændte og Blodet i Bevægelse, gøre sig selv modig — ofte er de Vilde temlig fejge — og samtidig imponere og forfærde Fjenden[1]. Krigerne brøler og skriger, udstøder frygtelige Trudsler, spotter og haaner Fjenden, praler i vilden Sky af Bedrifter, der er udførte eller skal udføres, og opmuntrer hverandre til blodtørstig Vildskab. Tidlig bliver dette til Kampsange, der afsynges i Kor og paa én Gang virker eksiterende og taktfast sammensluttende paa Troppen. »I Kokosnødspisere! I Bananædere! Gid Eders Tunger maa tørre ind, eders Struber indsnøres! Rul frem som

Bølger, styrt over dem som Havets Skum og Brøl, naar det brydes mod Revene, fald over dem som gaffeldelte Lyn[3]!« — paa denne en polynesisk Krigssangs Melodi gaar de fleste primitive Krigssange. Efter et vundet Slag opføres Sejrsdanse, rejses Trofæer, hoveres der over de Overvundne, prales der af de udførte Bedrifter, — og denne Hoveren og Pralen former sig tidlig i Sejrsange, Pæaner. Fra Lameks pralende Sejrsang i 1ste Mosebog til de græske Ynglinges Pæan efter Slaget ved Salamis er der nok af Eksempler paa Mændenes Sejrssange; ogsaa Kvinderne danser og synger til Ære for de hjemvendende Krigere, — Kvinderne sang til Davids Ære (Samuels Bog), og de frankiske Kvinder sang Dansekvad til Ære for Frankernes Sejre over Sakser og Slaver. Sange om vundne Sejre kan dernæst naturlig bruges som Kampsange ved næste Lejlighed; man strammer sig selv op og skræmmer Fjenden ved at mindes tidligere Bedrifter. Kariber og Nyzelændere drager i Krig til Sange, der forherliger Fædrenes Bedrifter; Deboras Triumfsang over Befrielsen fra Kanaaniterne og Siseras Drab har aabenbart bevaret sig, udover den oprindelige Anledning, som begeistrende Kampsang ved senere lignende Leiligheder. Og i Slaget ved Hastings opildnede en Trouvère de franske Normanner ved at synge om Rolands Heltedød ved Roncevaux. Som det sidste Eksempel tildels viser, kan ogsaa Nederlag bruges af Kampsange til at ægge og opflamme til Hævn. Ligesom Fortidens opflammer ogsaa Nutidens Kampsange ved at opregne Folkets krigerske Æresminder (Kong Kristian), ved at udmale de Ødelæggelser, Fjenderne bringer over Landet (Marseillaisen), ved højt

og dyrt at forsikre, at »sie sollen ihn nicht haben — den freien, deutschen Rhein«, ved at proklamere Landets guddommelige Bestemmelse til at herske over Havene (Rule Brittania). Og som Fortidens, saaledes blander Nutidens Sejrshymner rent verdslig Hyldest til Feltherren (Heil dir im Siegeskranz) med et Tedeum til Hærskarernes Gud.

Om Fyrsten, Krigsherren, digtes der allerede fra Fyrstemagtens Begyndelse Lovsange, enten medens han endnu lever — Sangeren afsynger dem da i hans Hal, i Forventning om kontant Belønning — eller ogsaa er det Begravelsessange, der skal glæde den Afdødes Aand, gennem den Afdøde i det hele forherlige Slægten og Stammen for de Efterlevende, og ogsaa ofte ægge til Hævn over hans Død. I Gallien løb der — fortæller romerske Forfattere — ved Siden af Kongens Vogn en Barde, som sang Æreskvad om ham, og Kongen kastede af og til en Pung ned til ham som Opmuntring; ved Inkaernes, de peruanske Kongers Bord, ved Javanesernes Fester, hos Sandwichsøernes Høvdinge, ved Attilas Hof, i Angelsachsernes, Frankerkongernes, de nordiske Kongers og Jarlers Hal — overalt finder vi tidlig Hofskjalde, der sang Lovkvad om Husherrens Bedrifter. Ligesaa udbredte er Gravkvæderne: Davids »Buesang« over Saul og Jonathan (... Jonathans Pil vendte ikke tilbage fra den Ihjelslagnes Blod og de Vældiges Fedme, og Sauls Sværd kom ikke tilbage forgæves ..), Achilleus' Sørgekvad over Patroklos, Østgoterne, der ved Attilas Ligfærd red omkring Liget og i Kor sang om hans Bedrifter, Beovulfs 12 Mænd, der i det angelsachsiske Epos rider omkring hans Lig og priser hans fyrstelige Væsen.

Af Kampsangene udvikler sig videre en polemisk Poesi, der ikke længer er umiddelbart knyttet til Kampen, men for en Del træder i dens Sted og udfylder Pusterummene mellem de korporlige Sammenstød. Man kriger med Ord som med Vaaben. Det gamle Arabiens stridbare Ørkensønner digter ind mellem Kampene ogsaa Spottesange og Nidviser over hinanden og hinandens Stammer — de er saa feige, synger En, at de flygter, naar en Lus kommer ridende paa en Loppe —, de provenzalske Riddere, en Bertrand de Born f. Eks., feidede lige saa iltert og uafladelig med deres »Sirventes«-Digte som med deres Klinge. De islandske Helte er paa én Gang ustyrlige Slagsbrødre og skarpe, giftige Tunger, og Gunlaug med den giftige Ormstunge, Halfdan den besværlige Vanraadeskjald, Grette eller Gisle Surssøn kom i ligesaa megen Uleilighed for deres Niddigte, som for deres Hug og Slag. Ogsaa i Grækenland er det en hidsig Kamphane Archilochos, der samtidig med at svinge Sværdet først finder paa at afskyde Jambens braaddede Pile mod sine Uvenner.

Og paa samme Maade gaar Pralsangene efter Kampen og Lovsangene til Fyrstens Ære mangen Gang direkte over i en Art fortællende historisk Poesi. Gammelarabiske Fribyttere som Faris, Schanfara, Imrulkais, Taabata Scharran besang i Smaavers Episoder af deres Liv — et vildt Ridt gennem Ørkenen, et hæftigt Beduineroverfald, et kvikt Replikskifte — altsammen korte lyriske og billedrige Leilighedsvers, stærkt selvforherligende. Disse Memoirestumper er blevne bevarede fra Slægt til Slægt som den levende Kærne eller det faste Skelet i den Heltenes Levnedssaga, som Tra-

ditionen efterhaanden udformede. Ganske saaledes digtede ogsaa de islandske Æventyrere, Grette, Gisle Surssøn osv. smaa Vers om deres Oplevelser — her til Minde om et kækt Svar til en norsk Konge, dér til Erindring om en smertelig Afsked fra en Ven — og disse Vers flagrede ned gennem Tiden og bevaredes urørte inde i de Sagaer om Heltene, der dannede sig udenom og tildels udaf dem. I alle Folks Krøniker — fra Biblen til Snorre — dukker iøvrigt rundt i Teksten slige Versstumper frem, der aabenbart er bleven til under det umiddelbare Indtryk af Begivenhederne og bringer autentisk Besked fra dem.

Men ellers fæstnes Begivenhederne paa et primitivt Trin ikke umiddelbart, saaledes som senere naar Annalernes Tid er inde — naar Israels og Juda Riges Aarbøger begynder at føres, naar Thukydid som Øjenvidne skildrer Pelopones' Historie eller Orderic Vital de samtidige Normanners, Sakse Valdemarstidens Bedrifter, som han selv har oplevet. Inden dette sker, bliver Begivenhederne overladte til den mundtlige Tradition og undergaar i den en bevidst eller ubevidst digterisk Bearbejdelse, — omdannes til en levende, bølgende Sagnmasse, der gaar fra Mund til Mund, fra Slægt til Slægt, og stadig forøges, forvandles, fornyes. Denne Sagnmasse er det Kaos, hvoraf Heltedigtningen skal fødes.

Folkenes Erindringsliv er ikke lige stærkt og rigt. Nomadefolk, der lever spredte i smaa Slægter og Stammer, oplever kun smaa Hændelser, og disse Hændelser har under det omflakkende Liv ingen faste stedlige Omgivelser at hænge sig fast i for derfra at tale til Efterkommerne; paa Hesteryggen og i Teltlejren kan der

ogsaa kun tages en let Bagage af korte Anekdoter og Smaafortællinger med, og der er ikke Ro til at fordybe sig i en stor Verden af Fortidstraditioner. Et fyldigere Liv kan Fortiden leve i Folkene, naar de bosætter sig og bliver Agerdyrkere. Erindringerne hænger ved en Ruin eller et Bjerg af en besynderlig Façon; man peger fra Slægt til Slægt paa det Sted, hvor Flygtningen gjorde det forvovne, reddende Spring over Floden. Og den lange Fritid om Vinteren, naar Markarbejdet ligger nede, de lange mørke Timer ved Husarnen giver Ro til at fortælle og høre. Efterhaanden som Folk spreder sig i private Husstande, vil ogsaa de store fælles Fortidserindringer med Andagt blive vedligeholdte og blive dyrkede med Kærlighed — som en Erindring om det fælles Hordeliv, som et fælles Pant for den fælles Fortid. De semitiske Nomadefolk har en ringere historisk Sagnmasse end de ariske Agerdyrkningsfolk; og det er ikke tilfældigt, naar det netop er rundt paa islandske Udflyttergaarde, at Traditionslivet har været fyldigst og inderligst i Norden.

De store Folkedannelser, de store Krigsoplevelser, de store Folkeblandinger sammenhober de rigeste Traditionsmasser. Biblens Sagnmasse er sammenflydt af alle Israel-Stammernes smaa Familiesagn, da de selv smeltede sammen til et Folk, og ved Bosættelsen i Kanaan har ogsaa alle Kananiternes Sagn gydt sig sammen med de israelitiske. Den græske Sagn- og Mytheverden er sammenarbejdet af talrige, indbyrdes uafhængige Lokalsagn: Iliadens Helte har, før de levede sig sammen i én Sagnhistorie, haft hjemme hver i sin Stammes Lokalsagn, ligesom Olympens Guder er flyttet

sammen rundt fra de forskellige Øers og Egnes Lokaldyrkelse. For de germanske Folk har Folkevandringen været den store Jættegryde, hvori alle de forskellige Folks Sagn er bleven rørt sammen. Rhinfrankernes Nibelungensagn, Østgoternes Dietrichsagn, de nedersachsiske Wielandssagn er bleven udvekslede og har indgaaet Forbindelse mellem hverandre, og Nibelungenlied, Gudrun eller Didrik af Berns Saga hviler paa Traditionmasser, i hvilke tyske, gotiske, nordiske, angelsachsiske Folk har arbejdet sammen paa en Maade, som nu ikke er til at udrede.

Paa allehaande Maader og af allehaande Grunde omdannes de historiske Begivenheder nu i Traditionen, efter Erindringens og Fantasiens almindelige Udvælgelses- og Kompositionslove. Alle Slags Sammenblandinger og Forvanskninger finder med Nødvendighed Sted ganske uvilkaarlig. Forskellige franske Kong Karler og danske Kong Valdemarer, frankiske Theodoriker og Theodeberter, Chilpericer og Chariberter forveksles. Kronologi kan Traditionen naturligvis ikke holde Rede paa, hele Fortiden staar i én Plan, og Begivenheder fra de forskelligste Tider rykkes sammen. Den mindste Lighed er nok til, at Begivenheder, der intet har med hinanden at gøre, kombineres eller smelter sammen. Karl d. store kæmper i Spanien mod Saracenerne; han hjælper i Italien Paven mod Longobarderne; senere hen i Tiden betrænges Paverne af Saracener; det kombineres i Sagntraditionen til, at Karl i Italien befrier Paven for Saracenernes Indfald. Chilperics Hustru hed Basine; i Thüringen regerede samtidig en Kong Basin. Basine er Basins Hustru, slutter Sagnet; hun er flygtet over til

Chilperic. Hvordan har hun lært ham at kende? Jo, han har i sin Tid været landflygtig, og i den Tid har han sagtens været Kong Basins Gæst[8]. — Overalt søges uvilkaarlig Sammenhæng og Forbindelse tilvejebragt mellem Traditionerne. Kong Attila, der har oprevet og tilintetgjort hele Burgundernes Folk, ægter en germansk Kvinde, men findes Morgenen efter Bryllupet pludselig død. Naturligvis, siger Sagnet, har hans Brud været burgundisk og har hævnet sin Stammes Undergang paa den paatvungne Husbond. Paa samme Maade knyttes Heltene sammen ved Slægtskab: en fortræffelig Helt maa have haft en fortræffelig Fader, skulde det ikke have været hin anden Helt? Saaledes dannes Helteslægter og Fyrstedynastier. Forrædere sættes ligeledes i Slægtskabsforbindelse; for de franske Heltesagn tilhører alle Forrædere Mayenceslægten, fordi en Gang Mainzfolkene havde været Forrædere i et Slag. — Alle sammensatte og udstrakte historiske Begivenheder fortættes og forenkles af Folkefantasien til korte, overskuelige Tildragelser. En Række Krigere smelter sammen til én, en Række Kampe til et afgørende Slag: Tvekampen mellem Goliath og David er Resultatet af en saadan Sammentrækning af talrige israelitiske Heltes Kampe mod den fjendtlige Overmagt. Tre forskellige sydfranske Vilhelmers Kampe gennem flere Aarhundreder med Saracenerne smelter sammen i Vilhelm af Orange og i Slaget ved Aliscans. Mindst tre forskellige Overfald, som franske Hære i Tidernes Løb havde været Genstand for i Pyrenæernes Passer, smelter for Traditionen sammen til et vældigt Overfald i Roncevaux, hvor Roland og alle hans Fæller bukker under. — Store, almindelige Folkebevægelser

simplificeres og anskueliggøres i Traditionen til smaa private og personlige Tildragelser. De fleste Familiehistorier i Mosebøgerne er poetiske Sammendragninger af store etniske Bevægelser: Naar Juda skiller sig fra sine Brødre og gifter sig med en kananitisk Kvinde, betyder det, at Juda Stamme bosatte sig et andet Sted end de andre beslægtede Stammer og blandede sig med Kananiternes Folk; Esaus og Jakobs Brødretvist betyder en Kamp mellem to beslægtede Stammer[4]. De græske Sagn om Helte, der forjages af en Broder fra deres Arvelod, vandrer ud og ægter en fremmed Konges Datter, er paa samme Vis Traditionens Oversættelse af Deling af Stammer, Stammevandringer og Dynastiskifter. Almene politiske Forhold kan Traditionen hverken omfatte eller interessere sig for, de forvandles til private og personlige, som Fantasi og Gemyt kan faa Hold i. I Sagnet om Didrik af Berns Landflygtighed, Ophold hos Hunnerne og Generobring af sit Rige ved Attilas Hjælp afspeiler der sig store historiske Folkebevægelser, og naar ifølge Historien Burgunderne i et vældigt Slag, hvor Kongen selv falder, helt oprives af Hunnerne, bliver dette i Sagnet til den Nibelungske Familietragedie: Burgunderfyrsternes Besøg hos Kong Etzel og det forræderske Overfald paa Gæsterne.

Ved saaledes at simplificere og anskueliggøre Historiens Begivenheder virker Traditionen ofte som en Art Historiens Filosofi; i en Slags poetisk Symbol giver den en hel Tids Karakteristik. Et fransk Heltedigt skildrer, hvordan den gamle Karl den store, træt af Kronen, i en højtidelig Forsamling vil sætte den paa sin Søns Hoved. Men først udvikler han for den halvvoksne

Dreng alle de Forpligtelser, der følger med Kronen, og maa nu til sin Smerte se den svage Louis gyse tilbage for Ansvaret og vægre sig ved at modtage Kronen; træt og gammel, er Karl nær ved at lade sig forlede til i Stedet midlertidig at overgive Kronen i en fræk Vassals Haand. Historiske er kun den højtidelige Kroningsscene og de forudgaaende Formaninger, men i Virkeligheden vægrede Sønnen sig ikke og blev kronet. Traditionen udtrykker imidlertid her en dybere Sandhed: den tegner Prinsens svage og munkeagtige Karakter, som han skulde aabenbare som Regent, viser den gamle Kejsers sørgmodige Forudfølelse af sin Slægts og sit Værks Forfald og lægger hen til denne Scene en paa et andet Tidspunkt faldende Sammensværgelse af utro Baroner, der vilde spærre Louis ude fra Tronen.

Traditionen danner sig en bestemt Opfattelse af Personer og Begivenheder, og ud fra denne Opfattelse tildigter og omdigter den konsekvent, saa at alle Træk udpræges, alle Farver paasættes stærkere end i Historiens Virkelighed. Den har et Antal Typer og Former til sin Raadighed, ikke mange, men sande og almenmenneskelige, og efter disse støbes og præges Historien. Der er den mægtige eller den grumme eller den svage Fyrste, den fromme eller den onde Dronning, den tro Tjener eller den oprørske Vassal, Forræderen og den fejge. De historiske Figurer henføres til disse Typer og udstyres med tilsvarende typiske Sagntræk. Historien om den dydige Fyrstinde, der bliver Genstand for Bagvadskelse, men hvis Uskyld tilslut aabenbares, er bleven knyttet til en longobardisk Dronning, en frankisk Dronning, forskellige tyske Kejserinder. Historien om Fyrsten,

der har en Frille, som han elsker saa højt, at han end ikke, da hun er død, kan skille sig fra Liget, men fører det med sig overalt — denne Historie om en Fyrstes Lidenskab paa Trods af al Anstand og al Natur er knyttet til flere mægtige, lidenskabelige Herskerskikkelser — til Karl d. store, Harald Haarfager, Valdemar d. store. Paa samme Maade drager Folkevandringstiden og Vikingetiden, der staar som de uroligste, vildeste Tider, alskens gamle Sagn om Bortførelser og Kvinderov til sig rundt om fra; og Erindringerne om Vikingetiden har saa at sige samlet sig i én Synthese i Hilde- og Gudrunsagnet, ligesom hele Guldets dæmoniske Magt over de rovlystne Barbarer har fundet et dybsindigt Symbol i Sagnet om Nibelungenguldet.

Alt tilspidses, potenseres, typiseres i Sagntraditionen. Det uvæsentlige udviskes, det væsentlige udhæves. Sagnet er aristokratisk, det beskæftiger sig kun med Livets Toppunkter: Fredens Hverdage glemmes, kun Krigenes Højtider erindres; i Krigene skrælles alt det realistiske Tilbehør bort: Marscher, Proviantering, Felttogets Strategi, man dvæler ene ved Slagene selv; i Slaget gælder dernæst ene Fyrsten og de enkelte store Helte, de Meniges Mængde tabes helt af Syne. Alle Mellemled springes over: Forhandlinger mellem to Fyrster bliver til en kort, personlig Samtale; en Beslutning, der er tagen, bliver ogsaa straks samme Dag bragt til Udførelse; Tids- og Rumsafstande skrumper ind til intet. Alt ses i sin typiske, mest normale Skikkelse: En Konge sidder paa sin Trone midt i sit Hof eller rider i Spidsen for sin Hær. En Helt er altid i fuld Rustning, Kvinden sidder ved sin Væv, Alderdommen

er vis og betænksom, Ungdommen rask og overilet. I Livets Virkelighed er ikke alt typisk og normalt, men Traditionen bundfælder kun de konstante, almengyldige Træk af Livet, fæstner alene »den ideale Sandhed«. Den idealiserer ogsaa ved at forstærke; modsat af, hvad der gælder i Legemverdenen, vokser i Fantasiens Verden Tingene paa Afstand. De homeriske eller Karl den stores Krigere er større end Sangernes Samtid; Karl selv synes — ligesom Israels Patriarker — overmenneskelig gammel og ærværdig for Fantasiens Fjernsyn; en lille Ekspedition paa et halvt Aar, som Karl foretog til Spanien, er i Rolandskvadet vokset til en 7 Aars Fejde og bliver i senere Digte til en 27 Aars Krig.

Saa vælger endelig ethvert Folk mellem Fortidens Minder, hvilke det vil bevare og dyrke, og lægger de Tonarter ind i dem, som det elsker at høre. Ethvert Folk søger Trøst for Nutiden ved at lægge en gylden Glans over Fortiden og styrker sin Selvfølelse ved at drage sine største og stolteste og lykkeligste Minder frem; alle unge Folk digter sig deres Historie om til en lang Lovsang over sig selv og deres »Bragder«, deres »res gestæ«, og dvæler helst ved deres Stortid: de franske ved Karl den stores Tid, Kelterne ved Kong Arthurs, Russerne ved Vladimir d. stores Tid. Sagnene er da overvejende Idealiseringer af Fortiden; det er Heltene og Bedrifterne, Fyrsterne og Festerne, man mindes; Ridderne er bolde og Jomfruerne er fagre og stolte, Vejret er altid straalende og Hestene altid nystriglede, Sygdom kendes ikke, og det røde Guld fattes aldrig. Men ogsaa de mørke og uhyggelige Fortidsminder øver dog en egen Trolddom over Folkene i deres

Ungdom; maaske endnu stærkere end den store Lykke og de store Dyder fængsler jo ofte de store Forbrydelser og de store Ulykker Fantasien. Det er, som om et Folks Ungdomskraft og Livsfylde har Trang til at digte sig Rædsler og Jammer op i Fantasien, for at føle sin Styrke og sin Glæde dobbelt og prøve sine Kræfter med Livets Fjender: det er som den unge Knøs, der gaar ud for at lære at gyse, eller som den ædle Hingstplag, der i sin kaade Livslyst napper en Blodaare over paa sig[5]. Det græske Folk har skabt sig en Sagnverden af Rædsler og Forbrydelser — Blodskam og Mord paa Husbond og Børn, Forbandelser og Vanvid — og har ladet sig gennemryste af Tragediernes Fremstillinger af denne Sagnverden: Ødip, Thyestes, Klytæmnestra, Medea, Tereus, Fædra. Blandt de germanske Sagn har intet behersket Sindene saaledes som Vølsunge- eller Nibelungensagnets mørke og vilde Rædsel. Ofte er det ogsaa store nationale Nederlag, der danner Midtpunktet i Folkenes Sagntraditioner. De vældige Kampe, hvorved Kuruerne bukkede under for de (i det oprindelige Sagn) forræderske Panduer, er Kærnen i det store indiske Heltedigt; Nederlagene ved Roncevaux og Aliscans overfor Saracenerne danner Hovedæmner for de franske Heltesagn; Angelsachsernes store Nederlag og Jarl Byrchtnoths Fald ved Maldon i Kamp mod nordiske Vikinger er skildret i en af den angelsachsiske Heltedigtnings betydeligste Sange; Serbernes Heltesange samler sig om det store Slag paa »Solsort-Marken«, hvor Serbernes Frihed gik under for Tyrkernes Overmagt. I de keltiske Gudesagn er de vældige tragiske Slag paa Turedsletten, i de nordiske Ragnarokkampen det mørke Slutpunkt. Svolder-

slaget med Olav Trygvasons Fald optager en Plads i de norske Traditioner, der svarer til Rolf Krakes og hans Kæmpers Fald eller Braavallaslaget og Harald Hildetands Fald i de danske. I den store Ulykke kan jo et Folks Heltekraft og Heltemod straale stoltest og mægtigst frem mod den mørke Baggrund; i den nationale Ulykke blusser ogsaa altid den nationale Aand kraftigst og renest frem. Det er endelig ogsaa dette, som tvinger Fantasien atter og atter tilbage til et saadant stort Nederlag — dette, at Folkekonstitutionen ligesom ikke kan fordøje det, ikke kan faa det ned, som det er. En Sejr lever man videre paa, den peger for et kraftigt Folk kun fremad, det er en Ting, som er i sin Orden og som virker saa at sige praktisk; men et Nederlag piner og tynger og maa søges omsmeltet af Fantasien. Man pynter paa det, undskylder og forklarer det, hober uhyre Troppemasser og uhyre Forræderi op paa Fjendens Side, dynger Vidundere af Heltemod op paa sin egen Side. Saaledes f. Eks. overfor det Nederlag, Karl den stores Hær paa Tilbagetoget fra Spanien led ved Roncevaux. Det var — erklærer for det første Traditionen — ingenlunde et Tilbagetog efter et mislykket Felttog, som Karl befandt sig paa; tværtimod: han havde underlagt sig saa meget af Spanien, som han vilde, og drog derfor nu frivillig hjem. Ikke heller var det — som Historien melder — nogle usle baskiske Bjærgstammer, der oprev hans Hær; nej! det Arbejde maatte Saracenernes vældige Hærskarer om. Desuden var det Forræderi fra en utro fransk Barons Side og et skammeligt Baghold tvært imod alle Traktater, der var Skyld i Nederlaget. Endelig det forblev ikke

uhævnet — som Historien paastaar —, tværimod: Karl vendte om og tog en frygtelig Hævn over Forræderne.

Kraft, Storhed, Patos, Tragik — det er hvad de unge Folk søger i deres Fortidsminder og lægger ind i dem.

Den levende Masse af Kamp- og Heltesagn svulmer yderligere op, fordi alt i Naturen og Menneskelivet uvilkaarlig af de unge Krigerfolk ses under Billedet af Kamp. Kampen er Verdensloven. Hvad er Døgnets Vekslen og Aarets Kredsgang andet end en evig Kamp mellem Lyset og Mørket? Mørket sluger Lyset, Lyset fortrænger Mørket. Nattehimlen har tusind smaa straalende Krigere, der hver Morgen slaas ihjæl af Solen, men staar op igen til Liv, naar han drager bort. Solen er en Gud eller Helt med straalende Øje, lyst flagrende Haar, lys Hud; med sit Blik eller sit blanke Skjold forjager han Mørket. Han vender ogsaa om Foraaret tilbage fra sin Landflygtighed og sprætter Isbrynjen af den sovende Jord, vækker og befrier den. Slige Sagn kommer, ofte temmelig indhyllede i menneskelige Forklædninger, igen hos Folk i alle Verdensdele.

Hvad er Storm og Torden andet end en Kamp? Lynet er Pile, Tordenen er Stene, der rulles ned over Jætter, eller Drønet af Stridsgudens Vogn. Vinden er Heste, »Gnæggere«, eller ridende Guder, eller Jarler, der kæmper om Magten i Verden, og hver regerer i sin Aarstid. Solen og Stormvindene kæmper med Skyernes Jættekolosser; naar disse kommer dragende frem i den indiske Regntid, ligner de Kongernes Hære, deres væl-

dige Masser er Elefanter, Lynene er Faner, Tordenen er Trommehvirvler. Omvendt ligner Krigeren, naar han staar paa sin Stridsvogn og udskyder Pile, netop for den indiske Heltedigtnings Fantasi en saadan stor, graalig Sky, der udsender knitrende Lyn til alle Sider.

Bjergene, der stritter og taarner sig, Fossene, der larmende skærer sig ned gennem Stenen, de graa runde »Stenhamre«, der ligger ude i Havet og sætter deres tunge Trods imod Slud og Storm og Brænding — hvad er det andet end Kamp og Strid? De vilde Stenblokke, der ligger i det thessalske Landskab eller over de islandske Lavamarker, kan ikke være andet end Minder om Lapithers eller Jætters vilde Kampe mod Guderne. De skummende Bølger, som vandrer derude paa Havet i glade Skarer, ud mod det Fjerne — det er evige Hærtog af Krigere med blinkende Vaaben og skummende Heste. Omvendt: Danaerne, der stanser i Flugten for Troerne og trodsig holder Stand mod den fremvæltende Krigerfylking, — de er for den homeriske Fantasi et Billede paa Kystens stejle Klipper, der staar og tager mod Stød af de tudende Storme og svulmende Bølger.

Og Menneskenes eget Liv — selv udenfor Krigen er det blot i andre Former en evig Kamp. De kæmper mod Havets Bølger, bryder sig med Øxen Vej gennem Skovens Fylkinger, jager Dyrene med Spyd og Pile, angriber Jorden med Hakke, Stenene med Hammer, fælder Græsset med Segl. Alle Redskaber hedder oprindelig Vaaben (ὅπλον, wepna, arma). Den mandlige Sæd skydes ind i Kvindens Skød som en Pil i sit Kogger — siger Veda. Sygdommene er usynlige Pileskud fra Guder eller onde Væsener — saaledes baade hos Homer, i

Kelternes og Angelsachsernes Digtning og endnu i Udtrykket »Hexeskud«; Saarlægerne søgte ved Trylleformularer at lokke Pilene ud igen. Efter Døden medgives der mange Steder Krigeren hans Vaaben og hans Hest, for at han kan kæmpe videre i det næste Liv. Kamp — Kamp overalt!

Kampen ude i Naturen og Kampen mellem Menneskene skaber i deres Billede Kampe mellem Guder; Sagnmassen fordobler sig saaledes ved en Kreds af Gudemyther. Hvad enten Guderne er Naturguder eller det er Stammehelte, der som Herakles er stegne op til Himlen, i hvert Fald bliver de hos Krigerfolk selv til Krigerhelte, og naar Samfundene organiserer sig militært med en Konge og en Adel, saa organiserer deres Gudeverden sig paa samme Vis.

Israels Kongedømme var saa monarkisk, at det ikke tillod nogen Adel at udvikle sig ved Kongens Side; paa samme Vis maatte alle de enkelte Stammeguder, som var dyrkede før Moses, helt bukke under for Jahve. Og Jahve var, som hans Repræsentant paa Jorden, helt en Krigskonge for Israel; han er Stridens, Sejrens, Hærskarernes Gud, der lever og aander i evig Udryddelseskamp mod Kananiternes, Moabiternes og Filistrenes Guder; Israels Lejr er hans Tempel og Israels Felttegn: Arken er hans Helligdom.

Paa Vedatiden levede de indiske Naturguder endnu fredelig i deres Naturelementer hver for sig, men i Mahabharata, det indiske Heltedigt, er de blevne menneskelige Krigere og Indra er bleven deres Konge[6]. Han

er Krigsguden, der beruset af Somaens Styrkedrik og væbnet med sin Tordenkile, farer afsted paa sin Stridsvogn i evig Kamp med Mørkets Dæmoner, — ligesom Inderkongen paa Jorden mod den oprindelige mørkere Befolkning i Hindustan. De andre Guder staar ved hans Side som Vognstyrere, Medkæmpende, Raadgivere eller Valkyrier, der ansporer Krigere og læger deres Saar. I Mellemrummene mellem Kampene holder Indra Hof, omgivet af sine Mænd, og forlystes — som Kollegerne paa Jorden — af Sangere, der priser hans Bedrifter.

Hos Grækerne flytter Guderne i det homeriske Epos hver fra sin Lokalhelligdom sammen op paa Olympos, under Zeus' Kongedømme. I hans Hal holder Guderne Gilde; Zeus og Here sidder i Højsæde, Hefaistos humper om og skænker i Bægrene og Apollo forlyster ved Sange; Guderne danner Høvdingeraad under Zeus' Forsæde (βουλη, θωκος), og undertiden kaldes ogsaa de lavere Vand- og Jordguder med til en Art Gudernes Folkeforsamling (ἀγορα), men Zeus er — som Agamemnon — Enehersker og Forsamlingen kun raadgivende. Næsten alle Guderne er Krigere og udstyrede hver med sine Sær-Vaaben: Zeus har ved Siden af sit Fyrstescepter ogsaa sin Tordenkile og sit Ægisskjold, Athene sin Hjelm og sit Spyd samt sin Ægis med Gorgohovedet; den fjerntrammende Apollo har sin Bue og de dødbringende Pile, Ares, den vilde Bersærk, styrter sig brølende i Kamp med sit vældige Læderskjold og sin Lanse, den ustyrlige Poseidon farer frem med sit Hestespand og med Treforken i Haand.

Det var i den nordiske Vikingetids Kriger- og Adelskredse, at Asernes Mytheverden blev bygget op i det

virkelige Livs Lignelse. Istedenfor Thor og Frej, som Folket før mest har dyrket, tager Odin nu Kongemagten, og Guderne flytter sammen i Asgaard, hvor de i Hallen holder Gilder, forlystes ved Sang og plejer Raad, og hvorfra de fører stadige Felttog mod Jætternes Jotunheim. Odin rider i Kamp til Hest med Spyd i Haand, Thor farer i sin Stridsvogn og slynger sin Hammer, Tyr har Sværd, Heimdal staar Vagt paa Borgbroen. Alt er — som Olympen — formet efter Menneskenes Liv og Samfund.

Ja, da Kristendommen antoges, blev ogsaa den helt omskabt i militær Aand — i angelsachsiske kristelige Digte eller i det nedersachsiske Digt Heliand fra det 9. Aarh. Kristus er Folkekongen, Sejrsdrotten, der gaar om med sine 12 »tro Mænd«, sine »Degen« eller »Recken«, og ved sin Styrke gør Mirakler. En af Mændene forraader sin Drot, og Fjenderne fælder ham. Men Sejrsdrotten drager nu ned og stormer Helvedes Porte, befrier de fangne »Heltenes Børn« og besejrer »Djævlehirden«. Nu sidder han i sin Herlighed som den fyrstelige Verdenshersker paa sin Tronstol, omgiven af de himmelske Hærskarer, som han selv har udrustet med Sværd og Skjold og Hjelm til Kampen mod Satans Hære.

Hele denne Sagnmasse har mundtlig, i skiftende Form eller i mer eller mindre stivnede Vendinger, vandret fra Slægt til Slægt. Men den kan i Længden kun bevares, naar visse Hovedstykker af den løftes op og formes i fast, litterær Skikkelse. Det sker gennem Heltesangen.

I de unge Samfund drager Sangere rundt og synger ved Folkefester og i Fyrsteborge til deres Strængespil korte Sange om Fortidens Helte og Kampe — fra den Sagnmasse, som i det hele var Tilhørerne bekendt eller som Sangeren ved en fortællende Indledning kunde orientere dem i. I Israel har der — ved Offerfester eller ved Brøndene, hvor Folk samledes — været afsunget Heltesange[7], rimeligvis i en Art Knyttelvers af en anapæstisk stigende Rytme, — Heltesange, der er blevne samlede i de nu tabte Visebøger, som de geistlige Forfattere af Mosebøgerne, Dommernes Bog, Samuels Bøger senere har øst af; »Jahves Kriges Bog« og »Sangenes Bog« nævnes i Bibelen som Titler paa saadanne Visesamlinger. Der har været sunget om Ehud, som ved et kækt, snedigt Snigmord befriede Israel fra den moabitiske Konge, dets Undertrykker, om Gideon, som med en ringe Flok slog Midianiternes Hær, om Jephtas Sejr over Ammoniterne og hans skæbnesvangre Offerløfte efter Sejren, om Samsons lystige Kraft- og Skælmstykker og tragiske Endeligt, om Davids Tvekamp med Filistrenes Goliath, hans Strid med Saul, hans og hans 30 Gibborims Fejder med de omboende Folk. Den bevarede Sejrsang over Deboras Bedrift (Dommernes Bog V) viser disse Ballader paa deres første Trin, endnu med Begivenhedernes Hede og Bevægelse i sig; Israels stærke Krigeraand og Stammeaand har sikkert flammet i alle disse Sange om Folkeheltes Kampe med Naboerne.

Lige fra Vedatiden har de indiske Konger haft Sangere, Sutas, ved deres Hof[8], — de var ofte tillige Kongens Vognstyrere i Kamp —, og de foredrog

eller sang, sagtens til Lut eller Fløjte, ved de store Offerfester Sange, som ikke blot var lyriske Hymner til Guders og Kongers Ære, men ogsaa kortelig fortalte Mythen og Sange af den nationale Traditionsmasse. I Sangerfamilier lærtes disse Sange fra Fader til Søn og smeltede senere sammen i de store Helteepopeer, bag hvilke de nu kun anes. — Og saaledes har der ogsaa ved gamle iranske Fyrsters Hoffer og senere ved de persiske Akæmeniders — Kyros', Darios', Xerxes' Hoffer — været talrige ved Hoffet ansatte Sangere, som i Ballader forherligede de gamle Helte Rustem og Isfendiar, som vi nu kun kender i Firdusis langt senere Kongekrønike[9]. — Forud før det græske Epos er der gaaet en lignende tabt Balladepoesi. I Odysseen ser vi jo den blinde Sanger Demodokos ledes ind i Fæakerkongens Hal og dér til sin Lyre foredrage, under Forsamlingens dybe Bevægelse, en Sang om Odysseus' Kiv med Achilleus — en Episode, han valgte ud af »et Sagn, som var meget udbredt«. Saaledes har Sangere før Homer draget om til Kongeborgene i Mykene, Argos og Tiryns og sunget ved festlige Leiligheder om Herakles' eller Theseus' Bedrifter, om »de syv mod Theben« eller Jasons og hans Fællers Tog til Kolchis efter det gyldne Skind.

Hos keltiske og germanske Folk har ligeledes Ballader blomstret. Ved de irske og kymriske Fyrstestoffer sang i det første Tusindaar e. Kr. Barder Heltesange til deres lille Harpe (crotta) — Heltesange om Finn og Ossian, om Kong Arthur, om den irske Helt Cuchulain eller om Dronningen af Ulster og Kongen af Connaughts Kamp om den brune Tyr[10]. I norske Konge- og Høv-

dingehaller sang ved Aar 800 gamle Vismænd, de saakaldte þúlir, om Guders og Heltes Bedrifter, — simple Ballader, maaske med en Prosafortælling som Ramme, digtede i Stavrimsvers og paa Fornyrðislag, — om Thor, der henter sin Hammer hos Trym, om Helge, der bortfører Sigrun, og Sigrun, der besøger ham i Gravhøjen, maaske ogsaa om Sigurd, der fælder Dragen, vinder Guldet, forlader Brynhild for Gudrun og ombringes af den forladte, — tabte Kvad, som nu kun findes i Eddaens kunstmæssige Bearbejdelse[11]. I Danmark sang man om Rolf Krake og hans Kæmper, om Stærkod og Kong Ingjald, eller om Hagbard og Signes Elskov — Kvad, som nu kun kendes igennem Sagaers eller Sakses Prosabearbejdelser[12]. Og lignende kortere Heltekvad om germanske Sagn har — véd vi[13] — af fagmæssige Sangere været foredragne til Musik ved Østgoters og Vestgoters, Vandalers og Burgunders Kongehov i 5.—6. Aarh., ved de frankiske Kongers Hof fra Chlodvig til Karl den store, der lod de gamle Kvad nedskrive, ved Angelsachsernes Kongehof i England — her sang man om Vølund Smed, om Walther af Aquitanien, om en frisisk Konge, der lod sine danske Gæster indebrænde —, endelig ved sachsiske Fyrstehoffer i 8.—9. Aarh. Fra de sidste har vi det meste af et Heltekvad — i Stavrim og vel snarere foredraget til Musik end sunget —, det handler om den gamle Hildebrands tragiske Tvekamp med sin Søn, der ikke vil kende Faderen igen.

Indholdet og tildels Aanden har været forskellig i de forskellige Folks Heltesange; deres Oplevelser og deres Naturel var jo ikke de samme. De norske þúlirs Kvad har ikke mindet meget om de græske Aoiders.

Hist et Sprog af haarde, skarpe, stødende Lyd, med svære Konsonantophobninger, dobbelte Vokaler, megen Aspiration, en Ordrytme, der er energisk stangende, ivrig, urolig snublende; en Versform, der er kort og knap, har karakterfuldt kraftige Stavrim, er stødvis afdelt i korte Strofer; en Fremstilling endvidere, der ligeledes er knap, energisk dramatisk, med Hop og Huller, udhævende Hovedpunkterne, med sammentrængte og springske Billeder. Demodokos' Sang i Fæakernes Kongehal derimod! Et blødt, klangfuldt Sprog, med talrige, aabne Selvlyd og enhver Haardhed slebet bort fra Medlydenes Sammenstilling; en Ordbetoning, som paa det fineste bestemmes af Vellyd; en flydende, strømmende Verserytme; en Ordføjning og Sætningsbygning, der ved Rigdom af Partikler og Bøjningsformer naaer den smidigste Mangfoldighed; endelig hele den veltalende, anskuelige og følelsesbevægede Fremstilling, som det joniske Naturel var født med. Alligevel — som Homers Epopé, bredt og rolig udmalende, med Lignelser, Beskrivelser og Taler, saaledes maa den førhomeriske Ballade langtfra tænkes; tvertimod adskillig knappere, mere bevæget i Stil, med lyrisk Hymnesving, med dristige Metaforer, med højtidelige og pyntelige Epiteter — som dem, af hvilke der endnu hos Homer er bleven hængende nogle ved Guder og Helte.

Og dette er da Heltesangens fælles Karakter hos de unge Folk: det er Sang, der foredrages eller synges til Musik, i Fyrstehal og paa Forsamlingspladser, ved Mændenes Fester. Det er Forsamlings- og Festsang, bevæget, opstemt, svarende til Stedet og Leiligheden, den rigelige Mad, den liflige Drik, Legemsidrætterne og

Vaabenlegene, som Sangen klinger ind imellem. En Græker, der overværede et Gilde hos Attila, skildrer, hvor stærkt Sangeren bevægede Tilhørerne[14]; Krigerne begejstredes ved Erindringerne, de Gamle græd over ikke mer at skulle være med i Kamplivet, som han sang om. — Den gamle Heltesang øser endvidere af en kendt Sagnskat, som Tider og Slægter har været fælles om at forme; ogsaa Sangen selv har mange Fædre, den er ad mundtlig Vej gaaet fra Sanger til Sanger, og hver Sanger har, ubevidst eller dog i Smug, arbejdet lidt med paa den og om paa den, til den er bleven Ingens og Alles; den Forsamling, den synges i, præger den ogsaa helt uvilkaarlig i sin Aand, denne maa tale gennem Sangen, hvis den skal gøre Lykke og vinde Hævd. Altsaa: baade Tilblivelses-, Forplantnings- og Foredragsmaaden sliber alle individuelle Særpræg i Stil og Indhold bort fra Heltesangen og gør den til upersonlig, korisk, social Nationaldigtning. — Endelig: Heltesangen er patriotisk-religiøs i Aand og Tendens, — er Sang til Ære for Forfædrene og Stammen, til de Unges Opbyggelse i Stammeaand, Krigeraand og Gudsfrygt. Den er en sidste Rest af den Forfædredyrkelse, der oprindelig var Led i alle Fester, — hos Inderne, hvis Offerhymner til Fædrene er bevarede i Rigveda, — hos Grækerne, der ved deres Gilder altid ofrede et Drikoffer til Fædrenes Skygger og ved Byfesterne ihukom Byens Grundlægger med Ofre, — hos Israel, hvor længe efter Jahvedyrkelsens Gennemførelse Slægterne blev ved at dyrke deres *terafim* (deres »manes«), Stammerne deres Patriark som Halvguder — hos Nordboer og Germaner endelig, som langt ind i Middel-

alderen til de gejstliges Forargelse holdt Offer og Offermaaltid for de døde[15]. Til denne Forfædredyrkelse er Heltesangen oprindelig knyttet og har derfra bevaret en Aand af højtidelig Andagt og pietetsfuld Forherligelse i sig. Det er Sang til »Fædrenes Minde«, — og derved tillige til Opdragelse og Opbyggelse for Samtiden, som af de ophøjede Mønstre skal inspireres til at følge Fædrene efter.

Denne oprindelige Heltesang er i sin Renhed næsten helt gaaet tabt; med Samfundenes Udvikling er den de fleste Steder gaaet over i Krønike- og Kunstdigtning.

Hos det gamle Israel var det den annalistiske Krønikeskrivning, som kom op og kvalte Heltesangen — saaledes som man kan se det med blotte Øjne i Dommernes og Samuels Bøger, ligesom den i Mosebøgerne klemte Vejret af de gamle Patriarksagn[16]. Hvad nyt der sker, bliver nu straks fæstnet i Krigsannaler, saa at Sagnfantasien intet Spillerum faar, og de gamle Sagn og Sange bliver tagne under forstandsmæssig historisk Behandling, tørrer ind til Anekdoter, renses for alskens naivt Barbari og Hedenskab, fæstnes ved pedantiske Tal- og Stedbestemmelser, tvinges ind i kronologiske og genealogiske Registre. Tillige er det den præstelige Aand, som dræber Heltesangen. Heltene ofres paa den nidkære Jahves Alter; alle Bedrifter er Jahves alene, alle Ulykker er kun Straf fra Jahve; alle de stridende er kun Dukker, i hvis Traade hans Almagt trækker. Man se blot, hvorledes Deboras Sejrsang, der i sin folkelige Form findes i Dommerbogens 5te Kapitel, i det

foregaaende 4de Kapitel bliver gejstlig omarbejdet saaledes, at Israeliterne kun bliver Statister, medens Jahve selv udfører sin Straffedom ved et ringe Redskab. Eller se Gideons Daad i den folkelige Behandling i 8de Kapitel og derefter den i de to foregaaende Kapitler anbragte Bearbejdelse: Hist er han en fornem fyrstelig Mand, der drager ud i Spidsen for 300 Mænd og fuldbyrder en privat Blodhævn paa Fjenderne. Her er han kun en ringe Bondesøn, som Herren opvækker til Frelser for Folket; Gud decimerer med Vilje hans Hær flere Gange, for at han ikke skal bilde sig ind, at det er ved hans egen Hærstyrke, han sejrer; og Fjenderne flyr ikke for Menneskers Sværd, men af en Skræk, Gud om Natten indgyder dem. — Havde der ved Ilionstoget kun været én Gud med i Spillet, som var almægtig og tog en af Parternes Parti, saa var der heller ikke bleven nogen Iliade af.

Hos Romerne har det tildels været den samme forstandsmæssige Historieskrivning som hos Jøderne, der hindrede en Heltedigtnings Udvikling, dels er Staten her den Jahve, som Heltene ofres for[17]. At der har blomstret en rig Mængde Heltesagn og vel ogsaa Heltesange i Roms Barndom, kan man læse sig til hos Livius; han er gennemtrængt af Traditionerne om Horatier og Curiatier, om Sabinerindernes Rov, om Mucius Scævola og Horatius Cocles og Clælia, og hans Historie bestaar paa Sagnmanér af Anekdoter, Enkelthelte, Enkeltbedrifter, heroiske Svar, dramatiske Enkeltscener. Men det romerske Naturel var saa positivt og praktisk anlagt, at Folkets Heltesagn maaske stedse er forblevne korte, tørre Anekdoter eller hurtig er skrumpet ind til saadanne, uden at blive Genstand for nogen Fantasi-

udmaling. Og ialfald hos en Jurist og Rhetor som Livius er en egentlig digterisk Behandling udelukket; Handlingerne gengives i Skelet, Talerne breder sig derimod; alt presses ind i en kronologisk Ordning, og politiske Betragtninger gennemsyrer alle Fortællingerne. Livius er dernæst ikke Kriger selv, men Borger i Augustus' velordnede Stat, og Statsbevidstheden er bærende for hele hans Historieskrivning. Der er kun én Hovedperson i alt, det er »Senatus Populusque Romanus«; alle de enkelte er kun Statister eller stramme Soldater, der standhaftig ofrer sig for »Tjenesten«. Den pligtmæssige Dressur har kvalt Helteaandens fri Bevægelse; istedenfor Krigere og Helte er der hos Livius kun Soldater og Statsborgere.

Af noget anden Art var den Udvikling, den gamle nordiske Heltesang undergik. I de saakaldte Eddadigte finder vi den bearbejdet af norske Skjalde, hjemme i Norge eller ude i Kolonierne, til en Kunstdigtning af en halvt historisk belærende, halvt moraliserende Karakter[18]. De er Kunstdigte, der ikke er tildannede ad mundtlig Vej gennem fleres Samarbejde, men er nedskrevne af lærde, ufolkelige Skjalde, og som næppe har været videre sungne eller foredragne i Forsamlinger, de har derfor ingen af den traditionelle og mundtlige Poesis Stilmærker. Den gamle Heltesangs Aand og Tone fornemmes mægtig i Helgedigte og Gjukungedigte; der er skarp Sværdklang og frisk Havbrænding, storladne Helte og Valkyriekvinder, stormfulde Lidenskaber og vældige Viljer, som tørner sammen i virkningsfulde Optrin; der er Heltesving og Patos og rystende Tragik i disse Eddakvad. Men det er dog næppe mere end en

Genklang af den tabte Heltesang, vi her finder i enkelte forsinkede Fortidsdyrkeres Gengivelse, eller ialfald kun spredte, private Tilløb til at skabe den Nationalepik, som der ikke længer var Jordbund og Atmosfære for under de ny sociale og religiøse Tilstande i Norden. Istedenfor til en saadan blev Heltesangene i de følgende Aarhundreder paa Island og Norge omformede til prosaiske Sagaer. I Vølsungesagaen er de gamle Gjukungesange opløste og nedtrukne i Prosa; i Didriksagaen prosaiseredes paa anden Haand tyske Heltesange; samtidig blev i Danmark gamle Heltekvad om Rolf Krake og hans Kæmper eller om Hagbards og Signes Elskov af Sakse oversat i sirligt Krønikelatin. Denne Forvandling af Heltesangen skyldes flere Grunde. De smaa Fylkekonger og deres smaa Hov forsvandt ved Rigernes Samling, og dermed forsvandt de Mandsforsamlinger til Ære for Stammens Guder og Forfædre, til hvilke Heltesangen var knyttet. Paa spredte ensomme Gaarde, især paa Island, holdtes Traditionen ivrig i Hævd, men her kunde de selvfølgelig ikke holde sig i Heltesangens faste Form og løftede Tone; de sank ned til Underholdning for Gaardens Folk, Kvinder og Børn iberegnede, i lange Vinteraftener eller til Læsning i Enrum; og til det Brug forvandledes de naturlig til Sagaer og Romaner med rolig Fremstilling, fyldig Udmaling, prosaisk Fattelighed; — ogsaa de keltiske Heltesange blev iøvrigt, under lignende Forhold, omformede til Sagaer og Romaner, saaledes som de nu findes i gamle irske Manuskripter. Inde ved de nye norske og danske Rigskongers Hoffer havde samtidig Kristendommen og den latinsk-franske eller tyske Kultur saa helt

trængt de gamle nationale Traditioner til Side, at Grunden ganske var taget bort under den gamle, nationale Heltesang. Ved Hakon Hakonsens norske Kongehof begyndte fransk Riddervæsen, franske Romaner og klærkelige Legender at florere, og ved de danske Kongehoffer var Dronningerne ofte tyske, Sangerne var indkaldte Tyskere, og Sakse kunde nok skrive en latinsk Krønike om de hedenske Forfædres Bedrifter og dertil benytte gamle Sange, men at samle dem til en national Epopé laa fjernt fra Klærkens Tanker og Evner.

Krøniken er overhovedet den Litteraturart, der paa et mere fremskredet Livstrin arver Heltesangens Mission som Bærer af de nationale Traditioner. Middelalderens Krøniker skrives af Klærke og paa Latin, de er da gennemtrukne med kristelig Livsanskuelse, gejstlige Interesser og latinsk Dannelse, og de gamle Heltesagn og de nye Heltebedrifter faar kun et afbleget og forvansket Udtryk i Munkenes Latin. Alligevel hænger de hedenske Kvad i Klærkenes Øre og høres gennem deres Latin, og bag Kutten og Cellemuren banker der tit patriotiske og krigerske Hjerter. Alle Longobardernes gamle Sagn og Sange lever i Paul Diakonus' Krønike, fra det 8de Aarh.; han var en fornem Longobarder, der havde levet ved Konge- og Hertughoffer og dér inddrukket alle de nationale Traditioner, men senere havde maattet se sit Folk og sit Rige undertvunget af Frankerne, og som nu sad tilbagetrukken i Klostret Monte Cassino og skrev sit ulykkelige Folks Minder ned: Kong Autaris Brudefærd til Bajern, Dronning Rosamundas skrækkelige Hævn over Kong Alboins Grusomhed mod hende, da han

tvang hende til at drikke af sin dræbte Faders Hjerneskal, Romildas Forræderi og Flugt osv. Saksernes gamle Sagn og nyere Historie lever i Widukinds Krønike fra det 10de Aarh. Han har først skrevet om Guds Stridsmænd, men »da jeg saaledes har opfyldt, hvad jeg skyldte min Stand, unddrager jeg mig nu ikke fra den Pligt, jeg har til at vie mine Kræfter til at prise min Stamme og mit Folk«, og han tilegner Otto I.s Datter sin Krønike, der ogsaa i sine sidste Afsnit med Stolthed skildrer de saksiske Hertugers Kroning til tyske Konger og med krigersk Begejstring maler deres heltemodige Kampe mod Ungarer og Slaver. I det 12te Aarh. fortæller den normanniske Munk Orderic Vital, hvis Fader havde kriget under Vilhelm Erobreren, i sin store Normannerkrønike alle sin Stammes Bedrifter, og med halvt episke Farver skildrer han den store Konge, det vældige Slag ved Hastings og det normanniske Kongehof i England. I Begyndelsen af det 13de Aarh. har vi endelig f. Eks. Sakses Krønike, der i sit pyntelige Latin omskriver alle de gamle danske Heltedigte og forherliger Valdemarstiden og Venderkampene med patriotisk Begejstring og krigersk Sindelag.

Endnu mer banker dog Heltedigtningens Hjærte i Islændingenes norske Kongesagaer og islandske Slægtsagaer. Paa Island var det nationale Liv urkraftigt nok til at staa imod baade Latin og Kristendom; og naar Sagaskriverne ikke er rent verdslige Høvdinge, som Snorre, saa er de ialtfald, skønt Præster, meget mere Islændere og Bønder end kristne, og de skriver alle paa Folkesproget. Og i sine Skildringer af Slaget ved Svolder eller Stiklestadslaget eller af Sigurd Jorsalfar

og hans Broder Øjsten er Snorres Kongesaga lige ved at frigøres helt til national Helteepik. Dersom Snorre var forblevet ved det norske Hof og havde levet sig helt sammen med det unge norske Samfund, saa havde han maaske i Kong Hakons Hal kunnet tolke den Nationalbevidsthed, som levede i de bedstes Bryst, gennem et virkelig nationalt Heltedigt.

De islandske Slægtsagaer endelig er en Litteraturart for sig, en Mellemform mellem Roman og Krønike, men med et Pust af den ægte Heltedigtnings Aand i sig. De fortæller om de store islandske Slægters Kampe i Landnamstiden og de følgende Slægtled; Tildragelserne har gaaet henved et Par Aarhundreder i mundtlig Tradition, indtil denne i det 12te Aarh. faar sin litterære Redaktion. Traditionen har omformet paa sin vanlige Vis: typiseret og normaliseret Mennesker og Begivenheder, poetisk anskueliggjort abstrakte og almene Forhold, fortættet, tilspidset, forstærket alle Tildragelser efter Fantasiens og Følelsens Fordringer og kunstig sammenkomponeret dem i Helheder. Af smaa Ejendomstrætter og Bondeprocesser og blodige Hævnfejder mellem Landnamsslægterne er der paa den Maade bleven udsmeltet megen patetisk og tragisk og stundom ogsaa humoristisk Heltedigtning — i Njals og Egil Skallegrimsøns, i Laxdølers og Vatndølers, i Grettes og Gisle Sursøns Sagaer. Nu og da kan man ogsaa i Sagaerne se Skildringen løfte sig til en poetisk Balladebehandling (f. Eks. Grettes Saga Kap. 47). Men Begivenhederne ligger alligevel for tæt ved i Tid og Rum, er for tidlig bleven kontrollerede, til at Poesien kan faa frit Spil. Og dertil kommer, at Islændernes historiske

Forskning med deres realistiske, rationelle Sans for Kronologi og Genealogi tidlig tager fat paa Sagntraditionerne og søger at forvandle dem til eksakt Historie.

En højeste Udviklingsform for Heltedigt: den rolig fortællende, men dog digterisk frigjorte og løftede Epik udformer sig hos enkelte Folk ud af de kortere Heltesange og den mundtlige Sagntradition. Det indiske Digt: Mahabharata, den homeriske Digtning, de franske »chansons de geste«, tildels ogsaa det angelsachsiske Digt Beovulf, Tyskernes Nibelungenlied og Gudrun, Firdusis persiske »Shahname« — alle disse er mer eller mindre fuldt udviklet Helteepik.

Tildels vokser denne Epik jævnt ud af, og sammen af, den Art Heltesange, vi har talt om.

Der bliver ikke Plads i Balladens snævre Ramme, efterhaanden som de Livsforhold, den vil besynge, bliver mere sammensatte og omfattende, og efterhaanden som Iagttagelsesevnen og Sammenhængstrangen gør sig gældende. Rigerne bliver større, Kongen faar Hof om sig, Stænderne udskiller sig, Administration, Raadsforsamlinger, Folkeforsamlinger udvikler sig. Hærene bliver talrigere, leddeles i Afdelinger, i Vaabenarter; Slagene bliver større og mere komplicerede, Krigsførelsen bliver — med Bybelejringer, Felttogsplaner osv. — en mere sammensat Sag. Samtidig ser Menneskeblikket efterhaanden med nøjagtigere og fyldigere Virkelighedssans paa den enkelte Livsscene, saa den opløser sig og svulmer op; Erkendelsen binder den ene Scene til den anden i større Sammenhæng og omfatter altid større Forestillings-

kredse til Helheder. Har de korte Heltesange været paahørt af en staaende Tilhørerskare, der var bevægelysten, festoprømt og derfor krævede Fart og Affekt i Sangen, som den uvilkaarlig ledsagede med Bevægelser og Udraab, saa forefinder Sangeren efterhaanden mere et siddende Publikum, der har nogen Ro og Stadighed over sig, og som vil have udførligere Besked og Aften efter Aften kan tage den samme Traad op og følge den videre i en fortsat Beretning. Havde Sangeren vel altid maattet indlede og omramme sine Sange med en kursorisk Sagnfortælling, saa bliver denne nu taget op med til udførlig digterisk Behandling ved Siden af de Handlingens Højdepunkter, som før alene havde været digterisk bearbejdede. Ogsaa begynder Sangerne at skrive deres Digte op og har derved lettere ved at udarbejde dem til større Fylde og sammenarbejde dem til større Enhed og Sammenhæng. — Et Udtryk for hele denne Forandring i Sangenes Karakter er Versemaal og Rytme, som bliver bredere, vægtigere, mere recitative end de vistnok oprindelig har været i Heltesangene. Istedenfor Vedahymnernes lettere, lyriske Strofer kommer det lange, højtidelige 16 Stavelsesvers, som Mahabharata ruller afsted i — noget i Retning af: »Syvfold ønske dine Slaver dig til Lykke, Fyrste! nu«. Hos Grækerne er vistnok ældre korte 3 Fods Vers bleven sammensvejsede, to og to, til de homeriske Heksametre: »Saa han taled og Harme — betog Peleiden Achilleus.« I Frankrig afløses de ældre korte, hurtige 8 Stavelses Vers af de lange 10—12 Stavelses Vers, der er hentede fra latinske Kirkehymner: »Roland fornemmer, at Døden er nær, — alt trænger Hjernen i Øret sig frem« eller: »De Franske

er i Hallen, har drukket røden Vin, — de siger til hverandre: hvor prægtigt bor man her!« Ogsaa Nibelungenstrofens Langlinie med sine 6 Akcenter og sin Cæsur: »Os er helt mangen Sage, fortalt fra gammel Tid — om Hellede fuldhaarde, om Herrefærd og Strid« er en værdig, vægtfuld Forlængelse af tidligere kortere Verslinier. Eller endelig en Art Prøve paa det persiske Heltedigts taktfaste, kraftig tunge Rytme: »Minuschehr med Krigsfolk drog vidt Landet om, — fra Havkysten Ghilan sin Hærdrot imod, — og rødt, gult og blaat fløj hans Banner mod Sky.«

Alligevel: at Balladen faar roligere og længere Aandedrag, at den faar fyldigere Indhold og større Omfang, og at flere Ballader vokser sammen, — alt dette skaber endnu ikke nogen Epopé. Den maa besjæles af en ny Aand. Heltetiden og Heltesagnene maa allerede ligge bagved Folket som en fjern, afsluttet Fortid, som man ser i sin Helhed og forholder sig frit æstetisk overfor. Efterhaanden som Stammerne gaar op i større Samfund og udveksler deres Sagn, taler disse ikke længer direkte som Minder om Fædrene til Sønnerne, men virker blot i det hele som Billeder af Fortidens Liv og Mennesker, og Heltesangen faar ikke længer Karakter af en religiøs Akt til Fædrenes Dyrkelse, bryder sig heller ikke længer om at tages for fuld historisk Sandhed. »Syng os om gamle Tider, om de henfarne Slægter« siger Publikum til den omvankende Sanger. Og Fortidsbillederne benyttes nu — det er det næste Punkt — til at tegne et almindeligt Ideal af Helte og Helteliv. Epiken staar i nøje Sammenhæng med Dannelsen af en særlig Krigeradel i Samfundet og

stiller, under Billede af Fortidens Krigsliv, denne Adels Program, dens Standsideal op overfor Præsterne, Kræmmerne, Agerdyrkerne. De Fortids Helte og Kampe, Sangeren synger om, synger han ikke om alene for deres egen Skyld, men, mer eller mindre bevidst, bruges de som Illustration til den ny Adels Livsanskuelse, til Demonstration af dens Livsmoral. »Syng os en Sang« raaber de franske Baroner til »Chanson de geste«-Sangeren »un cansun de grant barné .. de grant seignorie« — om Baronfærd, Ridderfærd. Et alment Anskuelsesbilled af en svunden, savnet Fortid, en almen Forkyndelse af et Krigeraristokratis Standsidealer — det er Formlen for den indiske, den græske, den franske Epik. Sammenarbejdelsen af de gamle Sange i den ny Aand har udkrævet begavede Enkeltdigteres bevidste Kunst, og der har været en enkelt Homer for Mahabharata som for Iliaden, som for Rolandskvadet. Men litterær Kunstpoesi bliver Epiken derfor alligevel ikke: den lever længe overvejende i mundtlig Form, foredrages i Forsamlingshal eller ved Offerfest, forplantes indenfor et Sangerlav ved væsentlig mundtlig Overlevering og omformes og omprægges herunder uafladelig, — og forbliver derved ligesom den gamle Heltesang endnu væsentlig en upersonlig, korisk, social Nationaldigtning.

Lad os foretage et Rundskue over Epopéerne!

Det indiske Digt M a h a b h a r a t a[18] omfatter — som det nu foreligger — omtrent 100,000 Dobbeltvers og er en præstelig brahmansk Redaktion fra maaske saa sent som c. Aar 500 efter Kristus. Man maa skrælle godt 3 Fjerdedele bort, som er Brahmanernes Tilføjelser: lange Udviklinger om Verdens og Gudernes Tilblivelse, om

filosofiske, theologiske og juridiske Æmner, — som alt sammen har forvandlet Heltedigtet til en Bibel og Lovbog for de brahmanske Troende den Dag i Dag. Af den øvrige Fjerdedel maa man igen skære henved 2 Tredjedele fra, som er alle haande Udtværinger, Gentagelser, Overdrivelser af oprindelige Motiver, alleslags romanagtige Vidunder-Episoder eller skønne gamle Fortællinger, der er indsatte i Digtets Ramme. Tilbage bliver saa som oprindelig Kærne et verdsligt Heltedigt paa en 8—9000 Dobbeltvers om en stor Kamp mellem to Grene af Bharata-Stammen: Kuruer og Panduer, — i øvrigt igen en Omarbejdelse af et ældre Digt, der saa' alt fra Kuruernes Parti, medens det foreliggende Epos helt tager Parti for Panduerne. Den blinde Kong Dhritarashtra af Kuruslægten har hundrede Sønner, af hvilke den ældste hedder Duryodhana; men ved Hoffet opdrages sammen med disse kongelige Kurusønner tillige fem Sønner af Kongens afdøde Broder Pandu. Kongens gamle Onkel, den vældige Kæmpe Bhishma, er deres Opdrager. Pandusønnerne, blandt hvilke de betydeligste er den ædle Yudhishthira, den vældige, langarmede, køllevæbnede Bhima samt den krigerske Helt Arjuna, viser sig baade i Vaabenlege og i Krige deres Fættere overlegne, og den blinde Konge udnævner derfor, med Forbigaaelse af Duryodhana, den ældste af Brodersønnerne Yudhishthira til Medregent. Den misundelige Duryodhana smedder Rænker og faar Pandusønnerne forviste. Under deres Landflygtighed vinder de i Fællesskab en Nabokonges Datter, den skønne Draupadi, der har lovet at ægte Sejrherren i de Vaabenlege, der hendes Fader lader afholde for hende; hun bliver alle 5 Pan-

duers Fælleshustru. Der kommer nu Forsoning i Stand mellem dem og Kuruerne, og Yudhishthira bliver indsat som Konge i Halvdelen af Kururiget. Efter at have underlagt sig talrige Nabokonger lader han i sit nyopbyggede prægtige Palads afholde en stor Hyldings- og Offer-Fest, ved hvilken ogsaa Kuruerne kommer til Stede. Men atter pønser Duryodhana paa Ondt. Yudhishthira lokkes til Tærningespil, i Spillets Lidenskab sætter han først sit Rige, saa sin egen Frihed og endelig — under Brødrenes Forfærdelse — sin elskede Draupadi som Indsats og taber Alt. Med raa Haan trækker en af Kuruerne Prinsessen ind i Mændenes Hal og byder hende Trællegerning. Ved den gamle Bhishmas, Prinseopdragerens Mellemkomst ordnes Sagen dog endelig derhen, at Panduerne i 13 Aar skal opholde sig i Landflygtighed, medens Duryodhana saa længe besidder Riget. Under Befolkningens dybe Smerte maa Panduerne nu drage ud af Elefantstaden og anden Gang gaa ud i det Fremmede. Efter at have levet mange Aar ude i Skovene, oplevet talrige Æventyr med Kæmper og besøgt Guderne — thi de er i Virkeligheden Gudesønner allesammen: Arjuna er Indras og Yudhishthira er Dharmas Søn —, tager de inkognito Tjeneste hos en Konge og udfører store Bedrifter for ham. Da endelig Tiden er udløbet, lader de Forklædningen falde og sender nu Gesandtskaber hjem til Kuruerne og fordrer at genindsættes i deres Halvdel af Riget. Det vil imidlertid Kuruerne ikke indlade sig paa, og begge Parter samler nu uhyre Stridskræfter og trækker talrige andre indiske Konger med ind Kampen. I et vældigt 18 Dages Slag, som udgør Midtpunktet i det

gamle Digt, finder det store Tvistemaal sin Afgørelse. Dag for Dag skildres Kampens Omskiftelser, mest i Form af Slagberetninger til den gamle blinde Konge eller til Yudhisthira. Slægtninge kæmper mod Slægtninge, deres gamle Fædre og Mødre eller fælles Opdragere maa med dyb Smærte opgive hvert Forsøg paa at stifte Forlig; ja! paa Kuruernes Side maa selve den gamle Bhisma tage Overkommandoen i Kampen mod sine kære Elever fra fordum, og efter hans Fald er det Karna, der maa føre Duryodhanas Tropper — Karna, der holdes for Søn af en simpel Færgemand og derfor er ringeagtet og stødt bort af Pandusønnerne og er bleven Kuruernes Mand, men som i Virkeligheden er Panduernes Halvbroder og Solgudens Søn. En efter en falder imidlertid Kuruernes bedste Folk, tildels ved Forræderi, ogsaa Duryodhana falder, og Kampen ender med Panduernes Sejr. Om Natten efter Slaget trænger vel Duryodhanas Søn ind i Pandulejren og snigmyrder i skrækkelig Blodhævn flere af Heltene, men Sejren forbliver dog Panduernes. Med en stor Offerfest óg med Kvindernes Klager over de Faldne paa Valpladsen har det oprindelige Heltedigt sluttet.

Langt tilbage i den indiske Oldtid, over tusind Aar f. Chr., i de spredte Stammevandringers og de smaa Stammekampes Tid har vel to beslægtede Nabostammer oppe ved den øvre Ganges udkæmpet den Kamp, som har været Udgangspunktet for Digtet. Sutaer har sunget om den ved Offerfester, og Sagnet har ned gennem Tiden spundet sit Væv over den. Men imedens var denne indiske Oldtid gaaet til Ende, og den indiske Middelalder var indtraadt[19] med større Riger under mægtige, rige Konger, med en begyndende Kaste-

organisation og fredeligere, lovmæssigt og administrativt ordnede Samfundsforhold. Det er Kong Açokas (c. 200 f. Chr.) og hans Efterfølgeres Tid: Overkongen hersker over næsten hele Nordindien, — under ham styrer Smaakonger Provinserne som Embeds- eller Lensmænd —; Overkongen bor i en befæstet By, i hvis Midte Paladset hæver sig, han har Hof og Harem om sig og er Genstand for dyb Ærefrygt. Brahmanerne, Gejstligheden, er ved at afsondre sig som en øverste Kaste og staar som en kraftig Støtte ved Tronens Side. Kshatrya, Krigeradlen, afgrænser sig skarpt nedad til, mod det menige Folk. En fællesindisk Nationalfølelse er endelig bleven vakt tillive gennem Krigene mod Alexander den store og hans Efterfølgere og gennem Krigene mod det sydlige Hindostans mørkere Folk. — Under disse Samfundstilstande, som er saa forskellige fra Vedatidens, ser man paa de gamle Stammekampes Tid som en fjern, afsluttet Heltetid, og alle de gamle Sagn flyder sammen i et Helhedsbillede, der straaler frem som en Nationalhelligdom; af en eller anden Grund er den gamle Kamp mellem Kuruer og Panduer bleven Midtpunktet i dette, den opfattes som den vældige Selvoprivning, den skæbnebestemte Undergang af den gamle Herotid. Det er en eller anden Homer, en »Vyasa«, en Samler, der har arbejdet Sagn og Sange sammen under dette Synspunkt og til dette Helhedsbillede; Sammensyningerne er endda i det ydre let synlige, saaledes indføres Taler med Prosabemærkninger som »Arjuna talte«, — Minder om et Trin, paa hvilket forskellige, gamle Sange kun kædedes sammen ved nogle improviserede Ord af Foredrageren. Alt er set i forstørrende

Fortidsfjernhed, hvori Menneskene synes større og deres Skæbner større end Nutidens, Belysningen er heroisk og tragisk. Meget i de gamle Sagn forstaas aabenbart ikke længer af ham, og forskellige Traditioner røres forvirrende sammen i hans Skildring. Som hos Homer blander Guderne sig med Menneskene, og Heltene er Sønner af Guder og udstyres med Vidundervaaben af dem. Som hos Homer kæmper Heltene til Vogns, de er høje som Çalatræer, har Løveskuldre og Ildøjne; som rasende Elefanter, der tramper Sukkerrørskrattet ned, saaledes farer Vognkæmperne om i Slaget. Tvekampe mellem de enkelte Helte spiller Hovedrollen; de tiltaler hinanden med staaende Epiteter: »du Tiger blandt Mænd«, »du lotosøjede Bhima«, og praler og udskælder hinanden i lange Taler — alt som hos Homer. Men — ogsaa som hos Homer — staar Sangeren paa lang Afstand fra Begivenhederne og æstetisk frigjort overfor dem; den oprindelige kuruvenlige Tendens i Sangene modvirkes kraftig af Bearbejdelsens Pandu-Partiskhed, og der fremkommer herved adskillige Selvmodsigelser, men ogsaa en vis upartisk Fordeling af Lys og Skygge paa begge Sider: der er Niddingsdaad paa de Sejrendes Side som paa Kuruernes, og der er ligesaa tapre Helte og ligesaa pletfri Hædersmænd paa disses som paa Panduernes Side; Sangeren og hans Tilhørere kan i det hele med overlegen, objektiv Ro nyde Skuet af Tildragelserne. — Hele den nærmere Udmaling af disse er i Lignelse af Sangerens egen Tid. Der er Byer og prægtige Paladser, Harem og Hof. Store Vaabenlege afholdes i Byens Udkant; Festpladsen er smykket med Vimpler og Ghirlander, Musik og sød

Vellugt fylder Luften; fra Tribuner med Aloetroner og Solsejl overværer Kongen og Prinsesserne Idrætsøvelserne. I de vældige Hære er der foruden Vognkæmperne, der skyder med Pil og Bue, ogsaa Fodfolk, samt — hvad Vedatiden ikke kendte — Krigere til Hest og Elefanter med en Besætning af Spydkastere; talrige Bannere med Abe, Slange o. l. til Feltmærke vajer over Hæren, og der blæses i snoede Muslingehorn og trommes paa Pauker. — Gennem hele Digtet gaar endelig — rent fraset de senere gejstlige Indføjelser — en bestemt didaktisk Tendens. Alt, der fortælles, skal virke forbilledligt, enten som Mønster eller til Afskrækkelse. Og særlig er det — i Digtets ægte Skikkelse — den nye Krigerkastes, Kshatryernes Livsprogram og Livsideal, som forkyndes gennem de gamle Sagns Billeder, — det er deres krigersk aristokratisk Aand, som lægges ind i hele Fremstillingen. En Lære om, hvordan sande Kshatryer bærer sig ad og sandt Kshatryaliv tager sig ud, forkyndes i hvert Kapitel af det lange gamle Heltedigts 9—10 ægte Bøger.

Den homeriske Epik er — som den indiske — en Sammensmeltning af forskellige Sagn og vel en Sammenarbejdelse af Ballader. Iliontogets poetiske Baggrund: Helenas Bortførelse og Tilbageerobring har maaske oprindelig været en Naturmythe, f. Eks. om Solen, der røves om Vinteren og vender tilbage om Foraaret, — en Mythe, der hos mange Folk har affødt Bortførelsessagn. Med dette Sagn er saa forskellige Hærtog og Togter af græske Stammer til lilleasiatiske Kyster og Øer satte i Forbindelse; mange smaa saadanne er smeltede sammen til et Fællestog og paa dette er Mykenekongen

Agamemnon, som vel har været Anfører paa et af Togterne, bleven Overfeltherre, medens Thessalerfyrsten Achilleus, som har anført et andet af Stammernes Togter, er bleven den anden Hovedmand, der ikke vil underordne sig Mykenekongen[20]. Odysseusdigtet har paa samme Maade maaske en oprindelig mythisk Naturgrund, men er ellers en Sammenarbejdelse af talrige Søfarerhistorier og Rejseæventyr med et gammelt, vidtudbredt Sagn om Ægtemanden, der efter en lang Fraværelse kommer hjem, just som Hustruen skal holde nyt Bryllup.

Det er ovre i Kolonierne paa og ved Lilleasiens Kyst, at den homeriske Epik er bleven til c. Aar 900—800 f. Ch. Stillingen til Moderlandets gamle Sagn var herovre just paa én Gang en saa pietetsfuldt interesseret og saa frigjort, at de kunde forvandles til Epik. I Kolonier holdes jo ofte de fra Moderlandet medbragte Traditioner i Hævd fuldt saa trofast som hjemme. Sóm de islandske Nybyggere tog deres Højsædesøjler med fra Norge og bevarede det gammelnorske Sprog, den hedenske Religion, alle de gamle Gude- og Heltesagn langt mere uberørte af Tiden end Moderfolket derhjemme, saaledes har ogsaa de ved de doriske Vandringer udjagne ætoliske og joniske Stammer taget »Fædrelandets Sjæl« med i Form baade af Husguder og Stammesagn og har dyrket dem ovre paa den asiatiske Kyst med stor Trofasthed. Men en saadan Udvandring og Nybebyggelse og den Stammeblanding, der fulgte med, er alligevel tillige en grundig Løsrivelse fra Fortiden. Alt det hjemmefra ligger bag som en afsluttet Fortid, som man ser tilbage paa med æstetisk og histo-

risk Interesse, men uden længer at føle sig i noget afhængigt, solidarisk Forhold til de svundne Slægter. Den Forfædredyrkelse, som Heltesangene hjemme knyttede sig til, dør ud herovre, hvor man er langt fra Fædrenes Grave og de Lokaliteter, hvor Skyggerne vedblev at færdes. Det Ord Heros, som før betød en Forfader-Skygge, fik hos de homeriske Grækere blot Betydningen af en Fortidens Helt[21], og Sagnene, som Stammerne bragte med, hver om sine Forfædre, blandedes og blev for alle kun Fortidssagn, Sagn om Fortidens Helte. Med Guderne gik det paa samme Vis herovre. Lokalguder som de var, knyttede til den lokale Helligdom, tabte de meget af deres Nærværelseskraft og Myndighed ovre i den ny Luft, under de ny Forhold, og Blandingen af de forskellige Stammeguder frembragte en svækkende Polytheisme. Af samme Grunde som ovre paa Island, behandledes ogsaa af de homeriske Grækere Guderne med en vis vantro Respektløshed. Men hvad Heltesagn og Gudeskikkelser tabte som Historie og Religion, vandt de som Mindebilleder fra Fortiden, og et Fortidsbillede i Hjemveens forskønnende Fjernhedsdis er just det, som den homeriske Digtning vil give.

Mellem den Tid, Digtet skildrer, og dets Digters og Publikums egen Tid er der en Afstand, som lægger en ægte episk Tone over hele Fremstillingen. Der er en vis Arkaisering i Sprog og Stil, — i Orddannelser saa vel som i de forældede, uforstaaelige Epiteter til Guderne —; Fortiden er ogsaa opfattet og tegnet i sin Forældethed: med næsten alle Redskaber af Bronze, uden Kendskab til Penge, uden Rytteri, uden Gudetempler — alt betegnende en ældre Kultur end Homers

egen, som mange Steder i Digtet skimter igennem med sine velbyggede, befæstede Byer, sine Havne og Værfter, farverigt dekorerede Paladser, Kanaler til Egnens Vanding og højt udviklede Agerbrugsliv[22]. Afstandsfølelsen lægger ogsaa en uforstyrret Ro over alle Skildringerne. Digteren kan vel nu og da bryde ud i korte Tilraab og Apostrofer til de Handlende, men han taler stedse i Fortidsform, og det er saa godt som aldrig, at han kaster sig og sine Tilhørere lige ind i Situationen ved historisk Nutidsform; heller ikke slaar de gengivne Samtaler nogensinde over i direkte dramatisk Form, men refereres selv under voldsomme Sammenstød med rolige Vendinger: »Derpaa ham svared igen den Drot Agamemnon og sagde«. Og de lange Taler, som selv i de hidsigste Scener udbreder sig om Almensandheder, de koldblodige Beskrivelser og lange Lignelser, som i alle Situationer giver sig lige god Tid, selve disse Lignelsers flegmatisk artistiske Art, — Athene, som i Kampen skærmer sin Yndling mod Pile, minder Digteren om en Moder, der holder Fluerne borte fra sit Barns Kind, — alt sligt viser Digteren og hans Tilhørere som rolige, ræsonnerende Iagttagere af de bevægede Begivenheder, der skildres. Vi er langt fra hymneagtige Krigskvad til Fædrenes Minde og Ære. En næsten fuldkommen upartisk Objektivitet bevares ogsaa overfor Personerne: Græker og Troer, Achilleus og Agamemnon og Odysseus — hvem der er Favoriter og hvor Sympatien gaar hen, kan jo nok mærkes, men Digteren træder dog meget lidt frem med sin Dom — højst lader han nogle Tilskuere i Digtet udtrykke deres Mening om, hvad der sker —; selv stræber han blot efter at stille

alle Personer og Begivenheder frem saa plastisk klart og frit, som de staar for hans Blik, — Troerne med en let asiatisk Kolorit over sig. En meget rationel og realistisk Aand, som er de behandlede Sagn temlig fremmed, gør sig dernæst overalt gældende. Alle fantastiske Vidunderligheder er strøgne tilside, Heltene er helt igennem menneskelige og Begivenhederne næsten fuldt naturlige; der er Rester af Naturmyther her og der, som Digteren ikke forstaar længer eller ikke vil have at gøre med, og Gudemaskineriet ændrer trods dets stadige Indgriben egentlig aldrig Begivenhedernes naturlige Forløb, kunde uden nogen Skade fjernes helt af Digtet; selve Guderne rykkes ogsaa bort fra deres mythiske Naturbaggrund og trækkes ned i naturlig Menneskelighed, — bliver blot til noget større og stærkere, noget vildere og ustyrligere Helte end de andre. Overfor disse Guder som overfor hele Handlingen holder den homeriske Digter sig paa et karakteristisk Mellemstandpunkt[23]. Han er sig naturligvis godt bevidst, at han tildigter Taler og Beskrivelser, føjer Episoder ind og komponerer Begivenhedernes Gang ud af sin egen Bevidsthed; hans græske Publikum talte senere om at »lyve som Homer« og tilskrev ham Opdigtelsen af den meste Mythologi. Men alligevel har det baade for ham selv og hans oprindelige Tilhørerkreds staaet som en Art ideal Sandhed, hvad han sang: han var ikke Digter, men Seer, og det var Guderne selv, som talte gennem hans Digterinspiration. Hans Anraabelse til Musen og Spørgsmaal til Musen rundt om i Digtet er ikke rhetoriske Figurer.

Men den homeriske Digtning vil tillige give et Helte-

livsideal for den nye Krigeradel, som under Kolonisternes Kampe med den asiatiske Befolkning havde udskilt sig fra Folkets agerdyrkende Masse, og som herunder havde udviklet i sig en ligesaa levende National- som Standsfølelse. De gamle Sagn benyttedes af denne Adel som Idealbillede af Grækerdygtighed og adelig Krigerfærd. Overfor Præstestanden og overfor det opvoksende borgerlige Demokrati udmaler Kongerne og Adelsmændene sig gennem Homer som Talerør de gamle, svundne Tider, da Menneskene var større og fornemmere end i den sunkne, vanslægtede Nutid. Da var Præsterne Kongernes Tjenere, og en kæk Kriger som Diomedes gik dristig i Kamp mod Guderne, en ædel Helt som Hektor ænsede ikke Fuglenes Flugt og Præsternes Varsler, naar han gik i Kamp for sin Fædrestad. Da var det Kongen, der regerede; »Flervoldsmagt er ikke til Gavn, kun En være Hersker« vidste man dengang; naar en skævbenet, puklet Thersites vovede at løfte sin knebrende Stemme i de Fornemmes Forsamling og vilde tale paa Folkets Vegne, vidste en af Fyrsterne med et Par dygtige Stokkeslag at stoppe Munden paa den Frække. Men da vidste til Gengæld Kongerne, at naar de havde faaet den bedste Lod Vinhave og Hvedemark hjemme i Lykien, saa sømmede det sig ogsaa for dem at styrte sig forrest ind, hvor Kampen var hedest, og Folkenes Førere, Underkongerne eller Adelen, fulgte dem i Strid.

Saa er der de franske chansons de geste, — en stor Mængde fortællende Digte paa mindst en 3—4000 Vers, som har faaet deres faste litterære Form i 11te —12te Aarh. i de nordfranske Provinser. Kun de

ældste og betydeligste er vokset frem af virkelig Traditionsbund og har levet en virkelig Folkesangs Liv; de senere er oftest rene Efterlignelsesprodukter. En Række Digte skildrer Karl den stores og hans Heltes Kampe mod Saracenerne i Spanien (Roncevaux- eller Rolands-Digtet) og i Italien (Aspremont, Fierebras) eller mod Sachserne (Les Saisnes) samt Karls Besøg i Konstantinopel og Jerusalem (Pelerinage de Charlemagne). En anden Række fortæller om Kampe, som Karl og de senere Konger førte mod opsætsige Vasaller: mod de fire Aimonsønner, mod Ogier le Danois, Girard af Rousillon, Huon af Bordeaux. En tredje Række skildrer indbyrdes Kampe mellem Baroner (Raoul de Cambray, les Loherains). En egen Kreds af Digte fortæller om de sydfranske Baroners Kampe mod Saracenerne, navnlig om Helten Guillaume af Orange, hans Nevø Vivien og om det store Slag ved Aliscans. (Couronnement de Louis, Charroi de Nîmes, Covenant de Vivien, Aliscans)[24].

Hele denne Helteepik staar — omtrent som Homer til sine Kilder — i Forhold til en stor Masse Sagn og Sange, der havde ophobet sig under Merovinger og Karolinger. Henimod c. 1100 var man naaet til at staa saa fjernet og frit overfor disse gamle Sagn og Sange, at de kunde forvandles til bred, rolig Epik: Karolingernes Dynasti var afløst af Kapetingernes, en lang Fornedrelses og Opløsnings Tid (9de—11te Aarh.) skilte Folk fra den gamle nationale Storhedstid, en hel ny Samfundsorden — borgerlig, kirkelig, feodal — var begyndt at bygge sig op som et nyt Frankrig; alt det satte Skel mellem Traditionernes Fortid og Nutiden. Det Publikum, som den omvankende Trouvère fore-

fandt, naar han førtes ind i Hallen, hvor Baronen sad og drak med sine Mænd, havde — ialfald de ældre i Forsamlingen — en vag Forestilling om Fortidens »Historie«: om Karl den store og hans Hof i Aachen, om Rolands og hans Fællers Fald ved Roncevaux, om Ogier le danois, der dræbte Kejserens Nevø og maatte forsvare sig mutters ene i sin Fæstning mod hele Frankrigs Hær, om den gamle Kejser, der kroner sin svage Søn, om Guillaume d'Orange og hans Brodersøns Kamp ved Aliscans. Om disse Historier bad man ham at synge, for at man kunde faa nøjere Besked om alt og leve sig tilbage i de store Tider. Det er ikke i snævrere Forstand Forfædres Skygger, man vil mindes og ære; hverken Kongerne eller — i Reglen — Baronerne kan nedlede deres Æt fra nogen af Heltene; Baronerne har nu taget Slægtsnavne af deres Borg og er mere knyttede til deres Provins end til deres oprindelige Stamme; desuden vanker Trouvèren om fra Borg til Borg og synger om Lothringer for Artoisgrever, om Raoul de Cambray for Greverne i Hennegau, — blot det er om Franskes Krigerliv i fordums Dage, er Tilhørernes Interesse dem sikker. Fortiden staar i en fjern Glans for Baronerne som Folkets Stortid; bort fra de sidste Aarhundreder — med deres usle Konger, smaa anarkiske Borgherrer, Normannerplyndringer og Privatfejder — søger Blikket tilbage mod det stærke Kongedømmes, den nationale Enheds, de store nationale Saracener- og Sakserkriges Tid: Om Karl den stores sagnomstraalede Skikkelse samler Fortidslængslerne sig, og om ham og hans Helte grupperer alle Sagn og Sange sig til store Helhedsbilleder. Seigneurs, siger Trouvèren, idet

han skaffer Ro i Hallen ved nogle Strøg paa sin »vielle« eller »symphonie«, — jeg kan synge hele Historien om Lotringerne og Kong Pepin, jeg kan udenad alt om Karl den store, Rolands, Oliviers Kampe .... jeg skal begynde en Sang »de fiere estoire ... de grant histoire.« Sand Historie forestiller Digtet at være; »det er ikke Fabel, det jeg nu vil fortælle Jer; det er saa sandt som en Præken .... alt er sand Historie, »sans point de fausseté« .... Jeg tror ikke, nogen Klærk eller noget Skrift, som man finder i Bøger, skal modsige mig« — paa saadanne Forsikringer er de gamle »chansons de geste« rige, og selve deres Navn (gesta = udførte Handlinger, Begivenheder), som svarer til Krønikernes gesta Francorum, gesta Dagoberti osv., vidner om deres Prætension paa som verdslige Krøniker at konkurrere med Klærkernes latinske. Mange Gange fingerer de ogsaa at øse af Krøniker, stundom gør de det vel virkelig: »Ce dist l'histoire ... ce dist la lettre«, »det staar der i St. Denis' Kongekrønike« — saaledes hedder det overalt.

Tillige er det — som sagt — i Hovedtræk iforvejen kendt Historie. Straks Rolandskvadet begynder: »I 7 Aar har Karl været i Spanieland, hele Riget ud til Havet har han underlagt sig«, véd Tilhørerne, hvor Sangeren tager fat, og behøver ingen Forklaring paa, hvem Karl er, hvem han kæmper mod, og ligesaalidt introduceres senere Roland med nogen Vending om, at »der var en Greve, som hed Roland«. Eller Digtet begynder: »Det var den Dag, da den store Ulykke timedes: det vældige Slag ved Aliscans, dér hvor Grev Vilhelm udstod megen Modgang«. Sangbunden er beredt paa Forhaand, Tonen behøver blot at anslaas; Stoffet ligger rede i Forvejen,

det skal nu blot udfyldes og levendegøres. Naar Homer begynder: »Syng Gudinde om Peleiden Achilleus' Vrede og om det Fordærv, den bragte over Tusinder af Achæer«, og tager lige fat paa at fortælle om Chryses' Henvendelse til Agamemnon, har hans Sang paa samme Maade et vigtigt og værdifuldt Rygstød i Tilhørernes fortrolige Bekendtskab med Sagnet og Situationen. Og hele Vejen kaster, hos Homer som i Rolandskvadet, Digterens og Tilhørernes fælles Kendskab til Fortællingens Hovedtræk sit Baggrundslys over alle Digtets Scener: at Troja skal falde og at Achilleus skal dø ung, véd Homers Tilhørere, ligesaa vist som Rolandskvadets véd, at Ganelon skal blive Forræder og Roland falde, og at Karls Hær, naar den vender tilbage, vil komme for sent til Roncevaux. Som saa ofte Folkevisernes Omkvæd, minder varslende Vers hele Vejen om, hvordan det vil gaa: Det hjælper ham ikke, de vil svige ham ... Ne s'poet guarder que mals ne li ataignet«.

Men Fortidsbilledet i »Rolandskvadet« eller i »Ogier le danois« giver sig naturligvis alligevel ligesaalidt som Homers for Alvor ud for i alle Enkeltheder at være historisk Virkelighed; det er som ideal Sandhed, som en digterisk Tolkning af den svundne Stortid, at Digtene virker; og Fortiden gøres — som hos Homer — til et Billede af den ny Krigeradels Idealer; det er »cansun de grant barné ... de grant seignorie«, som Trouvèrens adelige Publikum fordrer at høre. Det 11te Aarh. var just den Tid, da den feodale Samfundsform endelig havde fæstnet sig efter en lang Dannelsesproces og den store Baronadel af Krigere og Jorddrotter var bleven sig bevidst som en Stand og bestemt afgrænsede sig

overfor de andre Stænder, ligesom disse paa deres Side ogsaa udformede og afgrænsede sig — Gejstligheden ved Coelibat og ved Hierarkiets Organisation, Borgerne i Nordfrankrig ved Dannelsen af uafhængige Kommuner. I Baronadelen alene levede og plejedes den gamle Aand fra Frankernes Tid, som ellers var svunden fra Samfundet, og den begyndte at føle sig ilde tilpas i de nye forholdsvis fredelige og lovordnede Forhold. Adelen søger ogsaa — ser man — den ene Udfærd efter den anden: de franske Normanner og Anjouboer drager til England og til Apulien og Sicilien og grundlægger franske Riger paa disse Steder, de sydfranske Riddere tager Tjeneste hos Kastiliens Konger og kæmper med Saracenerne; Korstogene bliver endelig de store Fællesudfærder og Aareladninger for den franske Krigeradel. I den megen ufrivillige Hviletid, som Livet hjemme frembød, finder ogsaa Adelen nu paa at »lege Krig« som Surrogat for en virkelig Krig: de vilde »Buhurt«-Kamplege bliver Mode og senere de mere høviske og ufarlige Turneringer. Sammen med disse Surrogater træder Heltedigt-Foredragene frem som Underholdning i lange Vinteraftener i Hallen. Kan man ikke faa Lov at fejde af Hjertens Lyst i Virkeligheden — ja! er man maaske ogsaa selv træt deraf, har faaet Trang til Bekvemmelighed og kan hænde ogsaa en vis kristelig Moral i sig —, saa vil man ialfald tumle sig paa Fantasiens Enemærker. Det Standsideal, Baronerne paa denne Tid former sig og kalder »Ridderen«, udmaler de sig i Rolands og hans Fostbroder Oliviers Skikkelser; Karl d. store bliver det Fremtidsideal af en fransk Konge, som siden paa en Maade virkeliggøres af Philip August og Ludvig den

hellige; i Karl den stores Saracenerkampe tegner Baronerne Forbilleder for de Korstogskampe, de selv agter at give sig ud paa; endelig i Skildringer af de gamle Kampe mellem Lotringer og Bordeleser eller mellem Raoul de Cambray og Hertugen af Vermandois' Sønner fejrer Baronerne de Orgier af Borgerkrige, som Virkeligheden ikke længer tillod dem. Og Standsaanden slaar sig i Digtene stadig til Ridder paa de usle, fejge »vilains« — Kræmmerne og Bønderne — og spotter Klærkene, naar de ikke som Bisp Turpin trækker i Pantser og Plade og fører Sværd for Bispestav. Ogsaa oprørsk mod Kongedømmet viser Baronadelen sig i en Række af de senere »chansons de geste«.

Ved Siden af denne indiske, græske, franske Nationalepik staar der hos andre Folk Digte, som er halvvejs Nationalepik, men halvvejs er Kunstdigt eller Verskrønike. Det angelsachsiske Digt Beovulf, de middelhøjtyske Epopéer Nibelungenlied og Gudrun, endelig den persiske Kongebog hører til denne Art.

Beovulf er et Digt paa c. 4000 Vers, der er digtet c. Aar 800 i det angelsachsiske England. Gamle germanske Sagn om den halvmythiske gøtiske Helt Beovulf er tidlig kommen over til Øen og har der levet i Sange. De fortæller om to forskellige Bedrifter af ham. Han kom ned til Danmark og befriede Landet for et Uhyre Grændel, der hver Nat kom op af sin Sump og fra Kongens Hal hentede sig nogle Mænd til Føde; Beovulf stiger bagefter ned i Sumpen og dræber ogsaa

Grændels Moder; rigt belønnet drager han hjem. I sin Alderdom begiver han sig paany ud i Kamp mod en Drage, der ligger i en Hule og ruger paa Guld og som daglig gaar ud og henter sig Menneskeføde; han ombringer den, men bukker selv under for Dyrets Gift. Disse Sagn er bleven bearbejdet til et Digt af en aabenbart litterært dannet og kristelig Mand i den underlige engelske Angelsachsertid, hvori primitiv hedensk Ukultur mødtes med Kristendom og latinsk Lærdom. Meget i de fremstillede Livsforhold og i selve Fremstillingen minder om Homer: Istedenfor de ældre benyttede Sanges antageligvis knappe, halvt eddaagtig fragmentariske Fremstilling, der skimtes her og der i Digtets ældre Dele, gaar Fortællingen i det hele frem med episk Ro, gennem brede Livsbilleder: De ankommende modtages af Vagten, der udspinder sig en Samtale mellem ham og dem, de føres til Kongehallen, der holdes Gæstebud for dem, Sangere foredrager gamle Kvad; der er lange retoriske Taler, ret fyldige Beskrivelser, alle Mellemled og Tilbehør tages med, og Digtet ender med Heltens Ligfærd paa homerisk Vis. Men et folkeligt Epos gør Digtet ikke Indtryk af at være. Det har næppe formet sig ad mundtlig Traditions Vej ved flere Sangeres Samarbejde, det er bleven til ved en Enkelts litterære Redaktion; det har vistnok heller ikke i den foreliggende Form været foredraget i Forsamlinger, men henvender sig til en enkelt Læser; det forudsætter ikke engang — synes det — et Publikum, for hvilket Sagnet i Forvejen er bekendt, og det er heller ikke noget Publikums Aand, men en enkelt Forfatters, der besjæler Digtet. Det er en Art Rimkrønike, som begynder ved Begyndelsen, intet forud-

sætter kendt, fortæller frem i Orden, gør Svinkeærinder her og der, indlemmer smaa oversigtsagtige Udtog af andre folkelige Kvad, overalt undervejs indstrør pedantiske, didaktiske eller religiøse Reflektioner og ruller fremad i jævn Fart til Enden[25]. Vendinger som »det har jeg erfaret« eller »Ellers plejede Beovulf ikke at rose sig af sine Bedrifter« viser, at vi befinder os paa Kunstdigtningens Omraade.

Nibelungenlied og Gudrun er episke Digte, der er bleven til c. 1200 i de sydtyske Hofkredse. De omhandler de samme gamle germanske Sagn, som er behandlede i Eddaens Gjukunge- og Helgedigte. Disse storslaaede heroisk-tragiske Sagn, i hvilke der baade er natur-mytiske og historiske Bestanddele, har været behandlede i gammeltyske Heltekvad, og af Aanden fra disse er de to store Epopéer endnu gennemtrængte. Siegfried fra Nederlandene — det er Nibelungenlieds Æmne — bliver Gæst hos Kong Gunther og hans Brødre i Worms; han vinder Brynhild for Kongen og tæmmer i Bryllupsnatten hendes Valkyrienatur for ham; selv faar han til Løn Kongens Søster Krimhild til Ægte. Der opstaar snart Skinsyge hos de to Kvinder paa deres Mænds Vegne, og Brynhild faar ved Krimhilds Uforsigtighed det sande Forhold angaaende hendes Bryllup med Gunther at vide; forbitret lader hun Siegfried myrde. Krimhild ægter senere Kong Etzel (Attila) og indbyder Gunther og sine to andre Brødre tillige med deres Mænd til Huneland, men lader dem her overfalde og efter et vældigt Blodbad fælde til Hævn for Mordet af Siegfried. — Gudrundigtet fortæller først om, hvordan den irske Kong Hagens Datter Hilde bliver

bortført ved List (men med hendes Samtykke) af den frisiske Kong Hetels Mænd for paa deres Skib at føres som Brud til Friserkongen; Kong Hagen sætter efter dem, det kommer til en vældig Kamp, men alt ender med Forsoning og Hilde ægter Kong Hetel. Siden faar de en Datter Gudrun; ogsaa hun bliver bortført (men mod sin Vilje), nemlig af en normannisk Kongesøn, hvis Bejlen er bleven afvist; hendes Fader og Fyrsten af Seeland, som hun var fæstet til, sætter efter Ransmændene, men i et Slag falder Faderen og den frisiske Hær maa vende hjem; hun maa nu, da hun vægrer sig ved at ægte Normannerfyrsten, øve lav Trælkvindegerning i Normandiet; endelig, efter mange Aar, kommer hendes Broder og Fæstemanden og befrier hende.

Der er ægte Heltedigtning heri, men den har ikke udviklet sig organisk til nogen Helteepik. Man husker, hvorledes Iliaden eller Rolandskvadet begyndte. Nibelungenlied derimod begynder: »Der voksede i Burgund en ædelig Jomfru op, som hed Krimhild, .. hende vogtede tre rige Konger Gunther, Gernot og Giselher« og senere introduceres Siegfried saaledes: »Der voksede op i Nederlandene en Kongesøn, hans Fader hed Sigmund osv.«; og Gudrundigtet begynder paa samme Maade med »Es wuohs in Îrlande ein rîcher künic hêr«. Allerede herved er tilkendegivet, at man ikke længer bygger paa en forudsat almindelig og levende Bevidsthed om Sagnene. »Et gammelt Sagn« om »berømmelige Helte« lover Nibelungenlied i sit første Vers at fortælle; »den gamle Sage om Siegfrieds Drab og Niebelungernes Undergang« — saaledes maatte et ægte Stykke Nationalepik have forkyndt sit Æmne. Sagnene betragtes mest kun som

gamle Digte; intet Sus af Historiens Aand fornemmes, ingen religiøs Pietet overfor Fædrenes Skygger. Det mærkes, hvilket ulægeligt Brud med den nationale Tradition der var afstedkommet ved Kristendommen og den vælske Ridderkultur[26]. Da »Nibelungenlied« og »Gudrun« digtedes, havde de gamle Heltesange i Hildebrandskvadets Manér været uddøede gennem flere Aarhundreder i de højere Kredse og var sunkne ned til en Underholdning ved Markedstævner for det menige Folk; de var dér af de omvandrende Spillemænd bleven omsat fra de statelige Stavrimvers i 8-Stavelses Versets Lirekassemelodi; gamle Heltesange klinger iøvrigt igennem i denne »Spielmann«-Epik og de paa den byggende Kunstdigte f. Eks. om Wolfdietrich, om Alpharts Død og Ravennaslaget. Naar man nu, samtidig med at den franske, versificerede Ridderroman og den efter Trubadurlyriken dannede Minnesang begyndte at blomstre ved det østrigske Hof, fandt paa at tage de gamle Spillemandssange op til festlig Underholdning i de adelige Kredse, saa klædte man dem i Kunstlyrikens Versemaal og tildels ogsaa i Kunstlyrikens og Kunstromanens Stil. Adskilligt er moderniseret efter østrigsk Hofliv og delvis i kristelig Aand: Krimhilds og Siegfrieds første Bekendtskab og Forelskelse ved Hoffet er helt tugtig, høvisk Minnesanger-Erotik. Skildringen af Hoflivets Fester og Ceremoniel optager megen Plads. Snart er der ogsaa en vis skælmsk Letfærdighed i Tonen, snart en vis respektløs Ironi overfor Personerne (Brynhilds Gerrighed eller Gunther i Brudenatten), snart endelig en vis Snusfornuft i Opfattelsen, som viser Manglen paa Naivitet overfor Stoffet. Følelser af kristelig Humanitet og raffineret Ridderlighed lægges mange

Steder ind i de vilde, barbariske Sagn. Det har næppe heller varet mer end en Menneskealder, inden baade »Nibelungenlied« og »Gudrun« var forvandlede helt til Læsningsromaner som de ridderlige Romaner.

Saa er der endelig Firdusis persiske Kongebog: »Shahname«[27]. Det er en Verskrønike om de gamle persiske Konger, skreven i det 10de Aarh. efter Chr. ved de persiske Shahers Hof, paa Grundlag af Krøniker og mundtlige Sagn. Talrige halv mythiske halv historiske Sagn havde holdt sig fra den allerældste Tid, da Iranerne, nylig indvandrede fra Nordvest, levede i Smaastammer i Egnen Syd for det kaspiske Hav og kæmpede med Landets mørke ikke-ariske Befolkning — som Inderstammerne paa deres Hold. Maaske der endnu ved Darius' Hof blev sunget Heltesange om disse gamle Sagn. Men den Perserne egne historiske, realistiske Aand fæstnede tidlig Begivenhederne i officielle Rigsannaler, og i dem blev de gamle Sagn indarbejdede. De gamle Rigsannaler gik vel til Grunde, medens Persien var under Parthernes Herredømme, men de fornyedes senere af Sasanidernes Dynasti i det 6te Aarh. efter Chr. I 6—7de Aarh. forfattedes baade en stor Kongekrønike og talrige enkelte Krøniker, rimeligvis paa Vers. I det 7de Aarh. bukkede imidlertid Perserriget under for Araberne og fik sig paatvunget muhamedansk Religion og muhamedansk Kultur; de gamle Ilddyrkeres Traditioner og Litteratur blev vel overført paa arabisk af de videbegærlige Sejrherrer, men et voldeligt Brud var alligevel sket i det nationale Liv, og den persiske Fortid laa foragtet hen. Saa er det imidlertid, at der i det 10de Aarh. vokser en persisk Digter op, som lige fra ung af med

Kærlighed fordyber sig i alle Krønikerne og lytter til alle Sagnene om den længst forsvundne nationale Fortid og som — maaske bestyrket deri af den litterært interesserede Sultan i Ghasna — gør sig det til sit Livs Værk at genopvække hele den gamle Historie.

Hans »Kongebog«, skreven i 60,000 statelige Dobbeltvers, gennemgaar kronologisk 50 Kongers Historie fra Mythetiden til Sasanidernes Undergang. Den er en Krønike, ikke et Heltedigt, — skrevet af en Enkelt og til Læsning, skrevet tilmed af en kultiveret Mand ved et forfinet Hof i et stort bureaukratisk Despoti, — ikke mere et Heltedigt end Æneiden er det. Men dens Hovedkilde, den gamle Kongekrønike fra Sasanidernes Tid, som Firdusi helt igennem følger med Pietet, har aabenbart været ham en ypperlig Bro tilbage til den førmuhamedanske, zoroastriske Perserverden. Den samme dramatiske Lysets Kamp mod Mørket, som udgjorde Ilddyrkernes Religion, gentog sig i den evig fortsatte Krig mellem det solsvedne Irans lyse Arier og det taagehyllede Turans mørke Ikke-Arier, og det er denne Nationalkrig, som Heltesagnene omhandler. Efterat Feridun havde samlet hele Verden under sit Scepter — fortæller Kongebogen — deltes den mellem hans Sønner; af disse blev den yngste, Irans Herre, myrdet af sine Brødre, der var skinsyge over hans Arvedel; fra da af har hans iranske Efterkommere Blodhævnspligten overfor Turan, hans Morder Turs Rige. Det er tillige en religiøs Kamp. Iran er Lysguden Iasdans (Ormusds) Land, her staar det hellige Bjerg Alburs, Lysgudens og de rene Aanders Sæde, her tændes ogsaa den hellige Ild paa alle Højder. I Turan

regerer Ahriman og alle hans Diwer, og mod disse sorte Dæmonhære er de iranske Krigstog rettede ligesaa vel som mod Turans Fyrste Afrasiab og hans Helte.

Slægt efter Slægt tager Kampen mod Nabolandet i Arv, og op og ned svinger Vægtskaalerne. De iranske Fyrster, Kajaniderne, skildres i en langt senere Kulturs Dragt som østerlandske Despoter paa Elfenbenstrone, med Tiara paa Hovedet, omgivne af Hof og Harem og med et vidtløftigt Kancelli under sig. Om Tronen staar de vise Mobeds: Præster og Sandsigere; under sig har Kongen talrige fyrstelige Vasaller. Hans Støtte er navnlig Fyrsterne af Sejestan, blandt hvilke Sal og især Rustem er de vældigste Helte; men ogsaa en stor Skare andre Pehlevaner, — Helte, der kæmper til Hest, bevæbnede med Kølle og Lasso, — tjener ham som Vasaller med østerlandsk Kongedyrkelse; alligevel er deres Stilling en Del stoltere og friere overfor Kongemagten end i Persiens historiske Tid. — Fra Konge til Konge følger Digtet de fortsatte Kampe. Forblændet af Overmod gør Kai Kaus Indfald i det dæmonopfyldte Mazenderanland og falder i Dæmonernes Vold, dog Rustem naa'r efter mange Æventyr ind og befrier ham. En Søn af Kongen opvokser som Barn i Turanernes Land, men hentes under mange Farer hjem af en trofast Helt. Den store Rustem forfølges af Ahrimans Had, og Mørkets Gud véd at mage det saa, at Heltens Søn ukendt kommer til at staa ligeoverfor sin Fader i Kampen, paa Fjendernes Side, og finder Døden for hans Haand. Siden falder Rustem i Unaade hos sin Konge, og Kongen sender sin Søn Isfendiar, næst Rustem Persiens ypperste Helt, ud med

Befaling til at bringe den gamle Helt fangen for hans Trone. Efter en vældig Tvekamp dræber Rustem Kongesønnen, men kort efter ligger han selv under for en Broders Forræderi. Og med disse to Heltes Fald er Irans Heltetid ogsaa forbi. — En lang Række skiftende Personer bevæger sig over Digtets Scene; under en langvarig Sagnvækst er alle Tildragelser bleven overgroede med en Fylde af levende Træk og Episoder, og med østerlandsk Fantasi er alle Forhold drevne ud i det kolossale og fantastiske. Men den religiøst nationale Verdenskamp samler alle Digtets Begivenheder i et simpelt og storladent Dramas Ramme; en mægtig Skæbne knytter Begivenhederne i Kæde og hviler tyngende over Personerne, og der er heroisk Løftning, patetisk Spænding, tragisk Opløsning i Historien. Kun et virkeligt nationalt Helteepos kunde Digtet aldrig blive. Der laa et Par Tusind Aar mellem Sagnene og deres Behandling, og de var ikke hentet op af en endnu levende Sagnbevidsthed i Folket, talte i Digterens Behandling heller ikke til en medvidende og samfølende Offentlighed. Med sit arkaiserende Sprog og sin med Lærdom paasatte Tidsfarve er det store Digt halvt en Verskrønike, halvt en Kunstepopé.

Endnu bliver der, som den sidste Form af Heltedigtning, tilbage at betragte et Flor af Ballader og Romancer. Hos de af Europas Folk, i hvilke den gamle Heltesang ikke udvikler sig til en Epik, afløses den i Middelalderen af en saadan Ballade- og Romancepoesi,

som baade i social Funktion og i sin Aand er noget for sig. Det er de spanske Romancer, de engelsk-skotske Ballader og de nordiske Folkeviser fra 13.—16. Aarh.

Det middelalderlige Spanien med sin gotiske og romanske Folkeblanding og de kristelige Kongedømmers Kampe med Saracenerne var en Arne for Helteaand og Heltedigt. Ud af ældre nationale Heltesange er der rimeligvis [28] fremgaaet et Tilløb til en Helteepik i Smag med de franske »chansons de geste« og paavirket af dem. Af den findes kun opbevaret Brudstykket »Poema del Cid« (12te Aarh.). I en kraftfuld, værdig Tone fortæller dens lange, vægtige Vers om Nationalhelten Ruy Diaz, Cid Campeador, — om hans Landsforvisning, hans Kampe med Maurerne, hans Døtres Giftermaal med de fejge Infanter af Carrion. Ogsaa i forskellige Rimkrøniker fra 13.—14. Aarh. fortælles der os mange Episoder af Cids Liv — Genklange af gamle, forsvundne Heltekvad. Men saadanne Krøniker og desuden Legender og Behandlinger af antike Æmner tog snart i de højere, dannede Klasser Luven fra Helteepiken. Denne sank i Middelalderens sidste Aarhundreder ned i de omvankende »Juglares« Hænder, opløstes i korte »cantares«, senere »Romances« og omdannedes til en lavere Underholdningsgenre [29]. Et stort Tal af disse Romancer omhandler Cid, men de synger ogsaa om mange andre heroiske og tragiske Æmner fra Spaniens Historie — om den sidste Goterkonge, der fordreves af Araberne, om Kong Alfonsos Sammenstød med Ridderne, da han vilde lægge Skat paa dem, om Fernan Gonzalez, Kastiliens Befrier, Maurernes Skræk, eller Bernardo del Carpio, der tjente sin Konge saa trofast og udførte

den ene Bedrift efter den anden, men aldrig fik den eneste Løn, han havde betinget sig, sin fængslede Faders Frigivelse, eller om Herren af Laras Sønner, der af en Onkel forraadtes til Maurerne og hvis afskaarne Hoveder præsenteredes for den fangne Fader.

Disse Cantares er korte hastige 8 Stavelses Vers, nærmest trokæiske, med Rim eller Assonantser, uden Strofedeling: »Kong Rodrigo af Toledo — for at øge sin Krones Glans — lod stævne ind til Turnering — under tusind Trompeters Klang«. Tonen er let underholdende og let lyrisk, Behandlingen familiært intim og sentimentalt romanagtig; Sangen er ikke, som den gamle Heltesang var det, henvendt til Krigeres Forsamlinger, men synges uden Prætension i Borg og Hytte, for Kvinder som for Mænd, til let, selskabelig Underholdning.

De engelsk skotske og de nordiske Middelalderballader er Skud af den samme Stamme og har fælles Behandlingsmaade og mange Gange ogsaa fælles Stof. De er delte i to- eller firliniede Strofer og har vel oprindelig altid haft Omkvæd; baade denne Form og hele Aanden i dem er bestemt ved, at de har tjent til at ledsage Dansen rundt i den lavere Landadels Borgestuer og Borggaarde og tidlig vel ogsaa i Borgerhjem og paa Værtshuse. De britiske Ballader[30] er ikke talrige og foreligger i en sen og ofte haandværksagtig Form, men er af stor patetisk og dramatisk Kraft; de fortæller om Kampene paa Nordgrænsen mellem Northumberlands engelske Percyer og de skotske Douglaser, om vilde, tragiske Kvinderov eller om Robin Hoods, den halvmytiske Røvers og hans Fællers Liv ude i Nottingham-Shires Skove, i evig Fejde mod Sherif og Gejstlighed.

Meget rigere er den nordiske Skat af Helteballader. Der er Behandlinger af gamle Heltesagn: Sivard og Brynild, Didrik og hans Kæmper; gamle Sagn om Bortførelser og tragisk Elskov: Ribold og Guldborg, Hagbard og Signe; dernæst historiske Viser: Marsk Stig og Niels Ebbesen, endelig Ridderviser om Adlens private Liv: Ebbe Skammelsøn, Ebbe Tygesøns Dødsridt, Nilus og Hillelille osv. Ved Behandlingen af gamle Heltesagn viser Balladerne ret deres Væsensforskel fra den oprindelige Heltesang: Hvor Trymskviden eller Heltedigtene (selv i Eddaens Kunstbehandling) fremtraadte som Drapaer til Guders og Forfædres Ære, Aabenbarelser af Fortidens Helteliv og var store dramatiske Visioner, bevægede af energisk Patos, — dér fremtræder de samme Sagn i Balladernes Behandling — »Thor af Havsgaard« eller »Ribold og Guldborg« — blot som en let Fantasiunderholdning, der snart med spøgefuld, snart med sørgmodig Grundtone skal give et poetisk Akkompagnement til Svendes og Jomfruers Dans. Den gamle Heltesangs Funktion som Folketraditionens og den krigerske Samfundsaands Bærer var nu — som vi har set — gaaet over til Sakses »Gesta Danorum« eller Geoffrey af Monmouths »Historia Brittonum«. Men rundt i Landadlens Borgestuer og Borggaarde blev imens Heltesagnene respektløst draget ind med i de nyindførte Kædedanse og i de vælske halvlyriske Dansesanges Ramme[81]; den gamle Heltesangs Harpeklang blev her til Fløjtespil, dens kraftig tunge Verslag blev lette vuggende Melodier, dens højstemte, billedrige Skjaldesprog sank ned til jævn, naturlig Dagligtale. Af Forfædredyrkelse eller krigersk patriotisk Opbyggelse er der under alt

det ikke bleven mange Unzer tilbage i Sangene; alene i Sange om nyere, betydelige historiske Tildragelser som »Marsk Stig«- eller »Niels Ebbesen«-Viserne løfter Tonen sig noget op imod Helteepik; ellers klinger Visernes Heltehistorier blot forbi Øret uden anden Betydning end flygtige Æventyr. Den heroiske Vaabenklirren mødes nu ogsaa i disse Danseviser med helt andre Toner og Motiver, som ligger udenfor Heltedigtets: følsomme, fantastiske, spøgefulde — i »Aage og Else« og »Elverskud«, i Tove- og Dagmar-Viser, i »Møens Morgendrømme« og »Tro som Guld«. — Balladerne er og meget af deres Trylleri i moderne Øren beror just derpaa den sidste, halvt udviskede og hendøende Genklang af Heltesangen, ligesom Ridderadlen rundt paa Borgene i 14.—15. Aarh. er de spredte opløste Rester af det gamle, faste Krigersamfund. De yngste af Folkeviserne er de saakaldte Ridderviser — smaa Anekdoter af Samtidens anarkiske Adelsliv; i dem faar selve Opløsningsprocessen sit poetiske Udtryk. Saaledes følger Heltedigtningen under skiftende Former Trin for Trin den sociale Bevægelse.

Ogsaa hos de slaviske Folk, hos Nygræker, hos Afghaner, hos Araber, hos Tartarer . . . hos de allerfleste af Jordens Folkeslag findes der Heltedigtning i de her betragtede forskellige Former. Hos tartariske Nomadefolk[31] sidder Sangeren paa et Skind og foredrager til et Strengeinstrument Heltesange for sine Tilhørere, som timevis hører paa de fantastiske Historier om Heltebedrifter og Trylleri. Heltens Telt af Elsdyrskind

staar paa Steppen, hans talrige Kvæg græsser viden om; ved en Guldstolpe staar hans vidunderlige Heltehest bunden. Han er en vældig Bueskytte og Jæger, men naar han hører om en Kæmpe eller en skøn Jomfru i det fjærne, drager han ud for at prøve sin Lykke i Brydekamp eller som Bejler. Der er Steppefolks vage Udvé og deres uformelig kolossale Fantasier i Æventyrene. I de arabiske Teltlejre sad man allerede før Muhameds Tid i de stjærneklare Ørkennætter og underholdtes af Fortællere, som paa Prosa eller Vers fortalte om Imrulkais' Hævnfejde mod sin Faders Drabsmænd, om Antaras Elskov og Røvertog og om Tarafas tragiske Endeligt, indblandende de gamle Heltes Leilighedsdigte i Beretningen om deres Liv[33]. Nygrækerne sang under Slutningen af Tyrketiden korte Ballader om Klephterne oppe i Bjergene og deres Kampe med Tyrkerne, om Ali Pasha og Sulioterne og om Kreternes Opstande, og fra det byzantinske Riges Tid haves et helt lille Epos om Digenis Akritas, der i det 10de Aarh. med sine Skarer holdt Grænsevagt ovre i Lilleasien mod de syriske Emirer; det synger om, hvordan han bortfører sin Brud, fejder mod de røverske Apelater og har forskellige Elskovsæventyr[34]. Ved de gamle russiske Fyrstehoffer reciteredes i et ensformigt trokæisk Foredrag de saakaldte Byliner, som skildrede gamle mythiske Kæmper og Troldmænd: Volga, der kunde forvandle sig som Odin til en Myre og krybe gennem en Bymur og som har en Skare halvvoksne Knøse om sig; Mikula, den vældige Bondesøn paa sin jættestore Hoppe; Sviatogor, den russiske Samson. En Kreds af mere historiske Byliner samlede sig om Fyrst Vladimir og hans gæstfri

Hof i Kiew og hans »Bogatyr«s (Heltes) stadige Kampe med Tartarerne — fremfor alle om Bondesønnen Ilja Muromet, som bliver saa utaknemlig behandlet af Fyrsten. Et Tilløb til en Helteepopé paa slige Heltesanges Grundlag er »Kvadet om Igors Fylking« fra det 12te Aarh.[35] Men senere er Heltedigtningen sunken ned til det lavere Folk. Blandt Ukrænes Kosaker synger Blinde og Krøblinge til et mandolinagtigt Instrument deres »Dumaer« om Kosakens fri Rytterliv paa de store Stepper, om Tartarernes Overfald og Kvinderov, om Fangenskab hos Tartarerne og Befrielse derfra[36]. Serberne har smukke historiske Heltesange om Serbiens sidste Frihedskampe overfor Tyrkerne, indtil Folket i det store Slag paa »Solsort-Markerne« (1389) bukkede under for dem, samt om de fri Skovens og Bjergets Røvere, især om Nationalhelten Marko Kralević, der stod i Vasalforhold til Tyrkerne, men levede i evige Skærmysler med dem[37]. Engang har maaske disse Sange til Guslaens enstrengede Violin lydt i serbiske Fyrste- og Stormændshaller og været Udtryk for en levende nationalhistorisk Bevidsthed, men senere sank de ned til et mere privat Liv rundt i Hjemmene eller til at kolporteres rundt af Blinde og Tiggere. Bulgarerne har Røver- og Hejduksange af lignende Natur[38]. I den finske Kalevala-Epik tager Troldmanden næsten aldeles Luven fra Helten.

Dette foreløbige Rundskue udviser en rig Forskellighed af poetiske Arter og Former: fra Deboras Sejrskvad til Riddernes Dansesange, fra Eddas Heltekvad til Homers Epos, fra halve Kunstdigte som Nibelungen-

lied til Snorres norske Kongekrønike i Prosa og Firdusis persiske Kongekrønike paa Vers; ogsaa i islandske Sagaer og i mangen latinsk Klærkekrønike har vi fundet litterære Former for Heltedigtning. Efter Folk og Himmelstrøg, efter Tidspunkt og Kulturstand er dernæst Heltedigtningen meget uensartet. Ikke blot har Einar Tambeskælver et andet Udseende, anden Klædning, andre Vaaben end Persernes Rustem; men den Folkenatur, der taler i Snorres Krønike, er jo saa forskellig som vel muligt fra den, der taler i Firdusis. Forskellene maa imidlertid foreløbig for vor Betragtning staa i Skyggen for det Slægtskab, den Enshed i al primitiv Heltedigtning, som for et kulturhistorisk og æstetisk Synspunkt er det afgørende og som beror paa, at det sociale Udspring og den sociale Mission er saa temlig ensartede, og i Sammenhæng hermed, at Inspiration, Æmner og Tonarter er saa væsentlig ensartede.

Fælles for den Heltedigtning, vi taler om, er da — ikke, som man før sagde med et uklart og misforstaaet Ord, at den er Folkepoesi, men — at den i sine reneste Former vedbliver at være, hvad den oprindelige Heltesang var: væsentlig mundtlig og væsentlig upersonlig, social, national eller dog Standspoesi. Den er digtet mundtlig, er længe gaaet i mundtlig Overlevering fra Sanger til Sanger, før den fæstnes i skreven Form, og den foredroges eller blev sunget, men er oprindelig ikke bestemt til Læsning. Meget i Sprog og Stil og Fremstilling er bestemt ved denne Mundtlighed. Skriftsproget er mere ordnet, sammentrængt, analytisk udpenslet, fast sammenbygget; den mundtlige Tale er løsere i Sammenhængen, mere uklar og ubestemt, men levende, flydende,

energisk, følelsesbetonet[89]. De islandske Sagaer f. Eks. sætter Ord sammen eller forbinder dem paa en vag og uklar, men energisk og levende Maade: atgørdarmikill.. hjálpvænligr.. Þau Hervør.. de skiltes ad, gode Venner.. de sejler Nord om Sogn, god Bør, klart Vejr ... der ligger en Halmvisk dér, hvor Hjertet skulde.. Tog til at kvælde.. Tyktes vel gjort. De franske »chansons de geste« ligesaa: Halte-clère.. fille roi (du roi).. jeg vil, du gaar.. ingen er der, ikke har mistet nogen her. — Ordenes Orden er endnu ikke fæstnet af grammatisk Logik; blandt de Forestillinger, der samtidig melder sig, skubber den sig forrest, som der i Øjeblikket ligger størst Vægt paa. Adjektivet sættes, naar det passer, efter Substantivet, Genitiven snart før, snart efter det styrede Ord, Objekt og Prædikat skydes energisk forrest for Eftertrykkets Skyld. Saaledes i Sagaer og Folkeviser: Broder hans.. Konge Norges.. stor Tidende forkynder du dér.. være kan det, at du vil fortryde det.. vejet er unge Kong Erik. Saaledes ogsaa i fransk og tysk Helteepik; i Edda og anden germansk Olddigtning kastes Ord og Sætningsdele jo endnu mere kaotisk ind mellem hverandre. — Løst sideordnede følger Hovedsætning efter Hovedsætning — i Sagaer som i Rolandskvadet, ofte ikke engang med »men« eller »og« som Forbindelsesled. »En Mand hed Torfin, han var Floses Huskarl; denne Mand sendte Flose ud at dræbe Torgeir; han skjulte sig i et Skur etc.« eller: »En Konge er der, har Navn Corsablis, fra Barbariet er han, fra et fremmed Land. Han taler til de andre Saracener. Vel hørte ham Ærkebisp Turpin«. Det er punktuel Stil. Efter Øjeblikkets Lune springes der ogsaa uafladelig over fra en Taleform i en

anden. »Han rejste sig fra Bænken. Saa tager han Øksen. Derpaa gik han ud til Torsten. Nu siger han«. Eller: »Halgerde spurgte, hvi han kom ene tilbage, eller er du nu flygtet?« Saaledes slaar ogsaa Homers Digtning fra indirekte Tale over i direkte og er som al »Folkepoesi« rig paa Anakolutier. — Al den mundtlige Tales Gentagelser og Overflødigheder, som man hviler ud i og som skal lette og tydeliggøre for Tilegnelsen, gaar igen i Homers som i Rolandskvadets eller Folkevisernes Stil: Tautologier (»baade fro og glade«, »tav kvær og forstummed«), drævende Udvidelser (»det var Ridder Hr. Aage«, »Og hør I det«), varierende Gentagelser (»Hr. Aage han rider gennem Ystad By — ham fulgte vel 100 Glavind i Sky, — Hr. Aage han rider gennem Ystad Gade — ham fulgte vel 100 Hovmænd i Plade«. »Den elskede Konge anbragte de i Skibsrummet, den milde Ringuddeler ved det høje Mastetræ«). — Til Bekvemlighed baade for Sangerens Hukommelse og for Tilhørernes Forstaaelse betegnes Personerne ved staaende Tillægsord, der let genkendes; alle Handlinger og Begivenheder skildres, hver Gang de forekommer, med de samme Ord; alle Overgange og Vendinger, Udtryk og Betegnelser stivner og stereotypiseres — hos Homer som i Folkeviserne som i de franske »chansons de geste«. Af den mundtlige Digten, mundtlige Overlevering og Fremførelse følger saaledes de væsentligste Stilmærker for »Folkepoesi«.

Den er væsentlig social, upersonlig Poesi — det var dens andet Fællesmærke. Den hviler normalt paa Sagn, som Slægter har arbejdet sammen paa, digter videre paa dette Sagngrundlag og i dets Aand; selvom den op-

rindelige Digter maaske har lagt nogen Særejendommelighed ind i den — den Enkelte havde jo iøvrigt paa tidligere Samfundstrin mindre Særpræg end nu — saa er den ialfald undervejs, gennem saa mange Sangeres Mund, undergaaet en Bearbejdelse, forsætlig og uforsætlig, og har faaet sit personlige Præg afslebet, er bleven tilslebet efter et gennemsnitligt Samfundspræg. Ja selv naar Digtet nedskrives og udbredes gennem Afskrifter, er der ingen Kontrol med, at den oprindelige Form bevares, saalænge ikke Bogtryk har sat sit »ne varietur« paa den; uden Sans for Forfatterejendommelighed omarbejder hver Afskriver lidt paa Teksten og banaliserer den mer og mer. Men særlig er det ogsaa Sangens Funktion som Forsamlingsunderholdning, der giver den sit sociale, upersonlige Præg. Overfor en enkelt Læser i Enrum har en Forfatter lige Spil: kan vække og lede hans Interesse, bestemme hans Smag. Men overfor en kompakt Forsamling er han — og det var især en stakkels Sanger overfor en fornem Tilhørerkreds — saa temmelig magtesløs: selve de enkelte Tilhørere mister i Forsamlingen deres Egenhed og bliver Publikum, og dette Publikum gør sine Krav gældende overfor Digteren, der enten uvilkaarlig lader sig inspirere af dem eller forsætlig maa lære sig det; aldrig vover hans »Jeg« sig frem i ægte Folkeepik, det er Forsamlingens Fællessjæl, som Sangen bliver Organ for, og dens Kunst er bestemt ved, at den skal virke paa en Forsamling.

Heltesangen fortsætter da ved den nærmere Udførelse af Sagngrundlaget med at typisere og normalisere Personer og Begivenheder efter en vis Livsopfattelses

Skema, — saaledes som vi har set selve Sagndannelsen gøre det. Er det primitive Liv allerede i sig selv temlig stereotypt, bundet i Vaner og Efterligning, i Pedanteri og Overtro, saa fordrer Sangens Tilhørere endnu bestemtere, at alt i Digtet skal følge et vist Skema, som man er vant til, og den mundtlige Overlevering slider efterhaanden af Bekvemlighed og Uagtsomhed alle Afvigelser fra de engang foretrukne Formler bort; der ønskes ikke Nyheder, men Gentagelser af de engang knæsatte Virkelighedsbilleder. Græsk saavel som gammelgermansk eller gammelfransk Digtning er overalt bunden i Konvention. Staaende Epiteta skildrer en Gang for alle de forskellige Foreteelser: Hos Homer er Skibe hurtigsejlende, Herolder højtraabende, Havet vinblaat; i oldgermansk Poesi er Jorden altid grøn, Kvinden hvid, Fyrsten kaldes gerne Ringuddeleren, Kvinden den guldsmykte; i Folkeviserne er Linden grøn, Vinen klar og Guldet rødt; den danske Folkevises »brune Brand« er oversat i engelsk Folkevises »brown sword«; fælles for dansk og engelsk Folkevise er ogsaa den hvide Haand, de fagre Ord, den salte Sø, Jomfruen fager og fin; i russisk Folkevise er Jorden gærne fugtig, Bjergene graa, Fødder hurtige, Skoven skyggefuld[40]. Staaende Træk karakteriserer engang for alle forskellige Situationer eller Sindstilstande, og anvendes uvægerlig i paakommende Tilfælde. Naar hos Homer en Kriger falder, klirrer Pladerne om Manden; en Kvinde sidder altid ved sin Væv (Helena saaledes i Odysseen endog den Dag, der er Bryllup i Huset); man udtrykker Elskov, Klage, Gudsfortrøstning i visse staaende Formler; en Skibsudrustning, et Offermaaltids Tilberedelse og For-

tæring, en Raadsforsamlings Sammenkaldelse og Forløb — alt sligt har sine faste Satser, der sættes ind paa deres Plads. I oldgermansk Poesi er det f. Eks. staaende Træk, at man i Sindsbevægelse rejser sig eller ler højt op, og der er Formler for, hvordan man hilser paa hinanden, udspørger hinanden, giver og modtager Gaver, indfletter fromme Formaninger i Talen[41]. I vore Folkeviser sidder den Sorgfulde med Haand under Kind, den Forslagne smiler under Skind, den Forelskede klapper Kvinden paa hviden Kind; Rigdom anskueliggøres ved, at man »sidder over breden Bord«, kvindelig Forfængelighed ved, at man snører sine Silkeærmer eller drager Silke paa Jord; i pludselig Sindsbevægelse rejser man sig og slaar Tavlebord sammen. Sagaerne har talrige lige saa typiske Træk: At en Kvinde sømmer Stadsklæderne for en Mand, er et Tegn paa, at hun staar i Forhold til ham; et typisk Ødselheds Træk er at skære Bræmmen af sin Kappe, naar den har slæbt i Snavset, et staaende Grumhedstræk er, at man efter at have myrdet en Mand tørrer Blodet af sin Klinge af paa hans Hustrus Klædning. For Uhyggen ved et natligt Mord — naar den sovende faar fat i Morderens Haand og tror, det er Hustruens —, for venlig Overtalelse, der gemmer Trusel og Tvang i Baghaanden — naar de to Venner sætter deres Offer imellem sig og under venlig Snak anbringer sig paa hans Kofteskøder, saa han ikke kan slippe bort —, for Smertens Lammelse, for Hævnsygens Tilfredsstillelse — for alt sligt har Sagaerne deres temlig faste Formler. Men overhovedet er Mennesker og Liv fremstillede med en saa gennemført Ensformighed og en saa repræsentativ Upersonlighed, at »Folkepoesien«

virker som et klart, objektivt Billede af Virkeligheden, medens det kun er den strengt overholdte Stilisering, der illuderer. Fordi Digtningen saa nøje afspejler sit Publikums fæstnede Syn paa Tingene, derfor staar Skikkelser og Scener med en Fasthed, Rundhed, Dybde som var de virkelige, og fordi Digtets Toner saa ofte er kastet mangefold forstærkede tilbage fra en Sangbund i Tilhørerne, har der lagt sig en egen vægtig, fuld Klang over dem.

Heltedigtningen er endelig — i sine rene Former — bestemt ved, at den foredrages i Mænds Forsamling, ved festlig Lejlighed. Kun en populær, almenforstaaelig Fremstilling kan her slaa igennem, kun enkle Omrids, kun klare, skarpe Farver, kun fulde Brysttoner kan her gøre sig gældende. Alt maa anskueliggøres; maa forstærkes og løftes; ligesom paa Theatret maa der grove Effekter til for at virke gennem Massen og virker omvendt Massen forstærkende tilbage paa Sangen; denne har ogsaa uafbrudt — hos Homer som i Rolandskvadet, i Edda som i Sagaerne og Folkeviserne — en Tilbøjelighed til at slaa over i Dramaet, Livets umiddelbare Afbildning: Handlingen former sig som en Række afsluttede Scener og Personerne optræder talende, i livligt Ordskifte; Sangeren har vel ofte ageret halvt skuespilleragtig. Meget ydre Liv maa overhovedet kræves af Sangen, for at den skal fængsle disse Friluftsmennesker, festlig opstemte af Mad og Drikke. Det er svært nok at skaffe Ørenlyd i Hallen; Trouvèren maa stadig paa ny bede: »Hør nu I gode Herrer, lad nu Støjen lidt fare og ryk sammen om mig I, der vil høre!« Og selv naar de ikke har danset eller arbejdet til Sangen, har de nok trampet Melodien, rokket med Hovederne,

knuget om Sværd, sukket og givet Udraab under Deklamationen, — en stille Tilegnelse som en moderne Boglæsers har der ikke været Tale om. Rolig Betragten, Eftertænken eller bløde Stemninger bryder de sig ikke om, det er Muskler og Sanser, som vil underholdes i Fantasien. Meget at se: Figurer, Scener, dagklare Billeder; meget at høre: Larm af Skældsord, Vaaben, Hestetramp; megen Bevægelse: Marscher, Ridt, Hug, saa det værker i Armen, — en Sanse- og Muskelpoesi af udvendigt Liv. Og for de feststemte Tilhørere skal Sangen yderligere forøge Feststemningen. Straks Stilen og Fremstillingen løfter alt op i en ideal, festlig Sfære. Hos Homer kaldes selv Tiggerens Moder »ærværdige Moder«, selv Ammen er »guddommelig blandt Kvinder«. Enhver fransk Helt er »stolt af Aasyn«, enhver Jomfru har »lysende Ansigt«; Hestene løber som Hjorten, Slottene er af Marmor, Vejret altid straalende. Alt straaler overhovedet i lyse, festlige Farver: røde er Faner, Skjolde, Ansigter; hvide er Blomster, Vaabnenes Glans, Klæder; for »gult« og »lysende« vrimler der af Synonymer. Helt æventyrlig er Folkevisens Stilfarve: Jomfruen er en Spedel klar, en Rose og Lilje, saa smal en Vaand, med udslaget Haar. Kongesønnen er vel svøbt i Maar og skinner som en brændende Lue. Skibet har forgyldt Raa og Silkesejl. Alt er af Guld: Ridderens Horn, Spore, Bidsel, Klæderne, Tærningerne. Forgyldning lægges i al Heltedigt over alle Ting. I indisk Digtning betegnes alt ønskværdigt ved Ordet: gyldent; i en Velsignelse over en Fyrste, ønskes der ham alt, hvad der er gyldent. Saaledes betegner i slavisk Poesi hvidt alt lykkeligt[42]. — Det er ogsaa kun opstemte, løftede Tonarter,

der anslaas: stille Melankoli eller hyggelig Idyl vil maaske nok kunne passe i Folkevisernes lille Borgestuekreds til de stilfærdige langsomme Danse, men ikke oppe i Mændenes store Forsamlingshal. Heltesangens Grundtone kan derfor være baade Humor og Harme, Sejrsglæde og Nederlagets Smerte, tung Alvor og en vis festlig Lystighed, men den er altid i Dur, løfter altid Brystet, faar Blodet til at rulle og Pulsen til at banke stærkere. Man mærker det straks paa de Akkorder, hvormed Anslaget i Digtene sker. Om skrækkelig Vrede, tusinde Achæers Fald, Skyggers Nedfart til Hades og Ligene, der ligger efter til Hundene, forkynder Iliaden, at den vil synge; Odysséen anslaar en roligere Underholdningstone, men det er dog svær Genvordighed, Modgang og Strid, der straks præsenteres som Heltens Liv. Meget højtidelig aabnes Rolandskvadet: »Carles li Reis, nostre emperere magnes, — set anz tuz pleins ad estet en Espaigne«; Luften føles svanger paa store, mørke Skæbner. Krigersk oprømt tager et andet fransk Heltedigt fat: »Oiez chanson de joie et de baudor!« (Tapperhed) Festlig forkynder Beovulfdigtet sig som en Sang om store Bedrifter fra Oldtidens Dage. En magtfuld Indgang er navnlig Nibelungenlieds første Strofe. Den lover at synge om Glæde og Jammer og kække Kæmpers Strid, om stor Møje og mange Vidundere, om berømmelige Helte fra Fortidens Sagn. Det er al Heltedigtnings Program. Den er en Sindsbevægelsens og Lidenskabens Poesi. Naar man overfor et apollonisk Princip i Liv og Kunst — et ordnende, klarende, harmoniserende — har talt om en dionysisk Aand: Ungdomskraftens Trang til Overmaalet, Rusen, Overspæn-

dingen, og særlig sat Tragediens Oprindelse i Forbindelse med denne Sindstrang, saa gærer dionysisk Aand dog ogsaa igennem al Heltedigtning, — med hvilken jo Tragedien oprindelig hænger nøje sammen.

Selve Indholdet af Heltedigtningen bliver overalt det samme i Hovedtrækkene. Det er en og samme Heltesaga, som der i de forskellige Tungemaal og under de forskelligste Forudsætninger digtes med paa, og for den moderne Tilhører klinger alle Heltesangene symfonisk sammen i en saadan Heltelivets Saga. Dens Æmner bliver naturnødvendig disse. Først Manden, Helten — han hedde nu Arjuna eller Rustem, Achilleus eller Roland eller Siegfried. Saa de Livets Dæmoner, der vækker Mændene til Bedrift og ægger Strid mellem dem: Gods og Guld, Magt og Ære, Kvinden som Kampens Genstand (Helena, Gudrun), Kvinden som »Kampvæverske« (Brynhild, Krimhild), endelig Skæbnens Avind og Gudernes Nid. Videre selve Kampen, Bedriftens og Stridens Masseudfoldelse: Kuruers og Panduers store Slag, Kampen om Ilion, Slagene ved Roncevaux og Aliscans, Nibelunge-Blodbadet. Derefter alt det, der bygges op mellem Menneskene paa Krigens Grund, — af Krigen og mod Krigen: Den militære Moral, Slægtens Organisering som krigersk Ætforbund, med Blodhævnen som sit stærkeste Udtryk, videre Statsdannelsen med Kongemagten som sin Hjørnesten. Endelig, under den fremskridende Udvikling, Krigeradlen som Stand overfor Kongemagt og Samfund og i Følge dermed Opløsningen og Undergangen af det oprindelige Krigersamfund og den egentlige Krigerkultur.

Disse Æmner udgør Kapitlerne i Heltelivets Saga.

IV. HELTEN

Manden, Krigeren, Helten er den Ener, som der regnes med i Digtningen, den Grundsten, hvorpaa den hele Bygning hviler. Det er Mænd, som digter og foredrager, det er ene Mænd, der hører paa, saalænge til Heltedigtningen synker ned til at blive Romanlæsning eller forflygtiges til Dansevise for Borgestuen; endnu mer end ude i Samfundets Liv er her, i Digtets Verden, Manden alle Tings Maal.

Mand er Hædersnavn for Manden, som han skal være. »Vær Mænd, I kære,« hedder det hos Homer; det franske »Baron« betyder oprindeligt »Mand«; »Man« i tysk Epik, »karlmaðr«, maðr fyrir sér«, at være »Mand for sig« i Sagaer og Folkeviser har samme emfatiske Betydning som det latinske »vir«. Helt og Heros er begge af Stammer, som betyder: Mand[1]. Det, som først og fremmest udgør Manddommen, Mandigheden, er Styrke og Mod. Helten er stor, høj og bred. Han er gærne et Hoved højere end alt Folket, selv om han ikke netop altid har Samsons eller Herakles' Størrelse, eller Siegfrieds, der, i Vølsungasaga, naar han gaar gennem en Kornmark, lige netop rører Aksene med sit 7 Spand lange Sværds Spidse, eller Ørvarodds, hvis

Kiste var 7 Alen lang. Bred og svært bygget er han — Slankheden kommer først i Mode med Riddervæsenets Elegance —; kraftig af Benbygning (membré), fyldig af Legem (corps plenier), »gros«, »corsu«, hærdebred (carré), med store, brede Næver (poings carrés): saaledes hedder det stedse i de franske Digte; de islandske Sagaer fremhæver Heltens tykke Tyrehals, brede Skuldre, den stærke, fulde Brystkasse; paa Drikkebænken optager han gærne to—tre almindelige Mænds Plads. Armene er af særlig Betydning; de lange Arme synes oftest en Skønhed, og de skal være haarde at føle paa som Stok eller Sten, helst ogsaa klædeligt blaa og røde af længe at have baaret Rustning. I Grettes Saga ligger Helten og hans yngre Broder om Morgenen i Sengen med Armene over Tæppet, og Broderen ser med Beundring Grettes Smedearme ved Siden af sine egne Pibestilke. Midjen er smal, men Hofterne stærkt fremtrædende, Laarene brede. Denne Atlettype er Rolands, som den er Didrik af Berns eller Egil Skallegrimsons; det er ogsaa det oprindelige græske Mandsideal, saaledes som Ægineterkunsten har fremstillet det og i hvis Billede Achilleus og Diomedes maa tænkes — Nævekæmperen fra Palæstra, med fremskudt Bryst, udstaaende Skuldre, Hvespetaille og svære Hofter. Mangen Helt — fra Rustem til Ogier le danois og Rolf Ganger — er saa tung og stor, at alle almindelige Heste knækker Rygraden under ham; for flere østerlandske Helte brister Fjældene og gynger Jorden som en Vugge, naar de rider afsted.

Hele Udseendet skal vidne om Manddom og Krigerliv. Et Par ru, arrede, blodplettede Hænder klæder en Mand bedre end Hænder, der er bløde og hvide af

Hansker og af Stueliv: en islandsk Sagakvinde, der skal vælge sig Mand efter Hænderne, vælger ogsaa den første Slags. Saaledes skal Ansigtets Farve heller ikke være bleg, blødagtig Stuelød — en Klærks eller Haandværkers —, men kraftigt blussende, »frais et coloré«. Pandens Bredde og den lange Afstand mellem Øjnene fremhæves ofte; Ansigtsformen er gærne i de franske Digte langlig, i de islandske Sagaer bred, kort, med kraftige, udprægede Træk. Haarvæksten og Øjnene lægges der særlig Vægt paa. Den kraftige Haarvækst er altid et Styrkens Tegn, de germanske Barbarers kraftige Haar og Skæg imponerede i høj Grad Romerne, og det lange Haar, der faldt ned over Skuldrene, var baade hos Homer, hos Franker og Germaner den frie Mands Mærke lige overfor de hundeklippede Trælle. Baade de homeriske Helte og Karl den stores Paladiner har sat deres Haar op med Naale eller flettet det[1], og var sagtens lige saa stolte af deres lange Haar og lige saa ømme over det, som den unge Jomsviking hos Snorre, der skal have Hovedet hugget af og ene er optaget af Bekymring for, at hans lange Lokker skal blive blodsølede. At faa Haaret raget af var det samme som at sættes ude af Stand til at vise sig offentlig, indtil det var udvokset igen, eller endog (som for Samson) at miste sin Mandskraft; uden Haarvækst ingen virkelig Manddom, paastod Kvinderne. Og som Haar saaledes Skæg. Megen Spot maatte den vise, ædle Njal døje, fordi han var skægløs. At rykke i en Mands Skæg eller endog klippe det af var en dødelig Fornærmelse, især naar den øvedes mod Gesandter; det har i et fransk Heltedigt de mest vidtrækkende Følger,

at den unge Prins Floovent klipper Skægget af sin Fosterfader, en Baron, mens han sover, saa at denne bliver »hontos, honiz et vergondez« og ikke mere kan vise sig mellem Folk. Om et særligt stærkt, vildt Temperament vidner rødt Haar og Skæg; den indiske og nordiske Tordengud — Indra og Thor — er begge rødskæggede. Endelig er der Øjnene; paa dem kendes fremfor alt Helten; hans Kraft og Mod lyser ud af Øjnenes Stilling, Størrelse, Form og Farve. Solen selv opfattes som et saadant straalende Helteøje, der forjager Nattens Mulm og Nattens Væsener; for Solens Blik forstenes Dværge og Trolde, og mange af Heltene — f. Eks. Sigurd Fafnesbane — har vel endnu de straalende Øjne, de udmærker sig ved, fra en mytisk Forudtilværelse som Sol- eller Lysgud. Men alle Helte er »blankøjede« — som Homers Achæer er det —, har straalende (»vairs«, maaske: grønblaa) Falke-, Løve- eller Drageøjne — som de franske Helte —, eller Slangeøjne — som Nordens Helte. Sigurd Orm-i-Øje havde som Mærke paa sin Grumhed Øjne, der var spættede ligesom af smaa Orme; en tartarisk Helt har allerede i Vuggen saa ildfulde Øjne, at de stikker Jorden og Solen i Brand. Blikket kan forstene og lamme; naar Karl den store blev vred, tvang han med sine kulglødende Øjne Folk i Støvet, og i islandske Sagaer er der Ildgerningsmænd, hvis onde Blik endog kunde svide et Stykke Jord ufrugtbart for alle Tider. Det er ogsaa Øjet, der forraader den unge Helteknøs, naar han opdrages ukendt og i Skjul, eller Helten, naar han har forklædt sig, — forraader f. Eks. den lille Roland eller den lille Olav Tryggvason

mellem deres Legekammerater og forraader Thor som Brud eller Helge, der drejer Kværnen som Trælkvinde.

Helhedsudtrykket i Heltens Aasyn er et »eîslich gesiene«: vildt, frygtindgydende som et Vildsvins eller en Løves. Hagens Ansigt er saa »grimmigt«, at det gyser i Markgrevens unge Datter, da hun skal kysse ham til Velkomst, og den brutale Kæmpe Ilsan kysser med sit skrubbede, skægstubbede Ansigt Skønjomfruernes Kinder i tusinde Saar. Alle Livsytringer er vilde og voldsomme hos Kæmpen. Ligesom de vilde Gallers Stemme i Romernes Øren lød som vrede Trusler, selv naar de talte roligt og fredeligt, saaledes er alle Heltene »vældige Brølere« som Ares og Ajas, og ud af Tartarheltenes Næsebor staar der altid Røg og Damp.

Af de indre Dele er det Hjertet, Helten kendes paa. Hjertet er jo i de fleste Sprog Modets Sæde. Det er hos de homeriske Helte ofte loddent af Kraft, ligesom deres Bryst. Det dirrer ikke fejgt, naar det skæres ud, som Hjaltes Hjerte, men ligger rolig fast som Høgnes Hjerte, da det bringes paa Fad til Atle. For den islandske Fantasi er Hjertets Lidenhed og Haardhed Tegn paa Mod. I Modsætning til en Fugls eller en Hoppes Hjerte er Heltens af Sten, »ikke fuldt af Blod, saa det maa bæve af Skræk, men hærdet med al Kunst af den ypperste Smed«; det er ikke større end en Valnød, naar man skærer det ud, og haardt som Horn, uden Blod. Slavisk Folkefantasi ser Sagen anderledes; i den serbiske Røver Mussa finder man 3 Heltehjerter, i en heltemodig bulgarisk Knøs' Bryst endog 12.

Den legemlige Styrke er det, som agtes højst hos Manden: »Aldrig en Mand indlægger sig dog, saalænge han lever, — stoltere Roes end ved Armenes Kraft og Føddernes Raskhed,« siger Homer. I sin primitiveste Form er Helten den stærke Mand, Kraftkarlen. Alle Folks Sagn og Æventyr forherliger ham, og det er alle Slags Kraftstykker, han præsterer. Der er Samson. Som Dreng slider han en Løve i Stykker, der kommer imod ham, siden slaar han med sin Asenskæft 1000 Filistre ihjæl; Rebene, han bindes med, smulrer og falder af ham ved første Ryk som brændte af Ilden; Byportene løfter han af Hængslerne og spadserer af med dem, og tilsidst vælter han Pillerne og Fængslet ned over sig og alle Filistrene — og alt som den naturligste Ting af Verden, uden Vaaben, uden Praleri, saa at sige i al Gemytlighed. Dertil ogsaa en vældig Kvindejæger; ligesom Bamsen ikke kan lade Honningen være og falder i Fælden, saaledes fanges han atter og atter i Fjendernes Fælde, fordi han ikke kan lade deres Piger være.

Grækernes »stærke Mand« er Herakles. Ogsaa han gør sig ved Siden af sine 12 Heltegerninger berømt ved sine erotiske Bedrifter; i én Nat avler han 50 Drengebørn med 50 Søstre, men ligesom Samson kommer han ogsaa flere Gange i Ulejlighed for Kvinder. En vældig Æder er han tillige; han spiser en hel Tyr, Knoglerne med. Nordboernes Thor udfører lige saa store Bedrifter i Jotunheim ved Æden og Drikken som med sin Hammer og sit Styrkebælte; kvindekær er han i øvrigt, karakteristisk nok, ikke. Det var derimod Irernes stærke Mænd — deres Dagdé, som var lige oplagt til Elskovsæventyr og til Ædebedrifter, eller Cuchulain, der som

Barn begyndte med at dræbe et vildt Dyr ligesom Samson og Herakles; han forførte alle Koner i Ulster, saa deres Mænd for Husfredens Skyld i Fællig maatte drage ud for at finde en Hustru til ham. Den gamle fransk-keltiske Herakles er Gargantua, om hvis Kraftstykker endnu mange løse Klippeblokke rundt i Bretagne bærer Minde, og hvis Kæmpepræstationer i Spisen og Drikken m. m. senere blev forherligede i Rabelais' Roman. De russiske »Byliner« har deres Bondeherakles, siddende paa sin til Skyerne ragende Hoppe og væbnet alene med en vældig Vognstang. Iøvrigt véd alle Folks Sagn og Æventyr den Dag i Dag at fortælle om den stærke Knøs, der æder sin Husbond ud af Huset og arbejder hans Markredskaber sønder og sammen[3], og i alle Heltedigte og Sagaer udgør, ved Siden af de egentlige højere Heltebedrifter, ogsaa de rene Kraftkarlepræstationer en ikke ringe Del af Underholdningen. Odysseus imponerer Fæakerne ved sin Dygtighed i Legemsidrætter, ligesom Islænderne imponerer Nordmændene ved deres Svømmefærdighed eller Karl den store og hans Helte gør Kraftkunster ved Byzantinerhoffet, — herakleiske Kraftstykker saavel i Atletik som i Erotik. Saaledes rykker Sivard Snarensvend Træet, han er bundet til, op med Rode og danser »med Egen ved sit Bælte«; Serberhelten Marko spalter en Ambolt med sit Sværd og presser Vand ud af et gammelt, tørt Stykke Træ.

Men Manden, Helten er Kriger, og han fuldstændiggøres først ved sine Vaaben. En Mand, en *Degen*, er paa tysk bleven = en Kaarde; enhver fri Mand er

schildbürtig og gaar — lige ind i 16de—17de Aarh. — til daglig med Vaaben. De er saa at sige Forlængelsen, Udvidelsen af Mandens Person, og Heltedyrkelsen meddeler sig ogsaa til Heltens Vaaben[4]. Vaabnene forvandler Kampen til et anderledes poetisk og dramatisk Spil end de blotte Brydertag og Næveslag kunde blive det; de indsætter nye Faktorer i Handlingen, som gør den mere sammensat, afvekslende, mindre beregnelig. Selve de primitive Naturvaaben forekommer lejlighedsvis i Heltedigtningen; mest er det Jætter og Kykloper, som kaster med Sten, men i Øjeblikkets Forlegenhed kan baade den homeriske Helt og den islandske Skovgangsmand gribe til Stenkast, og de gamle Vaaben af Træ og Sten — Thors Stenhammer, Herakles' Kølle, Odysseus' eller Ørvarodds Bue — er endnu i Brug. Men det er dog først ved Metallernes Bearbejdelse, at Vaabensamlingen bliver fuldkommengjort ved Sværdet, Lansen, Øksen; Metallernes Fund og Tilvirkning er derfor det skæbnesvangre Udgangspunkt for Heltelivet.

Det er Bjergaander, der i græske som i nordiske Myther er Metallernes første Bearbejdere. Hefaistos var oprindelig blot en Bjergaand, men i den homeriske Heltedigtning er han bleven taget op i den olympiske Kreds som de krigerske Guders Vaabensmed. I Norden er jo de lyssky, kloge og ondskabsfulde Dverge de første Bearbejdere af Metaller og de første Vaabensmede, men Vikingetidens krigerske aristokratiske Asalære fortæller, at Aserne straks selv, i Tidernes Morgen, anlagde Smedje paa Idasletten for at forarbejde sig Vaaben. Fra Guderne overføres Smedekunsten til Menneskene af store dæmoniske Halvguder, hos Grækerne

af Daidalos, i germansk og fransk Heltedigtning af Vølund, der ligesom Hefaistos er fodlam. Senere kan mange Helte selv smede sig Sværd, og hvert Folk har sine berømte Smede; de gamle Arabere fortalte om Lansesmeden Samkari og Pansersmeden David; de irske Sagns Tryllesmede boede i Gudinden Danas Land, og de gamle tyske Sanges Mime sad nede ved Toledo — de berømte Toledoklingers Hjemsted.

Hvert Vaaben havde sin Karakter, sin Poesi over sig, og alle var de levende, sælsomt besjælede Væsener, — Krigerens Kammerater og Dødens Bud.

Der er Spydet, Menneskets urgamle Vaaben, oprindelig altid kort og bestemt til at kastes, siden ogsaa ofte forlænget til Lanse og bestemt blot til Stød. Det er af Asketræ, baade det græske og det germanske, besat med en Metalspids; helst skal det kunne naa' Vinden og trække Blod ud af den — som en keltisk Tryllelanse kan det; det ryster og dirrer i det slanke Træskaft — Gungner hedder derfor Odins Spyd —, og der er Lanser, i hvilke Naturen er saa stærk, at det synger inden i dem, naar Kamp er forestaaende. I en gammel angelsachsisk Gaaderække fortæller Spydet om, hvordan det sørger over at være taget bort fra det Træ, det groede paa, men bliver stolt og glad, naar Sollyset glitrer paa dets Spids og dets slanke Skaft bæres af Krigeren i Kamp.

Og der er Buen, som er Hovedvaaben i de indiske og persiske Epopeer, men er ved at tabe sin Anseelse paa Homers Tid ligesom paa Nibelungenlieds og Sagaernes. Den benyttes her mest kun til Jagt; Ørvarodd og Palna-Toke staar temmelig ene som Bueskytter. Siegfried

bærer den kun ved den ulykkessvangre Jagt, Odysseus har heller aldrig sin berømte Bue med i Kamp, men gemmer den hjemme som et kært Minde, og naar der i Iliaden skydes med Bue af enkelte baade fra Troernes og Grækernes Side, anses det for en for en Helt lidet passende Kampmaade. Men Vaabnets Ælde lægger Ærværdighed om det; det er i Bueskydning, at — aabenbart efter urgammel Tradition — Væddekampen mellem Bejlerne i Mahabharata og Odysseen bestaar. Den Kraft, der skal til for at spænde den 6—7 Fod lange Bue, den Omhyggelighed, hvormed den maa smøres med Fedt eller opvarmes for at blive elastisk, den Kunst, hvormed den ofte er udsmykket — alt dette lægger en egen Poesi over den. Da Odysseus efter sin Hjemkomst faar sin gamle Bue i Haand, sidder han og besér og haandterer den som et kunstigt Musikinstrument. Strengen synger saa liflig for hans Øre som Svalernes Kvidren; saaledes hvisker ogsaa Buesnoren i den indiske Helts Øren som en Hustru i sin Mands, naar han lægger den til Kind for at skyde. I den gammelsachsiske Gaaderække jubler Buen vildt over, hvordan den, naar den først er spændt, ikke lader sig styre, men af sin Barm udskyder Dødens Pile over Mændene.

Men ædlere end disse Kastevaaben anses de Hugge- og Stødevaaben, hvormed man gaar sin Fjende nærmere ind paa Livet. Urgammel, vildmandsagtig er den vældige, oftest metalbeslagne Trækølle. Den er Herakles' Vaaben, den vilde indiske Bhishmas, de gamle persiske Pehlevaners Vaaben, den er Ørvarodds Vaaben mod Riser, Bersærker og Troldmænd, som selv hyppigst haandterer Køllen. Med Tiden synker

den ned til at blive Bønders ubehøvlede Vaaben. Ikke stort mere civiliseret er Stridsøksen, som var meget brugt af de gamle Germaner og Franker, men som især i Norden, navnlig hos Normanner og Islændinge, var Yndlingsvaabenet. Blank, ondt leende hænger den over Skulderen, tungt vejer den i Haanden; man maa lige ind paa Livet af Fjenden med den, og den skal svinges med Kraft, — Kraft er her alt, Behændighed kræves ikke —; den virker brutalt som en knyttet Næves Slag, knuser Hjerneskallen eller kløver og giver ækle Saar.

Sværdet derimod er Heltedigtningens Adelsvaaben, i dets Brug kan der udvikles en egen Teknik, en hel Kunst. Hos Homer og hos Kelterne har endnu Spydet, i Sagaerne Øksen Forrangen for Sværdet; i den franske og tyske Heltedigtning er dette derimod ubetinget Hovedvaabenet. Hos Kelterne og tildels ogsaa hos de Franske er det kort og mest beregnet til Stød, hos Homer, Germaner og Nordboer langt og tungt, beregnet til at hugge med og til at svinges, med begge Hænder om Grebet. Alle Folks Heltedigtning er utrættelig i at beskrive Sværdet, naar det er, som et Sværd skal være.

Dets Staal skal lyse som en Lue. En »Brand« hedder Sværdet paa oldnordisk, eller i Poesi: Saarlue, Kampglans. Igennem en mørk Nat lyser Sværdenes Glans som klar Dag, og man kan finde Vej alene ved dem. Karl den stores Klinge skifter stadig i 30 Lysbrydninger, den lyser, som 12 Vokslys blev tændte. »E! Durendal, cum ies e clere et blanche!« — cuntre soleill si reluis e reflambes!« udbryder Roland med beundrende Ømhed, da han døende tager Afsked med sin Kaarde. Som en blank Slange skal Sværdet end-

videre kunne fare ud af sin Skede og bide løs med sin Egg i Jærn og Staal som i Kød. Alskens Sværdprøver forekommer i Heltedigtene; efter at Regin har bødet Sigurds Sværd, prøver han det mod en Uldtot, han lader flyde med Strømmen i en Aa.

Altid rasler Sværdet ved Heltens Side: dér er dets Hædersplads; Sværdet er jo Heltens Brud. I en dansk Folkevise omskabes Jomfruen af sin onde Stifmoder til et Sværd, men det var gode Kaar for hende. »Om Dagen jeg hængte ved Ridderens Sid', — om Natten sov jeg i Balgen blid«. Og Stifmoderen »monne fortykke, — jeg havde for god en Lykke«, og skaber hende om i en ny Skikkelse. Aldrig forlader Helten sit Sværd; naar han spiser, naar han sover, har han det med sig, ja! Grimmer Hr. Eriks Sønner i Folkevisen: »vil icke i dantzen gaa — foruden dragen suerd i hand«. Naar Helten sværger, lægger han Haanden paa sit Sværdgreb og sværger ved det; Vaabnet skal vende sig mod sin Herre, hvis han bryder sin Ed.[5]

Altid længes Sværdet efter Blod. Naar Helten drikker Vin, sukker Sværdet tørstig efter *sin* røde Drik, og det svarer altid villig sin Herre, naar han spørger: »Lyster dig drikke Mandeblod?« »Vil du æde skyldbetynget Kød og drikke en Synders Blod«, spørger den finske Helt, og Sværdet svarer: »Hvorfor skulde jeg ej gærne -- skyldbetynget Kød fortære, drikke syndigt Blod med Glæde? — Ogsaa skyldfrit Kød jeg æder, drikker Blod, som ej har syndet[6].« En Kriger, klædt i sin Skede som i et Pantser, saaledes tegnes Sværdet i den angelsachsiske Gaaderække: i Kampen hugger han Vej for sin Herre gennem Fjendernes Rækker, men han sørger, naar

Slaget er forbi; ensom og barnløs føler han sig, og han véd, hvor dybt han hades af Kvinderne som en Menneskeslagter.

Grumme, blodtørstige er alle Vaabnene — det »kolde Staal«, det »grusomme Kobber,« de »bitre Pile,» »et Væld af de sorteste Smerter« (Homer). Alle lever og aander de som virkelige Væsener i Kampen. Spydene hvisler som Giftsnoge forbi Ørene, Pilene flyver besjælede af Iver efter at ramme, graadige efter Kød (Homer), de er forelskede netop i de ædleste Krigere (Arabisk). Heltene taler til dem som til Kammerater: »hjælp mig nu, jeg har ingen anden Ven i Verden end dig!« —, skælder dem ud for Forrædere, naar de brister: »Skam da faa hans onde Sværd og det i Hjalten brast«. »Hans Slagsværd brød her sin Troskab mod sin Herre, som Sværdet aldrig burde gøre det«. — Naar Sværdet »faar sin Bane«, holder Helten Ligtale over det og opregner alle dets Bedrifter. Naar Helten selv skal dø, bryder han sit Sværd itu eller graver det ned, at ingen anden skal eje det efter ham — Roland, at det ikke skal falde i Saracenernes, Serberhelten, at det ej skal falde i Tyrkernes hedenske Hænder —, eller han faar det med i sin Gravhøj, og ingen tør tage det af den Dødes Haand uden for at bruge det til at hævne ham. Eller ogsaa giver Helten sit Yndlingsvaaben til sin Søn eller sin Ven, og baade de homeriske Digte, Beovulf og de islandske Sagaer véd at opregne berømte Vaabens Stamtavle, ɔ: gennem hvilke Hænder de er gaaet, ned gennem Tiden. Oprindelig er Vaabnene ofte Gudegaver. De indiske Helte drager op til Guderne og udstyres af dem med Vaaben; ligesom Peleus har faaet

sin Lanse, Herakles sin Kølle, Achilleus hele sin Udrustning af Guderne, saaledes har Odin selv skænket Vølsungeslægten Sværdet Gram, og Durendal, Rolands Sværd, er dalet ned fra Himlen, for at Karl skulde hæfte det ved sin tapreste Krigers Lænd. Navne har Sværdene, som man ser. De franske Navne er fyrige og muntre: »den muntre« (Joyeuse, Karl den stores Klinge), »den vredladne«, »den flammende«, »den klartlysende« (halteclaire). De tyske hedder Gleste (Glans), Nagelring, Balmung (Siegfrieds). Nordiske Navne er: Tyrfing, Dragvendil, Kværnstenbider, Koldbrand; ogsaa Økserne har Navne, mest uhyggelige Kvindenavne: Hel, Gygr, Brynjeheks. De homeriske Spyd, som brugtes til Kastning, var der derimod mindre Anledning til at give Navn.

Som med Angrebsvaaben er Helten udstyret med Forsvarsmidler. I sig selv er han ligesaa haardhudet som stærk. Han optræder stundom halvnøgen i Kamp — som Germanerne ofte gjorde det og skotske Regimenter endnu langt hen i Tiden; den gamle Stærkodder gaar nøgen op paa et snedækt Bjerg og kæmper med 9 Modstandere. De islandske Sagahelte ejer ofte »Bjørnevarme«, gaar altid ens klædt ude og inde og bærer selv i værste Vejr Kappehætten nedfalden over Skuldrene. Som Jærn og Sten er Heltens Hud at hugge i; naar man hugger paa den russiske Sviatogor, tror han — omtrent som Jætten Skrymer — at det er Smaasten, der triller ned paa ham, og da man gravede Egil Skallegrimsons Pandeskal op af Jorden, kunde man med en Økse slaa af al Magt paa den, uden at den tog Skade. Ofte er det imidlertid ogsaa overnaturlige Midler, Heltens Usaarbarhed skyldes. Enten er han badet i Drageblod, saa

at en Art Hornhud har afsat sig udenom ham — som Siegfred, eller han er dyppet ned i Styksflodens hærdende Vande — som Achilleus (i senere Digtning, men vel efter gamle Sagnmotiver); ogsaa Herakles' Løvehud er oprindelig tænkt som et helt usaarbart Overtræk. Det var Berøringen af St. Peters Arm, der gjorde Vilhelm af Orange usaarbar — undtagen paa Næsen, som ikke blev berørt.

Men ellers er det ved ypperlige Skjolde, Pantsre og Hjælme, at Helten dækker sig. Den fuldstændige Jærnklædning, hvori den senere Middelalders Riddere skjulte sig, kendes ikke i Heltedigtningen. En Metalhat med Kam og Busk, et Pantser over Bryst og Ryg, Benskinner og et langt ovalt Skjold — flere Lag Huder med Metalbeslag — det var den homeriske Krigers Udstyrelse. En spids Metalhue, uden Fjær eller Kam, en Ringsærk (Læderskjorte besat med Metalringe) Ringhoser om Benene og et vældigt Skjold af Træ — læderbetrukket med Metalbeslag -- saaledes saa Rolands eller Siegfrieds Rustning ud. Mest samler Interessen sig om Skjoldet, Krigerens bedste Værn og trofaste Armfælle, — Dyret (hedder det i Norna Gests Gaader), der beskytter Folk, bærer blodig Ryg, møder Sværdene, sætter sit Liv i Fare og lægger sit Legem op mod Heltens Haandflade. Rigt bemalede er gærne Skjoldene: til de homeriske Skjoldes Løver og Slanger og Gorgoner svarer de franske Helteskjoldes Løver, Ørne og Drager; til Achilleus' Skjold med de talrige Felter af Billedfremstillinger svarer de lige saa talrige og udførlige paa det Skjold, Hakon Jarl forærede Einar Skalaglam for hans Digt Vellekla.

Med Vaabnene og Rustningen er Heltens Tilsyneladelse fuldstændig. Metallets Glans lyser om ham, Metallets Klang klirrer om ham, — denne Lysen og Klirren fylder Digters og Tilhøreres Øjne og Øren og lyser og klirrer overalt rundt i Iliadens, Beovulfdigtets eller Rolandskvadets Vers: »Den straalende Hektor... Pladerne klirred om Manden... reluisent et reflambent«. Den staalflettede Brynje straaler og Pantserringene synger højt, naar Beovulf skrider gennem Hallen.

Heltens Væsen er ofte udtrykt i hans Navn, og Mødrene giver deres Børn Navne efter, hvad de ønsker dem. »Sejrrig« (Saryaya) kalder den indiske Helts Moder sin Søn og formaner ham: »Gør ikke dit Navn usandt!« De homeriske Heltes Navne er ganske vist ofte Erindringer om deres hyppige Forudtilværelse som Lys- Flod- eller andre Guder; men de gemmer tit Stammer af Strid, Styrke, Mand, Hest, Løve. Især er det dog i de germanske Navne, baade Heltedigtenes og Krønikernes, at hele Heltelivets Forestillingsverden lyser poesifuldt igennem. Der er nordiske Sammensætninger af Geirr og Oddr (Spyd), af brandr (Sværd), af Bue og Hjælm: Ørvarodd, Oddgeir, Hjørgeir, Hjalmar, Vilhjalm; af Ulv, Bjørn, Ørn: Hrolf (navnkundig Ulv) Styrbjørn (Kampbjørn); af Sten og Fjæld (stein, hallr) og Thor: Thorsten, Thorhall; af Strid (Hild), Hær, Sejr (Sig) eller af Egenskabsord som haard, stærk: Hilde, Sigurd Stærkodder. Af lignende Stammer er tyske og franske Navne: Hildebrand og Childerik, Ljudegar og Haribert af Ord for Krig og Vaaben; Wolfhart og Arngrim, Bero og Bernhard af vilde Dyrs Navne; Hartung, Gerhard,

Balduin, Richard, Dietrich af Stammer, der betyder: haard, bold, mægtig, folkerig[7].

Endnu mangler der for mange af Heltene et væsentligt Tilbehør for deres Personlighed, det er Hesten. Hesten er jo allevegne tidlig bleven benyttet som Træk- og Bæredyr. Men Kampen til Hest kendes dog ofte forholdsvis sent. Hos Homer, i keltisk og i gammelnordisk Heltedigtning kendes kun Kamp tilfods og til Vogns: De fornemste kæmper her i Stridsvogne, der trækkes af to eller flere Heste, som passes af Vognstyreren, medens Helten staar ved Siden og skyder med Kastespyd eller Bue. Der rides vel i og for sig meget. Hos Grækerne er Poseidon Hestens Skaber og Ridekunstens Opfinder; siden bliver Bellerophon den første Rytter og Pegasos den første tæmmede Hest. Dioskurerne rider, og paa det natlige Speidertog i Iliadens 10. Bog er Heltene til Hest. I Norden rider Odin paa Sleipner, Helgerne rider og Sigurd tumler sin Grane; det er i Rigsmaal Jarlen, den yngste Gudesøn, som først lærer at »ride slanke Heste«; de islandske Sagamennesker tilbringer deres halve Liv paa deres smaa lodne Bjergheste. Men naar der skal kæmpes, staar man i Reglen af Hestene og lader dem græsse lidt borte fra Valpladsen. Kampen til Hest var ikke ukendt hos de gamle Germaner[8], men udbredtes dog i Europa især af Hunner og Araber; det er inde blandt Asiens Nomadefolk, hvor Hesten jo hører hjemme, at denne Kampmaade først har været almindelig. Da Gud havde skabt Adam — fortæller arabiske Sagn[9] — bød han ham vælge mellem Hesten og Muldyret som Ridedyr; Adam valgte

Hesten. »Du har valgt til evig Ære for dig og dine — siger Gud — jeg har intet skabt, som var mig kærere end Mennesket og Hesten«. I den franske og tyske Heltedigtning er alle til Hest. Denne aristokratiske Standpoesi regner overhovedet kun med, hvad der er til Hest. »Den bedste Mand, der lever«, udtrykkes: »Den bedste Mand, der sidder paa en Hest«; »at komme til Skelsaar og Alder« hedder: »saa snart man kan tumle en Hest«, at »dræbe mange« hedder: »at rydde mange Sadler«, at »ikke længe skulle spore Hest« betyder at være død. Mandens Kraft og Førlighed bestemmes i gamle tyske Retsformler ved, om han kan springe op og sidde paa en Hest; Kendemærket paa, at en Mand, som ikke sin Forstand mægtig, maa umyndiggøres, er i Graagaas, at han »ikke kan lægge Sadel rigtig paa en Hest«. Som Roland og Ogier le danois, saaledes er Didrik og Siegfried og Hildebrand til Hest, — dog spiller Hest og Rytterkamp langt fra den Rolle i tysk som i fransk Helteepik. Ogsaa Cid er helt en Rytterkæmpe. Af Ryttertjenesten udvikler sig den egentlige Ridderstand: omnis nobilitas ab equo, og i de middelalderlige Ballader og Folkeviser er alle til Hest.

I hvilken Grad Hesten[10] er Heltedigtningens Yndlingsdyr, ses af det Utal af Navne, som paa gammelindisk, arabisk, islandsk betegner dens forskellige Arter, og baade i gammelfransk og gammeltysk har man talt indtil 50 Betegnelser. Det er et udsøgt Skældsord, naar Roland en Gang i Vrede kalder sin »destrier« (sin Stridshest) for »mauvais ronçin« (Arbejdshest). At sættes op paa en Lasthest, en »sommier«, er den yderste Haan, der kan vises en Fange. En let, elegant Rejsehest, en

»palefroi« er heller ikke noget for Helten. Han skal have en stærk, vælig Hingst (at sidde paa en Hoppe, er naturligvis en Vanære for en Mand). Til »destrier« svarer paa tysk »Ross» og »Marc« som Navn paa den aristokratiske Stridshest, paa islandsk »hross« og »marr«, i Folkeviserne »Ganger« og »Fole«.

Den ideale Hest skal (efter fransk og tysk Heltedigtnings Smag) have magert Hoved, ikke for dybtliggende Øjne, smaa Øren, men store, vide Næsebor. Dens Hals skal være fyldig, dens Nakke rundt bøjet, Bringen bred og Krydset stort, Overbenet tykt og kort, men Smalbenet tyndt og Foden hvælvet. Den skal have en ned til Knæet hængende Løvemanke, rigeligt Pandehaar, stor Hale; dens Hove maa være haarde som Staal. Yndlingsfarverne er hvide, gule, abildgraa, Skimler, — undertiden blev Hestene maaske farvet spraglede.

Fyrig og munter maa Heltehesten være af Natur. Det er en Fryd at se den staa og skrabe med Hoven og vrinske utaalmodig — diex com riche destrier! lyder det beundrende Udbrud —; den skal have langt Aande, stöjende Aandedrag (à l'alaine bruyant); den skal være »primesautier«, rask til at gaa paa, »hardi, fier, orgueilleux«. Og endelig skal den være hurtig og udholdende. Under dens Hove skal Stene slaa Gnister og springe itu, og en Støvsky skal hvirvles op bag den. Med en Hjort eller en Fugl, en Pil eller et Lyn sammenlignes Hesten. Man ser i det fjerne en Rytter komme farende, omkring ham flyver Ravne, foran ham Snefog. Nej, siger en erfaren Mand, Ravnene det er Jordklumper, som Hovene hvirvler op, og Snefoget er Skum fra

Hestens Mund (Engelsk Ballade). Alle de Egennavne, Heltene giver deres Heste, udtrykker disse den ideale Hests Egenskaber. Naar det ikke er Farven, som bestemmer Navnet — Hvidfod og Brandfuks (to af Achilleus' Heste), Bajart og Blanchardin, Blakken og Gulfakse, — saa er det Hurtigheden: Passecerf, Passevent eller Falk, Maage, Letfod, eller det er Temperamentet: Veillantif (Rolands Hest), Marchegai, Broienguerre (Krigsvrinskeren) eller: Munter, Kamppruster, Vrinsker.

At kunne tumle en saadan Hest, det er det væsenligste, der skiller Overklassen fra Menigmand. Det er en Ynk at se en »vilain« som Rainouart forsøge sig dermed, men ofte er det den unge Ædlings første Manddomsdaad at tæmme en vild Hest — som Alexander tæmmer Bukefalos. Det er flot at springe op uden Stigbøjle. Naar man sidder, skal man se ud som »plantet paa Hesten«. Et godt Skræv, »une belle enfourchure«, fremhæves derfor ogsaa som væsentligt for Helteskikkelsen — en vis kavalleriagtig Hjulbenethed maa Roland og hans Stalbrødre tænkes udstyrede med —, allerbedst er det at kunne bøje Foden i Stigbøjlen, saa den griber fast som en Klo om den. En fin og ædel Kunst er det for Rytteren at kunne haandtere sin kloge, stolte Hest, og det stadige og inderlige legemlig-aandelige Samliv med et saadan Dyr giver en Rigdom af sjældne Fornemmelser. Mellem den øvede Rytter og den intelligente Hest er der jo som en Sammensmeltning af to Væsener til ét, to Viljer i én. Under hans smidige Lænder sitrer Dyrets Krop »som en Brud under sin Herre«, siger en lithauisk Vise; Lænderne virker paa én Gang som en god Vogns Fjedre overfor Heste-

legemets Ryk og Stød og sætter tillige, sammen med Rytterens Laar, ved lette Tryk Hesten i Bevægelse og vedligeholder Farten; imens styrer og leder Haanden Hesten ved Smaaryk i Bidslet, ved Smaatryk af Tøjlen mod Hestens Hals, — men alt ved saa smaa Signaliseringer og saa nøje Sammenspil af Haandens og Benenes Bevægelser, at Dyret instinktmæssig straks lystrer, uden at mærke, at det er andet end dets egen Hu, som det følger. Smidighed og Spænstighed, sikker Beregningsevne og hurtigt Omløb udvikles hos Rytteren. Og endvidere: ved at løftes op over de andre Mennesker og lægge et Par Alen til sin Vækst, ved at blive som et nyt Væsen, et Overmenneske med mange Par Ben, med mangedoblet Styrke og Bevægelseshastighed, og ved selve Fartens Liv og Lethed — ved alt dette føler Rytteren en egen Magts- og Frihedsglæde gennemstrømme sig, et Sving, en Flugt i sine Tanker og Følelser. Hør, hvordan den gamle arabiske Rytter synger[11]: Om Gods spørg mig ikke, men se paa mit Mod. Hvor Hingste tumles af sadelfaste Ryttere, væbnede, pantsrede, kække som Ildgløder, hvor slanke Raceheste jager frem gennem Støvet med Ryttere, lette som Falke, dèr glæder mit Hjerte sig . . . Jeg rider paa min Brune, som en Stok er den, saa stramt sidder Kødet om den af dens megen Løben. Jeg sporer den, som bares jeg paa brede Vingepar af en jagtvant Ørn, der snapper Harerne ved Morgengry.

Mellem Rytteren og denne hans første, nærmeste Kammerat udvikler sig den nøjeste Forstaaelse, det mest trofaste Sammenhold, som Heltedigtningen ikke kan blive træt af at fortælle om. Hesten er en Helt,

der forherliges jævnsides med sin Rytter. Det kloge Dyr spidser Øren ved hans mindste Vink, dets vagtsomme Øje vaager stadig for ham. Naar han sover og Fjenden nærmer sig, vækker den ham med sin Vrinsken og Stampen: saaledes Broiefort sin Herre Ogier paa hans natlige Flugt; saaledes den persiske Rustems Hest — tre Gange vækker den ham i Løbet af en Nat; Rustem, som ingen Fjende øjner, skælder og truer hver Gang med Pisk og lægger sig igen hen, men det trofaste Dyr, som vejrer Faren, vækker ham paany, trods Forbudet. I Kampen hjælper Hesten sin Herre; dens Bringe hvælver sig, dens Næsebor vender sig efter Vinden for at faa Luft nok, dens Halehaar spiler sig ud fra Kroppen, den bider og sparker om sig; — i spanske Romancer skærer Maurerne undertiden Overmulen af deres Heste, for at de kan bide bedre i i Kampen. Ganske som en Stridshelt forherliges allerede i en Vedahymne Kong Trasadasjus Hest; den iler frem, fulgt af Menneskers Jubel, som den stridslystne Helt paa sin Vogn eller som Stormen; den kranser sig med Støv som en pyntet Brudesvend, den splitter de bange Fjenders Skare og henter sig rigt Bytte. — Hesten føler forud sin Herres forestaaende Død. Da Cuchulain paa den skæbnesvangre Morgen rider ud, drejer Hesten til venstre for at advare, og da det ikke hjælper, ser man Dyret fælde to store Blodtaarer ned ad Forbenene. Eller den varer sin Herre om hans nære Død, som Achilleus' Hest gør det. — Især er Hesten sin Herres Redning paa Flugten. En skotsk Helt har røvet en Skat fra en fremmed Konge og rider afsted i fuld Fart, »Vi vil stanse nu,« siger Hesten, »og se dig nu om,

hvem du ser bagved.« »Jeg ser en Sværm brune Heste jage vanvittig afsted.« »Saa har det ingen Nød, vi er hurtigere end dem.« Noget senere beder Hesten ham atter se sig om. »Nu ser jeg en Sværm sorte Heste og en Hest med hvidt Hoved, den jager vanvittig afsted og en Mand sidder paa den.« »Det er den bedste Hest i Erin og min Broder, og den løber hurtigere end mig og vil fare forbi os som en Hvirvelvind, men se, om du kan være saa heldig at slaa Hovedet af Manden, idet den farer forbi.« Det sker altsammen. »Sid nu over paa den Hest og far afsted, saa hurtig du kan,« siger Hesten saa, »jeg skal nok se at komme bagefter saa godt jeg kan«[18].

Som Araberne holdt Homers Helte Stamtavle over deres Heste. Ofte nedstammede de fra Guder. De er saa hurtige og lette, fordi de er avlede af Vinden; omskabt som en Graaskimmel har saaledes Boreas med Erichtonios' Hopper avlet tolv prægtige Føl, der kunde løbe over Straaenes Aks paa en Mark uden at knække dem. Eller de er ialfald Gudernes Gave. Saaledes fik Bellerophon den vingede Pegasos og Sigurd sin Grane til Skænk af dem, og den tartariske Helt finder en Morgen græssende foran sit Telt en Vidunderhest med hans Navn indridset paa Buggjorden. En saadan tartarisk Hest er af den mest fantasifulde Vidunderlighed. Den har f. Eks. 6 Fødder, har blaa og røde Kulører og Guldmanke; straks den er født, springer den tre Gange over sin Moder; for dens hede Aande smælter Tøjlerne, som en Taage damper Sveden om dens Fødder, en Storm blæser af dens Næsebor; den løber i 7 Dage, hvad andre bruger 1 Aar om; den har Menneskestemme,

kan forvandle sig til Menneske, og pludselig skyder Vinger frem af dens Ryg. Mindre fantastisk, men mere menneskelig rørende er Vidunderhesten Bajart, som var de fire Aimonssønners trofaste Kammerat og Støtte, da de for Karl den stores Vrede maatte flygte ud og leve i Ardennerbjergene. Alle fire bærer den paa sin Ryg, Havre har den ikke faaet paa længe, men »Bajart han var tyk og fed og vel tilpas — bedre lever han af Blade end andre Heste af Havre«, og paa alle Maader hjælper det kloge Dyr dem. Tilsidst i Hungersnød beslutter Renaud at ofre den; allerede har han løftet Sværd over den, men Hestens Blik og dens glade Vrinsken, da den ser sin Herre, afvæbner ganske denne; »nej, jeg vil heller dræbe mine Børn, længe havde vi været døde, om ikke Gud og Bajart havde hjulpet; den skal ikke dø, før jeg selv dør«. Og man nøjes med at aarelade det arme Dyr 14 Dage i Træk og nære sig af dens Blod, til den næsten kun er Skind og Ben. Da man senere maa udlevere den til Fjenderne, vil disse tage en frygtelig Hævn over den; bunden til en Møllesten kastes den i Maasfloden, men den svømmer over og forsvinder i Ardennerskoven.

Rørende er Kærligheden mellem Herre og Hest. Han klapper og kærtegner den til Trøst, samtidig med at hans Spore maa arbejde dens Side til Blods, han lover den, hvis den blot rigtig vil strække ud, at den skal faa det finest rensede Byg og kun drikke af Guldkar, og ikke i fjorten Dage have Sadel paa Ryg, naar den kommer i Stald. Han tørrer selv Sveden af den, strigler den skinnende blank, giver den at æde af sin Haand. Ikke for alt Montpelliers Guld vil den franske

Ridder give sin Hest bort, og en Saracener, der i Aliscansslaget har mistet sin Hest, beder Sejrherren om for Guds Kærligheds Skyld at give ham den tilbage: jeg vil ikke skilles fra den, før jeg lægges paa Baare, med Arabiens Guld skal jeg lade den veje op og jeres to Nevøer skal jeg give fri af Fangenskab. Men Sejrherren vil ikke opgive sin Erobring. — I Fuldskab har en Kosak solgt sin Hest paa Kroen, og da han er bleven ædru, fortæller han det angerfuld til Dyret, medens han ømt trykker sig ind til dets Hals; bedrøvet minder Hesten ham om, hvor mange Gange den ude paa Steppen har frelst ham fra Tyrkernes Forfølgelse. Eller da Ogier efter 7 Aars Fængselstid kommer ud og man endelig efter lang Søgen faar opspurgt hans gamle Hest, der er sunket ned til at trække Sten til en Bygning som et forslidt Lastdyr, — hvor rørende er da ikke Genkendelsens Jubel mellem den gamle Helt og hans gamle Hest! Og naar Hesten er saaret og syg eller med sit uhyggelige, høje Dødsskrig er falden død om, hvor øm og smertefuld er saa ikke Heltens Klage!

Naar Helten selv skal dø, gaar nogle af hans sidste Tanker til hans Hest. Han beder sine Kammerater grave ham ned i en Grav, men lade hans højre Haand stikke op af Graven, og ved den skal hans Hest bindes: grønt Græs vil vokse op af mit Legeme, Vand vil risle frem af mine Øjne, bliver Hesten hungrig, kan den æde af Græsset; er den tørstig, kan den drikke Vandet[14]. Eller han dræber den selv, at den ikke skal falde i Fjendevold — som den serbiske Helt Marko, da han mærker, han bliver gammel; han begraver den bedre end

sin Broder, bryder saa sin Sabel og lægger sig hen at dø. I Norden blev — som bekendt — ofte den afdøde Helts Hest dræbt og med Sadel og Tømme sat ind i Højen til ham, at ingen anden skulde eje den efter ham.

Men er det Hesten, der overlever Helten, sørger den som hans Nærmeste over ham. I det persiske Epos kommer Heltens Moder i sin Sorg og omfavner og kysser den trofaste Ganger og presser dens Hoved mod sit Bryst, aldeles som Gudrun i Edda og Vølsungesaga søger Trøst hos Grane, der luder med sit Hoved i stille Sorg. Og i Iliaden vil Achilleus' Heste ikke hjem fra Kampen, da Patroklos er falden; de staar fast foran Vognen og fælder brændende Taarer paa Jord, med ludende Hoveder og Mankerne fejende i Sølet. Et andet Sted kommer den afdøde Helts Søn efter mange Aar hen, hvor hans Hest findes; han viser Hesten Sadlen og Tømmen, som Faderen har brugt til den, og Hesten genkender dem straks og fælder Taarer; den unge Knøs fortæller den om sin Fader, og den lader sig villig sadle og bærer glad Sønnen ud til Hævn over Faderen (Firdusi).

V. HELTEAAND.

Den store, stærke Mand i Rustning og med sine Vaaben — enten han nu ser ud og er udstyret som Arjuna, Achilleus eller Roland — er den Skikkelse, som alle Folks Heltedigtning former sig om. Til den ydre Skikkelse svarer en indre Heltenatur, som ligeledes overalt bevarer de samme Grundtræk.

Heltenaturen forklares og forherliges ofte gennem en overnaturlig Afstamning. Der er jo noget vist umenneskeligt og overmenneskeligt ved Helten, noget som en Naturkraft. Achilleus synes mange i sin ubøjelige Haardhed at være — som det siges til ham — »født af det blaalige Havdyb eller og af svimlende Fjælde, saa haardt er i Barmen dit Hjerte«. Ganske ens hedder det om Skarphedin i Njals Saga, at »han ser ud, som han var kommen fra Havets Klipper«. Fra Guder nedstammer de indiske Helte, fra Guder stammer de fleste græske og baade Vølsunger, Skjoldunger og Ynglinger. Eller Faderen er et Dyr: den bjørnestærke Bødvar Bjarke har en Bjørn til Fader, den irske Helt Connar har en Fugl, Kong Artus, Merowig, Alexander d. store, en af de gamle russiske Helte har alle en Slange til Fader. Ofte har maaske Dyrenavne,

der forekom i Heltens Navn, givet Anledning til saadanne Sagn, — ligesom til Sagnene om »tvehammede« Helte, der til visse Tider, f. Eks. om Natten, blev til Ulve eller Bjørne: saaledes Varulvene, der kendtes hos de gamle Græker, hos Germaner og Slaver[1]. En formildet, rationalistisk Version faar Sagnene, naar Helten blot opfostres af et vildt Dyr. Den persiske Fyrstesøn Sal udsættes og bliver opfostret af Vidunderfuglen Simurg, Romulus af en Ulvinde, Wolfdietrich ligeledes af en Ulvinde, Hagen i Gudrundigtet bortføres som Barn af en Grif til dens Rede. Beskednest bliver endelig Forbindelsen mellem Helt og Dyr, naar det kun er ved at drikke et vildt Dyrs Blod eller spise dets Hjerte, at han vinder sin Heltekraft, saaledes som det fortælles om mange Helte. At være født af en Jomfrumoder, der f. Eks. er bleven svanger blot ved at spise en Frugt eller gemme en Fjær paa Brystet, er en anden passende overnaturlig Afstamning for en Helt, den findes baade i amerikanske Heltesagn og europæiske Folkeæventyr[2]. En Kvinde, der lader sig »mande«, synker efter en udbredt primitiv Tankegang ned i en Svaghedstilstand, medens den Kvinde, der bevarer sin Jomfruelighed, dermed beholder en vis mandig Styrke og Frihed — som Valkyrien eller Amazonen.

Ogsaa Omstændigheder ved Undfangelsen har Betydning. Om en gammelarabisk Helt fortælles det, at hans Fader havde avlet ham uden at lægge sit Pantser bort og havde sat Kvinden i Vrede under Samlejet, for at hun skulde føde en Helt. Allerede inden Fødslen viser Helten, at han er udover det almindelige.

Den finske Helt Vãinamöinen ligger 30 Aar i Moders Liv. Varslende Drømme gaar forud for Barnets Fødsel — saaledes f. Eks. ved Kyros' eller Harald Haarfagers. Selve Fødslen af det kraftige, store Barn er yderst besværlig. Vølsung maa, efter at have ligget 6 Aar i Moders Liv, skæres ud af hende; allerede i Svangerskabets 4de Maaned truer Rustem med at sprænge Moderlivet og maa ved overnaturlig Hjælp skæres ud af den besvimede Moders Legem; om keltiske og russiske Helte fortælles det samme[8]. Ofte fødes Heltebarnet i fuld Rustning: Ligesom Athene af Zeus' Pande, saaledes springer Atztekernes blodiggrumme Krigsheros fuldt rustet ud af Moders Liv; den indiske Karna fødes i et uigennemtrængeligt Naturpantser, én Dag gammel er Helge i Edda brynjeklædt. Og nu vokser Barnet gigantisk — det vil ikke finde sig i at lægges i Svøb, suger 10 Ammer læns for Mælk, kvæler Slanger i Vuggen eller slaar som Dreng Elefanter ihjæl — eller Løver eller vilde Hunde — alt efter Himmelstrøget. Lejlighedsvis øver han ogsaa sin Vildskab overfor sine Brødre eller sin Fader.

Ved Manddomsprøver — som de ofte meget grusomme, Drengen i barbariske Krigersamfund hyppig underkastes — lægger Heltedrengen ogsaa i Digtningen første Gang sin uvædvanlige Natur for Dagen. I Vølsungesaga prøver Signy sine Børn for at se, af hvem hun kan vente sig en Hævner for Slægtens Vanskæbne; hun syr Kjortlen fast i deres Armes Kød og Hud, de to af Børnene skriger op ved Smerten, men den tredje, som hendes Broder har avlet med hende og som altsaa har ublandet Vølsungeblod i sig, skifter ikke Mine derved.

Da Olav Trygvason er paa Besøg hos sin Moder og ser sine smaa Stedbrødre, vil han prøve, hvad Natur der bor i dem; han sætter en efter en op paa sit Knæ og gør vrede Grimacer til dem, de to ældste græder, men den yngste ser ham barskt i Øjet og trækker ham i Skægget. Den spanske Cids Fader prøver sine Drenge ved at tage dem i Haand og knuge til af al Kraft; de to ældste skriger og beder sig fri, men den yngste, Cid, farer derimod — til Faderens Tilfredsstillelse — op og sværger, medens Øjnene gnistrer, at havde det ikke været hans Fader, skulde han have kvalt ham med sin Næve til Tak. En persisk Konge hos Firdusi venter med at give sine Sønner Navn, til de er vokset lidt til og han faar prøvet deres Natur; i Skikkelse af en ildsprudende Drage træder han dem en Dag, en efter en, imøde: den første flygter, den anden styrter sig dumdristig ind paa Dragen, den tredje afventer rolig, men besindig Dragens Anfald. Blotte Styrkeprøver er de, som de græske Sagn kender. Da Herakles forlader en Skytherkvinde, han har haft Omgang med, efterlader han et Bælte og en Bue og forudsiger, at hun skal føde 3 Sønner; den af dem, som kan omgjorde sig med Bæltet og spænde Buen, skal hun give Herredømmet til. Theseus' Fader efterlader paa samme Maade sit Sværd og sine Sandaler under en Stenblok og befaler, at Drengen, saasnart han kan vælte Stenen bort, skal sendes med Sværdet og Sandalerne til sin Fader i Athen. At løfte en stor Sten er ligeledes Styrkeprøven for de Knøse, der (i den islandske Saga) vil slutte sig til den 12-aarige Halfs Friskare.

Saa kommer Øjeblikket, da Helteknøsen ikke længer

kan holdes tilbage, men for første Gang skal i Kamp; det er et Yndlings-Motiv for alle Folks Heltedigtning: Ørneungen, som skal prøve de endnu ikke udvoksede Vinger, Slægtsblodet og Forfædrenes Eksempel, der trænger paa, Fremtidskaldet, der øjnes og vinker, Vovemodet, der er uden Erfaring og derfor uden Grænser. Der er Hunekongen Etzels halvvoksne Drenge. Den landflygtige Didrik af Bern har af Etzel faaet sig en Hær, hvormed han vil erobre sit Rige tilbage. Drengene vil med, og trods onde Anelser giver Moderen dem efter mange Bønner Lov paa det Vilkaar, at Didrik lader dem omhyggelig vogte og ikke slipper dem med i Kamp. Medens Didriks Hær nu rykker frem til Slag udenfor Ravenna, sidder Drengene tilligemed Didriks egen unge Broder tilbage i Bern (Verona), vogtede af den gamle Elsan, som skal staa inde for dem overfor Didrik. De kan imidlertid ikke holde det ud i Uvirksomheden, naar de ved, at det gaar mod Kamp, de tigger Elsan og afnøder ham Tilladelse til at ride blot en Smule udenfor Bymuren. Og inden den Gamle naar at komme efter dem, er de allerede afsted. Medens han forgæves søger dem, farer de vild i Taagen og kommer over en Hede henimod Ravenna, farter om paa maa og faa og ser pludselig, da Taagen endelig den næste Morgen letter, lige for sig den falske og frygtelige Kæmpe Wittich, Forræderen mod Didriks Sag, komme ridende. De unge kan, skønt ubevæbnede, ikke styre sig; Wittich har ondt af dem og gør alt for at undgaa Kamp, men den ældste af Etzelsønnerne rider imod ham og saarer ham, og Wittich slaar ham nu til Jorden; kort efter ligger den yngre Broder fældet, tilsidst ogsaa, efter en

modig Kamp, Didriks unge Broder; den onde Forræder kan ikke tilbageholde en Taare over de unge Helte, hvis Saga blev saa kort (Tysk Digt Rabenschlacht).

Om Roland som Dreng og hans Kammerater fortæller et fransk Heltedigt noget lignende, men med en mindre sørgelig Udgang. De er, medens Karls Hær drager til Italien, overladt til Bisp Turpins Bevogtning, og han har spærret dem inde i et tykt Taarn i Laon og givet Portneren strængt Forbud mod at slippe dem fri. De sidder deroppe og ser Hæren drage forbi og hører Hornene; de tigger Portneren, lover at slaa ham til Ridder, naar de bliver voksne, — nej! han bryder sig ikke om at blive Ridder og Krigsmand, og de skal gaa op og lege. Men kort efter møder de igen ved Foden af Taarnet, med Stokke under Kappen, banker ham halvt ihjel og slipper ud; saa erobrer de fem Heste fra nogle forbidragende Bretagnere, og afsted gaar det — to og to paa én Hest. — ned til Italien, hvor den unge Skare med god Virkning støder til Karls Hær midt under et Slag. (Chanson d'Aspremont).

Endnu mere udfører Digtet »Gui de Bourgogne« dette Motiv. Her er Heltene ældre, og alle Dimensioner større, men det ynglingeagtige og debutantfriske forherliges ogsaa her. Karls Hær har været over en Snes Aar i Spanien, et ungt Slægtled er vokset frem, der aldrig har set sine Fædre, blot hørt om dem, og hvert Efteraar forgæves har ventet deres Hjemkomst. Nu kan de ikke styre sig længer, Pairernes Sønner vælger Karls unge Nevø Gui de Bourgogne til Konge, og han befaler alle at drage til Spanien. I et æventyrligt Tog drager saa hele Ynglingeskaren, med Proviant for 10 Aar,

over Pyrenæerne, erobrende Byer undervejs. Nede i Spanien er Karls gamle Hær udmattet, svundet ind, kan intet udrette, Stemningen er mørk og fortvivlet, og bliver ikke bedre, da man en Dag faar Øje paa en Hær af unge, friske Krigere med straalende Hjælme, der rykker frem. I Desperation giver man sig til at sadle op, — Krikkerne er magre, Rustningerne i Laser, Krigerne Invalider — og rykker ud mod den ny Fjende. Men saa sker Genkendelsen; det er det unge Frankrig, der kommer, og Karl omfavner sin Nevø og Fædrene deres Sønner.

Den unge Helt i al sin højspændte Idealisme, uden andet Maal end Ære, modig indtil Overmod, yderliggaaende i grum Vildskab og i Ædelsind, spændende Buen saa højt, at den maa briste og han selv finde en tidlig Død — det er en Figur, som atter og atter er bleven og vil blive forherliget. Lidt af denne Figur er der i Achilleus, den yngste blandt de græske Høvdinge foran Ilion, grummest og vildest, ubøjeligst og ofte ædelmodigst af alle; han véd, han skal dø som ung, men »endda jeg helmer dog ikke, — før jeg har Troerne tumlet, saa Lyst til Kampen forgaar dem«. Endnu mere af Ynglingen er der i en Figur som Alphart i det gammeltyske Digt, der handler om hans Død. Didrik af Bern har forkyndt sine Mænd det Skrækkens Bud, at Ermanrik kommer dragende med en stor Hær for at forjage ham af Riget; Mændene lover ham trofast Bistand. Den unge Alphart foreslaar, at en Forpost skal udsendes mod Fjenden, og vil alene ride ud i dette Hverv. Hans Plejemoder og de ældre Krigere vil holde ham tilbage som altfor ung, men

Knøsen harmes: de under ham ingen Ære; han vil ikke sidde hjemme som en stakkels Kvinde og agtes for intet, nej! han vil forsøge sin Lykke; »endnu idag vil jeg dø eller tælles mellem Krigere«; »waz solte ich tragen wâfen, wâgt ich niht lîp unt leben«. Plejemoderen maa selv væbne ham, og ud rider den Unge hen over Sletten og prøver sin Ganger med et 8 Favnes Spring over Etschfloden. Den gamle Hildebrand vil imidlertid ikke lade sin Nevø fare saaledes, men vil se at gøre ham mæt af Kamp, saa han vender hjem. Forklædt som en af Fjenderne rider han ud efter Knøsen, og denne giver sig nu til at bryde en Lanse med ham. Men det er den Gamle, der bider i Græsset og maa give sig tilkende, og med uforrettet Sag vender han tilbage til Bern — i Hjertet stolt over sin unge Slægtning. Denne bestaar nu paa sin Post en Række Kampe mod Fjenden. Men tilsidst, da allerede Dagen hælder, kommer den arge Forræder Wittich med sin Ven Heime ridende mod ham, og da Alphart genkender ham, giver »der kindesche Mann« sig til dygtig at læse ham Teksten ud af sit ærlige Hjerte. Der begynder nu en Kamp; først kæmper kun én ad Gangen mod den unge Helt, og han strækker Wittich til Jorden, men sparer ædelmodig hans Liv; til Tak herfor hjælper de to Niddinge siden hinanden, mod deres Løfte. Alphart kunde endnu reddet sig, hvis han vilde have givet sig til kende som Hildebrands Nevø, men hertil er han for stolt, og tilsidst falder han med et Udbrud af Foragt paa sine Læber.

Paa fransk er Guillaume d'Oranges unge Brodersøn Vivien det fyrigere Sidestykke til Alphart; ogsaa han

falder straks paa sin Heltebanes første Skridt. Den Dag, da han af sin Onkel bliver slaaet til Ridder, vil han kun tage imod Kaarden paa den Betingelse, at alle, »Gud i Himlen, Guibourc, der har opfødt mig, I selv og alle Jere Baroner« hører det Løfte, han aflægger, at »aldrig, naar jeg har Hjelm paa Hovedet, vil jeg vige blot ét Skridt for Saracenerne, hvor mange de saa er om mig«. Bekymret ryster Onklen paa Hovedet; hvis Vivien vil holde det Løfte, lever han ikke længe, en klog Mand viger for Overmagten, og saadan har han altid selv gjort. Men Vivien gentager kun Løftet, og Guillaume véd nu, at de alle vil komme til at begræde den Unges Død. Den indtræffer ogsaa snart. Med ungdommelig Fanatisme kaster Vivien sig med sin Skare Unge ind i Kampe mod de Vantro; han kender ikke til Skaansel, tager ikke mod Løsepenge, sender med grusom Haan Saracenerkongen en hel Skibsladning lemlæstede og halvdøde Fanger tilbage og trækker ved sit Overmod og sin Vildskab en frygtelig Hævn over sig og over hele Frankrig. I det store Slag ved Aliscans, hvor hele Sydfrankrigs Krigstyrke ligger under, falder han efter Vidundere af Tapperhed og bøder for sit overmodige Løfte og sin overmodige Adfærd.

Heroppe i Norden er der i Figurer som Vøgg og Hjalte i Rolf Krakes Tjeneste eller Vagn Aagesen blandt Jomsvikingerne Tilløb til lignende Skikkelser af Helteynglinge; de to af dem falder jo ogsaa unge.

Interessen for den debuterende Helt og for Heltens Barndom er imidlertid i det hele forholdsvis sen og afledet. Det er Manden i sin fulde Styrke, som først

har beskæftiget Fantasien. Ligesom i Billedkunsten Polyklets mandig firskaarne, korte, tunge Spydbærer-figurer gaar forud for Praksiteles' Hermes eller Lysippos' Skraber og end længer forud for Efeber og Idolinoer, saaledes har Herakles og Jason, Roland og Beovulf, Sigurd og Ørvarodd stedse staaet i rolig Manddomskraft for Sagnfantasien, og Heltenes Barndom og deres unge Nevøer og Fostersønner er senere og mere romantiske Tildigtninger. Det er den fuldvoksne Mandsnatur, som Heltedigtningen har til Hovedperson, og det fuldmodne Mandsideal, den fremfor alt gaar ud paa at forherlige.

Til Heltens fysiske Styrke svarer da først en sjælelig Styrke, tildels ligefrem affødt af hin. Hans robuste Natur viser ofte en stor Ufølsomhed og Modstandskraft overfor ydre Indtryk. Han bryder sig lidet om blødagtig Nydelse. Den kraftige Kriger er haardfør og haardhudet. Han kan være en stor Spiser og en stor Kvindejæger, som hans fuldblodige Mandsnatur fører det med sig, men blødagtig Nydelseslyst er ham fjern. Spartansk Levevis er under hans Strabadser bleven ham en Vane og en Stolthed; et haardt Leje, en simpel Klædning, tarvelig Mad i tarvelig Anretning er ham nok; hans Haar og Skæg og Næver er ofte lige uplejede. »Hans Klædedragt er ikke meget værd«, synger en ukrænesk Vise om Kroaten paa sin Hest »tre Vadmelskofter og helt luvslidte, — det er det hele. Den ene er meget medtaget, den anden endnu værre og den tredje er god til at samle Skarnet fra en Svinesti op i. Hans Hue er hullet foroven, foret med Halm og med mange Ventiler i, alle Vinde puster derigennem for at forfriske den unge Kosak«. Ofte gør det kraftige Fri-

luftsliv ogsaa Helten uimodtagelig for Kønnet. »Sent opstaar Elskovsfølelsen hos de Unge«, sagde Tacitu som Germanerne, det gælder i det Hele hyppig under krigerske Livsforhold. Den unge Knøs er ofte kølig overfor Elskov. I franske Heltedigte viser han ofte koldsindig den Skønnes Tilnærmelser bort: »Hvis I har det for hedt, Jomfru! saa gaa og tag et Bad henne i Kilden«. Eller en Ridder vil se at gøre sin unge Fætter forelsket i Prinsessen; de rider forbi, hvor hun sidder i Vinduet: »Se op Fætter,« siger han, »ved vor Frue, det er en skøn Dame, dér sidder.« »Sikken en Hest den Floris,« svarer den Unge, blot optaget af en Hest, han nys har vundet sig, »aldrig har mine Øjne set en saadan.« »Hvilken skøn Jomfru,« bliver den anden ved, »hvilke Øjne, hvilken Farve! En Taabe er den, der ikke søger at vinde hendes Elskov.« »Forsand«, er hele Svaret, »ikke er der paa Jorden en Hest saadan som Floris[4].« Ligesom Jomsvikingerne forsager mangen anden ung Helt al kvindelig Omgang for ikke at blødagtiggøres derved. »Sværdet er min Brud,« siger han.

Haardførhed overfor Lidelse svarer hertil. Det er ikke blot Hornhud eller Løveskind, ikke blot Tykhudethed og Nervesløvhed, der gør Helten fysisk ufølsom; hans heroiske Standhaftighed overfor Lidelser beror ogsaa ofte paa Nerve- og Karakterstyrke. Indianernes Ideal er den Illinoiser, der bunden til en Pæl i to Dage var Maalet for sine Fjenders Pile, medens han til sidste Øjeblik besang sine Krigsbedrifter og alle de Kvaler, han havde tilføjet sine Bødlers Slægtninge, for ved Haan og Spot at ægge dem til at forøge hans Ry for Standhaftighed[5]. Denne Standhaftighed er den passive

Side af Heroismen. Den indiske Karna staar og kæmper ufortrødent videre, med sit Bryst helt dækket af Pile og Blod — som et Câlmalitræ i sin Klædning af Torne og Purpurblomster. Ajas gaar rolig og sindig tilbage til Grækernes Lejr uden at anfægtes af alle Troernes Spyd, der hagler ned over ham — som et stædigt Æsel ikke lader sig drive afsted af alle Drengenes Stokkeslag. Det stive Heltesmil, vi kender fra græsk arkaisk Kunst, har ogsaa spillet om de homeriske Heltes Læber, selv under Pinsler og i Døden; om de end nok nu og da kan tillade at jamre sig lidt, er det ialfald alene Guderne, der brøler, naar de saares. Spartanske og romerske Ynglinge lader efter Sagnet, uden at fortrække en Mine derved, deres Haand svides af i Ild eller deres Bryst kradses itu af en stjaalen Ræveunge. De franske Heltedigte bliver ikke trætte af at fortælle om, hvordan Heltene i Kampen faar Indvoldene hugget ud af Livet paa sig, men blot skærer dem af eller binder dem sammen om sig og ufortrødent kæmper videre. Ofte stiller de et lystigt, lapset Humor op mod Smerten. Vilhelm af Orange kvitterer med en lystig Spøg, da han faar sin Næse hugget af, ganske som en Jomsviking i Hjørungavaag-Slaget, da han faar Læben hugget af. Dette Humor som Værn mod Smerten er ægte germansk og kommer som bekendt stærkest frem hos de gamle nordiske Helte. Da Tormod Kolbrunarskjald har faaet Banesaar af en Pil, rykker han den ud og betragter Kødtrævlerne og siger derpaa rolig: »Kongen har født os vel, jeg er fed om Hjerterødderne.« Helten ler som Høgne, mens Hjærtet skæres ham ud af Brystet, og spiller paa Harpe som Ragnar, naar han

er kastet i Ormegaarden. Han kæmper med afhugget Ben, med afstumpet Arm, lider de forfærdeligste Smerter uden at fortrække en Mine. Denne Slags Hærdelses Heroisme forherliges overhovedet i nordisk Digtning langt mere end f. Eks. i græsk; det er jo selve den barske, karrige nordiske Natur, som har optugtet Menneskene i denne Hærdelse. Karakteristisk er en islandsk »þáttr« fra den tidlige kristne Tid, i hvilken en Islænding udspørger et Genfærd om Pinslerne i Helvede og navnlig vil have at vide, hvem der bedst udholder dem. »Ingen bedre end Sigurd Fafnisbane,« svares der.

Ogsaa overfor sjælelige Indtryk bevarer den nordiske Helt, med sin tungblodige Nordbo- og Bondenatur, overalt et vist Flegma, som Paavirkninger udefra ikke let bider paa. Lige fra ung er han i Hjemmet upaavirkelig af Forældres Raad, Skænd eller Bønner; han lader — som Ketil Hæng f. Eks. — rolig Faderen give sig Formaninger eller Ordrer, svarer intet, men gaar ligesaa selvfølgelig i alt efter sit eget Hoved. »Jeg lægger aldrig mine Forehavender under andre Folks Vilje,« siger han. Skarphedin gaar længe og bryder sig ikke om sin Moders Drillerier og Naalestik i Anledning af hans Uvirksomhed; da han beslutter sig til at handle, lader han sig ligesaa lidt holde tilbage af Faderens Gammelmandsbetænkeligheder. Man kunde — roser Harald Haarderaade en af sine Mænd — næsten ingen Forandring spore paa ham ved en hvilkensomhelst uventet Begivenhed. »Hvad enten der var Livsfare paa Færde eller der kom en glædelig Tidende, saa blev han dog hverken gladere eller ugladere; ikke

sov han mere eller mindre eller nød Mad og Drikke anderledes end hans Sædvane var.«

Den robuste Styrkebevidsthed holder i det hele gærne Helten i en vis værdig Ligevægt. Naar Karl den store modtager en alvorlig Efterretning, sidder han længe urørlig indesluttet og overvejer, og taler derefter langsomt og overlagt. »Kejseren holder Hovedet bøjet, af Tale er han ikke hurtig, hans Sæd er at tale, naar det huer ham.« Da den spanske Cid faar Efterretning om den forsmædelige Behandling, hans Døtre har lidt, tænker han en fuld Time, løfter saa Haanden til sit Skæg og taler: »Ved dette Skæg, som endnu ingen har rykket i, sligt skal ikke fromme Carrions Infanter.« Just overfor det, der stærkest gaar Helten til Hjerte, samler han al sin Kraft for at holde Indtrykket Stangen. Han vil ikke ligge under for dette, hverken synke hen i Klage eller overvældes af Glæde. Hans Natur er desuden ikke af de overfladiske og hurtige, der straks bruser op og reagerer overfor Indtrykket; det synker dybt ned i ham, han gaar og tygger paa det, og først langsomt vokser Besvaringsfølelsen op i ham. Og hans kraftige Handlenatur vil ikke slippe sin Damp ud i Fagter og Demonstrationer, men lader Sindsbevægelsen slaa ind, for at den des kraftigere kan slaa ud igen i Handling. I det gammelarabiske Sagn sender Digteren Imrulkais' Fader, da han har faaet Banesaar, Bud til sine Sønner og bestemmer, at kun den, der ikke klager og græder ved Dødsefterretningen, skal arve hans Vaaben, kun i hans Hænder betror han Blodhævnen. Imrulkais modtager Budskabet, medens han sidder og spiller Skak; han bliver uforstyrret ved for

ikke at fordærve Spillet for sine Medspillende, og derefter sværger han Afholdenhed fra Vin og Kvinder, til han har faaet dræbt hundrede af den fjendtlige Stamme. I Norden afgiver Historien om, hvordan Budskabet om Ragnar Lodbroks Død modtages af Sønnerne, et tilsvarende Vidnesbyrd om mandig Selvbeherskelse. Alle bider de Smerten i sig og knuger Hænderne i Viljebeslutning; roligst er dog den kloge, værkbrudne Ivar, som udspørger Sendebudet om alle Detailler; »hans Ansigtsfarve var stundom rød, stundom blaa, men stundom var han bleg og saa opsvulmet, at hans Hud var ganske opblæst af den Grumhed, der var i hans Bryst.« Da Kong Ella lod sig fortælle, hvorledes Sønnerne havde modtaget Budskabet, var det Ivar, han ventede sig mest Hævn af. I de islandske Sagaer er det stadig saaledes, at de stærke, dybe Naturer giver mindst efter for Sindsbevægelsen; man kan nok af Ansigtsfarve eller andre Tegn mærke, hvad der foregaar i dem, men de gemmer rolig paa den indre Bevægelse, til den kan vokse frem til Handling. Dem, de overfuser med Skældsord, — hedder det flere Gange — dem gør de intet ondt, men dem, de virkelig vil tillivs, dem taler de rolig og behersket til; naar Kjartan kommer hjem til Island og hører, at Gudrun er gift, lader det paa ham, som om han slet ikke bryder sig om det.

De sydlandske Naturer har mindre Selvbeherskelse — baade de homeriske og især de franske Helte klager sig og græder og skælder og smelder ganske anderledes aabent og ubehersket end de nordiske —, men alligevel anerkendes ogsaa blandt disse Selvbeherskelsen som et Styrkens og Værdighedens Kendemærke.

I 1ste Sang af Iliaden er Achilleus i sin Harme over Agamemnons Trudsel lige ved at trække blank midt i Høvdingeraadet og styrte sig ind paa ham, men han gribes ved sine Lokker af Besindelsens Gudinde og sværger i Stedet rolig en Ed paa at ville afholde sig fra Kampen mod Ilion. Og da senere virkelig ogsaa Agamemnons Gesandter kommer til Achilleus' Telt for at føre Briseis bort, forvirrede og ængstelige for, hvordan han vil modtage dem, behersker han sig fuldkommen. »Glad blev han just ikke ved se dem«, men han byder dem rolig Velkommen, de har intet forbrudt, og rolig giver han Patroklos Ordre til at hente Slavinden og overgive hende i deres Hænder. Først da de er borte, sætter Helten sig grædende hen ved Strandbredden. Ogsaa Odysseus véd i Bejlernes Nærværelse at betvinge sig, »holde sig« — saa godt som Stærkodder — til Hævnen er moden. De franske Helte er mindst i Stand til at styre sig, men i de ældste, mest idealt holdte Digte viser dog mange en kraftig, værdig Selvbeherskelse. Naar Ganelon efter sin Stedsøn Rolands Forslag faar overdraget den farlige Ambassade til Saracenerne, er han ved at sprænges af Harme, men siger blot til Roland: »Jo ne vus aim nient« og lover, allerede besluttet paa sin frygtelige Hævn, at spille ham en slem Streg. — Netop blandt de af Natur sindsbevægelige og impulsive primitive Mennesker er saaledes Selvbeherskelsen og Tungtbevægeligheden en væsentlig Side ved Helteidealet.

Men det er jo ikke stoiske Tragediehelte — disse Epikens og Sagaernes Mennesker; deres positive Indhold er den vældige aktive Sjælskraft. Helten er først og

fremmest den store Handlingens Mand, med de store Begær, de vilde Lidenskaber, den stærke Vilje. Den svulmende Styrke trænger paa for at udløses; det værker dumpt i Musklerne, Hjærtet vil have noget at banke for, Vaabnene klirrer ved Lænden og blinker for Øjet, hans kække Hest dirrer og stamper af Utaalmodighed. »Was sollt' ich tragen Waffen, wagt' ich nicht Leib und Leben?« siger han, eller: »Ein bieder Mann an jedem Ding sein Heil versuchen soll«. »At ligge hjemme og fordøje« (Pindar[6]) er for den græske Helt lige saa foragteligt som for den islandske at ligge hjemme ved Arnen som Kulbider eller for den tyske Ridder at »sich verliegen«. Fra ganske ung maa Helten »se sig ud«, han sadler sin Hest i Stalden og »ganger for sin Moder at stande med Sværd ved venstre Side: Kær Moder! Jeg vil til Hove, jeg lyster til Hove at ride«. Selv som gammel kan han ikke holde ud at sidde i Ro. I et fransk Heltedigt er der, meget mod den gamle Kamphane Begons Vilje, bleven Fred i Landet, og han lever nu i Ro paa sin Borg, sidder rig og anset i sin Hal, med Hustru og Børn om sig. Men han sukker dybt, og da Hustruen udspørger ham, tilstaar han, at Lykken ikke for ham bestaar i Rigdom, han keder sig, længes — efter Slægt og Venner, siger han — men mest efter Kamp og Jagt og Friluftsliv, og drager saa ud og finder sin Død. Heller ikke en nordisk Helt som Harald Hildetand kan i sin Alderdom holde ud at sidde hjemme og dø Straadød, men maa endnu en Gang ud og prøve sin Kraft og finde Heltedøden.

Bedrift — Bedrift, det er det, Helten lever for; det

er ogsaa Bedriften endnu mer end Helten selv, der interesserer Digtningen. Det er *gesta* (»chansons de geste«), Daad, som er Sjælen baade i Heltelivet og Heltedigtningen. Der er nok af Maal, som lokker Heltens Kræfter frem til Daad. Hans Begær til Livet er store og bydende. Han er den »tagende«. Ordet »Herre« er af en Sanskritstamme, der betyder »at tage«; Krig hænger sammen med »kriegen«, erhverve; det latinske »rapere«, at »røve« har oprindelig ikke dadlende Betydning[7].

Helten attraar først og fremmest Gods og Guld. »Af Gods og Guld faar ingen Mand for meget... Sent bliver Øjet mæt af Guld« saaledes lyder gængse Talemaader. Helten kan ikke taale at se Guldet glimre uden grisk at strække Haanden ud efter det, ikke at høre om en ny Skat, uden at han vil vinde den, om et stort Rige, uden at han vil erobre det. Ligesom de virkelige Mænd ude i Livet var graadige Rovdyr og Gribbe — eller Fiske, der æder hverandre op, som en fransk Bisp klager i det 10de Aarh. —, saaledes forherliger Heltedigtningen i sine Helte den graadige Appetit, den mægtige Rovdrift. For den poetiske Fantasi tager den Skat, der attraas, Form af vidunderlige, lykkebringende Ønsketing. »Wunsch« er i gammeltysk Poesi Udtrykket for den højeste Tilfredsstillelse af de menneskelige Begær. Om Jagten efter »Wünscheldinge« handler talrige Heltedigte. Efter det gyldne Skind drager Jason til Kolkis med sine Argonauter. Efter Vidunderkværnen Sampo gaar de finske Helte paa æventyrlig Expedition. Efter et Vidunderkar har vistnok tidlig keltiske Helte kappedes om at søge. Thor drager paa et forvovent Tog for at

røve Hymers vældige Bryggerkedel; paa Tilbageerobringen af andre Vidunderskatte — Iduns Æbler eller Thors Mjølner — gaar andre af Asernes Ekspeditioner ud. Om den Krig, Dronningen af Connaught fører for at erobre en vældig Okse, der kan hamle op med Kongen af Ulsters hvidhornede Okse, fortælles der i en irsk Saga. Baade Sigurd og Beovulf gaar ud og kæmper med Drager for at vinde den Skat, de ruger over, og Beovulf falder i Kampen med den stolte Bevidsthed: »I min Alderdom gav jeg mit Liv hen for det røde Guld«.

Helten elsker videre Kvinden. Han ser eller hører tale om en skøn Kvinde og straks vil han eje hende. Han kan ikke sove, ikke spise, ikke helme, før han faar hende, — en Trolddom har taget hans Hjerte i Traa. Jo større Vanskeligheder, der er forbunden med at vinde hende, des stærkere er hans Begær. Dog, Kvinden som Anstifter til Heltedaad kræver et Kapitel for sig, som senere vil følge.

Saa er det dernæst ofte den blotte Magt og Ære, som er Maalet for Heltens Higen. Han kan ikke finde sig i, at andre har mere Magt eller større Ry end han. Blot han hører en Kæmpe berømme, selv om denne bor »3 Kongeriger borte«, maa han straks afsted og prøve sine Kræfter med ham. Eller han spørger selv. »Er der nogen i Verden« — spørger den tartariske Helt sin Hustru — »der har en saa hurtig og stærk Hest som min, gives der en Helt, undtagen Gud, der er større end jeg?« Hun bebrejder ham hans Praleri, men han pisker hende, fordi hun tvivler paa ham. Saa nævner hun en Helt, 9 Lande derfra, »ham bør du øve dine Kræfter

paa hellere end paa mig«. Og straks drager han af Sted. — Kai Kaus sidder stor og mægtig paa den persiske Trone og regner sig uden Lige paa Jorden. »Hvem er Shah paa Jorden uden mig, ingen vover at kæmpe med mig?« Men en som Spillemand forklædt Dæmon lokker saa ved at besynge Landet Mazenderans Herlighed Fyrsten ind paa et dumdristigt Erobringstog mod dette forheksede Land. — »Hvem i Verden kan bære Kronen med en saadan Anstand som jeg?« siger Karl den store stolt til sin Dronning. Hun er saa uforsigtig at mumle, at der dog nok kunde være nogen, maa ud med Sproget og tilstaar, at det er Kejseren af Byzanz, hun tænkte paa, og straks byder Karl alle sine bedste Mænd op til at drage ud og maale sig med Byzantinerne; sin Dronning lover han at kappe Hovedet af hende, hvis hun faar Uret. Baade Rolf Krake og Didrik af Bern bærer i de to Sagaer sig ad paa lignende Maade. Der kan kun — som Tartarsangene siger — være én stor Helt ad Gangen paa Jorden, der er ikke Plads for flere.

Kappelyst er enhver, som føler sig stærk og modig, medfødt, — tillige ofte en abstrakt Ærgerrighed. Helten føler Trang til at gøre Larm af sig, vokse gennem Ryet, leve i Folks Omtale, et »Adel forpligter« nøder ham til at føje Bedrift til Bedrift, udrette noget »sagaligt«, for at holde sit Navn vedlige — som den indiske Helteviv saa vel som den norske Høvding formaner sin Søn. »Til Ære og Ry er jeg født» siger den indiske Karna, »mig sømmer en ærefuld Død, ikke et æreløst Liv, efter Ry og Ære stræber jeg, selv paa Bekostning af Livet, thi Ære og Ry er Udødelig-

hed.« Dette er alle Heltes enstemmige Vidnesbyrd. Naar Achilleus etsteds sætter et langt, fredeligt Landliv uden Ry op som attraaværdigere end det korte, møjefulde Kampliv, som venter ham for Ilion, med evig Hæder efter Døden, da skinner Heltens sande Følelse tydeligt nok gennem det halvt forstilte Humørudbrud[8]. »Alle skal vi dø,« siger Beovulf, »og Ry er det eneste Eje, der bliver tilbage for de døde Helte.« »Gods dør, Frænder dør, vi selv dør,« synger Eddakvadet, »men Ærens Ry aldrig dør, om du god Navnkundighed naar.« Jævnsides med at »afla sér fjár« (avle sig Gods — Normannernes »gaaigner«) er det for at »leita sér sæmðar« (søge sig Ære), at Vikingerne drager ud; »det tykkes ham ikke hæderligt, om intet mere skal spørges om ham,« siges der om en af dem.

Udover alle Formaal er det endelig den blotte Vovelyst, som driver Helten til Bedrift. Hvor der er en Opgave, maa han løse den, hvor der er en Vanskelighed, maa han overvinde den; hvad der har været umuligt for andre, maa han gøre muligt; Farens, Tilfældets Spil lokker ham. Det er *aventiûre*, han søger. Det er det ukendte Æventyr, Vovespillet, som lokker Tartarhelten afsted, naar han rider ud over de endeløse Stepper for at naa didhen, hvor Jord og Himmel gaar i ét, eller Vikingerne, naar de ikke kan holde sig hjemme ved Gaarden og Markarbejdet, men maa »fara heiman» ud over Havet til fjerne Lande. Mangen fransk Baron har det som den Korsfarer, der fortalte om, hvordan han hjemme i Frankrig ejede en Kirke ved en Korsvej; i den gik han ind og bad, at der maatte møde ham nogen, han kunde kæmpe imod, og

saa satte han sig udenfor ved Vejen og ventede[9]. Saaledes erklærede ogsaa Kong Artus (og Robin Hood) mangen Dag, at han ikke vilde røre sin Frokost, før der havde tilbudt sig et Æventyr. — I Kampen gør Helten sig det endvidere gerne sværere end nødvendigt, for at vinde forøget Hæder. Han udfordrer Faren. Som Cimbrerne gik nøgne mod Romerne, kastede Rolf Krakes Kæmper Skjoldene paa Ryggen og kæmpede med nøgent Bryst. Rolf og hans Kæmper forpligtede sig til ikke at bruge Sværd længere end 1 Alen, — saa nær paa Livet vilde de gaa deres Fjende —, til aldrig at lade deres Saar forbinde før efter et Døgns Forløb, aldrig at rebe Sejl i Storm osv. Jomsvikingerne og det tilsvarende irske Kæmpeforbund, Fenierne, havde lignende Regler. De franske Helte ynder alle Slags Bravader; »à vaincre sans péril on triomphe sans gloire« er deres Motto, som senere den Corneilleske Cids. Men selv den besindige Odysseus kan nu og da vise et klædeligt Overmod, naar han f. Eks. ikke vil gaa ud af Polyfems Hule, før han har set Kyklopen, og senere fra Skibet ikke kan bare sig for at slynge Haansord mod ham, skønt Jættens Stenkast udsætter Skib og Mandskab for overhængende Fare. Det er dette Kraftoverskud, denne Ødselhed med sit Mod, dette »grain de folie«, som udmærker Helten fremfor den pligttro, korrekte Kriger. I Rolandskvadet staar Venneparret Roland og Olivier ved Siden af hinanden; begge er tapre, men Olivier er »sage«, fornuftig og besindig, Roland derimod har dette »Udover«, som til alle Tider henriver Menneskene — hos en Frants 1, en Karl 12, en Murat, en Lannes.

Til Bedriften er Helten, foruden ved Mod, ogsaa ud-

styret med alle de aandelige Vaaben, som i Kampen kan suplere de legemlige. Lige som det ved Siden af Styrke tillige kommer an paa Smidighed og Hurtighed, — Achilleus' Fodraphed eller Odysseus' Behændighed vurderes lige saa højt som deres Styrke —, saaledes er ogsaa Snarraadighed, List og Kløgt lige saa nødvendige i Kamplivet som Mod. Og Helten bruger til at begynde med uden Betænkning disse Vaaben i Tilværelseskampen lige saa godt som alle andre. Den stærke Samson er tillige den listige Samson, der binder Rævene Ild i Halen og jager dem ind i Fjendens Sæd og som fikserer Folk ved sine Gaaders mørke Tale. Herakles udfører sine Heltegerninger lige saa meget ved sin Snuhed (»sophia«) som sin Styrke, og hans Rensning af Augias' Stald eller den Maade, han narrer Atlas paa, vakte ikke mindst Beundring blandt hans Bedrifter. Den rette Forslagenheds Helt er dog Odysseus; han er stærk og tapper og modig, men han er tillige især den opfindsomme snu Ræv, der klarer enhver Situation; det er ham og ikke Achilleus, hvem Ilions Erobring skyldes, og selve Athene komplimenterer ham for hans Snedighed. Alle Folk har »Schlaukopf«figuren til Yndlingshelt i deres Barndoms Sagn: Jakob er Israeliternes Odysseus; i Norden er Figurer som Frode den frække, Erik den maalspage, Normannerfyrsten Hastings eller Islænderen Gisle Sursön af samme Slægt.

Saa er det videre navnlig Viljen, Karakterstyrken, der gør Helten til Helt. Var hans Begær kraftigere end de almindelige Menneskers, saa er ogsaa hans Vilje stærkere end deres. Han *vil* sin Vilje — ganske anderledes end andre. Han har Ansvarets Mod, har Mod til at tage

sin Skæbne i Haand, lægge Roret i Stilling og lade staa til. Og som han tager sit Parti, saaledes sætter han alt ind paa at føre sin Sag igennem. Ofte binder han sig ved Løfter til sig selv — om ikke at skære sit Hovedhaar, ikke kysse Kvinde, ikke sove ude af sin Rustning ell. lign. — før han har sat sit Forsæt igennem: Araber og Franskmænd, Græker og Germaner kender alle lige godt den Slags Helteløfter[10]. For Grækerne var Odysseus den store Udholdenhedshelt (»polytlas«); ingen Genvordighed faar Bugt med hans Vilje til Hjemfærd, alle onde Guders Modstand maa til sidst brydes mod denne Sjælskraft[11]. »Taal ogsaa dette, Hjerte! endnu slemmere Ting har du udholdt«, siger han til sig selv. Tilsidst, just som han tror alt overstaaet, aabner hans Følgesvende for Æolos' Sæk, og en vældig Storm bryder løs og kæntrer Skibet; da endelig er Taalmodigheden ved at briste for ham og han overvejer et Øjeblik, om han skal lade sig drukne med de andre eller leve videre; »dog taalmodig bar jeg det og holdt ud«. Hjemme venter ham ny Genvordigheder, men han overvinder dem tilslut alle. Ogsaa Herakles var for den græske Folkefantasi den store Udholdenhedens Helt, paa hvis Skuldre der dyngedes det ene byrdefulde Hverv efter det andet, men som med Athenes Bistand udførte dem alle. En lignende Skæbne havde Karl den store, han hvis hele lange Liv i Heltedigtningen er en utrættelig Kamp mod alle Kristenhedens Fjender. Som en Kristoforos bærer den gamle Kejser Kristi tunge Sag paa sine Skuldre; altid er han i Rustning, han er lodden som en Gedebuk, hans Kød er raadnet af altid at bære Jærn, men stolt

kan han ogsaa sige: »Fra Huisant sur Mer til St. Gilles, fra Montjeubjergene til Galice og henimod Rom er der ikke en Stad, ikke et Slot, ikke en Landsby eller Borg, som jeg ikke har erobret med min Kraft og Klogskab.« Da han i Rolandskvadet tilsidst har faaet Hævn for Roncevauxoverfaldet og efter uhyre Anstrængelser endelig hviler ud med sin Hær paa Valpladsen, slutter Digtet med, at St. Gabriel om Natten kommer til Karl og forkynder ham, at de kristne i Bajrerlandet nu anraaber ham om Hjælp og at han straks maa ile did. »Gud,« siger Kongen, »møjsommeligt er mit Liv,« og grædende trækker han i sit hvide Skæg. Og i dette Perspektiv udover Kejserens møjefulde Stridsliv munder Digtet ud.

Men ikke blot i Daadsvilje og haardnakket Ihærdighed lyser Heltens Sjælskraft frem. Den aabenbarer sig ogsaa, til Hverdagsmenneskers Beundring og Forfærdelse, som Sindets storladne Dybde, den luende Lidenskab og Karakterens Malm; og de dramatiske Konflikter og patetiske Tragedier, som Helten kastes ind i, er — lige saa godt som de ydre Bedrifter — et Æmne for Heltedigtning. Han er en Iversjæl, der er ikke Valenhed og Lunkenhed i ham; hans Had spyr Gift og Flammer, hans Elskov bærer i Ørneflugt; som en ligefrem Rus af en Trylledrik bliver Heltens Lidenskab mangen Gang opfattet af Digtningen. Heltens Hu er »hærdet« — som Nordboerne sagde —, hans Hjærte er ikke, som Kvindens, »lagt paa rullende Hjul og er ikke Vægelsinds Bo«. Han forbliver sig selv lig. Han er trofast og taknemlig, og han er langsindet i Had og hævngerrig. Af denne Lidenskabens Styrke, denne

Sindets Varagtighed og Fasthed hos Helten opstaar de vulkanske Udbrud og Rystelser, de flinthaarde Sammenstød og stentunge Forhærdelser i Heltens Liv. Der er saaledes Achilleus, som tørner sammen med Agamemnon og bider sig fast i Uforsonlighed; med Stolthed siger han til Gesandterne, der kommer med Forligstilbud fra Atreiden, at de ikke skal plage ham med Tryglen, thi ingen skal rokke hans Forsæt — som Hades' Borg er den Mand ham vederstyggelig, som ikke staar ved sit Ord —; ogsaa i sin Uforsonlighed overfor Hektor forbliver han sig selv lig. Der er Ogier le Danois, som — ene mod hele Frankrigs Hær, i Hungersnød og i det skumleste Fangehul — stadig holder fast paa sit Krav om Hævn over Karl den stores uduelige Søn, der har dræbt hans Søn — forbliver sig tro i den yderste Ulykke, vildt staar paa sin Ret, og tilsidst ogsaa sætter sin Vilje igennem overfor hele Frankrig. I »Nibelungenlied« viser Hagen den samme trodsige Fastholden ved sin Vilje i Ulykken; selv da Krimhild har ham i sin Vold, opnaar hun ikke at fravriste ham Hemmeligheden, hvor Nibelungeskatten er gemt. Listig erklærer han, at han ikke at tør aabenbare noget, saa længe hans Herre, den sidste tilbageblevne Burgunder, endnu lever, og da Gunthers Hoved bringes ham, ler han op: »Nu véd ingen i Verden om Hemmeligheden uden han selv, og aldrig skal hun erfare den.« Forbitret slaar Krimhild ham ihjel, men han triumferer midt i sin Undergang. Især gaar jo næsten alle de islandske Sagaer ud paa at skildre lignende Karakterer, der knejser i stejl Trods som Graabjerget, gløder vulkansk

i Bunden som dette, og forbliver sig selv lig i Ondt og Godt, i Troskab og Troløshed, i Taknemlighed og i Hævn.

En egen Heltemoral udvikler sig af disse Heltens Egenskaber. Det er en Styrkens Moral, en Herremoral. Helten respekterer intet uden sin egen Styrke; han gør sin Næve eller sit Vaaben til sin Gud. Den arabiske Helt synger om de tre Kammerater, han alene har i Verden, men som ogsaa er ham nok: et Hjærte kækt forvovent, et blankt slebet Sværd, en lang brun Bue; saaledes synger den danske Folkevises Helt: »Først tror jeg paa mit gode Sværd — og saa min gode Hest, — dernæst tror jeg mine Dannesvende, — jeg tror mig selv allerbedst.« Mangen græsk Helt sværger ved sit Sværd eller Spær, »som han (hedder det hos Æschylos om en af de Syv mod Theben) i sin Selvtillid ærer mere end Gud og højere end sine Øjne«; en thessalisk Tyran i det 4de Aarh. satte sin Lanse ind i Templet og ofrede til den under Navnet Typhon[12]. Saaledes lagde ogsaa ifølge en Krønike fra det 10de Aarhundrede en trodsig Ungersvend i den franske Dronnings Følge sit Sværd paa Alteret under Messen; man tog det bort, men han lagde det tilbage med Ordene: »Hvad for en Religion har faaet Magt over jer, at I anser denne Masse Sand, Kalk og Sten for helligere end mit Sværd?«[13] »Gudløse« kaldes saa mange af de islandske Sagahelte, de vil ikke blote, tror hverken paa Thor eller Kristus, de vil blot »trua á mátt sin ok megin«. »Jeg tror hverken paa Gudebilleder eller Aander,« siger En. »Jeg har faret viden

omkring og fristet mangen Fare uden nogensinde at komme til kort. Derfor har jeg hidtil troet paa min egen Kraft.« Heller ikke Trolddom, Døvning af Sværd eller Spaadomme har de nogen Tro til. Der er tre Kraftkarle i Grettes Saga; om de to siges der dog, at de kan blive bange, den ene er nemlig mørkeræd, den anden er gudfrygtig, men den tredie kan ikke blive bange for noget i Verden.

Styrkebevidstheden faar Brystet til at svulme og Ryggen til at ranke sig i en Selvfølelse, som tror sig i Stand til alt. »Er der nogen i Verden« — hørte vi Helten spørge — »der er stærkere end jeg?« Eller han opregner med et: »Det var mig, som ... det var mig, som ...« for sig selv og andre alle de Bedrifter, han har udført, — saaledes baade Achilleus og Odysseus, saaledes Karl d. store og Roland, saaledes baade Odin og Sigurd Jorsalfar. Og Helten pynter sig med Trofæer, tager Tilnavn af en eller anden Hovedbedrift, kender ingen Grænser for, hvad han tiltror sig at kunne udføre. Orientalsk himmelhøje er navnlig de persiske Heltes Pralerier. »Min Lansespidse henter selve Lynet ned fra Himlens Tag. Ser Fjenderne min Pande rynke sig, brister deres Pantser af Angst.«

Men af Styrkefølelsen og Modet fødes en egen Stolthed og et eget Højsind. Helten er sanddru; han hader Forstillelse som Fejghed, han elsker Aabenhed som Mod. Og han er ordholdende, staar ved sit Løfte, et Ord er et Ord og en Mand er en Mand. »Hvad jeg sagde, det sagde jeg« siger han stolt. Stadig hedder det i det indiske Heltedigt: »at tale Sandhed er fortjenstfuldere end at bringe tusind Hesteofre«, og megen

Beskæmmelse rammer Panduernes Parti, fordi de flere Gange tager deres Tilflugt til Løgn for at narre Modparten. Den urokkelige Fastholden ved det givne Ord er det, som volder den gamle Bhishmas tragiske Fald i Mahabharata; i det af Gejstligheden ellers temlig overarbejdede Digt »Ramajana« er den gamle episke Kærne denne, at en Konge lader sig overliste af sin Hustru til at tilstaa hende Opfyldelsen af en Bøn, og da Bønnen nu gaar ud paa intet mindre end Tilsidesættelsen af den rette Tronarving til Fordel for hendes Søn, maa han trods alt fastholde sit givne Ord og opfylde hendes Ønske. Ogsaa Grækerne har — trods deres Glæde ved List og Snedighed og derunder ogsaa ved Løgn — dog en klar Bevidsthed om Heltenaturens Sanddruhed og Ordholdenhed. Achilleus erklærer den Mand ham forhadt som Hades, der siger ét og mener et andet, og han føler sig bunden ved sin Ære til at staa ved det Løfte, han har givet sig selv. Endnu højere stod Sandhedspligten og Ordholdenhedspligten i den germanske Heltedigtnings Opfattelse. »Le coeur ne peut mentir« er et Valgsprog for Baronerne i den franske Heltedigtning, og de sværger ved »le dieu qui onques mentit«. At staa ved, hvad han har gjort, er en Stolthedssag for Islænderen; det første han gør, naar han har dræbt en Mand, er at »lyse sig Drabet paa Haand«, ride om til de nærmeste Gaarde og tydelig vedkende sig sin Gerning, — ellers er det et nedrigt Mord; da Pilen, hvormed Harald Blaatand er bleven dræbt, bæres om til Mændene i Svends Kongshal, vedkender Palnatoke sig den højt og lydelig som sin. Omvendt er det en Stolthedssag at gøre, hvad man har lovet, — mindre

af Hensyn til andre end af Respekt for sig selv. Hrafnkel har lovet sig selv at dræbe den, der red paa hans Yndlingshest; da en af Ubetænksomhed gør det, angrer Hrafnkel bittert sit Løfte, men »det gaar ikke den Mand godt, der ikke holder sit Ord«, og han opfylder det. Da Gripe i Edda forudsiger Sigurd, at han skal bryde sit Ord til Brynhild og ægte en anden, afviser Helten fornærmet en saadan Tanke, og da han alligevel ved Grimhilds Svig gør det, er han ogsaa dermed hjemfalden til Skæbnen.

Helten er i sin Styrkefølelse og Stolthed tillige højsindet; han er den rige Mand, der har Raad til Luksus, Raad til ikke at beregne. Han har saaledes Raad til at være beskeden. Om han end i sin naive Kraftfølelse, som vi saa, er tilbøjelig til at prale, ringeagtes dette dog af en mere bevidst og reflektert Selvfølelse. Allerede i det indiske Heltedigt forekommer[14] en lang Ordstrid mellem to Helte, af hvilke Karna hævder, at den, der føler Kraft i sig, ogsaa har Lov til at forkynde det, og at Praleriet indeholder en kraftig Viljesopstramning for én selv; hans Modpart derimod spotter Praleri som uværdig for den virkelig Stærke. Praleren — siges der — er som Regnskyer i den tørre Tid, de truer, men det bliver ved Truslen. Ogsaa Skikkelser som Hektor og Odysseus udviser et værdigt selvsikkert Maadehold i Selvfølelsens ydre Udslag. Men især er de gamle Nordboer i Sagaerne næsten raffinerede i deres yderst selvfølende og ofte ganske lapsede Prunkløshed. De imponerer stadig ved at behandle de Bedrifter, de har udført, som noget, der er lige ud af Landevejen og ikke Omtale værd. Man kan f. Eks. i Viga Glums

Saga læse, med hvilken beregnet Nonchalance Helten tager Hævn over den mægtige Nabo. Længe har han gaaet rundt og vendt det døve Øre til alle de Skoser og Stikpiller, hans Moder har givet ham for hans Koldsindighed, men endelig klæder han sig en Dag i sin bedste Stads og siger blot til Moderen, at det gaar ikke tit paa, at han begiver sig paa Arbejde, men »gør jeg det, vil jeg baade gøre meget og gøre det godt«. Saa drager han op forbi Naboens Mark, sørger for at træffe ham, og medens han taler med ham, lader han et Ord falde om den Ager, Naboen har frataget Familien, løfter saa pludselig sit Spyd og dræber ham; til Konen, der staar ved, siger han blot, at nu kan hun kalde paa Folkene og sige, at deres Husbonde kan ikke hjælpe sig selv hjem. Rolig drager Glum saa videre og besøger sin Broder, men nævner intet om det skete; først da denne ser hans Vaaben blodige, siger Glum »det er sandt, det glemte jeg at sige, at jeg dræbte Sigmund Torkelson idag«. Ubetalelig er ogsaa Grette, der i den ligegyldigste Jævnmodighed af Verden gør det af med en brovtende Bersærk og siden, naar han lovprises, blot siger: »Ja, hvad man udretter, det berettes jo«. Eller senere bor han hos en Bondefamilie og bliver ikke videre godt behandlet; i Husbondens Fraværelse frelser han ved sin Behjærtethed Familien for en Flok Vikinger, og nu overøser man ham taknemlig med Venlighed; dog han svarer blot tvært: »Jeg er omtrent den samme Mand nu som iaftes, da I skældte mig ud« og vil ikke, at der skal tales til Husbonden om det passerede.

Helten har Raad til at skænke Laurbær bort, og

han lader godmodig eller ligegyldig andre løbe af med Æren for, hvad han har udført. Siegfried rider gennem Luen og overvinder og betvinger Brynhild for sin Ven, lader ham villig høste baade Æren og Fordelen af disse Bedrifter og finder sig i selv at holdes for den ringere Mand; det er ikke ham selv, men hans Hustru, der taber Taalmodigheden og aabenbarer det sande Forhold. Bødvar Bjarke har dræbt det Uhyre, som hærger Egnen omkring Lejre, men ved en List giver han det Udseende af, at hans unge Protegé Hjalte har udført Bedriften, og overlader ham hele Æren derfor. Andetsteds (f. Eks. i Tristansagn) finder Helten sig ialfald uden at tage til Genmæle i, at en anden tilraner sig Æren og vil ikke selv melde sig som Gerningsmand. Sivard Snarensvend lader sig i sin Godmodighed endog binde til et Træ af den unge Humlunger, for at det skal se ud, som om denne havde overvundet ham.

Overfor sine Fjender sætter Helten i sin Selvsikkerhed ofte en Stolthed i at være loyal og ærlig, og mangen List, som han oprindelig uden Betænkelighed anvender, forsmaar han senere paa et mere udviklet Standpunkt som fejg og uværdig. Han vil heller ikke benytte sig af nogen tilfældig Fordel overfor Fjenden — vil ikke kæmpe med andre Vaaben end denne. Overfor den faldne Modstander har han ikke den Vildes naive Lyst til at hovere og triumfere, men føler ofte i Sejrstrygheden en generøs Trang til at yde ham skyldig Honnør; hans egen Heltekraft straaler jo ogsaa des klarere, jo mer han anerkender den faldne Modstander. Beder en saadan om Skaansel, giver han ligeledes oftest Naade; han kan ikke bekvemme sig til at lægge Haand

paa svage og værgeløse. Den indiske Helteolding Bhishma har den Regel aldrig at kæmpe mod den, der har kastet sine Vaaben, mod den, der siger »jeg er din«, eller den, der er Kvinde[15]. At mishandle en Kvinde anses overhovedet i Mahabharata for æreløst; den Haan og Overlast, Draupadi var Genstand for fra Kuruernes Side, da de i Spil havde franarret Pandukongen hende, er stadig senere Hovedbebrejdelsen mod dem. Og i alle Folks Heltedigtning træffes selv paa de raaeste Standpunkter Udslag af højsindede Instinkter overfor de svage og værgeløse, naar da ikke Passionerne befinder sig i altfor stærkt Oprør; kun en Achilleus kunde i sit Raseri nægte den bønfaldende Lykaon den Skaansel, som han efter græsk Opfattelse ved at falde ned og omfavne hans Knæ havde erhvervet sig en næsten hellig Ret til. Ogsaa aktiv Beskyttelseslyst opstaar tidlig naturlig hos Helten overfor de svage og forfulgte. Smukt fortælles der hos Snorre om den unge Sigurd Slembe, da han endnu lidt kendt, men fyldt af Fremtidsplaner om at blive Konge, lever paa Island hos en Bonde; han staar en Dag og ser paa, hvordan Faar bliver drevne ind til Slagtning, et af dem løb hen til Sigurd for at søge Hjælp hos ham, og han haler det til sig og lader det slippe tilfjælds, idet han siger: »Der er nu for Tiden ikke flere, der søger Hjælp hos os, men Hjælp skal han faa.« Denne Trang til at beskytte de forfulgte er meget udviklet hos de islandske Stormænd og ikke mindst hos de islandske Sagakvinder. De sætter ofte en Ære i at beskytte og huse Fredløse. Da Husfruen til Vatnsfjord saaledes har taget sig af Grette og ført ham hjem til Gaarden og hendes Hus-

bond ytrer sin Bekymring, svarer hun ham: »Folk vil ansé dig for en større Høvding, naar du har en Kone, der kan gøre sligt.« Navnlig Gudrun i Laxdølesaga viser flere Gange sin »storlynði« ved at tvinge baade sin første og sin anden Mand til at beskytte hendes forfulgte Frænder. »Du tænker stort i mange Ting,« siger den ene, beundrende hendes Adfærd. Men hendes anden Husbond tager Sagen paa en. anden Maade og ængstes ved de Bøder, man vil afkræve ham for at have huset en Fredløs en Nat. »Ikke skal de tage Penge fra dig« svarer hun haansk, »fordi du har huset ham én Nat, thi han skal blive her den hele Vinter«. Og som den stærke Nordmand i Lejrehallen beskytter den lille Høtt mod Kæmpernes Raahed, saaledes befrier Perseus Andromeda af Havuhyrets Vold og Kong Didrik Løven af Dragens Kløer; i alle de gamle Sagnhelte er der allerede et Stykke af Kong Arthurs vandrende Riddere.

Rundhaandetheden er et andet Udslag af Heltens Storsindethed. Lige saa grisk han kan være efter Guld, lige saa løst sidder det paa ham. Han har ikke Styver for Styver skrabet sig det sammen, han hverken formaar eller behøver at holde paa det. Efter Kampens Møje og Fare føler Krigeren i sin løftede Stemning Trang til at leve højt og holde Fest. Naar Ilja Muromet, den russiske Bondesøn, har udført drabelige Bedrifter for Fyrst Vladimir og denne i sin Gerrighed vægrer ham Løn, gaar han uden videre ud og skyder med Pile nogle Guldstene ned af Slottets Tag og holder Fest for dem med alskens Pak. Ogsaa en Ditlev Danske gør det temlig broget for Didrik af Bern ved den grænseløse Flothed, hvormed han uden videre øser ud af Kongens

Penge til Fest for sig og sine Venner. Og lige saa nøjsom og ligegyldig Krigeren til daglig ofte kan være i sin Klædedragt, lige saa meget holder han af ved Lejlighed at udmaje sig i broget Pynt og gylden Pragt. Det er Selvfølelsens Glæde ved Livet og Sejren, som hejser Flag. Vikingerne kommer hjem til Island og Norge og imponerer Borgerskabet i Nidaros eller faar alle islandske Møers Øjne til at hænge efter sig, naar de optræder med Skarlagens Klædning, guldbeslaaet Hjælm, indlagt Sværd, fæster prægtige Tæpper paa deres hjemlige Træ»skaale«s Væg og sætter kostbare Drikkehorn fra Vælskland paa Bordet. Det er Trofæer, der taler lydelig for alle om deres Bedrifter i Udlandet. Ringeagten for Penge viser overhovedet det heltelige Sindelag i sin Modsætning til Kræmmeraanden. Rolf og hans Kæmper kaster uden Betænkning Guldet fra sig paa Fyrisvold, men de gerrige Svenske sinker sig med at samle det op. Den arabiske Helt Hatem sagde aldrig nej til den, der bad om en Gave; da han en Dag forfulgte en Fjende, havde denne Aandsnærværelse nok til at redde sig ved at bede Helten forære ham sine Vaaben. Den indiske Karna var ude al Stand til at afslaa nogen Bøn, han var stadig omringet af betlende Brahmaner og afviste ingen, han gav endog sit uigennemtrængelige Pantser bort før Kampen og prisgav sig til sine Fjender ved sin Generøsitet; endnu den Dag i Dag lever han i Folkets Erindring som Mønster paa Gavmildhed[16].

Et stort Element af Praleri er der i Heltens flotte Ødselhed. Naar de frankiske Gesandter kommer til Longobardernes Hof, lader de deres kostbare Kapper ligge efter sig, som de har siddet paa; »det er ikke Skik

hos os at tage Sæderne med« svarer de stolt paa Forespørgsler; de koger ogsaa deres Mad paa Baal af Valnøddeskaller og kunstigt udskaarne Trægenstande, som de har opkøbt i Byen. Disse Historier fortælles ogsaa om nordiske og normanniske Helte[17]. Da Sigurd Jorsalfar kommer til Byzans og Kejseren vil imponere Nordboerne ved sin Pragt, rider Sigurd med alle sine Mænd henover alle de udbredte kostbare Tæpper uden at ænse dem, lader Hestene tabe Guldsko efter sig, afslaar Kejserens Gaver eller lader dem, uden at værdiges selv at se paa dem, fordele mellem sine Mænd og sørger for at sejle ind til Myklagaard med Sidevind for at Folk fra Land kan se, hvordan begge Sider af hans Skibssejl er besatte med Silke. I Ukræneviser er det en kosakkisk Helt, der imponerer Konstantinopels Kejser ved samme Helteforagt for det Guld, man byder ham.

VI. HELTENS VANSKÆBNE.

Udover er Heltens Væsen, som Digtningen forherliger; dette »Udover« er ogsaa hans Skæbne.

Udover Menneskeverdenens Grænser gaar hans Higen og hans Bedrifters Bane. Han gaar ud og bakses med Skovens vilde, store Dyr, som Menneskene endnu paa Heltedigtningens Tid aabent erkender for deres Overmænd og tager til Forbillede, — kæmper med Løver og Elefanter eller Vildsvin og Bjørne; den persiske Rustem og den israelitiske Samson har hver sin Løvekamp; de græske Helte — Herakles, Theseus osv. — fører hver i sin Egn Udryddelseskamp mod Bjergskovens Vildsvin, Nemeaegnens Løver osv., og som en anden Iliade har et tabt Heltedigt skildret, hvorledes Meleager sammen med en Kreds af Helte, han havde tilkaldt rundt fra Grækenland, drog ud paa Fællestog mod det kalydoniske Vildsvin. Med samme episke Storhed skildrer et gammelfransk Heltedigt, hvordan Begon fører Krig mod et vældigt, vidtberømt Ardenner-Vildsvin og efter en stor Tvekamp fælder denne Skovens Fyrste, der fra sit Hi mellem Egestammer og Stenblokke som fra en Borg længe tappert har forsvaret sig mod Hundenes Kobbel. Saaledes har i Norden baade Kong Skjold og Grette

deres Bjørnekamp, og i Didrikssagaen fortælles om de store Jagter paa en gammel Bøffel i Valsløngeskoven. Videre er det vilde fantastiske Uhyrer, Helten prøver Kræfter med: sælsomme Sagndyr, Blandinger af Dyr og Mennesker — som Drager, Kimærer, Medusa, Minotauros, den lernæiske Hydra, eller vældige Jætter, Giganter, Kykloper, Riser, som endnu paa Heltetiden huserer i øde og vilde Egne — Personificering af Naturens ødelæggende Kræfter, som Menneskene maa kæmpe imod. Helten er overfor dem Kulturpioneren. Angelsachserhelten Beovulf kæmper med Sumpuhyret Grændel, dræber det og springer derpaa ned i Sumpens Dyb, hvor han fælder Grændels Moder; det er det nordlige Sidestykke til Odysseus' Kamp med Polyfem eller med Kirkes Troldvæsen — Sidestykke baade i Sagnets Æventyrlighed og fantasifulde Udmaling. Naar Herakles kæmper med den brølende, vingede Geryon eller den vældige Jordjætte Antæos, og Perseus kæmper med Medusa og Bellerophon med Kimæren, saa svarer hertil i Norden endnu talrigere Kampe: fra Thors Kamp med Midgaardsormen til Sigurds med Dragen, fra Grettes Kamp med Spøgelser og Ørvarodds med den overmenneskelige, mystiske Øgmund til Sven Vonveds Kamp med Skovrisen »Dyrkarl« og Bjarkes med Uhyret i Lejreskoven.

Ud over Havet — til Kamp med Elementerne, til ukendte Lande og Æventyr drager endvidere alle Sønationers Helte. Alle Søfolk har deres Odyssé. Odysseen er tydelig nok oprindelig en Samling Søfareræventyr, baarne af Vovelyst og Opdagerglæde, og først bagefter tvungne ind i Rammen af en Hjemvendelseshistorie;

og trods Odysseus' stadige Længsel efter at »se Røgen af det fædrene Hjem«, skinner Æventyrlysten dog stadig igennem hos ham og hans Fæller, og det er helt for deres egen Fornøjelse, at de begiver sig i Land hos Kykloperne og ind i Polyfems Hule, eller at de drager gennem Strædet mellem Skylla og Karybdis, — Kirke forbavses over deres Forvovenhed, at de ikke engang vil vige for Guder. Andre Søfarerekspeditioner, som Grækerne sang om, var Herakles' Tog til Atlas og efter de hesperiske Æbler i det yderste Vest og Jasons og Argonauternes Tog til Kolkis. Dertil kom saa Herodots Samling af Søfareræventyr, og senere i den hellenistiske Tid flød græske og indiske Sagn sammen i Historier om Aleksander d. stores og Sindbads Rejser. Esterne fortæller om Helten, der paa sit Sølvskib rejser ud for at opsøge Himlens Rand, Finnerne synger om Väinemøinens, Ilmarinens og Lemminkainens Sørejse efter den undergørende Sampo. Fuldt op med Heltesagn om Søfarter havde Irerne: Mael Duin rejste ud over Havet for at hævne sin Faders Død, dreves af Storm til de store Myrers Ø, de store Fugles Ø, de sorte Grædendes Ø, til Krystalhavet m. m., — i kristeligt Overtræk genfindes disse Søfarersagn i Legender som den hellige Brandanus' Rejser[1]. Af samme Art var Islændernes Saga om Erik den røde og hans Fællers Rejser nordpaa, de æventyrlige Lande, som de kommer til, det sælsomme Trylleri, de møder, »Skrællingernes« Overfald paa dem osv., eller store Partier af Ørvarodds — Odd den vidførles — Saga.

Og videre endnu gaar Heltens Tragten, ud over Livets Grænse, ned i de Dødes Rige. Han gaar for-

masteligt ind i Gravhøjen ved Nattetid, vrister Sværdet ud af Højboens Haand, kæmper med ham og bringer hans Vaaben op til Oververdenen. Fantastisk uhyggelig er den unge Heltemø Hervørs Midnatsbesøg ved hendes Fader Angantyrs Gravhøj. Hyrden, der har vist hende Vej, flyr angst, Luer spiller om Højen, men hun maner med sit stærke Kvad alle Arngrimsønnerne op af Dvalen, luende aabner Højen sig, og den døde Angantyr taler ud til sin Datter. Længe vil han forholde hende det Sværd, hun kræver, men tilsidst kaster han det ud til hende, advarende mod alt det Fordærv, det vil bringe over hendes Slægt. Og ligesom Hermod blandt Guder naa'r af Mennesker den danske Kong Hadding og Kong Gorm tillige med Torkel Adelfar til de Dødes Land. Af en sælsom Kvinde bliver Kong Hadding ledet over underjordiske Enge, henover en Elv, som hvirvler Vaaben med i sit Løb, forbi kæmpende Krigerskarer osv.; de to andre Helte sejler med deres Mænd nordpaa forbi Helgeland op til Gudmunds og Geirrøds Dødsriger, de vogter sig for at tale til Beboerne eller nyde af deres Mad — at tale eller spise med døde er ikke tilraadeligt for levende —; de kommer forbi frygtelige Straffesteder, gennem rige Guldkamre, men kun 20 Mænd kommer uskadte fra den dristige Fart. Heltens Færd til de dødes Rige ligger ogsaa — synes det — bag Sagnene om Besøg i Graalborgen med dens dvalebundne Beboere eller bag nordiske Sagn om Svipdag (jfr. Sveidal), der drager til Borgen, hvor Menglad ligger og venter paa ham[2]. I Grækenland hører Besøget i Underverdenen til Heltens almindelige Repertoire; Odysseus faar ialfald et Indblik i Hades' Rige, Orpheus trænger

der ned for at hente sin Eurydike op igen til Livet, Theseus begiver sig med en Fælle ned for at hente Persephone, men fastholdes selv dernede; endelig Herakles trænger gennem en peloponnesisk Klippehule ned til Hades, forfærder Skyggerne, befrier Theseus, fratvinger Pluto Kerberoshunden og fører den op med til Dagen.

Her er det selve Guderne, Helten i sin Ubændighed giver sig i Kast med. Heltens Kamp med Guderne, det er det yderste, Fantasien kan naa til. De gamle Galler skød — fortæller en klassisk Forfatter i ubændig, overmodig Krigslyst op imod Solen med deres Pile, og i mange Folks Sagn fortælles om enkelte Dødeliges oprørske Titanisme. Naar 1ste Mosebog fortæller om, hvordan Jakob om Natten brydes med en Gud, og Guden tilsidst for at slippe fri maa velsigne ham, da ligger uden Tvivl her bagved et gammelt Heltesagn om en Fortidsjætte, der har overvundet en Nattens Gud. I Grækenland kæmper Titanerne mod Guderne, Aloiderne taarner Pelion paa Ossa for at naa Olymp, og fanger selve Krigsguden i et Kobberkar, Ixion vil favne Here, og talrige Dødelige: Faeton og Tamyris, Eurytos og Agamemnon forsøger at kappes med Guderne. I Iliaden maaler Diomedes sig kækt i Slaget med selve Krigsguden. Men som oftest straffes de Dødeliges frække Formastelighed paa det haardeste. — Som en anden Faeton lader en persisk Konge hos Firdusi sig af onde Raadgivere forlokke til at vove en Luftfart paa en med en Ørn forspændt Vogn for at se Solen og dens Bane, men han falder ned, straffet for sit Overmod.

Men ialtfald mod én Magt, som svæver over Guderne og hele Verden, kæmper Helten forgæves — det er mod Skæbnen. Vi har set, hvorledes Skæbnetroen gennemtrænger alle primitive Menneskers Livssyn og udgør selve Atmosfæren, hvori de bevæger sig, Særlig udvikler krigersk Liv, ligesom f. Eks. Sømandsliv, en egen Art Fatalisme, der sætter sit Præg paa al Heltedigtning. Kampens Vovespil, der saa ofte sparer den dumdristige, fælder den forsigtige og spotter al menneskelig Forsynlighed og Beregning, synes Krigeren uforklarligt uden overnaturlige Magters Indgriben. Midt i Kampen faar Patroklos pludselig, han véd ikke hvorfra, sin Hjælm slaaet af Hovedet, det maa, have været en af de fjendtlige Guder, der usynlig har gjort det; eller Peleiden er lige ved at faa sit Bryst gennemboret af Hektors Spyd, men det glider af, — Athene maa have staaet afværgende og beskyttende ved sin Yndlings Side; eller Hektor følte sig sikker overfor Achilleus, da han saa' sin Broder Deiphobos staa ved sin Side, nu opdager han med ét, at Broderen er forsvundet — det var da et Blændværk af fjendtlige Guder for at lokke ham i Faren. Saaledes er Krigens Omskiftelser uafbrudt bestemt ved vilkaarlige, uberegnelige Indgreb ovenfra, og Helten føler, at han med al sin Styrke og alt sit Mod er givet Guders Luner eller sin blinde Skæbne i Vold. En rolig resignert Fatalisme er Krigeren naturlig, som den er Sømanden eller Jægeren naturlig. Alle Krigeres Heltemod bunder i en saadan Fatalisme. »Naar Soldaten har bedt sin Bøn« — siger den franske General Montluc — »skal kan lade staa til: jeg véd, at det er afgjort, hvad Gud vil gøre ved mig, jeg kan ikke undfly, hvis dette Sted skal være min

Grav.« Denne Fatalisme er de tyrkiske Soldaters og alle tapre Krigeres Styrke.

Men tillige affødte Krigslivet Overtro. Livets Usikkerhed og Farefuldhed presser Forventningen overfor Fremtiden op i febril Spænding, og Fantasien spejder efter Muligheder for at kende den Skæbne, som — uden at man kan gøre fra eller til — ligger og venter ude i Fremtiden paa En. Man tager da *frètt* (fritte) og Varsler af enhver Ubetydelighed; Nætterne avler Drømme, som man forsøger at tyde, kloge Folk tiltror sig Fremsynethed og Spaadomsevne. Feltherrens Leje besøges af Drømme Natten før Slaget — Agamemnons og Karl den stores f. Eks. —, Penelope drømmer om Ørnen, der kommer og knækker Halsen paa alle Husets Gæs, Helgas Fader i Gunlaugs Saga drømmer om Svanen paa Tagryggen og de vilde Fugle, der kæmper om den; Gudrun i Edda og Gudrun i Laxdøle-Saga, Krimhild og Kongemoderen Uote i Nibelungenlied, alle drømmer de Varselsdrømme — »stærke Drømme«, som det hedder i Folkeviserne. Gamle Koner kan føle rundt paa Heltens Legeme, før han gaar i Kamp, om han skal falde; Spaamænd og Præster tager Varsler før Slaget af Offerdyrenes Indvolde eller Fuglenes Flugt; selv Cid falder under sin Fredløsheds usikre Liv tilbage til hedenske Fuglevarsler. Der tages Varsler af en Nysen, af Næseblod, af en Hests Snublen; tilhøjre er næsten hos alle ariske Folk den lykkelige Side, visse Tal: 3, 7, 9, 12 er heldige; alle Dagens Handlinger er omspundne med et Væv af Overtro. Hos Nordens Vølve og den græske Mantis er Spaadomsevnen og Fremsynetheden udviklet til en ligefrem Videnskab.

Men her træder Helteaanden just frem i sin Modsætning til denne ængstelige Overtro og denne selvopgivende Fatalisme. Helten viser i sin overstrømmende Kraftfølelse Varsler og Drømme og Spaadomme bort. Hektor bryder sig ikke om Fuglenes Flugt til højre og venstre, Ørvarodd vil ikke lade sig spaa og tror ikke paa Vølver, Marsk Stig vil ikke lytte til sin Hustrus advarende Drømme, da han skal drage til Tings. Helten tror maaske nok paa Skæbnen, men han tror paa, at den altid er med ham, at den Kraft, der driver paa inden i ham, er et Kald fra oven, og at han selv er Lykkens Udkaarne. Skæbnetroen forvandler sig saaledes hos ham til en befriende og beskyttende Tro paa sin Lykkestjerne.

Enhver, som føler betydelige Kræfter i sig, bæres af en sikker, rolig Tro paa sit Kald, sin Ret, sin Lykke. »Frygt ikke,« siger han til Baadføreren under en Storm, »du bærer Cæsar og hans Lykke«, eller: »Konger drukner ikke«, som den normanniske Konge af England sagde. Wallenstein havde sin Stjerne, som Napoleon havde sin Austerlitzsol. Undertiden har det ogsaa været Folkenes Fantasi en Glæde at udmale sig Aladdin-Helten, som stedse har Lykken med sig og fortjener det. For Israeliterne var Jakob, paa en Maade ogsaa Josef saadanne Lykkehelte; for Grækerne stod Kyros', siden Aleksanders Skikkelse i denne Glans. Smukt straaler hos Snorre Figurer som Harald Haarfager og Olaf Trygvason i en saadan lys Sejrsglans; deres Modstandere falder til Fode ikke for deres Ret eller Magt, men for deres Lykke. Det nytter ikke at stride mod dem, de har Lykken med sig. »Jeg tror,« siger En,

»at Kong Harald har en hel Favnfuld af Lykke, mens vor Konge ikke har saa meget som en Haandfuld.»

Men oftest har Heltens Tro paa sin Lykke ikke denne religiøse Karakter; det er en stolt Pukken paa sin Styrke, — en Formastelighed, som trækker Straf efter sig. Han erklærer, at han selv skal smedde sig sin Lykke, at Lykken følger den kække, han vil tage den med Vold, »la fortune est femme«, siger han med Franskmanden, »hun vil tages med Vold«. »Hvad snakker I om Skæbnens Luner,» synger Beduinen paa sin Hest. »Jeg véd om intet andet end Held. Alt lykkes for mig. Idag er jeg paa Jagt til Hest, imorgen med Karavanen paa Kamelryg. Snart glæder jeg mig ved muntre Drikkelag, snart ved Elskov og Sang. For mig er Glædens Brønd altid fuld. Er et Telts Indgang mig for lav, sprænger jeg Døren hellere end at bukke mig. Paa Løven brækker jeg Tænderne ud. Fordi jeg véd at gribe Øjeblikket, derfor humper jeg ikke om paa Krykker. Mig kysser Lykkens Djin frivillig, for at jeg ikke skal tage hende med Vold[3].» Helten sætter sit Sværd paa Skæbnens Bryst og siger: »Vig!«

Men Skæbnen viger ikke, og det bliver til slut Heltekraften, der ligger under for Skæbnen. Heltedigtningen bæres af en Bevidsthed — halvt pessimistisk, halvt trøstende for Hverdagsmennesker — om at selv de Største finder deres Grænser, finder en Overmagt over sig, og at just de er mest forfulgte af Vanskæbne, — men tillige om dette, at just Vanskæbnen driver Heltekraften ud i Blomst, og at denne lyser klarest frem i Kampen mod Overmagten og i den tragiske Undergang.

Fra Indtrædelsen i Livet eller tidligere endnu møder Helten sin Vanskæbne. I sin uskyldigste Form er den kun en Taage, som Heltens Sol først efterhaanden kæmper sig frem af, og virker nærmest kun som et Kunstmiddel til at forberede og forhøje Virkningen af Heltens Fremtræden. Helten er i sin Barndom hyppig ringeagtet og Skumpelskud, han er af fattig Byrd eller den yngste af Søskendeflokken. Saaledes de israelitiske Helte: Gideon var af den ringeste Slægt i Manasse og gik som den yngste og arbejdede hjemme i Faderens Vinperse, da han kaldtes til at frelse Israel af Midianiternes Haand. Jephtha var en Skøges Søn. Saul var af sin Fader Kis sendt ud at søge nogle bortløbne Aseninder, da Samuel mødte ham og salvede ham til Konge. David vogtede Smaakvæg og gik de ældre Brødre til Haande, og det vakte Spot og Ringeagt, da han stod frem for at kæmpe mod Goliath. Ringest og yngst sidder Folkevisens Orm Ungersvend ved Kongens Bord, men dog bliver det ham, der melder sig til Kamp mod den vilde Bermer Rise; alle ringeagter ogsaa den unge Svend Trøst, da han — ene af Niels Ebbesens Mænd — bliver tilbage ved Randers Bro, men den »samme Dags Aften tjente han sin Herre bedst«.

Ofte er ogsaa virkelig Helteknøsen langt tilbage i sin Udvikling og giver skellig Grund til Ringeagt i Hjemmet, saaledes som det jo hyppig sker, at en ualmindelig legemlig Udvikling under Opvæksten ledsages af aandelig Stilstand, og at de, i hvem de rigeste Kræfter slumrer, er senest om at udfolde dem. Navnlig i Norden gælder dette. Dèr var det, at Helge Hjørvardson som Dreng længe gik om stum og sløv, indtil Val-

kyrien gav ham Navn og vækkede ham til Heltedaad, eller at Uffe gik om saa taabelig og ligegyldig ved alt, at han under Opvæksten hverken lo eller legede eller talte, lige til han oplod sin Mund og opløftede sin Haand mod Sachserkongens Frækhed. (Den spanske Cids Brodersøn Pero Bermuez tillægges der forresten samme kejtede Sløvhed og samme pludselige Gennembrud). Det var i Norden, at Askefis, Askepusteren, Askeladden blev en Yndlingsfigur for Æventyrene — den yngste i Hjemmet, der som Tosse og Skumpelskud ligger og roder i Asken, men naar det kommer til Stykket, udretter, hvad de ældre ikke har formaaet. Ogsaa den islandske Sagahelt er ofte som Dreng en treven »Kulbider«, der ligger og døser ved Arnen indhyllet i en lodden Skindkappe og hverken tager Del i Arbejde, Leg eller Tale. »Hvad er det for noget, den store Bunke,« spørges der, »er det et Dyr eller Menneske?« Faderen kan ikke faa ham drevet til Arbejde og skænder stadig paa Knægten. Kun naar han har faaet ham gjort rigtig vred, gaar Drengen ud og hjælper til med at bjerge Hø og smider med et Tag et helt Læs op paa Høloftet. Og først da han kommer ud paa egen Haand og Lejligheden til Bedrift melder sig, vaagner han op til Bevidsthed og tager sig sammen. Ringeagtede som Sinker under Opvæksten var ogsaa den angelsachsiske Beovulf og Didriksagaens Ditlev Danske. Den store russiske Bondeknøs Ilja Muromet sad hjemme til sit 30. Aar, da kom der nogle Vandrere til hans Faders Hytte og de gav ham en Drik; da han havde nydt den, vaagnede hans Heltekraft og han drog ud i Verden.

En egentlig tragisk Vanskæbne ligger der derimod i,

naar en uforskyldt Plet fra Fødselen af hviler paa Helten. Helte som Sinfjøtle, Rolf Krake eller — efter nogle Traditioner — Roland er udsprungne af Blodskamsforhold. Oprindelig har dette maaske nogen Gang været betragtet som en Udmærkelse; da Signy, Sinfjøtles Moder, havde indset, at kun en ren og ublandet Vølsung kunde hævne Slægtens Jammer, nærmede hun sig ukendt sin Broder og avlede med ham den fuldblods Vølsung: Sinfjøtle. Men som en uhyggelig Skamplet er dette Udspring aabenbart senere bleven opfattet. — Eller Helten lider under sin uægte Byrd. Den gammelarabiske Helt Imrulkais har en sort Slavinde til Moder og maa ved alskens Bedrifter søge at aftvætte denne Skam. Den indiske Helt Karna, der er opfostret som Søn af en Færgemand, maa, trods al sin Tapperhed, Gang paa Gang — ved Vaabenlege og ved Bejleres Væddekamp om en Prinsesse — lade sig afvise og gaa glip af Prisen. Roland er efter nogle Traditioner Frugten af en Forbindelse mellem en Søster til Karl den store og en simpel Ridder; Kejseren har jaget begge Forældre ud i Landflygtighed, hvor de lever som Kulsviere og opdrager Barnet. Romulus er en Vestalindes Søn, og medens Moderen for sin Forsyndelse dømmes til Døden, bliver Barnet udsat i en Kurv. — Udsættelse er overhovedet den Vanlod, hvormed Skæbnen hyppig møder Heltebarnet ved Indtrædelsen i Livet. Den persiske Kongesøn Sal er født med hvide Hovedhaar; saa snart hans Fader opdager dette, frygter han Folks Spot og lader Barnet udsætte; det opfostres saa oppe paa et Bjerg af Fuglen Simurg. Eller Morfaderen, Rigets Konge, har drømt, at Datterens Barn skal støde ham fra Tro-

nen, han befaler derfor at lade det dræbe, men en Kohyrde faar Barnet og lader det opfostre i Stilhed som sit eget Barn; saaledes gik det med Kyros som Barn. Eller Perseus' Morfader havde en lignende Drøm, medens hans Datter endnu var Jomfru, og lod hende indespærre for at hindre, at hun fik Barn; som en gylden Regn besøger imidlertid Zeus hende, hun føder og bliver med sit Barn sat ud i en Kasse paa Bølgerne — som ogsaa Siegfriedbarnet i Vilhinasaga bliver det.

Ukendt opfostres da et saadant Heltebarn i jævne eller usle Kaar; men uvilkaarlig røber — som Digtningen gerne skildrer det — Barnet i hele sin Adfærd sin fribaarne Natur og Byrd, som Ørneungen kendes mellem de andre Fugleunger paa sit Blik og sine Kløer; og derved bringes Sagens Sammenhæng for en Dag, og Barnet optages af sin fornemme Slægt og indsættes i sin Byrds Rettigheder. Den persiske Kohyrdes foregivne Søn er i Landsbydrengenes Lege altid Konge, han kommanderer myndigt og lader en Dag en fornem Mands Søn, der leger med, piske for en Ulydighed. Drengens Fader klager til Kongen, og Kong Astyages lader Hyrdens Dreng føre frem for sig. Men paa Drengens kække og kloge Svar og hele Udseende og Adfærd mærker han snart, at det ikke er en Trællesøn; der holdes Forhør, alt opklares og den lille Kyros bliver anerkendt og optaget ved Hove. Om Romulus og Remus berettes noget ganske tilsvarende, medens de vokser op som en Hyrdes Drenge. Fransk Heltedigtning har lignende Fortællinger. En Gang holder Karl den store Lejr etsteds i Italien; gavmildt lader han Omegnens Fattige beværte. Blandt disse vækker en lille, smuk

lille Dreng Opmærksomhed; som Anfører for en Flok Kammerater gaar han dristig om i Lejren, tager graadig for sig af Retterne og henrykker Krigsmændene ved sin Kraft og Kvikhed; Karls gamle Raadgiver siger, at det utvivlsomt er et Barn af Race, saadanne Løve- eller Falkeøjne som han har. Kongen lader saa Folk følge efter Drengen, da han gaar hjem, og ude i en nærliggende Skov finder de Kongens forviste Søster, levende ukendt og i Nød, Drengen er hendes Søn Roland. Karls gamle Vrede blusser op, han vil slaa sin Søster, men den lille Gut farer til i vildt Raseri, tvinger Onklens Haand tilbage og knuger den, saa Blodet springer ud af Neglene. Indtaget i den Lilles Mod og Djærvhed lader Karl nu sin Vrede fare, Søsteren tages til Naade, og Roland kommer til Hove. — I andre franske Digte benyttes det pikante Motiv, at en Baronsøn opdrages hos Borgerfolk. Borgerkonen søger at indprente ham Afsky for Vaaben — »de er Skyld i, at de høje Herrer saa tidlig kommer til at ligge med stive, strakte Lemmer og at deres Sjæle farer til Helvede uden Sakramente« —; Plejefaderen sender ham til Marked med Penge for at handle. Men Baronsønnen viser, hvad Blod der er i ham; Pengene ødsler han bort til Gilder og Gaver, og Slagsmaal og Spektakler laver han straks, hvor han kommer hen. — Nydelig er ogsaa den græske Historie om, hvordan Achilleus som Dreng af sin Fader bliver gemt bort i Kvindeklæder mellem en Prinsesses Tærner for at hindre, at han kommer med paa Ilionstoget; men Odysseus, der aner, hvor Drengen befinder sig, melder sig som Bissekræmmer hos Prinsessen og spreder alt sit Kram ud paa Gulvet; alle de unge Piger griber

efter Smykkerne, men der findes ogsaa nogle Vaaben mellem dem, og den forklædte Helteknøs røber sig ved uvilkaarlig straks at gribe efter disse.

Videre i Livet forfølges Helten af sin onde Skæbne. Hans Fader er død, og Moderen efterstræbes af Landets Konge, eller hun elsker maaske selv denne, og de har i Fællig ombragt Faderen; i begge Fald søger Kongen at skaffe den besværlige Søn af Vejen ved at sende ham ud paa farefulde Foretagender. Saaledes attraas Perseus' Moder af Kong Polydektes, og han sender derfor Helten ud efter Medusas Hoved. Den engelske Jarlesøn af Hamtoun stræbes efter Livet af sin Moder og den tyske Kejser, der i skøn Forening har dræbt den gamle Jarl, for at kunne ægte hinanden (fransk og engelsk Heltedigt). Sakses Amlet bliver af sin Moder og Stedfader sendt til den engelske Konge med Uriasbrev om at volde hans Undergang. I et gammel-arabisk Digt gaar det ligesaa med Helten Abu Kabir som ung.

Eller Helten bagvaskes for Herskeren, og denne sender ham ud paa vovelige Ekspeditioner; Bellerophon har som en anden Josef afvist Dronningens Tilnærmelser, hun anklager ham, og Kongen sender Helten til sin Svigerfader, der overdrager ham det ene halsbrækkende Hverv efter det andet for at skaffe ham af Dage.

At maatte tjene en despotisk, uværdig, utaknemlig Hersker er en almindelig Vanlod for Helten. Herakles bliver som en Frillesøn af Zeus forfulgt af Hera; ved hendes Rænker sættes han i Tjenesteforhold til den usle Kong Eurysteus, der er bange for Helten og sender ham ud — snart mod Vildsvin og Slanger, snart til Verdens Ende efter de he-

speriske Æbler eller ned i Tartaros efter Kerberoshunden. Og saa godt som alle Folkenes Hovedhelte staar i et lignende Tjenesteforhold til en tyrannisk og uværdig Hersker: den indiske Karna er bunden i den falske Duryodhanas Tjeneste, den russiske Ilja maa tjene den utaknemlige Konge Vladimir, den spanske Cid den uværdige Kong Alonso. I samme Stilling staar Rustem overfor den unge Shah, Vilhelm af Orange overfor Kong Ludvig, tildels Achilleus overfor Agamemnon og Siegfried overfor Kong Gunther.

Forvisningen er en Vanlod, som træffer de fleste Helte: fra de indiske Pandusønner til David, fra Cid til de nordiske Sagahelte. Det tyske Navn for Helt: »Recke« betyder oprindeligt: Landflygtig. Og just det at kastes ud paa egen Haand og paa egne Ben i det fremmede, just det tvinger først rigtig Heltekraften frem i Arjuna som i Fritjof, i Egil Skallegrimsøn som i Didrik af Bern og tumler dem om i æventyrlig Heltefærd, — netop som det senere har været Landflygtigheden, der gjorde en Dante eller en Byron eller en Ibsen til det, de blev.

Især er det dog Heltens Ulykke, at Misundelsen nødvendig vokser frem i hans Spor, og frygter den hans Styrke, véd den at spinde Forræderi og Rænker om ham. David vækker Sauls Misundelse, det er Sangen om de tusind og de titusind, der gør Kongen syg, og en Dag kaster han sit Spyd efter Knøsen, der maa flygte ud i Bjergene, — men ogsaa her forfølger Kongen ham overalt med sin Hær. De indiske Pandusønner fordunkler ved Hoffet saa helt de egentlige Tronarvinger, at disse optændes af Skinsyge og faar den gamle Konges

Øren tudede fulde med Bagvaskelser, saa at Pandusønnerne forvises fra Hoffet. Roland vækker sin Stiffader Ganelons Misundelse, og denne sammensværger sig med Saracenerne om at fælde Helten i et forrædersk Baghold. Ogsaa Siegfrieds Fald skyldes Misundelse og Forræderi: Brynhild nages af Skinsyge over, at Krimhilds Mand er større Helt end hendes egen, og faar Hagen, der ogsaa selv synes at være misundelig paa Siegfried, til at myrde ham. Perserhelten Rustem omkommer som gammel ved en misundelig Halvbroders Efterstræbelser; han fanger Helten i en Løvegrav, da han ikke aabent tør binde an med ham. Heltens aabne Ærlighed forlener ham overhovedet med et vist klædeligt Enfold, og derved prisgives han let til Forræderiet. Ligesom Thor holdes for Nar og beskæmmes i Jotunheim ved Blændværkskunster (»en ung Pige kunde kysse ham for hans mandige Naivitet«), saaledes lader Helten sig ogsaa ofte af Forrædere aflokke Hemmeligheden om, hvordan han ene kan dræbes (Samson, tildels Kong Froger hos Sakse, Siegfried, Bhishma) eller laaner endog det Sværd ud, som alene kan fælde ham (»Sivard og Brynild«).

Men Helten er ofte paa en dybere Maade selv Skyld i sin Vanskæbne. I selve Heltenaturen ligger selvmorderiske Kræfter, og hans stærke Begær efter Livets Goder bliver til dæmoniske Røster, der lokker ham i Fordærv.

Hans Vaaben er farlige Fristere; Jærnet, som er Heltelivets Genius, er ogsaa dets Dæmon. Da Staalet skulde laves ved Hærdning af Jærn, tog den finske Smed det først i Ed, at det ikke vilde skade Mennesker; men Staalet glemte snart sin Ed. Den blanke skarpe Klinge

glinser som en Slange, gløder som en Ild i Haanden, tørster efter Blod at drikke. En af de islandske Sagamænd kunde ved en Lejlighed ikke lade være med at dræbe en Mand, blot fordi »han stod saa godt til Hug«; saaledes begyndte ogsaa en nyzelandsk Høvding Krig, »for at ikke et Fad Krudt, som han havde, skulde blive liggende aldeles til ingen Nytte«[4]. Kun sjælden viser Helten Fristeren fra sig med en saadan Selvbeherskelse som Fritjof, hvor han sidder i Skoven hos den sovende Kong Ring og trækker sit Sværd ud af Skeden og kaster det langt bort; eller som hin Australier, der var i Tjeneste hos en Europæer og en Dag i Skoven gik væbnet bagefter ham — men med ét bad om Lov til at gaa forrest: »Jeg faar altfor stor Lyst ellers til at dræbe dig«[5]. Ved mangt et Sværd hviler der desuden en Forbandelse; den Dværg, Helten har aftvunget det, kvad, idet han gik ind i sin Høj, Galder over det, eller den Højbo, af hvis Haand han vristede det, har lagt Forbandelse over Gravranet. Tyrfing, det berømte Sværd, der bl. a. var i Angartyrs og hans Datter Hervørs Besiddelse, skulde blive en Mands Bane, hver Gang det blev draget, og tre store Niddingsværker skulde der udføres med det. Den, der maner Drabsaanderne frem i et Sværd, kan ikke saa let besværge dem igen. Folkevisens Hr. Peder har bedt sin »brune Brand« hjælpe ham til Hævn over sin Faders Bane, og Sværdet har ogsaa tilsagt ham Bistand og fælder baade Kongen og alle hans Sønner for ham. Men, da Hr. Peder vil, at Sværdet skal stille sig, har det faaet Blod paa Tand: »nu lyster mig efter dit eget Blod«; kun ved at nævne Sværdet ved Navn, lykkes

det ham — i Kraft af Navnnævnelsens mystiske Kraft — at faa det stillet til Ro.

Ogsaa i Guldet, Jordens Rødmalm, bor en Fristerdæmon. Umætteligt er Heltens Begær efter Guld, og Stolthed, Hæder, Tro og Love smelter mangen Gang som Voks for ham, naar Øjnene ser det glimrende Metal. Morsomt skildres hos Snorre, hvordan den engelske Konges Sendebud overtaler Bjørn Stallare til at bryde Troskabseden mod Kong Olaf; de helder tavst Mønterne ud for ham, og to dyre Guldringe følger med paa Købet, — og de mærker, at hans Hu svarlig bevæges; han lader sig da ogsaa købe til, hvad han siden dybt kommer til at angre. Hos Sakse er Stærkodder det store afskrækkende Eksempel paa Guldets fordærvelige Magt: for 120 Mark i Guld lader han sig underkøbe til at dræbe sin Herre i Badet, — en Niddingsdaad, der tyngede paa Helten, saa gammel han blev, og blev siddende som en Skamplet paa hans Minde. Saracenernes Guld var det ogsaa, som i det oprindelige Rolandssagn alene lokkede Ganelon til sit Forræderi, og at Helte sælger deres Ære for Bestikkelse er noget, som Folkenes Heltedigtning har mange Eksempler paa, omend Middelalderens Krøniker har flere.

Kærligheden til Guldet, som ikke mispryder Helten, naar han kun flot og gavmildt strør det om sig, forvandler sig dernæst ofte til vanærende Gerrighed. Baade Islændingen Skallegrim og hans Søn Egil rider i deres Alderdom ud og sænker deres sammenpugede Penge ned i Moser og Klipperevner; andre tager dem med i Gravhøjen, for at ingen skal nyde dem efter deres Død, og da Jomsvikingen Bue i Slaget ved Hjør-

ungavaag har faaet sine Hænder hugne af, hænger han sine Pengeskrin om Armstumperne og springer i Søen med dem. Der gik senere det Sagn, at han var bleven til en Orm, der rugede paa sin Guldskat. Saadanne Drager og Lindorme ruger mange Steder paa Guldskatte, enten de nu er forvandlede gamle Pengepugere eller de betyder Bjergaanderne, som bevogter Metallerne. Der ligger ofte Forbandelse over deres Skat. Saaledes over den Drages, som Beovulf i sin Alderdom kæmper med. En eller anden sidste Ætling af en gammel Slægt har — fortæller Digtet — paa sine gamle Dage bragt sin Slægtsarv ud i Klippehulen, for sidste Gang glædet sig ved den guldsmykkede Hjælm, Sværdet, Guldbægeret, som ingen af Slægten mere skulde bruge, og med et Suk har han givet det alt tilbage til Jorden, udtalende Forbandelse over hver, der voldelig satte sig i Besiddelse af det. Efter hans Død har en vild Drage bemægtiget sig Skatten og vogtet den gennem tre hundrede Aar, men en Dag stjæler en Mand et Guldbæger af Skatten, og fra da af raser Udyrets Hævn over Landet. Saa er det, Beovulf begiver sig ud mod den; ingen af hans Mænd uden en tør følge ham. Det lykkes ham at dræbe Dragen, men han bliver selv bidt af dens Gifttand; Forbandelsen over Guldet virker saaledes paa begge. Døende beder han Svenden bære alle Dragens Skatte ud af Hulen, »at mit Øje endnu kan mættes ved Skattens Funklen, og jeg kan dø roligere, naar jeg har skuet Glansen«, og sejrsstolt ligger den gamle Helt og betragter Karrene og Armbaandene. — Endnu mere tragisk virker Niflungeskatten til at drage Slægt efter Slægt i Fordærv. Det er Dværgen Andvare, der har

lagt Forbandelse over Guldet, da Loke aftvang ham det for dermed at give Hreidmar Bod for Otrs Drab. Skatten bliver først Skyld i Hreidmars Død; Sønnerne tager ham af Dage for at faa Guldet. Saa sætter det Tvist mellem disse, Fafner tager hele Skatten og lægger sig ud paa Gnitahede og ruger i en Lindorms Skikkelse over den. Men Regin pønser paa Hævn og sender Sigurd ud at dræbe Fafner; døende spaar denne Helten Fordærv af Skatten. I Virkeligheden lurer Regin paa at dræbe ham for ene at besidde Guldet. Men advaret af Fuglerøster kommer Sigurd ham i Forkøbet og dræber ham. Saa bliver Begærlighed efter Skatten en medvirkende Grund til, at Sigurd dræbes af Gunnar og hans Brødre, og det er tildels igen for at vinde Guldet fra disse, at Atle indbyder dem til sig og forrædersk myrder dem; de gaar imidlertid i Døden uden at røbe Skattens Opholdssted; Atle lokkes siden i Fordærv ved sin Søgen efter den. Efter den tyske Version er det i Rhinen, den er nedsænket, og det Guld, Floden afsætter, er Smuler af Skatten.

En Dæmon for Helten er videre Kvinden, den anden Genstand for hans Begær. Hun opfattes af Heltedigtningen som et lavere Væsen, behersket af Attraa og Drift og af en vis snu Listighed. Hvor mange Heltes Fald har ikke Kvinder voldt? Samsons Dalila sælger for Penge sin Elsker til Filistrene. Herakles omkommer ved Deïaneiras Dumhed og Skinsyge. For Helenas Skyld ofres de tapreste Achæer og Troer under en tiaarig Kamp. I Gudrundigtet er Hilde bleven en forsonende »Fredsvæverske«, men i Sagnets oprindelige Form er hun som Helena en Slags Krigdis; i det blodige Slag, der kæmpedes

om hende mellem hendes Bortførere og hendes Slægtninge, vækker hun hver Nat de faldne op til Live, for at Kampen evig kan fortfare. I Nordens Heltedigtning er det stedse Kvinderne, som ved deres smaalige Skinsyge og brændende Ambition sætter de tungere, hæderligere Mænd op mod hinanden — Brynhild og Gudrun, der sætter Vennerne Sigurd og Gunnar, Halgerde og Bergthora, der sætter Gunnar og Njal op mod hinanden og volder Heltenes tragiske Undergang.

De vildeste Dæmoner er dog de, der huser i Heltens eget Bryst, selve hans Helteegenskaber, der i deres Overmaal, deres: Udover de menneskelige Grænser, vender sig mod ham. »Det er godt« — siger Sophokles — »naar den Dødelige ikke vil udover det, der sømmer sig for Mennesker«. Hvordan Heltenaturens »Over Evne« fører til Undergang, den altfor store Ærgerrighed, Vovelyst, Selvfølelse: Overmodet i alle Former, det er et Hovedæmne for al Heltedigtning.

Vovelysten i sin reneste Form viser sig f. Eks. i Spillelidenskaben, som til alle Tider har været Krigeres Passion og Krigeres Fordærv, — fra Beduinerne, der anser et vist Lykkespil med Pile som den eneste værdige Beskæftigelse for en Mand i Fredstid, til de gamle Germaner, om hvilke Tacitus fortæller, at de i Spilleraseri satte deres Person og Frihed ind som Indsats, og til Napoleons Generaler eller Nutidens Officerer. Heltedigtningen skildrer ofte, hvordan Helten drages i Fordærv af sin Spillelyst. Den ædle Pandukonge lokkes af den listige, misundelige Kurukonge til Tærningespil med en dreven Falskspiller, og i stigende Spilleraseri sætter Pandukongen mer og mer ind som Indsats:

Riget, Brødrene, sin egen Frihed — og taber stadig. »Sæt nu ogsaa din Hustru ind,« raader den onde Modspiller, »at du med hende ogsaa kan vinde dig selv tilbage.« De omstaaende forfærdes, Brødrene staar badede i Sved, holder sig om Hovedet og sukker dybt, men under aandeløs Spænding sætter den Ubesindige ogsaa den skønne Draupadi paa Spil — og taber. Først da hun nu under de Ondes Haanlatter trækkes ud ved Haaret som en Trælkvinde, vaagner den Ulykkelige til Besindelse, og Jammeren er for lange Aar brudt ind over ham og hans Slægt. Saaledes spiller ligeledes Kong Nal en Nat hele sit Rige bort; da man ogsaa vil, han skal spille sin Hustru Damajanti bort, kommer han imidlertid til sig selv; men næste Dag maa de begge drage i Landflygtighed ud i Urskoven. Spillelidenskaben volder ligeledes forskellige Katastrofer i fransk Heltedigtning. Snart spiller Karl den store flot Skak om sit Rige, medens Modparten — en Vasal — maa sætte sit Hoved ind; Karl taber, men den loyale Garin de Montglane fordrer ikke Riget, kræver blot Tilladelse til at gaa ud og kæmpe med Saracenerne. Men andre Gange bliver Skakspillet Udgangspunkt for lange Fjendskaber; den forvænte Prins slaar, naar han taber, i Raseri Modparten, en Vasal, til Blods eller ihjæl, og Modparten eller hans Slægtninge hævner sig paa Stedet; lange Fejder mellem Kongen og Ogier le danois eller mellem Kongen og Aimons fire Sønner bliver Følgen. Ikke mindre benytter Nordens Heltedigtning Spillelidenskaben som Motiv: I Edda er det Gaadekampe, man forvovent sætter Livet eller en Kvinde ind paa som Indsats (Vaftrudnesmaal. Alvismaal). I Folkevisen spiller

Prinsessen sig selv bort i Tærningespil til en Gangerpilt; hun søger at løskøbe sig ved silkesyede Skjorter eller Slot og Fæste, dog, han staar paa sin Ret — men afslører sig saa ogsaa som »den bedste Kongesøn, i Verden leve maa«. I en bulgarsk Vise vædder en Bulgar og en Morian om, hvem der kan drikke den anden under Bordet; Bulgaren sætter sin Hustru som Gevinst og taber hende til Hedningen.

Overmodet er det, der drager de store persiske Shaher i Fordærv. Just naar Lykken trives bedst i Iran og Herskerens Hoved er bleven omtaaget af Overmod, kommer en ond »Diw« og tilhvisker ham et skæbnesvangert Raad, snart om at drage ud og erobre Tryllelandet Mazenderan, snart om at drage op i Luften og underlægge sig Himlens Rige. Og trods de gamle Raadgiveres Advarsler lader den Overmodige sig lokke, hvoraf der følger megen Fordærv.

Ogsaa for Grækerne var en persisk Konge det store Eksempel paa Overmodet, der rammes af Nemesis: Xerxes, der vil lægge Baand paa Hellespont og lider det forsmædelige Nederlag overfor Hellenerne. Hele Grækernes egen heroiske Sagnverden er gennemtrængt af Overmodets (ὕβρις) og Nemesis' tragiske Motiv[6]. I Iliaden er det først Agamemnon, der ved sit voldelige Overgreb mod Achilleus viser Hybris, og han maa ogsaa haardt bøde derfor; men da han saa angrer og bøjer sig og byder Helten fuld Oprejsning, er det Achilleus, der ved at fremture i sin Uforsonlighed, gør sig skyldig i Hybris, og snart maa han ved Patroklos' Lig begræde sit Overmod. Navnlig Achilleus er med dyb menneskelig Sandhed skildret som Helten, der egenkærlig ofrer

alt paa sin ubændige Selviskheds Alter. Hans Fader havde allerede ved Afrejsen hjemmefra bedt ham styre sit hidsige Hjerte, men Galden svulmer op i ham, hver Gang han tænker paa den Krænkelse, han har lidt, og i skrankesløs Selvsyge ønsker han blot, at alle Achæer og Troer maatte opsluge hverandre, saa at ene han selv og Patroklos blev tilbage for at ødelægge Ilion. — Men hele Underverdenen var jo befolket med Heroer, der straffedes for Overmod — Tityos og Iksion, der i vildt Begær havde forgrebet sig paa Gudinder, Tantalos og Sisyfos, som havde misbrugt Gudernes Fortrolighed eller sat sig op imod deres Magt; allerede i Urtiden havde Titanernes og Giganternes Slægter bødet haardt for deres overmodige Oprør mod Olympierne. Om Overmod og Nemesis handler Sagnet om de Syv mod Theben, og det samme gør hele den græske Tragediedigtning.

I Form af dumdristig Udæskelse af Faren er Overmodet ogsaa tragisk Grundmotiv i baade fransk og tysk Heltedigtning. Desmesure kalder »Chansons de geste« det. Den unge Vivien viste »desmesure«, da han ved Modtagelsen af Ridderslaget lovede aldrig at vige et Skridt for Saracenerne, og da han siden i sin fanatiske Grumhed sendte Saracenernes lemlæstede Halvlig ladningevis til deres Land; da Hævnen frygtelig kom over ham og hans Skare, afslog han at sende Bud om Hjælp og gav i Stedet Størsteparten af sine Mænd Lov til at drage bort fra Kampen. (Den frivillige Decimering af Hæren før Slaget, — for at vinde større Hæder og for kun at beholde den mest udvalgte Portion tilbage, — forekommer ellers baade i Gideonssagnet, i Niels Ebbesenvisen og til dels i Rolf Krakes Saga). Det

store Forbillede for Viviens desmesure er Roland ved Roncevaux. Hans uforsonlige Krigervildhed har længe samlet Saracenernes Had om hans Hoved; hans overmodigt kommanderende Væsen har forbitret baade hans Stedfader og mange andre Helte mod ham. Nu da han faar sig overdraget at føre Bagtroppen under Hærens Tilbagetog, afslaar han alle de Mænd, som Karl den store vil give ham med, og da hans Skare i Pyrenæerpasserne føler sig omringet af Fjenderne, hilser han med Glæde Udsigten til Slag. »Jeg forsikrer jer,« siger han, »at alle Saracenerne allerede er dødsdømte, vi skal nok faa Bugt med dem.» Frelsen bærer han om Halsen i sit Horn, der kan kalde hele Karls Hovedhær tilbage til Hjælp; men han vil ikke benytte det. Tre Gange trænger Olivier ind paa ham, at han skal blæse i det, men tre Gange nægter Roland at gøre det; paa alle Indvendinger om det taabelige i dette Egensind svarer han blot, at han ikke vil »perdre son los« derved; han har jo forsikret Karl, at han ikke behøvede flere Folk for at dække Bagtroppen, og vil ikke staa til Skamme. Med sin Skare knæler han ned for Bisp Turpin og modtager Syndernes Forladelse, og saa gaar de rolig i Døden.

Det samme »Übermuot« lægger ogsaa noget selvforskyldt ind over Burgundernes Undergang ved Kong Etzels Hof. Ad alskens Veje er Kongerne blevne advarede mod at følge Søsteren og hendes Gemals Indbydelse. Hagen véd, at Krimhild er »lancraeche« (uforsonlig) og fraraader stærkt; Kongernes Moder beretter om sine varslende Drømme (i den nordiske Version, hvor det ikke er Søsteren, men alene hendes Mand,

som har ondt i Sinde, sender hun Brødrene advarende Breve og Tegn); men Kongerne spotter baade Hagens Fejghed og Moderens Overtro. Ogsaa under Vejs naaer advarende Røster Burgunderne, og Modtagelsen ved Etzels Hof varsler straks tydelig ondt. Men de Kække viger ikke, udæsker kun Faren; de mærker Krimhilds Rænker og vilde ved at klage til Kong Etzel, som selv er udenfor Svigen, kunne have afvendt den truende Ulykke, men paa Grund af deres »starken übermuot« undlader de det. Istedenfor kan Hagen selv, som nu er fattet paa alt, ikke lade være med at tirre Krimhild ved at lægge hendes dræbte forrige Husbonds Sværd over sine Knæ og han vedgaar aabent, at han er Drabsmanden; siden krænker og saarer han under Gildet ogsaa Kong Etzel ved at spotte over den unge Kongesøns Legemssvaghed. Og saaledes trækker de sig selv ned i Undergangen.

Der er Skyld paa Heltenes Side, men selve den Skyld, hvormed de kalder Uvejret ned over sig, er paadraget dem af deres onde Skæbne. Overmodet er Udtryk for den Forblændelse, Grækernes ἀτη, hvormed Skæbnen slaar den, som den vil tilintetgøre. Saa hjælper hverken Menneskers eller Drømmes Advarsler ham; de soleklareste Drømme bortforklares eller afvises — som Hagbard eller Marsk Stig i Folkeviserne afviser Varselsdrømmene. Aldeles som ved Burgundernes Tog ind i Huneland gaar det ved de syvs Tog mod Theben: allehaande Uheldsvarsler ledsager Toget, og en fremsynet blandt Deltagerne véd alt, der skal ske, og har forkyndt det for de andre, men de bringes alligevel i Ulykke af deres Skæbne.

Om Skæbnens spottende Leg med menneskelig Forsynlighed bliver Digtningen overhovedet ikke træt af at fortælle[7]. Alle Forsigtighedsregler synes iagttagne for at værne mod Skæbnen, — men intet menneskeligt er uden Lyde, og Skæbnen véd at ramme just paa det svage Punkt. Achilleus er af sin Moder dyppet i Styks' usaarbargørende Vande, den persiske Isfendiar har en uigennemtrængelig Hud, og Siegfried er ved at bade sig i Dragens Blod blevet usaarbar, — kun midt mellem Skuldrene har Siegfried og paa Hælen Achilleus en Plet, der ikke er bleven badet, og Isfendiar kan dræbes med et bestemt Vaaben, naar det rammer ham i Øjnene; og saaledes finder Skæbnen alligevel en Vej til at naa dem. Eller: Frigg har taget hele Naturen i Ed om ikke at skade Balder, kun en uselig Plante paa en lille Ø forglemte hun at medtage; Byen Sardes' Forsvarere har befæstet Staden uindtageligt til alle Sider og endda styrket Befæstningen ved Trolddom; kun ét Punkt, der af Naturen syntes uangribeligt, har de forsømt. Saaledes bliver alligevel Sardes erobret og Balder fældet. Skal Jomfruen drukne, naar hun rider over Blide Bro, hjælper ikke al hendes Brudgoms Forsigtighed; der mangler et Søm i en af Hestens 4 Sko, og det er nok til, at Hesten skrider ud med hende (»Harpens Kraft«.) Eller hvad hjalp det Eriks og Rollers Moder, at hun gød Visdomssaften i den Side af Vællingen, som hendes Yndlingssøn Roller skulde søbe af; medens Brødrene sidder og langer til Fadet, drejer Erik, som er Skæbnens Yndling og aner Uraad, dette om, saa det bliver ham, der nyder Moderens Bryg. Et ubetænksomt Løfte — hvor ondskabsfuldt forstaar ikke

Skæbnen at give det et helt andet Indhold end der var tænkt? Jephtha, der lover at ofre Gud det første, der efter Sejren kommer ham imøde, Geirhild, der lover Odin, hvad der er mellem hende og Bryggerkarret, Germand Gladensvends Moder, der i Modvind lover Havjætten, hvad hun bær under Bæltet, og saa mange andre, — hvor grumt bliver de ikke tagne paa Ordet? Et Foretagende er lige ved at lykkes, men just da man skal sætte Kronen paa Værket, tilintetgøres alt. Thor har faaet en Flintesten slaaet ind i Panden, en Troldkvinde galder over den, til den gaar løs. Da Thor mærker det, bliver han saa taknemlig, at han fortæller Troldkvinden, at hun paa Timen skal gense sin længe savnede Mand. Men derover bliver hun saa glad, at hun glemmer det sidste Galder, og Thor maa beholde Stenen i Panden. Eller: Odysseus har faaet alle de kontrære Vinde lukket i en Sæk, og medens Skibet for blid Medbør allerede glider lige mod Itakas Kyst, lægger den vidtomtumlede sig hen at sove, — men saa kigger hans Folk nysgerrigt efter, hvad der er i Sækken, og løser op for alle Vindene. — Selv naar man har faaet at vide, hvad for en Skæbne der truer én, og gør alt, hvad man kan for at krydse Skæbnens Vilje, saa lykkes det kun netop at hidføre den ved det, der skulde afværge den. Vølven har spaaet Ørvarodd, at Hesten Fakse skal blive hans Bane; han styrter den straks i en Grav, kaster Sten over den og rejser en Gravhøj, drager saa selv bort til fremmede Lande . . . Alligevel, da han som gammel besøger sit Fædreland, snubler han over et Ben, der stikker op af Jorden, — og Skæbnen har faaet Ret.

Gudernes Nid, Skæbnens Ondskab, forfølger de store her paa Jord, — det er Sagnets pessimistiske Livsanskuelse. Det er Guderne, der af Frygt for, at Heltene skulde naa op i Højde med dem selv, har udryddet Heroernes Slægt[8]. Striden mellem Achilleus og Agamemnon har de fremkaldt for at rydde op mellem Heltene, og Achilleus' Lanse har de skænket de dødelige, udtrykkelig for at den skulde »volde Heltes Fordærv«. Herakles slog de med Vanvid, saa han dræbte sine Børn, ogsaa Bellerophon bragte de i Fordærv gennem Vanviddets Gave. Odysseus forfulgtes gennem et langt Liv af Gudernes Ugunst, selv da han var naaet hjem, forfulgte Skæbnen ham i hans Alderdom. Hvad er i de store tragiske Fyrsteslægters — Labdakidernes og Pelopidernes — Historie den Skyld, de selv har, mod den grumme Vanskæbne, som tvinger dem i Undergang?

De gammelarabiske Heltesagn bæres af samme pessimistiske Livssyn. De er og kaldes Ulykkens Sønner — disse Ørkenens Fribyttere, som Sagnene forherliger[9]: Tarafa, af hvis sorte Tunge man allerede i hans Barndom kunde spaa, at han vilde blive »Ulykkens Søn«, eller Imrulkais, der som Barn forstødes af sin Fader og gennem hele sit omtumlede Liv næsten bestandig følges af Ulykke. De islandske Sagaer har samme Slags »ugæfamaður«. Gisle Sursøn opbyder den opfindsomste List og Snarraadighed mod sine Forfølgere. »Aldrig« — siges det — »har der været nogen mere durkdreven og snarraadig Mand end Gisle, men han havde ikke Lykken med sig«. Og endnu mere er Grette den store »Ulykkens Søn«. Han har alle udmærkede Legemets og Sjælens Egenskaber, men allerede som

ung trækker Folk sig for ham, fordi de føler, der hænger Ulykke ved ham. Han tilbyder Folk sin Hjælp, men de afslaar den og krænker ham derved dybt. Han skal engang rense sig for en Beskyldning, men et Tilfælde hindrer Renselsesprøven; »det vil falde dig vanskeligt at bekæmpe din Ulykke,« siger Kongen beklagende, men han tør ikke have ham i sin Tjeneste. Og saaledes tvinges han ud i Forbrydelse og Fredløshed. »Lykke er ét, Manddom et andet«, siger en Ulykkesfælle til ham. Stærkodder har noget af den samme Vanskæbne hæftende ved sig, ogsaa Ørvarodd; det er navnlig, siden han har afvist en Vølve og ikke vil tro paa Spaadomme, at en ond Skæbne følger ham.

Saaledes ligger Helten bestandig tilsidst under i sit Livs Brydetag med Skæbnen. Men netop i Døden viser han sig alligevel sin Skæbne overlegen. En instinktmæssig Dødsangst kan, uden Nedværdigelse, gribe den kækkeste; den griber Hektor saavel som de franske Baroner. Men naar Døden er uundgaaelig, ser Helten den rolig kæk i Møde. Han har for det første alle Naturfolks — ogsaa endnu vore Bønders — Resignation overfor Livets Kaar, — den, som hænger sammen med en vis sløv Mangel paa Livsinteresse: at dø er for dem »at faa Ro«, blive »udløst«[10]; hverken den gamle Græker eller Nordbo synes, det er videre sørgeligt at skilles ved det besværlige Liv. Man giver sig ogsaa med dump Ro, saa at sige for et godt Ord, selv Døden — enten af Ærgrelse eller for at undgaa Fattigdom, eller man synes, man bliver for gammel, eller for at vise en Ven en Ære; Sagaerne og Sakse har morsomme Eksempler herpaa. At slippe for at ældes og for den ensomme, triste Straadød er for

den indiske Kriger saa vel som for Nordboen en Grund til at hilse Døden paa Valpladsen med Glæde; man ansaa det ofte som en Menneskelighedspligt at dræbe gamle og svage, for at de »fyrir útan alla sott« kunde fare til Odin. Men for Helten er Døden dernæst ofte en Pligt og en Æressag. Han dør, fordi det vilde være ham en Vanære at redde Livet f. Eks. ved at flygte og forlade sin Herre, eller fordi han vil vinde evig Hæder ved sin Død. »Havde jeg nu titusinde Liv — jeg vilde ikke ét af dem tigge,« siger Hagbard, da Signes Bur gaar op i Flammer. »Ej vil jeg vige,« siger Sigurd til Brynhild, »spaar end min Død du — ej er med Frygt jeg født«. Naar Livets Stunder er ledne, vil han leende dø. Han vil komme af Dage med Anstand som en Helt, vil dø staaende — som Cuchulain; dø med Ansigtet vendt mod Fjenden — som Roland; falde fremover — som en irsk Helt beder sin Modstander fælde ham[11]. Den indiske Bhishma lader sig, da han skal dø, lægge paa et Pileleje og faar sit Hoved stivet af, ikke med Puder, men med Pile. I Ragnar Lodbroks Saga vælger en Helt, der skal dø, at løftes op paa Hærens Spyd og dø saaledes, liggende ovenover Valen, spiddet af Spyd; en anden vælger at brændes paa en Dynge af faldne Kæmpers Hoveder. Hos Snorre lader en Bygdekonge sig, da han føler sit Banesaar, lægge ud paa et Skib, der er ladet med døde Mænd og Vaaben, Sejlene hejses og Roret lægges i Lag, og saa skydes det til Søs, efter at der er stukket Ild i det: luende gik Skibet, udenom Øerne, til Havs, og Kongens Død blev vidtberømt. Da den islandske Storbonde Ingemund føler sig dødssaaret, lader han sig bringe hjem

og sætte i Højsædet, og da hans Sønner kommer hjem, finder de ham siddende død. Ogsaa af Begravelsen og Stedet, hvor han skal hvile, er Helten optagen i sin Dødsstund — den homeriske Helt som den nordiske; Robin Hood vil lægges ned ude i Skoven med en Græstørv under sit Hoved og sin Bue ved Siden, og den russiske Røver vil begraves ude paa en Korsvej, med sin Sabel ved Haanden, sin Hest ved sin Fod. Saaledes er det den tyske Landseknægts Trøst, at han vil blive begravet ude i aaben Mark, til Trommehvirvel og med Kammeraters Fanevagt, uden »Pfaffengebrumm«.

Nogle Helte faldt — saa vi — straks i deres Ungdoms Vaarglans, i deres Heltelivs Morgengry som ung Vivien, Alphart, den unge Achilleus. Andre — som Karna, Siegfried, Roland — faldt midt paa deres Heltebanes Middagshøjde. Men nogles Heltekraft varer det meget længe, inden Aarene faar Bugt med. Som en knudret, hundredaarig Eg, der breder sine Grene over Smaakrattet, — saaledes staar en saadan Helteolding for Ærefrygtens Fantasi. Stormen omtumler endnu hans hvide Haar, og den gamle Ryg maa endnu altid lægge Skulder til for, hvad Skæbnen bylter paa ham. Herakles staar — som den farnesiske Statue — støttet paa sin Kølle og ser tungsindig ned for sig: det vældige, af Strid og Stræb gennemarbejdede Legem, et Bundt af Muskler og Sener, er træt af Augias' Stald og Løvekampen, Haanden hviler bag paa den fremskudte Lænd, tungt luder Hovedet: alt Sliddet synes saa resultatløst, og naar han har pustet ud, gaar det ud til ny Møje. I det indiske Epos er Bhishma en lignende Helteolding; han males hvidt i hvidt: Haar og Skæg er hvidt, Turban og Klædebon er hvide, Vaaben

og Rustning er sølverhvide, hans Vogn, Heste, Banner er hvide; som et hvidt Bjerg lyser han frem og hans Stemme er en Torden. Meget mod sin Vilje maa han kæmpe mod sine Slægtninge og fordums Elever: Pandusønnerne og skyde — som han klager — Pilen i Børnebørns Hjerte, der har ligget paa hans Arm som smaa; Livet vækker hans Væmmelse og aldrig saa' han nogen, der var hans Kraft voksen og en Kamp værd. Den trætte Olding beder Dødsguden tage den tunge Byrde fra ham, og da han faar Banesaar, hilser han sin Død med Glæde. I nordisk Heltedigtning kan Ørvarodds strabadserede, skæbneomtumlede Skikkelse minde om Herakles eller Odysseus; men især skildrer Stærkodder hos Sakse gribende sig selv som det gamle Graahoved, der bøjes og tynges af sin høje Alder, det trøskede Træ, der ikke mer kan trives; i Lede ved Livet køber han tilslut med sit Guld en Knøs til at give sig Dødshugget. Fyrstehelte tænkes ikke sjælden som ærværdigtgamle: Harald Hildetand i Braavallaslaget f. Eks. eller Karl den store, med sit hvide Skæg flydende ned over Brynjen; det er 60 Aar siden, han blev slaaet til Ridder, og nogle siger, han er over 100 Aar. Det er Pieteten for Rigets Fader, Folkets Stampatriark, det er den uhyre Livsgerning, han har udført for Landet og Kirken, endelig Bevidstheden om, hvor hans Magt luder for Fald og hvilket Kaos der venter under de svage senere Karolinger, — alt dette er det, som lægger et saa højtideligt tragisk Oldingeskær omkring Karls Skikkelse.

VII. KVINDEN.

Heltedigtningen er en Digtning om Mænd og for Mænd. Men Kvinden spiller alligevel sin Rolle — dels som en ofte jævnbyrdig Deltager i Heltelivet, dels ogsaa navnlig som den, der — mer end Skatte og Magt og Ære og hvad ellers Mændene kæmper om — vækker Mændene til Manddom og skaber Helte af dem.

Kvinden, der hæver sig ud over sit Køn og i sit svage Legeme huser Heltekraft, er en Skikkelse, som Heltedigtningen gerne dvæler ved[1]. Som endnu hos flere vilde Folk, saaledes gik Kvinderne hos de gamle Germaner — efter antike Forfatteres Beretning — ofte i Kamp; i Vikingetiden førte store, rødhaarede Krigsmøer ikke sjælden Drageskibene ud paa Plyndringstog, og hos Sakse, i Heltedigtene, i Hervørs Saga, kan man læse mangt og meget om saadanne Skjoldmøer. Hele Krigerkorps af unge Piger, der havde sagt sig løs fra Elskov og levede ganske som Mænd — saadanne, som den Dag i Dag findes hos Dahomefolkene —, har Grækerne utvivlsomt set hos skytiske Folk, og over dem er Amazonerne — de græske Sagns Skjoldmøer — dannede. De færdes paa Jagt og i Krig, foragter

Mændene og styres af en Dronning, deres krigerske Strejftog til Hest var frygtede viden om. Bellerophon kæmpede med dem, Herakles bortførte deres Dronnings Bælte, Theseus tog selve Amazonedronningen til Fange. Da Gudeverdenen blev krigersk organiseret, fik Amazonerne deres himmelske Repræsentant i Athene, de nordiske Skjoldmøer fik deres i Valkyrierne. Som i Reglen deres menneskelige Søstre, vil disse guddommelige Krigerinder ikke lade sig »mande«, deres Kraft svinder, naar det sker; Jomfrueligheden er deres Stolthed og Styrke.

Mandige Kvinder endelig, der lejlighedsvis griber Sværdet eller dog bistaar deres Mænd eller Brødre, kender og beundrer adskillige Folks Heltedigtning. Orienten har sine vilde, krigerske Herskerinder — en Semiramis, en Thomyris —; Israeliterne deres Heroiner — en Debora, en Judit —; den volskiske Kongedatter Camilla kæmper mod Æneas, og talrige romerske Mødre og Søstre ruster deres Slægt til Kamp. »Kom tilbage med Skjoldene eller paa dem,« sagde Spartas Kvinder til Mændene, naar de gik i Krig, og germanske Kvinder dræbte dem, der flygtede hjem; i franske »chansons de geste« og britiske Ballader findes Hustruer, der i Mandens Fravær forsvarer Borgen og klæder sig og deres Tærner i Vaaben; i Sagaer og Kæmpeviser fortælles om talrige Kvinder, der bruger Køkkenøksen til Forsvar ved et husligt Overfald, faar Haanden hugget af i Kampen uden at lade sig mærke dermed, eller Kvinder, som bærer Sværd under Skind for at hævne deres Vanære.

Overhovedet viser Kvinden sig i Heltedigtningen ofte som Mandens jævnlige eller Overmand i Lidenskab

og Handlekraft[2]. Hendes Elskov og Skinsyge er voldsommere, hendes Magtbegær og Ærgerrighed hensynsløsere end Mandens, hendes Fasthed i Forsæt og Haardnakkethed i Foretagender er ofte stærkere end hans. Medea og Klytemnestra og Dido er for Oldtiden Elskovens og Skinsygens Furier. Indiske Hustruer som Damajanti og Savitri, græske som Penelope, germanske Kvinder som Gudrun under sin Trældom giver Mændene et Mønster paa karakterfast Ubøjelighed og trofast Udholdenhed i Ulykke. De er af en hel anden Støbning end Middelalderens senere, kristelig farvede »schöne Dulderinnen«; det er ikke passiv Taalmodighed, men aktiv Kamp mod Ulykke, som er deres Dyd. I Norden er Laxdølesagas Gudrun, Njalssagas Halgerde, Nibelungenlieds Krimhild og Brynhild de største Eksempler paa, hvad Islænderne kaldte: *skörungar*, mandige Kvinder; de er oftest helt beherskede af Drift og Instinkt, utæmmelige, moralløse Vilddyr. Halgerde og Laxdölesagaens Gudrun er de mest gennemførte Sjælestudier af saadanne Kvinder. Halgerde, den høje, skønne Pige med det lange, prægtige Haar og de begærlige Tyveøjne viser sig fra Barn af baade forførerisk, haardsindet, rundhaandet flot og umætteligt havesyg; tre Gange gift er hun stedse sine Mænd overlegen, ethvert Forsøg paa at skole eller lede hende preller af, hendes Egenvilje kender ikke noget Hensyn, og naar hun ved sin Adfærd i hvert af sine Ægteskaber henter sig et Ørefigen af sin Mand, véd hun at betale det tilbage med Renter; hun er det umiddelbare Naturvæsen, der forfærdelig forbliver sig selv lig fra først til sidst. Ikke mindre frygtelig, men af fornemmere Støb-

ning er Laxdølesagas Gudrun, den skønne, pragtlystne, stolte Kvinde, i hvis Haand de fire Mænd, hun efterhaanden ægter, kun er svage Lededukker, og som i sit skinsyge Had bliver den værst, hun i Hjertet undte bedst.

Det er overalt Kvindens Kønsinstinkt, som elsker Manddom og ægger Manden frem til Manddom og Strid. Kvinden elsker Manden i Manden. »Min Elsker er høj og slank som den unge Fyr,« synger Indianerpigen[8], »hans Løb er saa herligt som Raadyrets, hans Øje saa gennemtrængende som Ørnens, hans Hjerte er modigt og stolt, og hans Arm er stærk i Striden.« Hun vil se sin Elsker slaa kraftige Hug, lægge Mandehoveder eller — som Israeliterkvinden fordrer det — Forhuder af slagne Fjender som Trofæer for sin Fod; hun er magtsyg og ærgerrig paa hans Vegne og kan ikke leve, naar hun hører, at ikke hendes Husbond, men Svigerinden Krimhilds Siegfried er den ypperste Helt. Derfor er hun den dæmoniske Stridsvæverske. Og hos Manden virker Kønsdriften ogsaa direkte til Heltedaad og Strid. Han maa erobre sig Kvinden eller vise sig for hende i sin Kraft, maa besejre eller fordunkle Rivaler; men det er i det hele Livskraften, der rent uvilkaarlig potenseres, naar Kønskærligheden vaagner. Som det er bleven sagt, at ethvert Menneske for en Tid bliver genialt, saa længe han er forelsket, saaledes faar den primitive Mand i sin Forelskelse — som Hjorten i Brunsttiden — en ubændig Kraft og Trang til at kæmpe og slaa ihjel. Saaledes bliver Kvinden en Heltedigtningens Muse.

Tidlig bliver i Folkenes Liv Familiestiftelsen af-

hængig af allehaande økonomiske eller slægtpolitiske Hensyn. Fra Mandens Side ses der — som det hedder i Sagaerne — paa »det bedste Kvindevalg, baade i Henseende til Slægt og Gods«, og Kvindens Slægt søger »en ætstor Mand i gode Kaar og med stor Frændestyrke«. »Den forstandige skal ikke se efter Dejlighed, men efter hendes Slægt og Afstamning, som han vil tage til Ægte. Dejlighed er ikkun Vellystens Optændelse, et forfængeligt Skin og en herlig Svig, som forfører mange« (Sakse). Hvordan en Prinsesse plejer at giftes bort, skildres i franske »Chansons de geste« flere Gange omtrent saaledes: »Kongen er traadt ind i sin Søsters Kammer, hun sidder paa en Silkehynde og broderer, og han siger til hende: »Smukke Søster, nu har jeg lovet Jer bort«. Pigen hører det og skifter Farve (hun elsker nemlig allerede Renaud), sidder bøjet i Tanker over sit Arbejde og siger saa lidt efter: »For Guds Kjærligheds Skyld! Hvem har I saa givet mig til?« »Smukke Søster, I er falden i den bedste Ridders Lod. Det er Renaud, Aimons Søn.« Da Pigen hører det, bliver hun trøstet: »Som det behager Eder. Det skal ikke være mig, der siger nej.«

Imidlertid fastholder den poetiske Fantasi længe det ideale, oprindelige Kønsvalg, hvor — som hos Dyrene — Manden ved sin Manddom vinder sig sin Skønne og hun blot søger Manden i Manden, medens alle andre Hensyn holdes ude. Dette ideale Kønsvalg forherliger megen Heltedigtning.

At vinde Kvinden i Kamp mod hende selv eller hendes Nærmeste er vel den primitiveste Form for Bejlen. Hun er en Skjoldmø, der vil forblive Jomfru,

og hun maa mandes med Vold — som Brynhild i Brudenatten. Eller hendes Fader vil af en eller anden Grund ikke bortgifte hende, han udfordrer derfor alle Friere til en Væddekamp eller Væddekørsel eller Gaadekamp og dræber den, der taber; saaledes bærer Ares' vilde Søn Oinomaos sig ad, indtil Pelops besejrer ham ved Hjælp af Poseidons vingede Heste; saaledes bærer den syriske Kong Antiochos sig ad, han hvis Gaader Apollonius af Tyrus (i den berømte græske Roman) gætter. Kampen er imidlertid oftest kun en Kampprøve. Faderen er saa stridslysten, at han blot for at faa Helte til at prøve Kræfter med sig sætter sin Datter ud som Kamppris eller saa ærgerrig paa Datterens Vegne, at han kun vil give hende til en Helt, der er stærkere og mægtigere end han selv — som naar i det virkelige Liv Stormænd kun vilde bortgifte deres Døtre til Fyrster, der var rigere og fornemmere end de selv. Den vældige Kæmpe Antæos bød sin Datter ud som Pris for den, der kunde overvinde ham; hele hans Bolig laa omgiven af overvundne Bejleres Hjerneskaller, endelig kom Herakles og fældede ham og vandt Datteren. Den irske Kong Hagen (i Hildesagnet) har samme Ambition med Hensyn til sin Datter. Eller Datteren selv vil som vaabenfør Skjoldmø kun have en Ægtemand, som virkelig kan indgyde hende Respekt og vise sig som Mand for hende; hun vil betvinges for at kunne elske. Atalante har været opfostret af en Bjørn og er saa mandhaftig, at hun længe ikke vil giftes, men siden ialfald sætter som Vilkaar, at Bejlerne skal løbe omkap med hende, og hun dræber den, der taber. Hippomenes sejrer ved at lade Guldæbler falde

under Løbet og den guldkære Mø nænner ikke at lade dem ligge. Brynhild, der har Valkyrienatur i sig, vil kun ægte den, der overvinder hende i Sten- og Spydkast og i Spring; ved Siegfrieds Hjælp bestaar Gunther Prøverne og vinder hende. Sakse kender flere slige mandhaftige Jomfruer, og Folkeviserne synger om »den farlige Mø«, hvis Bolig er gærdet med afhuggede Bejlerhoveder. I Middelalderromaner kommer Motivet ofte igen.

Hyppig hænder det ogsaa, at Manden blot ved det Ry, der gaar af hans Bedrifter, vinder Kvindens Beundring og Hjerte, saa at hun selv drager til ham og byder ham sin Elskov. Saaledes kommer Sigrun, den valkyriekække Mø, til Helge Hundingsbane, lokket af hans Ry, og beder ham bortføre hende, da hendes Fader vil give hende til en anden; den irske Mø forelsker sig i Cuchulain blot gennem, hvad hun har hørt om hans Bedrifter, lige som den skotske Dronning forelsker sig i Amlet blot ved af hans Skjolds Billeder at læse sig alle hans Bedrifter til. Den thyringske Dronning Basine rejser fra sin Mand over til Kong Chilperic: »Hvis jeg havde troet, at der fandtes nogen, som overgik dig, om det saa var paa den anden Side Havet, vilde jeg have givet mig til ham.«[4]

For at beskytte sin Datter mod Bejlere eller for at berede disse en Manddomsprøve omgiver Faderen undertiden Jomfruburet med en Lue eller Lindorm eller sætter en Bjørn paa Vagt; ofte er det ogsaa Dyret selv, som har lagt sig dér, og Faderen udlover nu Datterens Haand til den, der befrier hende[5]. Der skjuler sig aabenbart ofte mytiske Forestillinger bag dette Forhold; Helten er f. Eks. Solen, der befrier Jorden fra sit frostbundne

Vinterfængsel. Men det er dog dets rent æstetiske Værdi, der har givet Motivet dets Udbredelse i Digtningen: Skønheden, Prinsessen i Fængsel og Nød og i Udyrets Vold; Helten, der bruger sit Mod og sin Manddom til at dræbe Udyret og befri den Skønne og som ogsaa modtager Belønningen af den taknemlige Mø, — saa mange Noveller og Romaner om Ægtemanden, Hustruen og Elskeren har jo senere behandlet Motivet i jævnt menneskelige Forhold. Sigurd rider gennem Luen og vækker og fæster Valkyrien, der af Odin er lagt i Tryllesøvn. Ragnar Lodbrok gaar i sin lodne, begede Dragt imod Lindormen, der ligger om den gotlandske Jarledatters »Skemme«, Dragten beskytter mod Ormens Blod og han vinder Thora Borgehjort. Ogsaa alle Historier om Drager eller Uhyrer eller Riser, som hærger et Land og begærer dagligt Jomfruoffer, hører herhen — sagtens Minder om Menneskeofringer til grumme Guddomme —, eller Historier om Trolde, Bjergfolk, Havmænd osv., der har fanget en Prinsesse i deres Hule. Der er Kongedatteren Andromeda, som er bleven udsat paa en Klippe som Tribut til et Havuhyre, der hærger Landet, Perseus kommer flyvende og fælder med Bistand af Medusahovedet Uhyret og befrier Prinsessen. Der er Io, Zeus' Elskede, som Here har sat den tusindøjede Argos til at vogte; Hermes dysser alle Uhyrets Øjne i Søvn, fælder det derefter og befrier Io. Den indiske Krishna befrier ikke mindre end 16,000 Jomfruer, som en Kæmpe holder i Fangenskab. Folkevisens Ungersvend redder ved List den røvede Jomfru ud af den dumme Rise Rosmers Vold — Rosmer bærer hende selv uden at vide det, bort i en Kiste; han tvinger

ved sit Harpespil Havmanden til at give den druknede Fæstemø tilbage, — som Orpheus ved sit Spil vilde tvinge Hades til at give Eurydike tilbage til Livet; han gaar ind i Bjerget til Trolden, der har røvet Kongens Datter, gætter hans Gaade, lægger Runer for hans Fod, saa han giver Prinsessen fri osv. osv. To kække danske Knøse: Gralver Kongesøn og Sven Felding er villige nok — og kække nok — til at fælde Lindormen eller Trolden, men den udlovede Prinsesse skøtter de ikke om at ægte: »Min Fæstemø sidder i Danmark, — hun bær for mig stor Kvide, — for tusinde Pund af det hvide Sølv — jeg vil hende ikke svige«. — En Variant af Motivet er det, naar en Rise eller en vild Kæmpe indfinder sig ved Kongens Hof og kræver Prinsessen for sig, hvis ikke nogen tør gøre ham hende stridig ved en Tvekamp. Saa melder sig enten den yngste og ringeste af Kongens Mænd: Orm Ungersvend og fælder Kæmpen, eller Prinsessen maa hente den fangne Holger Danske op af Fangetaarnet, for at han kan fælde den tyske Burmand og redde hende. I jævne, realistiske Former er det en Viking eller Bersærk, der kommer til den islandske Bondes Gaard og kræver Datteren udleveret, men en Sagahelt, som er i Besøg paa Gaarden, gaar ud og fælder Ugerningsmanden.

Ofte paalægger Faderen Bejleren vanskelige eller farefulde Hverv. Enten er det ligefrem et Stykke Nyttearbejde, han skal udføre for ham; istedenfor at købe Datteren for Penge, tjener han Købesummen af. Saaledes tjener Jakob sin Morbroder 7 Aar for Lea og 7 Aar for Rachel; den islandske Bonde giver Bersærken, der frier til hans Datter og ingen Penge kan byde,

»efter Oldtidens Skik« et stort Stykke Vejarbejde at udføre; den finske Ilmarinen maa, for at faa Pohjolamandens Datter, smedde Vidunderkværnen Sampo. Ofte paalægges Hvervet mest som en Dygtighedsprøve og nu og da vel ogsaa i den Hensigt at faa en besværlig Bejler af Vejen. Den arabiske Antar maa for at faa Iblas Haand røve til sin Onkel tusind Kameler og udføre talrige lignende Bedrifter; den keltiske Kuhlwch maa for at faa Kæmpens Datter Olwen vove for ham det ene halsbrækkende Æventyr efter det andet. I de senere Ridderromaner forlanger den Skønne efterhaanden de futileste og umuligste Elskovstjenester. Og saa kan det hænde — som i den berømte spanske Romance, hvor den kokette Dame lader sin Handske falde ned i Løvegaarden og forlanger den tilbage af sin Ridder, — at denne uden Betænkning efterkommer sin Dames Forlangende, men derpaa ved et eftertrykkeligt Ørefigen tilkendegiver hende, hvad han dømmer om et saadant Lune.

En ærværdig Hævd i Heltedigtningen har videre Væddekampen mellem de forskellige Bejlere. Baade i det gammelindiske Epos og i Odysseen er en Hovedscene den, at Frierne skyder til Maals med Bue om, hvem der skal ægte den Skønne. I Mahabharata er det en hel offenlig Fest: Omboende Fyrster er indbudte, efter en Ofring bekendtgøres det, hvad der kæmpes om, og Kongedatteren overværer selv Væddekampen. Ingen af Frierne kan endog blot spænde Buen, men saa træder den landflygtige Pandusøn Arjuna frem, spænder Buen og skyder fem Pile gennem Hullet i den ophængte Skydeskive. I Odysseen lader Penelope, efter længe at have

udskudt Valget mellem de paatrængende Bejlere, endelig sin Husbonds gamle Bue bringe ned i Hallen og forkynder nu, at hun vil følge den af dem hjem som Brud, der formaar at skyde en Pil gennem tolv opstillede Biler: her kan heller ingen spænde Buen, før den som Tigger forklædte Odysseus selv gør det. I talrige Æventyr (af den saakaldte »Goldener«type[6]) forekommer den Slags Vaabenlege om Prinsessen som Kamppris. Naar Tjasses Datter Skade faar Lov at vælge sig en Husbond mellem de forsamlede Guder (jfr. ogsaa Folkevisen »Brud paa Thinge«) eller hos Snorre den irske Dronning Gyda stævner sammen til et Ting og dér gaar rundt og beser Mændene og udvælger sig den mest heltemæssige mellem dem til Husbond (Valget faldt paa en ringe klædt fremmed Mand, den unge Olaf Trygvason), saa er ogsaa dette en Art Manddomskonkurrence mellem Bejlere.

Ved Siden af de aabne Kampe om eller for Bruden er de overrumplende Bruderov og listige Brudebortførelser den mest yndede Form for Bejlen i Folkenes Heltedigtning. Det er tidligere omtalt, hvordan det i krigerske og ligeledes i omstrejfende Folkesamfund var en almindelig Skik at hente sig Kvinder fra andre Folk ved Rov og Bortførelse. Snart kom — som Herodot fortæller — asiatiske Sømænd og røvede græske Kvinder, snart gjorde græske Søfarere Gengæld; de nordiske Vikinger førte irske og vælske Kvinder hjem i Mængde. Araberne bortførte paa natlige Razzier Nabostammens Kvinder, ligesom Kananiterne røvede Kvinder ved Brønden eller ved Dansen; Højskotterne gik ned i Lavlandet og hentede sig Kvinder op til Bjærgene. Sagnet om Sabinerindernes Rov er Minde om

det unge Romerfolks Kvinderov fra Nabofolk. Disse Bruderov vedblev længe at forherliges i Heltedigtningen som mandige, ædle Bedrifter; det farefuldt æventyrlige, Blandingen af Vold og List tiltalte Fantasien.

Den græske Mytologi er saaledes rig paa Bruderov. Zeus bortførte Europa i Skikkelse af en Tyr, Pluto bortførte Proserpina til Underverdenen; Dioskurerne, de to Lysguder, røvede Leukippos' straalende Døtre og formælede sig med dem. Heltesagnene er lige saa talrige. Saaledes bortførte Theseus Ariadne, Jason tog foruden det gyldne Skind Medea med sig fra Kolkis, Paris røvede Helena. Ligesom de Prinsesser, Heltene befriede af Dragers Vold, ofte oprindelig kun var Skatte, som Heltene røvede fra Drager — Sigurd, der befrier Brynhild, er sagtens oprindelig blot en poetisk Variant af Sigurd, der røver Guldet ud af Fafners Vold —, saaledes er ogsaa Kvinderovene ofte kun Varianter af de Røvertogter efter Skatte, som vi har set Heltesagnene forherlige. Medea fulgte blot med som Tilgift til det gyldne Skind, som Jason hentede i Kolkis; Paris røvede ikke blot Helena, men ogsaa store Skatte fra Menelaos, og der er i Iliaden stadig Tale saa vel om Tilbageerobringen af disse som af Kvinden. Om Kvinden uvillig eller villig følger med, spiller liden Rolle ved disse Kvinderov; det er en given Sag, at hun giver sig hen til den, som er hendes Herre, — Helena tænkes at gaa fra den ene Mands Arme over i den andens og tilbage til den førstes uden at man egenligt gør hende videre Bebrejdelser —, den raske Heltedaad forudsættes ogsaa altid at vinde den røvede Kvindes Hjerte. To af de bortførte: Ariadne og Medea er mer end villige, har

selv nærmest været Anstiftere. Heltene derimod forlader dem siden koldsindigt og troløst.

Især er dog Bruderov bleven besunget i gammel germansk Heltedigtning. I Folkevandringens og Vikingelivets Tid frembød Virkeligheden talrige Tilknytninger: Frankerkongen Chlodevig, der af Sendebud hører om den burgundiske Fyrstedatters Skønhed og, opflammet af Elskov, aftvinger Faderen hende og lader hende bortføre (Gregor af Tours); Longobardkongen Autchari, der inkognito rejser op til Bajrerkongens Hof for at vinde hans skønne Datters Haand (Paolus Diakonus) osv. Og atter ved Korstogstiderne fik Sagnene historisk Tilknytning; saa mange Fyrster og Riddere hjemførte saracenske eller græske Kvinder fra deres Korstogsfærd, og omvankende Spillemænd moderniserede og orientaliserede nu gamle Bruderovsagn (Kong Rother, Oswald, Ortnit, Orendel); talrige Motiver til Bortførelseshistorier fik man samtidig fra de græske Romaner, som importeredes til Vestevropa. Ogsaa Frankrig fik sine orientalske Bortførelsesdigtninge (Huon de Bordeaux).

Romantisk fortælles i flere af disse Digtninge, hvordan Helten i sin Hjemstavn har hørt om den fornemme og skønne Fyrstedatter og er bleven grebet af Længsel efter at eje hende. Hans Hjerte er mystisk »lagt i Traa« mod den fjerne Ukendte, eller han har maaske paa en Rejse faaet et Glimt at se af hende; desuden er der — siger hans Omgivelser ham — »i alle de tolv nærmeste Kongeriger ikke nogen Kvinde, som er Eder værdig, og de er ogsaa allesammen beslægtede med Jer«. Hun paa sin Side sidder ogsaa ofte og venter en Ridder og Befrier, som hun paa Forhaand

elsker, eller hun har hørt i sin Faders Hal om Helten og hans Ry, og maaske endog fornummet hans »forgyldne Ljud«, naar han red forbi, og oppe i hendes Jomfrubur er han bleven hendes Drømmes og Længslers Helt. Men der rejser sig Hindringer for, at de kan faa hinanden, — Digteren har ofte svært ved at finde paa dem, men uden dem blev der jo ingen Bortførelseshistorie. Hendes Fader afviser alle Bejlere enten af Hovmod eller fordi han selv vil blive sin Datters Mand (som senere i de italienske Novellers Bortførelseshistorier Formynderen selv spekulerer paa at ægte sin Myndling). Eller han véd af et Orakel, at hans Svigersøn vil blive hans Banemand, eller Helten har engang dræbt nogle af hans Frænder, eller Hedningekongen vil ikke vide af nogen kristen Bejler. Paa en æventyrlig Ekspedition vinder saa imidlertid Helten ved forvoven, halsbrækkende List sin Skønne.

Ofte kommer han til den fremmede Konges Hof som landflygtig; ved et Vaabenspil ved Hoffet viser han sin Dygtighed, og Prinsessen aner, at den Landflygtige er en fyrstelig Helt og optændes af Elskov til ham. Eller Helten er bleven tagen til Fange af den fremmede Konge, og Kongedatteren ser den stolte Helt i Fængslet, føler Medlidenhed og Elskov overfor ham, befrier ham og flygter med ham. Saaledes vækker de franske og tyske Helte i saracensk Fangenskab stadig Kongedatterens Elskov og flyr med hende; hun er saa betaget af Elskov, at hun helt skamløst byder sig til Helten, villig lader sig døbe og med Koldsindighed hjælper til at dræbe sin hedenske Fader[7]. I nordiske Sagn er det i en Jættes Hule, Helten er fangen, og

Jættepigen forelsker sig i Helten og hjælper ham til at dræbe Faderen og flyr med ham; i vore Folkeviser er det f. Eks. Bjærgkongens Datter, der lærer den fangne Ridder Befrielsesruner.

Ofte anvender Helten selv eller Pigen den List at anstille sig som død. Fra østerlandske Sagn og græske Romaner stammer det Motiv, at Kvinden lægger sig syg og spiller død og derved giver Anledning til, at hun bliver bragt ud af Borgen; fra Sagn om Normannernes listige Anslag ved Belejringer af Byer er det Motiv hentet, at Helten lægger sig paa Ligbaare og bliver bragt ind i Klosteret, hvor hans Elskede er Nonne, og paa den Maade faar Lejlighed til at bortføre hende, — som det f. Eks. sker i de svenske Folkeviser om Klosterrov.

Hyppig kommer ogsaa Helten forklædt til den fremmede Konges Hof. Det almindelige er, at han optræder som Købmand, — Købmændene var jo den Tids almindelige Rejsende. Han kommer sejlende paa et prægtigt Skib, fuldt af kostbare Kramvarer; han udbyder disse til Spotpris, og Prinsessen, som undertiden er i Ledtog med den foregivne Købmand, faar Lov til at gaa ud paa Skibet for at bese Varerne; saa snart hun er ombord, hejser man Sejl og stævner til Søs med hende. Saaledes var det, at Fønicierne ifølge Herodot bortførte Kongedatteren Io fra Argos, saaledes blev Kong Salomos Hustru bortført af Nabofyrsten, saaledes Kong Rother af Apuliens Hustru røvet tilbage af Konstantinopels Kejser, hvis Datter hun var; saaledes bortfører i de russiske Byliner Væringer som Købmænd den fremmede Kejserinde, saaledes i Gudrundigtet Kong Hetels Mænd den irske Konges Datter. I spanske og

nordiske Folkeviser lokker Sømanden den unge Pige ombord og sejler bort med hende, men giver sig ofte, naar hun græder og er fortvivlet, til Kende som en fremmed Prins[8].

Helten kan ogsaa komme forklædt som Kvinde, tage Tjeneste hos Prinsessen og i Løn vinde hendes Elskov. Odin, der længe forgæves har bejlet til Kongedatteren Rinda, faar Indpas hos hende som lægekyndig Kvinde og faar ved plumpe Midler Lejlighed til at tage hende med Vold (Sakse); om Ragnar Lodbrok, om den tyske Hugdietrich, om Kong Arthur, om en græsk Helt og om forskellige Riddere i danske Folkeviser fortælles paa lignende Maade, hvorledes de forklæder sig som Kvinde og saaledes sniger sig ind i Prinsessens Jomfrubur. Ofte er iøvrigt disse Forklædninger vel menneskeliggjorte Minder om oprindelige mytiske Forvandlinger af Elskeren — som Zeus' og Odins Forvandlinger[9]. Mest af æventyrlig forvoven Heltestemning er der i Hagbards Færd til Danmark, hans Forklædning som Kvinde, og hans og Kongedatteren Signes Elskov. Alle Advarsler og onde Drømme, der vil holde ham hjemme fra hans Foretagende, skyder han kækt til Side; med Glæde vil han for at vinde Livets Krone sætte Livet ind: »Er det mig til Glæde givet, — at jeg maa vinde den Mø, — saa lidet vil jeg det vurde, — at jeg skal for hende dø«. Det sker da ogsaa, at en ond Tærne belurer Signe og den fremmede Jomfru, medens de favnes paa Lejet, og Hagbard fængsles, genkendes og føres til Retterstedet. Dér beder han, for at prøve, om Signe er ham tro og vil følge ham i Døden, at hans Kappe først maa

blive hejset op i Galgen, og da han straks efter ser hendes Jomfrubur gaa op i Luer, dør han glad.

Tragisk ender i det hele som oftest disse listige Bortførelsesforsøg. De Elskende kommer maaske nok afsted, men deres Flugt mærkes snart, man sætter efter dem med overmægtig Styrke. Helten har netop lagt sig til Hvile med Hovedet i Pigens Skød, da ser hun en Støvsky nærme sig, vækker ham, og det viser sig at være hendes Slægtninge. En Kamp udbryder, i hvilken hun oftest bistaar sin Bortfører, men ialfald holder hun med ham imod sin Slægt. I Helge Hundingsbanedigtet forfølges Helten og Sigrun paa deres Flugt og indhentes, men Helge dræber baade Fæstemanden — Sigrun spotter ham i hans Død — og hans Brødre og dernæst Sigruns Fader og Brødre — over deres Død græder Sigrun, men vil dog hellere ofre dem end Helge; kun en af Brødrene skaaner Helge og tager ham istedenfor i Ed, men alligevel hævner denne sin Slægt og dræber Helten. Dog, Sigruns Elskov trodser Døden, og hun gaar uden at ræddes om Natten ind i Helges Gravhøj og hviler i hans Favn, indtil Daggryet skiller dem ad. Helge og Sigrun er i nordisk Digtning — som Alkestis- og Eurydikesagnene i græsk — det store heroiske Billed paa Elskov udover Livets Grænser. Andre gribende tragiske Behandlinger af Emnet findes i nordiske og engelske Middelalderballader (Ribold og Guldborg, Hillelilles Sorg, Earl Brand, Douglas' tragedy). Pigen vækker Helten, medens han under et Hvil ligger og sover, eller hun ser under Ridtet bag »over venstre Skulder« og gør ham opmærksom paa Forfølgerne; han beder hende være ved godt Mod, han skal nok gøre det af med dem,

kun maa hun ikke under Kampen nævne ham ved Navn, saa forgaar Kræfterne ham. Hun ser ogsaa uden at fælde en Taare paa, hvordan han dræber hendes Fader og Slægtninge; først da der kun er den yngste Broder (eller Faderen) ene tilbage, raaber hun til og beder Helten, som hun nævner ved Navn, spare ham. Herved mister han, som en Bersærk gør det, al sin Kraft, eller — naturligere motiveret — han giver sig selv blot ved at spare sin Modstander. Han slipper vel afsted til Hest med sin Elskede, men han har faaet Banesaar, uden at hun endnu aner det. Ved en Kilde, hvor de dvæler, mærker hun vel, at hans Blod rinder, men først, da de er nær hans Gaard og man kommer ham imøde med Glæde, tilstaar han sin Brud: »din Broders Sværd haver mit Hjerte gjest«, og beder om, at man skal rede ham hans Dødsleje.

I to vidtløftigere Behandlinger er i germansk Heltedigtning Bortførelses- og Forfølgelsesmotivet behandlet med lykkelig Udgang: den ene Gang til Lands, den anden til Søs. Et gammelt tysk Heltedigt, som nu kun kendes i en Bearbejdelse paa latinske Vers fra det 10—11 Aarh. af Munke i St. Gallen-Klostret, fortæller om en aquitansk Fyrstesøn Walther og en burgundisk Prinsesse Hiltgund, der er blevne givne som Gisler til Kong Etzel og er vokset op ved Hoffet i Huneland. De har fattet Elskov til hinanden, og efter at Walther ved et Gilde har faaet hele Hoffet drukket paa Pelsen, flygter de om Natten, medtagende to Kister af Hunekongens Skatte. Tvers gennem Tyskland drager de; de har kun én Hest, de undgaar Byer og beboede Egne, rider om ad ubanede Bjergveje, skjuler sig om

Dagen i Skoven; Walther maa skaffe Føde ved Fiskeri i Floderne og ved Fuglefangst; endelig er de efter 14 Dages Flugt kommen over Rhinen ind i Vogeserbjergene. Her nyder Flygtningene i en Bjergkløft deres første ordentlige Hvile, og Walther, som hidtil ikke har smagt anden Søvn, end hvad han kunde faa paa Hesteryggen, bøjet over Skjoldet, har afført sig Rustningen og lagt sig til at sove med Hovedet i Hiltgunds Skød, medens hun holder Vagt for ham. Men nu øjner hun virkelig en Støvsky og Ryttere, der nærmer sig, og fuld af Angst vækker hun sin Ven: Skær Halsen over paa mig — tigger hun —, det er Hunnerne, der kommer, og jeg vil ikke falde i deres Hænder. Men han genkender Rytterne, det er Nibelungerne fra Worms, som er ude efter dem; det er slet ikke den røvede Brud, men Rygtet om de røvede Skatte, som har lokket dem ud paa Jagt. Om disse udkæmper Walther nu en Række Tvekampe med Forfølgerne, der kun én efter én kan naa op i Bjergkløftens Indgang; han fælder alle, som naaer op. Natten falder paa, men han vil ikke fly som en Tyv; med Hovedet paa sit Skjold sover han den første Del af Natten, medens Hiltgund trofast staar Vagt og holder sig vaagen ved Sang; saa lægger hun sig til Hvile og han vaager, støttet til sit Spyd. Først ved Morgengry drager de videre, efter at have læsset de erobrede Vaaben paa de dræbtes Heste, som de fører med sig. Men nu overfaldes de af Nibelungekongen selv og hans bedste Mand Hagen, Walthers egen Ungdomsven, der under Gaarsdagens Kampe har holdt sig tilbage og vægret sig ved at kæmpe mod sin fordums Stalbroder. I syv Timer bestaar Walther

tappert Kampen mod dem begge, men saa er ogsaa alle tre Kæmper halvt lemlæstede og helt ukampdygtige. Og det ender nu med, at de slutter Fostbroderskab alle tre, og medens Hiltgund forbinder dem og læsker dem med Vin, sidder de og spøger godmodig med deres respektive Lemlæstelser. Walther drager siden uhindret videre til sin Hjemstavn med sin Brud og sine Skatte.

Spillede Skattene her Hovedrollen, saa spiller de ialfald noget med i den nordiske Variant af Hildesagnet, — den Bortførelse til Søs, som fyldigst er besunget i første Del af det tyske Gudrundigt. I dette er det derimod Kvinden, den irske Kongedatter Hilde, det ene drejer sig om. Efter at Kong Hetels Mænd, forklædte som Købmænd og efter Aftale med Prinsessen havde faaet hende ombord i Skibet og var sejlet afsted med hende, satte Irerkongen med sine Mænd efter dem; det kom til et vældigt Slag, som i den nordiske mytiske Form af Sagnet varer evigt ved, idet Hilde som en Kampdis om Natten vækker de dræbte tillive igen (jfr. Sakse V.); i det tyske moderniserede og kristelig farvede Digt er Kvinden derimod »Fredsvæversken« og gaar forsonende imellem Parterne og stifter Forlig.

Saaledes ser altsaa Bortførelsen ud fra den kække, æventyrlige Helts Standpunkt. Men efterhaanden skifter Digtningen Syn. Lige som man indenfor Samfundene griber til strænge Straffe mod Bortførelser som Indgreb i Værgernes Ejendomsret — man se f. Eks i Sagaerne, hvordan den skyldige rammes af Fredløshed —, saaledes gik ogsaa Skikken at røve fra fremmede Folk af Brug, og Kvinderov blev de fleste Steder betragtet som et frækt

forbrydersk Overgreb, som kun vilde Folkeslag eller overmodige Adelsmænd tillod sig. I Gudrundigtets 2den Del ses Hildes Datter Gudruns Bortførelse helt fra dette Synspunkt. Det er den afviste Bejler, en Kongesøn fra de vilde Vikingers Normandi, som medens Gudruns Fader og Fæstemand er ude i Orlog, overrumpler Riget, brænder og plyndrer og med Vold bortfører Gudrun og hendes Tærner, medens Dronningen jamrende oppe fra Borgtinden maa se dem slæbes bort. Mældingen bringes Faderen i Udlandet, den lyder patetisk: »Dîne bürge sint zerbrochen, verbrennet ist din lant, — Kudrun ist gefüret hin mit îr gesînde.« Alle forener sig om til Skibs at sætte efter Normannerne, der indhentes paa en Strandbred, hvor de holder Rast, og et frygteligt Slag udkæmpes her. Men Gudrun og hendes Tærner maa se Kongen og det meste af Hæren falde, og i Nattens Løb slæber Ransmændene videre afsted med dem. Hjemme staar Fru Hilde paa Borgen og ser Resterne af Hæren komme tilbage, tavse og nedbøjede, Hestene belæssede med de faldnes Rustninger; den gamle Wate maa paa hendes ængstede Spørgsmaal svare, at Kongen og de fleste Mænd er slaaede ihjæl, og Hævn er ikke at tænke paa, før de, som nu er Børn, er voksede til og kan føre Sværdet. Lange Aar gaar, og Gudrun, der ovre i Normandiet stadig vægrer sig stolt og standhaftig ved at ægte Fyrstesønnen, som hun i Byrd føler sig hævet over, bliver mishandlet af Kongemoderen og synker ned til usle Trællekaar. Under Slag og Trusler maa hun i pjaltede Klæder vaske op, feje Gulv, gøre Ild paa og sammen med sine Lidelsesfæller ude ved Stranden tvætte Klæder i Vinter-

kulden. Endelig, efter 13 Aar, slaar Befrielsens Time. En talende Fugl forkynder en Dag de hjemløse nede ved Stranden, at Frelsen nærmer sig, og næste Dag lander Gudruns Broder og Fæstemand med en Flaade, og det kommer til en Genkendelsesscene mellem dem og de vaskende Piger. Heltene vil imidlertid ikke i Hemmelighed røve Gudrun tilbage, men Dagen efter kommer de og erobrer i aaben Kamp Normannerborgen og befrier efter et stort Blodbad de Fangne.

Om voldelige Kvinderov af denne Art synger alle Landes Folkeviser. I den serbiske Vise spreder de unge Piger Linned til Tørring ved Donau; den fremmede Rytter kommer sprængende og beder om noget at drikke; da Jomfru Ikonia rækker ham Bægeret, griber han hende om Haandleddet, trækker hende op paa sin Hest, binder hende med sin Sabelbælte og farer afsted med sin Fangst. I den ukrænske Vise kommer Tyrkerne og røver Kosakpigen og farer afsted med hende til Hest; paa visne Blade skriver hun undervejs hjem og sender dem ét for ét ned ad Floden: »Flyd ovenpaa, til I naa'r min Faders Hytte, sig ham, at han ikke skal ofre noget paa min Medgift; — ak! min Medgift har jeg allerede faaet, under en Eg tog en ung Tyrk mig til Viv, en ung Tyrk, en Halvneger«. I bretagneske Folkeviser fra 16—18de Aarh. og i nordiske og engelske fra 14—16de er det Adelsmænd, der røver adelige Jomfruer eller Folkets Døtre[10]. Ofte lover de dem i Forvejen Guld og grønne Skove, Ægteskab og Lykke, saa snart de naa'r Slottet, men naar det kommer til Stykket, har de enten hverken Slot eller Penge, eller ogsaa har de en anden til Hustru og sætter den røvede Pige til ussel

Tjenestepigegærning. (Senere, mere blødhjærtede Viser formilder dette til kun at være en Prøve, som Ridderen sætter Jomfruens Taalmod og Ydmyghed paa, og lader alt vende sig til det Gode.) Eller som en Rolf Blaaskæg vil Ransmanden, naar de er naaet ud i Skoven, dræbe Pigen. »Her ved denne Kilde«, siger han, idet han giver sig til at grave en Grav, »her har jeg dræbt 8 Jomfruer, nu skal du være den 9de«. Men Jomfruen er snarraadig nok til at faa ham lokket i Søvn, og dræber saa den frække Kvindemorder.

Om den røvede Kvindes Befrielse og Hævn véd nemlig ogsaa adskillige Viser at fortælle. Hun sender f. Eks. ofte fra sin Udlændighed en Fugl med Budskab hjem til sin Broder og beder ham komme og hævne hende. Eller Moderen derhjemme mander sine Sønner op til at udfri den røvede Søster; de lader sig skære Pilgrimsklæder og drager gennem syv Kongeriger, indtil de endelig kommer til Ransmandens Hus, dér giver de sig til kende for Søsteren, faar Manden dræbt og hende udfriet; — i de danske Adelsdamers altid udglattende Behandling af Folkeviserne tilføjes det, at de bagefter gifter hende bort som lige god Mø for det. Vilde Voldførsler og den vilde Hævn, som de drager med sig, er der overhovedet en hel Række af i de danske Ridderviser. »Ridder Gøde stunder efter Ære din — som Falk efter vilde Brade«, saaledes har man varet Jomfruen eller Ridderfruen ad i Forvejen; hun holder sig ogsaa længe forsigtig inde, men en Dag hun farer til Ottesang, overfalder han hende under Vejs, eller under Mandens Fraværelse kommer han paa Gæsteri og øver Vold mod hende. Ofte »tvinger han den Lilje

til Døde« derved, men mangen Gang forstaar hun ogsaa ved egen Hjælp og ved Frænders eller Dankonnings Hjælp at tage en kraftig Hævn over ham; »saa kvindelig hun Sværd uddrog, — saa mandelig hun ned ham vog«, hedder det om en saadan mandig Kvinde. I Hr. Ebbes Fravær er de to Brødre, Hr. Brynild og Hr. Skemild kommen paa Gæsteri hos hans Døtre og har taget dem med Vold i Højenloftet. »Saa stærke var de tiding«, der gik deres Fader imøde, men Døtrene lover selv at hævne sig; det er især den ældste, som har Mandshu. »Ebbes Døtre af Quiste (Gaardens Navn) — de ere saa haarde Kvinder, — de gaar ikke til Aftensang — uden dragen Sværd under Skind«; »for da gik den yngste — hun skinde alt som Guld, — efter gaar den ældste — og hun var sorrigfuld«. De bliver begge med Barn, og ved deres Kirkegang sidder Voldsmændenes Slægtninge og spotter de to »Brødrehustruer«. Men nu drager de kække Kvinder deres Sværd og dræber Hr. Skemild for Kirkedør, Hr. Brynild oppe for Altret, og betaler samtidig Spot tilbage med Spot.

VIII. KAMP.

Heltedigtningen havde — saa' vi — sine historiske Udgangspunkter dels i den forherligende Skildring af den enkelte Helt og hans personlige Livsskæbne, dels i et Folks Ihukommelse af sine nationale Fællesoplevelser ɔ: sine Krige. Er Heltefiguren og det enkelte Helteliv, som det formes over Heltenaturen i Kampen med Skæbnen, saaledes det ene Centrum i Heltedigtningen, bliver det andet Midtpunkt selve Kamplivet, der besynges som Livet i dets højeste Potens, Skæbnespillet i dets dybeste Alvor. Iliaden er ikke et Digt om »Achilleus' Vrede«, skønt det forkynder sig som et saadant, men har med Rette faaet sit Navn af Kampen, ikke af Personerne, og Rolandskvadet er i Virkeligheden ogsaa et Roncevauxkvad og kaldtes ogsaa ofte saaledes. I alskens Former og Arter er Kampens Drama Æmnet for alle Folks Heltedigtning, og det er i Hovedsagen de samme Akter og Scener, hvori dette Drama til alle Tider og hos alle Folk udspilles, de samme Tonarter, som udgør Krigens Poesi overalt.

En Udæskning er — især i germansk Digtning — det første Skridt, hvor det drejer sig om en regulær

Folkekrig. En Udæskning sender Karl til Saracenerne, Sakserkongerne (i Nibelungenlied) til Kong Gunther, Harald Hildetand til Kong Ring. Et farligt Æreshverv er et sligt Gesandtskab; den, som udvælges, tager — beredt paa at dø — Afsked med sin Slægt (som Ganelon gør det), men Heltene strides oftest om Hæderen. Mange knurrer, da Karl engang overlader Hvervet til Roland og derved sætter et saa dyrebart Liv paa Spil. Fuldt væbnet drager Gesandten afsted — undertiden med Lansespidsen nedad eller indad som Tegn paa, at han ikke kommer med Kamp; symbolske Tegn som Handsken, Udfordringens, og Staven, Underkastelsens Mærke, medgives ham ofte. I fuld Rustning træder han ind i den fremmede Forsamling; hans Adfærd er bydende, hans Røst høj — det er en Æressag for Helten som Stedfortræder for sin Konge at optræde saa værdigt, kækt og stolt truende som muligt, og han udæsker Faren, der hænger over hans Hoved, ved saa fornærmelig som muligt at slynge Krigserklæringen i Ansigtet paa Fjenden eller saa pralende som muligt at opregne sin Herres Magttitler, medens han stiller de mest ydmygende Forlangender. »Jeg hilser ikke paa Jer, Konge, ingen har befalet mig det. Jeg er Mand for at forsvare mig og flyr ikke saa let. Sendebud er jeg for Kejser Karsilius — som hersker i Spanien, Aleksandrien og Russien, — Tyrus og Sidon, Persien og Barbariet, — ved mig sender han Bud: Afsværg Jer Kristendom, — Kristentroen er ikke en sur Sild værd — men tro paa Muhamed, som regerer hele Verden!« Saaledes taler en saracensk Udsending til Karl den store. Eller kort og godt: »Der er tre Lande, jeg kan nævne. Det ene

er Asien, det andet Europa, det tredie Afrika: man kan ikke finde flere. Agolant besidder det største af de tre, han vil ogsaa ha' Resten«. Trusler ledsager Fordringerne, og Karls Afsendinge tager ikke Munden mindre fuld end Hedningernes: »Hvis du ikke gør det, skal Karl lade dig hænge i Struben og ved Haaret; et stort Silkereb skal du faa om Halsen, du skal blive ført ved Haand som en Køter«.

Teoretisk anerkendes Gesandtens Fredhellighed, og man ser ogsaa Fyrster, der behersker sig, behandler Gesandten godt og ærefuldt, beder ham vente nogle Dage paa Svar, og efter at have raadført sig med deres Mænd sender ham hjem med et værdigt Afslag, — at man gaar ind paa Gesandtens Forlangende kender naturligvis Heltedigtningen aldrig til. Men oftest lykkes det Sendebuddet at opirre til Voldsgerninger og Forhaanelser. Kongen springer op, trækker sit Sværd og fælder ham eller lader ham forhaane og lemlæste og sender ham saa hjem med Tænder slaaede ind, Næse eller Øren afhuggede, Skægget afraget eller Klæderne afskaarne fra Sædet og nedefter — som i Samuels 2den Bog eller i fransk Heltedigtning, eller som en Trojaner engang foreslaar at gøre ved de græske Gesandter. Andre Gange er det Sendebuddet selv, som gaar over til Haandgribeligheder. I Kredsen af sit Folks Fjender giver han sig — for at vise sit Mod og hævde sin Herres Ære — til at udfordre hvem, der vil, til Tvekamp om, hvis Herre der er den mægtigste eller har Retten paa sin Side. Saadan bar Tydeus sig ad, da han af de Syv mod Theben var sendt ind i Staden for at fremsætte Polyneikes' Forlangender. Saaledes gør ogsaa jævnlig Karls Sende-

bud; i sin Selvtillid og Vovelyst sætter Ridder Guion egenmægtig hele Karls Sag som Indsats: »Hvis jeg overvindes, skal Karl forlade Spanien, hvis jeg sejrer, skal Marsile afgive sin Krone«. Tydeus og Guion sejrer begge i Tvekampene, men bliver begge paa Hjemvejen forrædersk overfalden af de forbitrede Fjender, begge slaar sig imidlertid tappert igennem Bagholdet og naa'r hjem (skulde her — maaske gennem Apollodorus' Mythebibliotek — foreligge en Efterligning?).

Nu gaar der Opbud over Riget. Rundt i Hjemmene tager den gamle Fader sit Slagsværd, han ikke længer selv kan svinge, ned fra Væg og giver det til Sønnen. Søsteren iklæder Broderen Rustning og strigler hans Hest, Moderen giver Sønnen ængstelige Formaninger om ikke at staa i første og ikke i sidste Række i Kampen — Raad, som den kække Knøs naturligvis kaster Vrag paa. Her springer En op paa et Bord i en Hal og hverver unge Knøse til at følge sig ved Løfter om Guld og grønne Skove: »Unge Svende! Vil I have Slotte, Borge og Heste? Kom saa med til Spanien, kom og kæmp for Guds Lov!« Hist fører en Vasal just sin Brud for Altret, da der kommer Bud, at hans Konge trænges af Fjender. »Min Seigneur har Brug for mig«, udraaber han, kysser hende, omgjorder sig og drager afsted. Eller der sidder en gammel genstridig Vasal, han vil ikke følge Opbuddet, han ømmer sig — erklærer han til sin Hustru — ved at tjene Kong Karl og lade ham høste Æren af hans Bedrifter. Alligevel! — da alle drager afsted og han sidder ene tilbage paa sin Borg, kan han ikke tvinge sit Hjærte længer, afsted kommer han, støder til Hæren og bøjer sig ærbødig for den

kongelige Feltherre. Selv op i det tykke Taarn, hvor Karl har anbragt sin halvvoksne Nevø og hans jævnaldrende, naa'r Hornenes Lyd, og da Drengene ser Heste og Faner og Mænd drage bort mod Italien, sprænger de Fængslet og sætter efter dem. Overalt kalder Hornet Mænd; en Moder beder om af sine ni Sønner at maatte beholde ialfald én tilbage til sin Beskyttelse, men ikke én kan hun overtale til at blive hjemme; en Kvinde søger at faa sin Elsker til at overhøre Vaabenlarmen og Hornklangen, men de trænger gennem alt. »Dag er opkommen — dønne Hanens Fjedre . . . Vaagner alle, vaagner — Venner kære! . . . Ej vækker jeg jer til Vinen — ej til Vivs Hvisken — heller til Hildes—haarde Leg«, — som Hjalte sang til Rolf og hans Mænd ved Overfaldet i Lejre[1].

Ud drager da Hæren, under Faner og klingende Spil, til Hest, til Vogns, til Fods, til Elefant; Stemningen er den samme, om Udstyret veksler efter Land og Tid. Paa Borgtinden staar Slotsfruen og ser efter Hæren; »udover Sletten ser hun Rækkerne drage frem, saa mange Bannere bølge og vaje, saa mange Hjelme lyse og flamme, saa mange Heste hører hun vrinske og galoppere, Ærens Gud befaler hun dem i Vold«. Bønders Jorder pløjes op og Marker trampes ned; »det donner under raske Hovmænd, dér de udride«.

Det er Natten før Slaget. Medens Folkene ligger og sover, kaster Feltherren sig paa sit Leje i urolige Tanker eller Drømme — som Agamemnon ligger om Natten i sit Telt og ser ængstelig ud over alle de fjendtlige Vagtblus ude paa den troiske Slette og tilslut staar bekymret op og vækker sin Broder Menelaos, —

eller som Karl den store i den lyse Maaneskinsnat før det store Slag, hvor der skal tages Hævn over Roncevauxnederlaget, ligger søvnløs og tænker paa alle sine faldne Helte, men tilslut overtræt falder i Søvn og har varslende Dyredrømme, sendte fra Gud — som Brutus før Filippislaget og siden i »Richard 3« baade Richard og Richmond, hver i sit Telt, Natten før Slaget besøges af Drømme, der varsler dets Udfald. I en irsk Saga ser før et stort Nederlag en Vølve uhyggelig hele Hæren klædt i blodrødt[2].

Men nu er Solen brudt frem, Duggen glimter paa Græsstraaene, Trompeter og andre Signaler har kaldt alle Tropperne op. Altid er det straalende Vejr, naar man i Heltedigtningen skal ud til Slag. »Clerz fust li jurz et bel fust li soleil«. »Biau fust li tamps, resplendissant li jor«. Kampglæden forgylder Vejret. Intet Skue er skønnere end Hærskuet paa Slagmorgenen; i alle Folks Heltedigtning skildres det atter og atter. I Mahabharata (VI) rykker Panduer og Kuruer frem imod hinanden. Som oprørte Havbølger, der brydes mod Bjergklipper, saadan er Bruset af de opbrydende Hærmasser. Der blæses i Muslingehorn og Paukerne slaaes, Elefanterne larmer, Vognhjul knirker, de kampivrige Krigere brøler som Løver. Gyldent funkler Vognene, gyldne er Rustningerne, over dem vajer i Luften Vognkæmpernes forskellige Bannere: Abebanneret, Palmebanneret osv. Midt i Hæren staar paa sin Stridsvogn Kong Yudhishthira i Kongedragt, under Solskærm, med Vognstyrer ved Siden, udenom ham fylker Hæren sig, til Fods, til Hest, til Elefant, til Vogns. — Hos Firdusi ser man Shahen Kai Chosru fra sin Konge-

trone paa en Elefants Ryg holde Revy over sin Hær. Omgivet af lansevæbnede Ryttere rider Afdelingsførerne forbi med deres Faner, til Zinkinstrumenters Klang; Køllesvingere, tørstende efter Kamp som Væddere, staalpansrede Fodfolk, Elefanter, Ryttere med Fangegarn (Lassoer); — i en Hvirvel af Støv, hvoraf Vaabnene lyser frem som Flammer gennem Taage, drager det uoverskuelige Tog forbi ham, hyldende ham og modtagende hans Opmuntringer eller Velsignelse: »O Jordbæltets Herre! Du vokse som den tiltagende Maane!« »O kække Stadmuroverspringer!« svarer denne. »Gør Fjendens Klinger stumpe og vend sejrrig tilbage i Triumf.« — Eller man huske fra Homer, naar Herolderne har stævnet de haarfagre Achæer sammen til Kamp; de strømmer udover Sletten, og de gudopfostrede Konger ordner dem i Fylking, medens Athene selv med sin hundredkvastede Ægide vildtblikkende farer om mellem Skarerne og skynder paa dem. Som en hærgende Skovbrand paa en Bjergaas, saaledes lyser op mod Himlen den straalende Kobberglans af de fremdragende; som naar Skarer af Traner eller Vildgæs med klaprende Vinger flagrer om en Sump og med vidtgjaldende Skrig slaar sig ned, saaledes drøner Jorden under Hestehove og Krigeres Fjed henover den skamandriske Slette. Stadig vender det samme Skue tilbage ogsaa i fransk Digtning: »Op imod Solen lyser alle Vaaben — Hjælme og Brynjer kaster store Flammer, — Gyldenstyks-Faner og blomstermalte Skjolde, — staalblanke Klinger funkler op i Lyset«.

Bannere og Stridsmærker kendes i indisk og persisk som i germansk og fransk Heltedigtning[3]. Hver af de

franske Riddere har paa sin Lanse en Vimpel med hans personlige Mærke — naar Lansen stikkes dybt i Saarene, kommer Vimplen helt blodfarvet ud igen —; de enkelte Delinger har deres firkantede Bannere, og endelig er der den aflange Rigsstandard. Begejstret skildrer Heltedigtningen, hvordan man fra en Høj ser »Oriflammes« straalende Flammerøde bølge frem over Vejene: »enseigne Kallon contre mont venteler«. Didrik af Berns Banner var hvidgyldent og bjældebesat, Ermanriks sort, grønt, gyldent; Sachsernes og Longobardernes havde en Løve i deres Felter. Løver, med Sværd og Kølle i deres Kløer, Drager, Vildmænd osv. pryder de franske Ridderes som de persiske Pehlevaners Faner. »Sørg for«, siger Eglantine, idet hun skænker Guy de Nanteuil et Løvebanner, »at give Løven Fjendeblod at drikke, den er ved at dø af Tørst«. At bære det fælles Rigsbanner, »le gonfanon royal«, er en Ære, som Karls Riddere med Skinsyge kappes om; ved det hænger alles Øjne i Kampen, det er (med et moderne Udtryk) »la patrie en marche«, er som et levende Væsen, en Fylgie, og Mændenes Mod afhænger af, om det gaar frem eller viger i Slagets Tummel. J en af de Franskes store Kampe udenfor Roms Mure ser Karl den store med Smerte og Vrede Oriflamme vige tilbage og almindelig Opløsning brede sig i Rækkerne; men med ét gaar den atter frem, en ung Knøs har grebet den og styrter sig ind med den mellem Fjenderne og følges nu af alle; det er den unge Væbner Ogier le Danois, der gør sit Prøvestykke; Karl slaar ham ogsaa straks paa Valpladsen til Ridder. Saaledes iler Cids Kaptain Pero Bermuez, for at faa

Folkene hurtigere frem, med Banneret lige ind mellem Fjenderne og tvinger alle med til Forsvar for Fanen. Ridder Stig, der har faaet Dankongens Banner at føre, vil trods Kongens Opfordring til at redde sig, ikke at hans Fæstemø skal spørge, at han har sluppet det, og falder med det i Haand. Om Kongens og Bøndernes Mærker samler sig Stiklestadslaget i Snorres poesifulde Fremstilling; Fanen, der daler ned fra Himlen, skaffer Valdemar og de Danske Sejr ved Reval.

Til Slagets Poesi hører videre Feltmusiken — af beslagne Dyrehorn eller Elfenbenshorn, af buede Basuner, Trommer, Pauker og Trompeter —, dernæst Signaler, Feltraab: »Montjoye«, »St. Denis«, »Frem Kongsmænd«. Grev Eudes staar paa en Høj og leder Parisernes Udfald mod de belejrende Normanner. Han blæser i sit Horn, »det krumme Instruments Toner iler over Sletten og stiger op mod Himlen, snart lange, snart korte i alle Tonarter; hurtig fylder Hornklangen hele Luften, og Skoven svarer lydig sin Herres Stemme«[4]. I Slaget ved Hastings sang den franske Trouvère Taillefer for Normannerne om Rolands Bedrifter, i Slaget ved Senancourt sang man »Kyrie Eleison«, ved Stiklestad istemmede Kong Olafs Skjalde Rolf Krake-Sagnets Bjarkemaal. Grækerne roste sig hos Homer af at gaa tavse i Kamp i Modsætning til Troernes Gjald og Brægen, ligesom senere Marius' Soldater overfor de hylende Cimbrer; men disses Vaabenlarm og Skjoldsange (»Bardieten«) har vel holdt sig langt ned i Tiden.

En kort Soldatertale, ofte ogsaa Bøn og Ofringer, gaar forud for Slaget. Helt højtidelig er den Afsked, Achilleus tager med sine Myrmidoner, da han sender

dem i Kamp under Patroklos' Anførsel. Først holder han en Tale til dem; »nu er den kommen — Kampens dens svare Bedrift, hvorefter I tørsted saa længe, — hver som i Hjærtet har Mod, nu kækt mod Troerne kæmpe«. Saa henter han i sit Telt et helligt, kosteligt Bæger, holder Libation og beder til Zeus om Sejr for Patroklos og om at alle maa komme velbeholdne hjem. Saaledes hører Karl den store paa Slagmorgenen først Messe, signer sig med Korstegn og svinger sig saa i Stigbøjlen, som to gamle Riddere holder for ham; bag ham lyder 60,000 Horn, han sidder paa sin Tencendor, holder sin Kaarde Joyeuse i Haand og taler kort og godt til sin Hær: »Franske Baroner! I er tapre Soldater! Hvor mange Slag har vi ikke allerede leveret? Men dér ser I Hedningerne, fejge Uslinge er de, og deres Religion er ikke en Bønne værd! Om de saa er mange, hvad gør vel det? Den, som vil fremad, følge mig! Mig i det mindste skal Ingen holde tilbage fra at drage mod dem.« Og saa giver han sin Hest af Sporen. Det religiøse Moment gør sig ofte stærkt gældende, — dels som en Tro paa Alts Forudbestemthed, der skal indgyde Soldaterne uforfærdet Ligegyldighed overfor Faren, dels som en Anvisning paa det hinsidige, der skal betage Krigerne Dødsfrygt. De muhamedanske Soldater gaar blindt i Kampen, sikre paa, at Gud i Forvejen uafvendelig har bestemt, om de skal dø eller ikke, og sikre paa, at de faldende gaar lige ind til Paradisets Glæder. Netop saaledes var det Forventningen om det ventende Valhal, der gjorde Kampen til en Fest for Nordens Krigere, og til sine Tropper taler den gamle indiske Feltherre Bhishma disse Ord:

»Idag er Himlens Porte aabnede for de Tapre! Vandrer den Vej, som allerede Eders Fædre er gaaet, og stiger efter en ærefuld Død op til Indras Himmel. At dø ynkelig hjemme paa Lejet af en Sygdom, er en Synd for en Kshatrya. Nej, kun paa Valpladsen sømmer det sig for den ægte Kshatrya at falde«. Højtidelige Bønner gaar stadig forud for Indernes Slag, og Forvisningen om, at Paradiset venter dem, der falder, udtales hyppig. Bisp Turpin lover de franske Krigere det samme: »Gud skal give jer Kroner i Paradis, men de fejge kommer aldrig derind.« Gudsfrygt og levende Tro har det til alle Tider været Feltherren magtpaaliggende at fremkalde og vedligeholde hos sine Tropper; fra Gustaf Adolfs til Moltkes Tid har lutheranske Salmer som »Ein fester Burg ist unser Gott« og »Befiehl du deine Wege« haft en næsten magisk Kraft til at føre Tropper i Ilden[5].

Er der en egen festlig højtidelig Opstemthed over Hæren, som rykker ud til Slag, saa afgiver — fra Modstandernes Side set — Hæren, der nærmer sig, et mindre lysteligt, men des mere dramatisk spændende Skue. Midt i sorgløs Ubekymrethed ser man pludselig Kampen trække op i Synskredsen som et sort Punkt, det er Fjenden, som nærmer sig. Den ukræneske Pige staar udenfor sin Faders Telt; fjærnt over Steppen ser hun en Sværm mørke Punkter bevæge sig i en Støvsky ... Er det Ulve? Nej, det er Tartarerne, der kommer og vil plyndre Hytten og bortføre hende. Eller: Oppe paa Bymuren staar Hervør og ser ud over Sletten; da øjner hun først en Støvsky, saa Solen er ved at skjules, og noget efter skinner der frem gennem Støvet som det klareste Guld: dejlige gyldne Skjolde, forgyldte Hjælme,

hvide Brynjer, det er Hunnernes Hær. Fra Finneborgs Tinde ser Vagten om Natten udover Havet; han mærker det lysner blodigrødt i Horizonten og hører Fuglesang og tror, det er Morgenen, men Maanen træder frem af en Sky, og det viser sig, at det er Vaabenglans og Sværdenes Klirren og en Flaade, der nærmer sig. »Op, op Helte,« raaber han. Midt om Dagen er det derimod, at Vivien og hans Svende i Ro og Fred hviler paa Sydfrankrigs Strandbred, da de med ét hører en voksende Tumult ude over Havfladen. »Lad os lytte,« siger de, og nu skelner de Horn og Trompeter; hvidt gnistrer frem, selv de kækkeste blegner og gyser, og i et Nu er hele Havfladen fyldt med hvide Sejl: under Trompeters Skingren og Hedningehundenes »Gøen« stævner, skinnende af arabisk Guld, en hel Saracenerflaade frem. — Ved Stamfordbridge er Harald Haarderaade gaaet i Land med sin Hær, det er varmt Solskin og Folkene har lagt deres Brynjer. Da ser de nogle Støvskyer ėtsteds ind ad Landet til, og det blinker frem i dem. Harald spørger Toste Jarl, og denne svarer: »Sandsynligvis betyder hine Støvskyer Ufred«. Jo nærmere de kommer, des talrigere tegner Folk sig frem af af dem, og de er saa vel væbnede, at de ligner en vældig, skinnende Isbræ, der vælter frem. Det er den engelske Konge, som kommer York til Hjælp.

De Norske er her, som en Hær, der opholder sig i et fremmed, fjendtligt Land, i forsvarsberedt, rustet Stand. Saaledes ogsaa Nibelungerne, da de efter Krimhildes Indbydelse drager ind i Huneland, og Hagen, fuld af mørke Anelser, leder Bagtroppen. Midt om Natten, medens de rider afsted, hører de Hestehove

bagved, rolig fattede binder de Hjelmene fast, og snart lyser ogsaa Skjolde frem i Mørket; Hagen holder nu an og raaber ud i Natten »hvem dér«, og, uden at varsko Hovedhæren, tager den tapre Eftertrop Kampen op med Angriberne. Ikke mindre besluttede paa at tage Kampen op er Roland og den Bagtrop for Karls Hær, som han fører, da de midt i Pyrenæernes Passer, langt bagved Hovedhæren, bedst som de rider afsted, hører Døn rundt om, og Olivier gaar op paa en Høj og ser alle Dalene rundt om fyldte med Hedningernes Skarer.

Ogsaa i Flugt- og Bortførelseshistorier er det — som vi har set ovenfor — et dramatisk Øjeblik, som ofte skildres med stor Virkning, naar pludselig Forfølgernes Hestetrav høres eller Vaaben skimtes bagved. I større Skala forekommer dette i et angelsachsisk Digt om Jødernes Udgang af Ægypten. De holder just Rast og tror sig udenfor Fare, da de med ét til deres Forfærdelse ser Faraos Fylking i fuld Fart drage frem imod dem. »Skarer skinne — Faner flagre — Folk træde Marken, — Geirsod skærpes, — Skjoldrand funkler; — Leding for Haande — Lurer drøne! — Rundt Hildes Rovfugle — hæse, graadige! — Valravn hin sorte — Valen kejsed — og fjederdugt — efter Folks Lig gol. — Ulve deres onde — Aftensang sjunge, — vented Valmad. — Vildt over Folket — Dødens Aande — fo'r ud[6].«

En roligere, udførligere Præsentation bliver en Hær Genstand for, naar man fra den fjendtlige Lejr eller fra den belejrede Bys Mure før Slaget udpeger for hinanden de forskellige Afdelinger af Hæren og deres Anførere. Saadanne »Murskuer« — for at bruge Ud-

trykket fra Homer — møder os rundt i de forskelligste Landes Helteepik. Fantasien glæder sig ved det maleriske Panorama af den fremrykkende Slagorden eller Teltlejren og ved Massevirkningen af Tropper og Høvdinge, som opregnes og beskrives; det er desuden — som Hærkatalogerne hos Homer, Sakse og i Rolandskvadet — et Kunstmiddel til at præsentere for Tilhørerne de Agerende i det Drama, som skal spilles for dem. Hos Firdusi rider Turans Anfører op paa en Høj og skuer udover Irans lejrede Hær; han lader en fangen Iraner kalde og udpeger, vidtløftig beskrivende, Telt efter Telt for ham, og spørger, hvilken Høvding, der bor i hvert af dem: »Se dér det gyldentglinsende Telt, dækket med Leopardskind! Der er en Solfane paa Toppen, indtil 100 Elefanter staar foran det og et Tronsæde af Tyrkis ses inden i. Hvilken Helt bor dér?« osv. osv. — I Gudrundigtet, hvor Friserne ligger lejrede uden om Normannerborgen, er det Normannerkongens Søn, der, som vidtberejst Mand, er i Stand til for sin Fader at udpege de forskellige Folk og Hærførere i Angriberhæren. Han genkender Høvdingene paa deres Bannere: dér er et af brun Silke med et gyldent Hoved i, det er Wates Banner, og hist et skyblaat Banner med Søblade flagrende i Feltet, det er Herwig fra Seelands osv. I Didrikssaga og derefter i vor danske Kæmpevise »Didrik og hans Kæmper« genkender Sigurd eller Sivard Snarensvend, som »har været saa vidt om Lande«, paa alle Skjoldmærkerne, hvad det er for Kæmper, der har slaaet Lejr rundt om Kong Isungs Borg, og præsenterer dem hver med en rammende Karakteristik for sin Herre; selve Skjoldmærkerne karakteriserer Ejermæn-

dene: den Helt med Hammer og Tang i sit Skjold er Smeddesønnen Vidrik Velantssøn og han med Fedel og Bue i Skjold er Falkvor Spillemand osv. — Oppe paa et af Trojas Murtaarne sidder Kong Priamos og de Gamle og ser hen over Sletten paa Grækernes Hær, og Kongen kalder Helena til sig og udspørger hende, hvad Navnet er paa hin anselige Helt med den kongelige Skikkelse eller paa hin anden, der rager op over al Skaren, eller denne mindre, men hærdebrede Helt — og til den ydre Beskrivelse, Kongen saaledes giver af de de vigtigste Grækerfyrster, føjer Helena saa deres Navne og giver deres sjælelige Karakteristik. Her er det ikke ydre Skjold- og Bannermærker, der tjener til at gøre de fremmede Krigere kendelige — som hos Firdusi og i tysk Heltedigt, — det er Personernes Ydre og Lader, som skildres. — I den gammelirske Helteepik hører en Dronning Larm af Vogne og Vaabenklirren udenfor Fæstningen og sender sin Datter ud for at se, hvad for Krigere der kommer; Datteren beskriver, en for en, deres Heste, Vogne, Klæder, Ansigter, og af Skildringen genkender Moderen de forskellige Krigere. Dette Motiv minder igen om det baade i irske og islandske Sagaer forekommende, at en Spejder, der er sendt ud, kommer tilbage og nøjagtig beskriver hver enkelt af de fjendtlige Krigere, og paa Signalementet genkender en af de hjemmeværende straks den ene efter den anden. I den irske Saga er det Sørøvere, der har sendt en Spejder ind i Land til Kongehoffet og efter hans Hjemkomst forhører ham; i Laxdølesaga sender Helge efter en uheldvarslende Drøm en Faarehyrde ud i Skoven, og han kommer hjem og beretter om den Kreds Mænd,

han har set sidde og spise derude, og skildrer saa nøjagtig hver enkelt, at Helge genkender dem[7].

En særlig dramatisk Spænding og Stigning har en fjendtlig Hærs Præsentation i to parallele Tilfælde. Det ene er Snorres Skildring af Slaget ved Svolder, hvor den danske og den svenske Konge tilligemed den fordrevne norske Erik Jarl ligger i Baghold og venter den norske Konges Flaade. Efter en Stund ser de talrige prægtige Skibe sejle frem og mellem dem ét særlig stort og prægtigt, og begge Kongerne udbryder, at det vistnok er Ormen lange; men Erik Jarl nægter det og nævner, hvis Skib det er. Nu glider et endnu langt større Skib frem; Kongernes Udbrud og Erik Jarls Svar gentager sig. Endnu engang sker det samme; Folkene knurrer allerede og mener, at Erik Jarl er fejg og lader den norske Konge fare uskadt forbi, — da endelig glider Ormen lange frem, og alle erkender, at det maa være det berømte Kongeskib. Endnu virkningsfuldere er den tilsvarende Episode hos Munken fra St. Gallen. Longobarderkongen Desiderius, der dumdristig har erklæret Karl den store Krig og har hørt, at han er i Anmarsch, er stegen op i et Taarn, fulgt af en fransk Fyrste Otker, der har maattet fly for Karls Vrede og har taget sin Tilflugt hos Desiderius. Da den franske Hærs Bagagevogne rykkede frem, spurgte han Otker: »Er Karl i denne store Hær?« »Endnu ikke,« svarede Franskmanden. Saa kom Soldaterskaren. »Visselig drager Karl dér stolt frem midt blandt sine Tropper.« »Endnu ikke, han synes ikke endnu.« Da begyndte Kongen at svede: »Hvad skal vi gøre, naar der kommer endnu flere med ham?« »Du vil snart faa at se, hvorledes

han kommer,« svarede Flygtningen, »men hvad der saa skal blive af os, det ved jeg ikke.« Medens de talte, saa de Karls utrættelige Hustropper. »Der er han,« raabte Kongen forfærdet. »Endnu ikke, endnu ikke,« var Svaret. Bisper, Abbeder rykkede nu frem, og Kongen sukkede træt af Livet: »Lad os stige ned og skjule os under Jorden for en saa frygtelig Fjendes Vrede. «Men Otker svarede: »Naar du ser, at Markerne dækkes som med en Høst af Jærn og at Po og Ticino svulmer som Havet med mørke jærnsorte Bølger mod Pavias Mure, saa kan du vente at se Karl komme.« Næppe havde han talt, før der mod Nord og Vest viste sig som en dunkel Sky, der indhyllede den klareste Dag i et frygteligt Mørke, men da Kejseren lidt efter lidt kom nærmere, straalede Vaabnene imod de Belejrede som den lyseste Dag, der dog for dem var mørkere end enhver Nat. Da saa man ham selv, Jærnkejseren, Hovedet var dækket med en Jærnhjælm, Armene med Jærnskinner, og Brystet og de brede Skuldre var beskyttede af et Jærnharnisk, paa hans Skjold saa man kun Jærn, og hans Hest lignede Jærnet baade i Farve og Udholdenhed. Jærn fyldte Marker og Veje, og Solens Straaler blev kastet tilbage ved Jærnets Glans . . . Og Otker sagde til Desiderius: »Dér saa du ham, som du saa ivrig har spurgt efter.« Og med disse Ord styrtede den talende som livløs til Jorden.[8]«

I vældige Slag fortætter Sagnfantasien og Heltedigtningen sine Krigsskildringer. Midtpunktet i »Mahabharata« er saaledes det kolossale 18 Dages Slag;

Homer samler sin Skildring af Ilionskrigen om et Par vældige Slagdage; Firdusi knytter Aarhundreders Fejder mellem Turan og Iran sammen i enkelte, udførlig skildrede Masseslag; i »Aliscans«- og »Roncevaux«-slagene er Aarhundreders Kampe mellem Saracenere og Franske bleven fortættede. I nordiske Heltesagn danner Braavallaslaget og Folkeslaget i »Hervør Saga« (Genskin af Slaget paa de katalauniske Marker), Stiklestad- og Svolderslagene tilsvarende Centrer. To vældige Slag mellem Guder og Jætter (Turedslagene og Ragnarokkampen) udgør Hovedled i keltisk og norsk Myteverden.

Naar Hærene staar ligeoverfor hinanden, beredte til Slag, indledes der ofte med gensidige Udæskninger og Pralerier. I Kraftanspændingen føler Krigerne sig ogsaa i Stand til at præstere Vidundere. Naar Cid ret mærkede Faren trække sig sammen om ham, og hans Hustru og Døtre fra Borgtaarnet forfærdede saa' Hærene nærme sig, sagde han blot smilende: »det er kun Bytte og Rigdomme, der nærmer sig til os, mit Hjærte udvider sig, naar I er hos mig,« og naar Morgenen gryede, Teltene var udspændte og Trommerne rørtes, »blev min Cid glad og sagde: Hvor smuk en Dag det er.« Før et stort Slag staar i en keltisk Saga Heltene og udmaler for hverandre, hvad Bedrifter de vil paatage sig i Kampen. »Saa mange Hagelkorn, som der i en Byge lægger sig under Hestens Hove, saa mange Fjendekroppe skal knuses under min Kølle,« siger En. Sangvinske Fejlregninger før Slaget kendes overalt i Historien. »On entrera dans Straszbourg comme en

du beurre,« sagde Montmorency i sin Tid. »Det er en Frokostaffære,« sagde Napoleon paa Waterloo-Morgenen.

I indisk som i persisk, i græsk som i fransk eller nordisk Heltedigtning hagler det ned med Fornærmelser og Skældsord, bralrer det op med Brouterier om Forfædres og egne Bedrifter og de Bedrifter, man lover at udføre. Symbolske Haanmidler anvendes ofte: Den ene Hærfører sender f. Eks. den anden en Bold og en Top, ɔ: han maa hellere blive ved sit Barnelegetøj; en Saracener rider hen foran de kristnes Borg med en kristelig Reliqvie bunden under sin Hests Hale. To fjendtlige Flokke Islændinge staar ligeoverfor hinanden og tirrer hverandre op til Kamp. Bardis Mænd har i Forvejen gennem Mellemmænd tiltusket sig Sværd, der har tilhørt Modstanderne, og hver kalder nu sit Sværds forrige Ejermand frem og lover ham at lade ham smage sit eget Sværd. »Hvad Tidender spørges der ellers her i Herredet?« siger Bardi, idet han sigter til et Drab paa en af Modstandernes Nærpaarørende, han selv nys har forøvet. »De Tidender, der er,« svares der, »vil synes dig gode: min Broder Gisles Drab.« »Ikke vil vi laste det, og ikke synes vi at være fri for Mistanke om at have udført det,« svarer Bardi, »mig mindes, at det var kort Tid, siden du, Ketil! kom hjem med ham paa Ryggen til din Fader.« Og imens bevæger han paa Dril foran Ketil det Sværd, der har dræbt Broderen.

Saa bryder det løs: Pileregnen falder, Spydene flyver, Vognene ruller frem, eller Rytterne fælder Lanserne, støttende Skaftet paa den filtbeslaaede Sadelknap, Hesten faar Sporen og løse Tøjler, og Klingerne

mødes. Og al den Kamplarm, alle de Billeder og Indtryk fra Kampvrimlen, som ude fra det virkelige Liv baade Digteres og Tilhøreres Sanser er overfyldte med, lever forstørrede og forstærkede op igen i Digtets Drøm, halvt som et frygteligt Mareridt, halvt som en æggende Fantasirus.

I lyriske Billeder oversætter Orientens blomstrende Fantasi Kampens Tummel; den angelsachsiske og oldnordiske Poesi omskriver den i tilsvarende, energisk overdrevne Metaforer.

Slagtumlen er som et vældigt Hav, og som Søfugle farer Vognkæmperne hen over det; eller som en Skov af Lanser, lig stormbrudte Blomstertræer falder de Slagne hovedkulds ned, og de afhuggede Hoveder hagler til Jord i tætte Mængder som modne Palmenødder. Eller Valpladsen er som et mægtigt blodrødt Tulipanbed, og med koralrøde Ben vader Elefanterne om i Blodet; som mægtige Gribbevinger skygger de fjærede Piles Vrimmel foroven, og Pilene borer sig ind og forsvinder i Elefanterne som Snoge i Jordhuller. Saaledes lyder indiske og persiske Skildringer. Som tørstige Fugle farer Fanerne over Vrimlen, hvor én kredser, dukker en anden sig; i Kampens Møllekværn drejes Mennesker og Dyr om, Krigerne rives og skubbes, som brunstige Kameler tumler med hinanden; Lanserne sænker sig ned i Legemerne som Brøndtove, der vil trække Blod op af Saarenes Brønde. Saaledes synger gammelarabiske Digte. I nordisk og angelsachsisk Poesi synges der om Sværdstormen, Spydmessen, Vaabentinget, Vaabenlegen, de staalgraa Lansers vældige Uvejr. Sværdet er Vundeboret, Kampens Is; Sværddyret gaber med sit Svælg

over Folks Hoveder og fyldes med Blod, Liglysene rister Skjoldenes røde Rande, Sværdelven (Blodet) rinder, Pilene er Saarbier eller Gæslinger, der stikker til Blods med deres haarde Næb. Og Valkyrierne staar og slaar Kampens spydstagegraa og blodigrøde Væv: Rendegarnet er Mennesketarme og Lodderne er Mandehoveder, Islætten slaar de med Sværd og Væverskeen er en Pil: »Lad Spyd-, lad Spydvævs-Spolerne rende — hvor Faner vajer — og Vaaben bider!«

Mere udførligt, anskueligt og realistisk skildrer de homeriske og de franske Heltedigte, nu og da ogsaa vore Folkeviser, Kampen, omend Fantasien ogsaa her forstørrer og forstærker alt. Støvet hvirvles op og Masserne tumles, saa Solen skjules og det bliver som Nat; som vilde Havbølger bruser Kampen, det drøner rundt om i Miles Afstand; 400 Tømrere gør ikke saa megen Larm som Sværdenes Slag paa Hjælmene, og Spærenes Bragen lyder, som naar en Mur brydes ned. Som Hagl falder Huggene, de slaar Gnister af Hjælmene, Bække af Blod flyder ud af disse, og som en Klokke toner et enkelt Heltesværd tvers gennem Stormen. Spæret »løber i Heltens Haand, som Kringlen ringler i Spore«, det bores tversgennem Modstanderen, saa han løftes op fra Hesten og spiddes oppe i Luften. Sagkyndig detailleret skildres de forskellige Hug og Stød. Homer fortæller med utrættet Nøjagtighed om, gennem hvor mange Lag af det syvhudede Skjold det knusende Kobber trænger, hvordan Pilen gaar gennem den højre Bagdel og tversgennem Blæren og borer sig ind i Benet, hvordan Spydet skærer Senerne over dér, hvor Læggenes Muskler ligger tykkest, flænger

Huden af Armen, slaar Tænderne ud af Munden eller flænger Kjortlen i Stykker lige foran Lysken. Og med en Lægejournals Koldblodighed refererer han, hvordan den saarede snapper efter Vejret og Blodet staar ham ud af Næsen, hvordan Mulmet fra Panden stiger ned og omhyller hans Blik, eller hvordan han ligger i Støvet og famler omkring sig med Haanden i Jorden eller krymper sig som en Regnorm. Mindre nøje iagttagende, men med en mere raa og vild Glæde skildrer Rolandskvadet og de andre »Chansons de geste« utrætteligt, hvordan Kødlapper, saa store som en Haand, hugges af Hovedet, saa Hjerneskallen ligger nøgen, hvordan Hjernemassen vælter ud af Øret, Sved og Blod pibler ud af Ringsærkens Ringe, og de Kæmpende som Slagtere har Blodpletter paa Hest, Rustning og opad Armene. Og hyperbolsk skildres, hvordan de vader i Blod til højt op ad Benene; Ligenes Dynger stanser en Flods Vand eller lægger sig som en Bro over den, stundom er Trængslen saa stærk i Slaget, at Ligene bliver staaende oprejste. At de udmattede Kæmper drikker af deres eget eller Fjendernes udgydte Blod, er et staaende Træk i Skildringer af Blodbad.

En hidsig vild Oprømthed kommer op i de Kæmpende. De ryger som overgydte Brande og maa nu og da køle Ringsærken og aabne Hjælmen. De franske Helte raaber muntert til hinanden under Roncevauxblodbadet. »Det kalder jeg en Barons Slag« komplimenterer Krigerbispen, da han ser Samson hugge Lever og Lunge ud paa En. »Broder Olivier! saadanne Hug er det mig en Lyst at se,« brøler Roland til sin Vaabenbroder. I kannibalsk Lystighed haaner og spøger Krigerne.

»Du er uden Arme og han dér uden Ben; du kan blive Vægter og han Portner.« »I gi'r Hestene for lidt Havre, det er nok derfor, de bider i Græsset for os.« Eller til en, der har faaet Hovedhuden skalperet af: »Naa, I er nok bleven kronraget og har faaet rød Kabuds som en Bisp.« Ogsaa den, der selv er bleven skamferet, har en Spøg paa rede Haand om Pigerne, der nok ikke længer vil skøtte om at kysse ham, siden han har faaet Overlæben hugget af, eller om, at han nok fra nu af vil hedde Vilhelm Stumpnæse. Den franske Heltedigtnings krigerske Bisp skrider om paa Valen og meddeler flittig Fjenderne Absolution med sit Sværds Messestav, og den tyske Heltedigtnings krigerske Spillemand spiller i Kampen de lystigste, røde Melodier med sit Sværds Violinbue. Med Slagsbroderhumor taler Krigerne om at »kysse Øksens smalle Mund«, eller »søge Natteherberge under min Økse«, alle Slags plumpe Vittigheder krydrer Kampen i de gammeltyske Hildebrand- og Waltherdigte. — Mange Ord bliver der ellers ikke Tid eller Kraft tilovers til i Kampen. Men Øjeblikkets Anspænding og Hidselsen af alle Evner kan ofte lægge de Kæmpende kraftigkorte Udbrud og Replikker — spirituelle og patetiske — paa Læben. »Hvad brast?« — »Norge af din Haand.« Den militære Lapidarstil er fra Spartanerne og Cæsar gaaet i Arv til moderne Feltherrer fra Montluc til Napoleon og videre.

Tindingerne er vaade, Ganerne tørre og Struberne sammensnørede af Støv og Tørst; Larmen hamrer i Trommehinderne, Blodets Damp og salte Stank beruser, Trætheden i Musklerne og Matheden af Blodtabet giver Feber. Man sanser ikke længer ret, er bleven en Prygle-

maskine og en Prygleblok. Begon er lige frelst ud af Døden, springer til Hest, samler Spyd op af Marken og styrter sig hovedkulds ind i Tumlen. »Hvad gjør du, rasende Djævel?« raabes der til ham, »du har jo ingen Hjælm paa Hovedet«, og han tager sig op til Hovedet og mærker, at det er blottet. — Man tager, hvad man har ved Haanden; Olivier fægter med en Lansestump, har ikke Tid til at drage sit Sværd. Hestenes Mankehaar rejser sig i Rædsel, de stejler og gør Kaprioler, men smittes efterhaanden selv af Raseriet, sparker og bides; de Faldnes herreløse Heste farer sky om paa Valpladsen og øger Forvirringen. De brogede Vaaben og Rustninger, de fremsprængende Ryttere og de herreløse Heste, Trompeterne og Basunerne, Jammerskrigene og Glædeshylene — det er Kæmpernes højeste Lyst. »Ingen saadan Nydelse« — synger Bertrand de Born — »har jeg af Søvn, Spise eller Drik, som naar det genlyder fra begge Sider: »Rask fremad!« og man hører Hestevrinsken og Raab om Hjælp . . . Enten lever jeg eller hugges i Stykker. Lever jeg, o hvilken Glæde, hugges jeg i Stykker, hvilken skøn Befrielse fra alt!« Eller hør Karl selv midt i Slagtumlen: »Montjoie!« raaber han med sin høje, klare Stemme; »hvis jeg bliver tagen eller overvunden af nogen Ridder, vil jeg ikke være Konge eller bære Krone«. Man bliver blændet — af Vildskab og Blodtab, af Vrimmel og Tummel — kan ikke »se sit Spær til Ende«, hugger i Vildelse løs paa sine Venner — som Olivier paa Roland ved Roncevaux. Man bliver ufølsom for Slag og Saar; stikker sin Hanske i sit aabne Saar for at stanse Blodet, lader sig Sværdet binde om Haandleddet, naar Haanden er

hugget af, mærker ikke, at et Ben er hugget af, eller at Tarme hænger ud af Maven. Æventyrlig er Kæmperne tilredte: én er spækket med Spyd som et Pindsvin, gennem den andens Saar og Huller kan man se Sol og Maane skinne. Den vældige Spænding og Ophidselse holder Døende oppe: de véd, at de har faaet Banesaar og at de vil dø, saa snart Sol er gaaet ned og Kampen er til Ende, men de kan tage sig sammen, saa længe den staar paa, og opsætte Døden. »Bind mine Indvolde sammen om Livet«, raaber den unge Vivien til sin Onkel, »læg mig Tømme og Lanse i Haand! Jeg mærker Døden give mig Slag paa Slag, men jeg véd godt, at jeg endnu ikke skal dø, men først til Aften, efter Vesper, og jeg skal endnu dræbe adskillige . . . Hvis du ikke gør det,« tilføjer han utaalmodig, »dræber jeg mig selv.« Saaledes skriver ogsaa Montluc etsteds om en Kamp, at man kunde have skudt Benet bort under ham uden at han havde mærket det.

I Raseriet vokser Kræfterne og Modet udover menneskelige Normalforhold. Nordboernes Bersærker blev som vilde Dyr, de »hammedes«, gik ligesom over i en Ulvs eller Bjørns Ham, — ja opfattedes vel oprindelig som virkelig tvehammede Varulve. Intet bed paa dem, de gik uskadt gennem Ild og kastede sig paa Sværdsodd uden at saares. Deres Kræfter tidobledes, de rev Træer op med Rode, løsnede og kastede uhyre Klippeblokke. Raseriet fraadede dem om Munden, de hylede, bed i Skjoldene, mejede alt og alle ned for Fode. Naar Anfaldet nærmede sig, kunde de mærke det paa sig, og nogle lod sig binde i Forvejen, naar de ikke vilde give efter for det; efter Kraftudtømmelsen var de

svage og blide som Børn. Næsten tilsvarende Paroksysmer har de indiske, de homeriske og de franske Helte i Kampen.

Oftest opløser Kampen sig i Tvekampe. Heltedigtningen kender lidet til at operere med Masser, selv naar i det virkelige Liv Kampen allerede har ordnet sig i regulære Troppesammenstød; den episke Fantasi ynder at klare og simplificere alt for Anskuelsen og aristokratisk at udhæve de enkelte Heltes Bedrifter; Enekampen staar ogsaa som den ældste, ærværdigste Form for Kamp og som den, i hvilken den personlige Dygtighed friest kan gøre sig gældende. Ofte stanser Kampen udenom, og alle samles som Tilskuere til to Heltes Tvekamp, eller man vedtager ligefrem at lade en eller flere Tvekampe træde i Stedet for hele Slaget og afgøre causa belli. Hos Firdusi som i Samuels 2den Bog, hos Homer som i Roms Historie, i fransk som i germansk Heltedigtning kendes saadanne Tvekampe paa Hærens Vegne. Ofte er det en vældig Kæmpe, Fjenderne stiller frem til Tvekamp, og stor er Jublen, naar Goliath saa fældes af David, Ferragus af den unge Roland, eller Fierabras overvindes af den syge Olivier, der i Pligttroskab har slæbt sig op fra sit Leje og meldt sig til Kampen, engang da Roland og de andre har gjort Strejke. I Vermunds Hal er det Uffe, der til alles Forundring optager Sachsernes Udæskning. Men selv, hvor der ikke træffes saadanne ligefremme Aftaler, opløser Kampene i Heltedigtningens Skildring sig stadig i Enkeltkampe; Heltene opsøger og udæsker hinanden, og ingen andre blander sig som Regel i deres Mellemværende. Som Indledning overbyder Mod-

standerne hinanden i pralende Opregninger af deres Forfædre, i Brouterier og Udskældninger: Fyrsterne af Saindhava overfor Arjuna i det indiske Epos, Giw og Piran i det persiske, Hektor og Aias hos Homer bærer sig ad ganske paa samme Maade.

Saaledes bølger Slaget dramatisk frem og tilbage. Et virkningsfuldt Motiv, som er meget udbredt i Heltedigtningen, er det, at Hovedhelten længe holder sig tilbage fra Kampen; Hæren trænges haardt af Fjenden, men tilsidst viser Helten sig og vender alt til straalende Sejr. Han har maaske drukket sig en Rus og sover nu en »heroisk Søvn« i 12 Dage, medens Slaget staar paa (russisk), eller han føler sig krænket over en Tilsidesættelse, og først efter lange Overtalelser og efter at have faaet Oprejsning kaster han sig ind i Kampen (Achilleus, Karna o. a.). Eller han er — som Hagen i Waltherdigtet eller Dietrich i Nibelungenlied — bunden ved Venskab til Fjenderne og nødes først til sidst af Pligtfølelse til at gaa i Kamp. Eller den unge Helt er Folket saa dyrebar, at man har sat Vogtere til at holde ham borte fra Kampen; først til slut river han sig løs (Lug i Irernes Slag paa Turedsletten).

Kan man ikke staa sig i Kamp, flyr man. »Bon est la fuie dont il cors est sauvez.« Unge Fusentaster som Vivien ved Aliscans har lovet aldrig at vige et Skridt, og Broderskaber som Jomsvikingernes fordrer, at én Mand kun maa vige for flere, men ellers er den primitive Opfattelse praktisk og ræsonnabel, uden Ridderromantikens

Overspændthed. Forstilt Flugt, for at sprede Fjenderne og overvinde dem enkeltvis, anvendes ofte — f. Eks. af en persisk Helt og af Horatius. Og kan man ikke staa sig mod Overmagten, er det ogsaa en Art Heltedaad at kunne undfly. Odin flyr for Tjasse og Hektor for Achilleus, Rolf Krake og hans Mænd flyr for Adils' Hær, og franske Helte for Saracenernes Overmagt. Som et spændende Væddeløb, hvor det gælder Kraft og Hurtighed og Livet er Indsats, interesserer en saadan Flugt Fantasien og er Yndlingsæmne for Heltedigt. I Bortførelsessagn har vi truffet megen Flugtpoesi, men lige saa tidt træffes den uden erotisk Farve.

En enkelt Gang er Sympatien paa Forfølgerens Side. Det er i »Ravennaslaget«, hvor Dietrich sætter efter Forræderen Wittich, der har dræbt Kong Etzels unge Sønner. Han besværger ham ved hans Ære om at vente og tage Kampen op, han lover ham alt muligt, naar han vil stanse ... den anden sporer blot sin Hest videre i rasende Fart. Nærmere og nærmere kommer Dietrich ham, lige skal han naa' ham, og nu er de ved Havets Bred — da dukker i Wittichs Hjertensangst en Havfrue op af Bølgerne og redder ham i sine Arme. Ellers er oftest Sympatien paa den Flygtendes Side. Saaledes naar Rolf Krake og hans Mænd er bleven overfaldne i Upsal af deres Værter, men kækt er sprungne over Ilden, der skulde indebrænde dem, og rider afsted over Fyris Vold, eftersatte af Svenskerne. Ved at kaste Guldet, som de selv ringeagter, efter sig, sinker de Forfølgerne. I en tilsvarende Flugtscene tilsøs, som Snorre skildrer, kaster Harald Haarderaade, for at opholde de danske Forfølgere, Tønder overbord, med Fanger

bundne ved dem; den milde Kong Svend nænner ikke andet end at fiske dem op. Fra det gamle græske Atalantasagn til alle mulige Folkeæventyr genfindes overalt dette Motiv, at de Flygtende bortkaster noget, for at sinke Forfølgerne; ofte vokser der trylleagtige Hindringer op af det, de kaster bag sig[9].

Af megen patetisk Virkning er Hektors fortvivlede Flugt for Peleiden. Alle de andre Troer har søgt indenfor Porten i Rædsel for den Frygtelige, Priamos og Hekabe har fra Muren bønfaldet deres Søn om ogsaa at ty ind, men ærekær er han forbleven ude. Dog nu griber Rædslen ham, og under Troernes angstfulde Spænding flyr han omkring Murene, forfulgt af Achilleus. »Stærk var Manden, der veg, men en stærkere Mand ham forfulgte — hidsig paa stormende Fod; ej løb de tilvæds om et Slagtnød — eller et Skind, som sættes til Pris ved Mændenes Dystløb, — Hestebetvingeren Hektors Liv var Prisen, de løb om«. Stadig hindrer Achilleus ham fra at naa ind under de beskyttende Mure eller gennem de vidtaabnede Porte og jager ham længere og længere ud paa Sletten til Fortvivlelse for Troerne.

Ikke mindre gribende er Ernauts Flugt paa Valpladsen, hvor han forfølges af den rasende, vældige Raoul de Cambray, der allerede har dræbt hans to Sønner. Alt medens han flyr paa sin Hest, anraaber han Raoul om Naade, anraaber sine Venner om at gaa imellem, anraaber Gud og lover at bygge Klostre; intet stanser den grumme Raoul. En Ven stiller sig imellem, men Raoul kløver hans Hjælm og slaar Foden af ham, og ubarmhjærtig fortsættes Forfølgelsen. »Jeg er ung

endnu,« beder Ernaut i sin Hjertensangst, »og vil ikke dø endnu, jeg vil blive Munk og tjene Gud«, Raoul svarer blot med fræk Gudsbespottelse. Da endelig, i sidste Øjeblik, rider den tapre Bernier imellem og slaar den gudsforgaaende Raoul til Jorden.

Mere sympatetisk er den indiske Arjuna, naar han Dagen igennem, tvers over Valpladsen, forfølger Iayadrata, der den foregaaende Dag har fældet Heltens unge Søn. Arjuna har svoret, at Drabsmanden skal dø inden Solnedgang, og staaende paa sin Vogn skynder han stadig paa sin Vognstyrer og mejer alle ned, der vil hindre ham i Forfølgelsen. I Fjendernes Rækker kender man den Ed, han har svoret, og det ene Troppekorps efter det andet kastes imellem for at stoppe ham. Allerbagest i Slagordenen er Iayadrata stillet, men endelig, nær Solnedgang, kommer Arjuna ham paa Skudvidde, fælder ham med en Pil og blæser triumferende i sit Horn. Nu kan Solen gaa ned, nu er Løftet opfyldt.

Helt fantastisk og udover alle Grænser er endelig en Flugt og en Forfølgelse skildret i et tartarisk Heltedigt. Faderen er dræbt, men den trofaste Hest flyr afsted med hans to Børn paa Ryggen, eftersat af den vældige Drabsmand. Over 40 Lande gaar Flugten; overalt beder Hesten Mennesker om at tage sig af Børnene, men ingen tør byde Helten Trods; alle Slags Naturvæsener stiller paa Hestens Bøn Hindringer op mod Forfølgeren, men intet hjælper. Længst er det røde Kød svunden af Hesten og kun de tørre Knogler er tilbage; af Forfølgerens egen Hest er store Stykker Kød pisket bort og Bidslet skærer dens Mund op til Ørene. Men nu mærker ogsaa de Forfulgte allerede dens Pust

bag deres Ryg og er Fortvivlelse nær, — da, i det yderste Øjeblik, dukker Redningen op.

Af en hel Hær — Karls og Frankrigs Hær — jages i det franske Heltedigt Holger Danske afsted, hans eneste Redning er, at han kan naa sin Borg, og i fuldt Firspring rider han afsted, medens alle hans Længsler flyr i Forvejen: »Ak gode Borg, hvor jeg havde dig kær! skal jeg aldrig se dig igjen!» Hjemme fra Borgen ser hans Mænd en Støvsky komme farende, de aner, det er deres Herre og lader Vindebroen gaa ned, og han slipper ind og er frelst. — Saaledes kommer ogsaa Guillaume sprængende afsted med Døden og 30,000 Saracenere i Hælene; »droit vers Orange a son cemin torné, — or le conduise Jesu de Maesté!« udraaber Digteren; oppe fra en Klippe øjner Helten Oranges Klokketaarn og sit Slot Glorielle, og endelig, efter en fortvivlet Kraftanstrængelse, naaer han til Porten: »Op, op med Porten, det er Guillaume«. Men Portneren — viser ham tilbage. Han har, for at slippe gennem Fjendernes Hær, maattet klæde sig i saracensk Dragt, og han har mistet hele sin Hær, og nu genkender ingen i Borgen ham. Hans Hustru Guibourc kommer ud paa Muren over Porten, men hun vedkender sig ikke denne Flygtning i Saracenerdragt som sin sejrrige Husbond. Han trænger paa, hvert Minut er kostbart; han faar sin Hjelm løftet op — jo, nu maa hun erkende ham for Guillaume og begiver sig ned for at lukke ham ind. Men i det samme ses ude paa Sletten en Skare Saracener trække afsted med en Flok jamrende kristne Fanger. Og nu faar Guibourc en heroisk Idé: »Nej, nej,« udbryder hun, «I er ikke min Herre! Det skulde ikke været ham, der

saa' sligt Syn og ikke rørte sig til Hjælp«. »Gud, hvor hun prøver mig haardt,« sukker den trætte og saarede Guillaume, men med en heltemodig Kraftanstrængelse gør han omkring, hugger ind paa Saracenerskaren, splitter dem, befrier i et Nu de kristne, — og nu, nu genkender hun deroppe fra Muren sin Herre, følger ham med bankende Hjærte og raaber »Kom, kom« og faar ham i sidste Øjeblik ind over Vindebroen, der gaar op efter den frelste, medens hele Hedningeskaren just er naaet frem. I hendes Arme falder han sammen og faar Rustningen af.

Belejringer, Forsvar og Erobring af Borge og befæstede Byer danner et væsenligt Element i megen Heltedigtning. I stor Stil er Kampen om Troja en saadan Bybelejring; Thebaiden har paa tilsvarende Vis skildret en Kamp om Theben. To af de ældste Tilløb til fransk Heltedigtning, som haves bevarede i latinsk klærkelig Bearbejdelse, handler — det ene om Paris' Forsvar mod Normannerne, det andet (Haagerfragmentet) om Karl den stores Belejring af en eller anden spansk By; ogsaa senere er Belejringer af Borge hyppige i »Chansons de geste«. Overfaldet paa Rolf Krakes Kongsgaard er patetisk skildret baade i Sagaen og hos Sakse, i de islandske Sagaer er der talrige Eksempler paa Gaarde, der overfaldes, forsvares og brændes af. Berømte, meget besungne Borgkampe i germansk Heltedigtning er endvidere Forsvaret af Finnesburg i Beovulfdigtet og Nibelungernes Forsvar af den Bygning,

der var overladt dem mens de var Gæster hos Etzel. Siden besynger Folkeviser ofte heltemodige Borgforsvar og uhyggelige Indebrændingshistorier: paa Skotsk saaledes Adam Gordons Overfald af Rodes' Borg.

Borgen med sine stejle Mure og forsvarlige Taarne, sine Volde og Grave og jernbeslagne Porte staar for Beboerne som deres trygge Rede, deres Uafhængigheds og Selvhævdelses solide Værn. Murene i de græske Kongeborge og Byer tilhørte ofte en ældgammel Tid og forekom Beboerne, byggede som de var af vældige utilhugne Sten, at være Værk af Kykloper (kyklopiske Mure) eller af selve Guderne. Ilions Mure havde saaledes Apollon og Poseidon bygget; men da Kongen havde nægtet at betale den betingede Løn, vendte Gudernes Vrede sig mod Staden. Saaledes fik ogsaa Aserne deres Borg opbygget af en Jætte, som havde betinget sig Freja, Sol og Maane i Byggeløn, men af Loke blev narret for denne. De Borge, som den franske Heltedigtning omtaler, har ofte været romerske Bygningsværker, og de vældige Stenkonstruktioner syntes Middelalderens Mennesker at tilhøre Verdens første Tider: det er Kain og Abel, der har opbygget dem, eller ogsaa er det Saracenere, der har føjet dem sammen med kogt Blod (romersk Cement)[10].

Næsten uindtagelige var deslige Borge og befæstede Byer for de Tiders Krigskunst. Som Grækerne laa ti Aar for Troja, saaledes var Middelalderens Borge næsten kun til at indtage ved Udhungring eller Brand. Oppe paa Muren staar de belejrede og gør Haansfagter til Belejrerne og forsikrer dem om, at det har lange Veje med Indtagelse. Selv i et ganske almindeligt

Stenhus formaar Nibelungerne at forsvare sig imod 20,000 Hunner; ned ad Trapperne gennes de, der vover sig op, eller deres Lig kastes ud af Vinduerne, og ud af alle Væghuller siver tavst og uhyggelig Blodet af de dræbte. Ja, en stakkels islandsk Græstørvs- eller Tømmerhytte med Sparre- og Grønsværstag kan en enlig Bonde forsvare mod en hel Skare Angribere. Han stænger Døren forsvarlig, og naar en af Fjenderne vover sig til at krybe op ad det lave Tag, stikker Manden ham med sin Spydøkse ud gennem Gluggen.

Men Indebrænding er den uhyggelige Fare, som truer de Indestængte. Indebrændingen er med frygtelig dramatisk Virkning skildret i sidste Del af Nibelungenlied og i islandske Sagaer. Da Krimhild ikke kan faa Bugt med de indesluttede Nibelunger, lader hun tænde Ild paa alle fire Hjørner af Bygningen, Vinden sætter snart det hele i lys Lue; Ilden falder ned over dem i Hallen, og de maa skærme sig ved Skjoldene og træde Brandene ud i Gulvets Blodpøle; de er ved at kvæles af Røg og Hede og ved at forgaa af Tørst, og for at kvæge sig drikker de efter Hagens Anvisning Blodet af de dræbtes Saar. Endnu uhyggeligere skildres de natlige Indebrændinger i Sagaerne. Man har kæmpet om Dagen uden om Gaarden, men Angriberne er redne bort; dog, de har gemt sig bag Skoven og vender tilbage om Natten, og i Tysthed dynger de Brændsel op om Huset. De, der er derinde, vaagner først, da Ilden luer udenom. »Hvem raader for Ilden?« spørges der fra Hytten. — Tore, svares der. — Om der paa nogen Maade kan gives Forlig? — Nej, der er intet andet Vilkaar end at brænde inde. — Og Ildger-

ningsmændene gaar ikke bort, før alt ligger i Aske. Eller der svares slet ikke derudefra. Medens Husets Folk søger at slaa Vand paa Ilden og en Præst kvæder Salmer, beder Husbonden atter og atter om at tale med den, der »raader for Ilden«. Men stadig hedder det »Thorvald svarer intet«. Under stigende Angst fremkommer de derinde med altid mere ydmygende Forligstilbud. Men udefra bevares samme dybe Tavshed.

Paa Bergthorsvold har man Blodhævn udestaaende med en anden Slægt og venter Anfald; Njal holder altid 30 Mand paa Gaarden, det ene Varsel efter det andet har skræmt Forventningen op, og en Dag bringes der ogsaa Efterretning om, at Fjenderne er set ride bevæbnede omkring i Omegnen. Om Aftenen giver Husmoderen Tyendet Lov til selv at vælge sig Nadverkost, hun aner, at det vel bliver deres sidste. Den gamle Njal selv ser med samme uhyggelige Synskhed som Theoklymenos i Odysseus' Hal Stuen fyldt med Blod. Kun Skarphedin, den ældste af Sønnerne, siger, at de maa ikke give Folk Lejlighed til Snak og det skikker sig nu at vise Mod og Mandshjærte. Ingen gaar tilSengs, og den Gamle og Sønnerne staar væbnede udenfor Døren; Fjenderne begynder at ses paa Afstand, men tør ikke ret nærme sig. — Dog den vise Njal er nu af Skæbnen slagen med en saadan Forblindelse, at han vil undgaa Kamp og byder alle at gaa ind. Skarphedin føler, at de er solgte, hvis de gaar ind, men maa føje sin Fader. »Fader er nu Døden nær«, siger han heroisk, »men vi kan gerne gøre ham det til Vilje at lade os brænde inde med ham«. Lidt efter har Fjenderne tændt Baal udenom Gaarden. »Skal der nu brases op?« »Saa skal der«,

svares der, »og du skal ikke behøve bedre Bagerild«. Njal spørger, om Thore — Fjendernes Høvding — er saa nær, at han kan høre deres Ord. Og saa indledes Underhandlinger, hvorefter forskellige af Gaardens Folk faar Lejde til at gaa ud. Men Njal og hans trofaste Hustru, der ikke vil skilles fra ham, og alle Sønnerne finder Flammedøden.

Ellers er det oftest kun ved List, Borgen indtages, og nærer man overhovedet endnu ingen Betænkelighed ved alskens List, saa gælder dette især overfor dem, der gemmer sig inde bag Mure. Kampen om Borgen faar en egen lystig og novellistisk Interesse ved de Puds og Rævestreger, der benyttes. Som Grækerne listede deres bedste Helte ind i Ilion ved at gemme dem i en stor Træhest og faa Trojanerne narrede til at trække den ind i deres By, saaledes fører Rustem hos Firdusi sine Mænd ind i den belejrede By ved at udklæde sig som Salthandler og gemme sine Krigere i Saltsækkene, som han saa lastede paa Kameler og drog ind ad Byporten med. Ganske saaledes lader Guillaume af Orange sine Baroner med Vaaben og Faner krybe ind i Tønder, og fører dem selv, forklædt som Købmand, paa et Tog af Kærrer ind i Saracenernes By Nîmes. Det franske Heltedigt bygger maaske her paa et gammelt Sagn, som Justinus beretter, om Ligurers Forsøg paa ved en tilsvarende List at tage den græske Koloni Marseille; den franske Kronist Richer fortæller iøvrigt om, hvorledes Byen Laon i det 10de Aarh. indtoges ved et lignende Paafund, og i Jomsvikinge Saga nævnes en ensartet List; endnu i 15. Aarh. faldt Chartres ved en saadan[11]. At en Feltherre

forklædt begiver sig ind i den fjendtlige By for at spejde, er et Træk, der hos Firdusi fortælles om den persiske Helt Isfendiar, i fransk Heltedigtning om Karl den store, — den første udgiver sig for Købmand, den sidste for Pilegrim; som Sanger og Spillemand lister Hother sig ind i Balders Lejr, Kong Alfred sig ind i de Danskes Lejr[12]. Utallige er Normannernes Krigspuds ved Belejringen af Byer — det er Pile eller Svaler, som der er tændt Ild i og som sendes ind over Byen, eller Hastings lægger sig syg, anstiller sig død og bæres af sine Folk ind i Byen for at begraves dér; de samme Krigspuds fortælles af Snorre om Harald Haarderaade, af Sakse om Hadding og Frode den Frækne, af den russiske Kronist Nestor om Russer og Vareger, og ogsaa i fransk Heltedigtning anvendes Krigslisten med den forstilte Begravelse af Roland og andre. En anden Krigslist er »den vandrende Skov«, som genfindes i alskens germanske, keltiske og franske Sagn[13]. I St. Denis Krøniken bærer Fredegundes Hær Trægrene og Kvægbjælder foran Hestene, saa Fjendernes Vagtposter i Morgengryets Halvlys og under Døsen af Gaarsdagens Rus tror, det er en Skov med græssende Heste, som de ser i Horizonten. Siden anvendes en lignende List af Kölnerbispens oprørske Undersaatter; til Søs benytter hos Sakse Erik Maalspage den samme List overfor Venderne; en Anvendelse af Motivet findes som bekendt i Holinshedskrøniken og »Macbeth«.

Til disse Krigspuds fra Belejrernes Side svarer ogsaa adskillige fra de Belejredes Side. De gaar navnlig ud paa at bibringe Fjenderne falske Forestillinger angaaende Byens Forsvarstyrke eller Rigdom paa Lev-

nedsmidler, for at faa dem til at opgive Belejringen. Snart er det Kvinder, der klædes i Rustning og oppe fra Murene ser ud som Krigere (saaledes f. Eks. da Murcia c. 700 forsvaredes mod Maurerne), snart Trædukker, der paa samme Maade udklædes og stilles op paa Voldene (saaledes narrer Holger Danske Karls Hær, der belejrer hans Fæstning); snart bindes de faldnes Lig fast paa Heste og agerer levende (som, hvor Amlet narrer Englænderne). Da Don Garcia efter 7 Aars Belejring ikke længer kan holde sig i sit Slot mod Maurerne, finder han paa at klæde de faldnes Lig i Panser og stille dem op mod Murtinderne som levende Krigere, og sit sidste Brød bryder han itu og smider ned til Fjenderne. Og da disse ser, hvilken Overflod paa Mænd og Levnedsmidler Borgen endnu har, opgiver de Belejringen og drager bort. Ganske lignende Krigspuds fortælles i Nestors russiske og i franske Krøniker[14].

Saa er der Søkampens Poesi med al dens Friskhed og Æventyrlighed; hele Sølivet og dets Kampe med Elementerne er for Heltedigtningen et Æmne, sidestillet med al anden Krig. Alle Søfarernationer har, som vi ovenfor saa', deres Odyssé, deres æventyrlige Vidunderfarter over fjerne Have, og det græske Sømandsliv har faaet sin poetiske Forherligelse i Digtet om den megetprøvede Odysseus, ligesom den angelsachsiske Poesi, de nordiske Digte og Sagaer samt det tyske Gudrunkvad alle giver poetiske Genbilleder af Vikingelivet paa Nordsøen.

Havet selv betragtes som en Verden af vilde Væsener, som Skibet skal kæmpe imod. Homer taler om Havets golde Øde, vide Dybder, højtlarmende Brænding og skildrer, hvordan Poseidon farer rasende afsted med sit Forspand af skummende Bølgeheste og sin altoprørende Trefork. I Norden[15] veksler Betegnelser for »Buldermarken«, »Hvalens Vej«, »Dykkerfuglenes Bad«, det tunge, stride, tudende, sortblaa Hav, paa samme Maade med levende Billeder af Ægir og hans Døtre, de lyshaarede, hvidslørede Møer, der vaagner med Vinden, vandrer mange i Følge afsted og sjælden er blide ved Mændenes Flok. Heltens »Havganger« galoperer gennem Bølgerne, saa den driver med salt Sved og der slaar Skum om dens Bringe. Det nordiske Drageskib — med sin fantastiske Stævn (snart et Drage- eller Dyrehoved, snart et Mandshoved), med sit brogede Bredsejl, prydet med de uhyggelige Billeder og med sine talrige Aarer — forestilles stedse som et levende Væsen. Skipperen tager Stævnens Oksehoved om Hornene og beder sit Havdyr gaa frem gennem Havet som en Okse gennem Korn; og en Gang, da Skibet, hvor det ligger, hører sin Herres Horn kalde langt borte, river det sig løs og sejler til ham over Havet. Muntert skildres Afrejsen hjemmefra: Skibet, der trækkes i Søen, udrustes og bemandes, Tovene, der løsnes, Sejlene, der hejses, og endelig den raske Udfart ud over det blaa. Hvor friskt og frejdigt skildres ikke Telemachos' Afrejse, naar de skinnende Sejl hejsedes og »Blæsten i Sejl tog susende fat, og de purpurne Bølger — skvulpede højt op om Fartøjets Køl, mens det vandrede fremad«. Eller Helge Hundingsbanes, naar »Aarene knaged —

Jærnene klang — Vikinger roede — Skjoldene sang«. Kækt og kraftigt skildres, især i nordiske og angelsachsiske Digte, Kampen med Bølgerne ude paa det vide Hav. En kraftig Kuling elsker Vikingen — »Jeg var ofte glad«, synger Sighvat Skjald, »naar en hæftig Storm ude paa Havet fyldte den norske Konges af Vinden svulmende Sejl«, — og det er ham en Æressag aldrig at rebe Sejlene for Stormen. »De sejltømmede Springere skummer af Møje«; Skibets Drønen lyder i Heltens Øren som Harpe i Ølhallen; det er som en Brændings Brøl, naar Stævnen og Ægirs rasende Døtre tørner sammen, mens »Skovens rasende Ødelægger (Stormen) driver Sejlene fremad og den herlige Drage knækker Ryggen paa hver af Søens brusende Brude«. De, som er inde paa Land — klager den angelsachsiske Sømand i et Kvad — aner ikke, hvad man døjer i Vintervejr, naar man pløjer de salte Søer; klædt i Istapper staar Skipperen i Hagelstormen og hører kun Søernes Brus, Sælers Tuden, Maagens Sang, — Tankerne gaar mod Hjemmet, mod Mjødgilde og blomstrende Skove, men frændeløs og ene stævner han ud over Hvalens øde Veje. Alligevel er det hans — ligesom Sakses og Folkevisernes — Omkvæd, at de grønne Lunde og Nattergalens Sang er for Kvinden, men Mandens Lyst er Strandfuglenes vilde Skrig og »den stærke Bølge at bryde«.

Og til Kampen med Elementerne kommer Søkrigene. Alle Søfarende var baade oppe i Nordsøen og nede i Middelhavet belavede paa Kamp med Sørøvere, og de græske Helte holdt lige saa meget som de nordiske Sagakæmper af at gaa paa Viking. I Sagaerne ser vi

de nordiske Vikinger ved Foraarstid slaa sig sammen i Baadlag, i smaa Broderskaber under en fornem Helt som Fører, lægge sig ud i Sunde og mellem Holme og overfalde andre Vikinger eller Købmand; friskt og kækt tumler de unge Knøse sig, bakses med Vind og Vejr, røver fra Kræmmere, øver Strandhugst hos Bønder, prøver Kræfter med hverandre og driver det hele som en glad Sommersport. Store regulære Søslag — ved Hjørungavaag, ved Svolder, ved Nisaa, under Rygen — skildres af Snorre og Sakse, ligesom Skjaldene besang flere af dem i klangfulde, malende Kvad. Naar de nordiske Helte døde, ønskede de ogsaa ofte at højlægges nær deres elskede Hav, hvor de havde udført saa mange af deres Bedrifter, og hvor de kunde ses af de forbidragende Skibe. »Østersøen synger nu en Jettesang for den svenske Helt«, hedder det i Ynglingesaga om en saadan højlagt Kriger.

Efter Kampens Fest ligger Valpladsens og Ligenes Uhygge tilbage. Om dem kredser Heltedigtningens Fantasi ofte. Legemerne er jo for denne ikke endnu tomme Hylstre eller ligegyldige Klædninger, som afkastede ved Døden intet har med det virkelige Selv at gøre; det er — har vi set af Iliaden — Menneskene selv, der, naar Sjælen flyver bort, bliver liggende tilbage paa Valen. Og hyggeligt er det ikke, hvad der venter, naar Sjælen er sluppen ud af Saarenes Munde. Først plyndres Heltens Lig straks midt i Kampen for sine Vaaben og sine Klæder; den homeriske Kriger

eller hans Svende trækker straks den dræbte Fjendes Lig ud af Spydenes Rækkevidde og flaar Rustningen af det, medens hans Heste drives hjem til Lejren; paa Bajeuxtapetet kan man se, hvordan de dræbtes Legemer paa samme Maade straks afklædes. Liget selv mishandles og forhaanes for at tilfredsstille Sejrherrens Hævnlyst. Næse og Øren skæres af, eller man river »hans Blusel af Liv og til Æde for Hunde den slænger«; hyppig forekommer det ogsaa, at man køler sin Hævntørst ved at drikke den dødes Blod. Eller man trækker Liget afsted bag sin Vogn — som Achilleus Hektors Lig rundt Ilions Mure, — eller binder det — som i ukræneske Digte — bag Hestens Hale og slæber det over Stepperne. Derfor kæmpes der hidsig paa Valpladsen om de faldnes Lig; som Slagtere, der skal garve et Okseskind, haler Troer og Græker i den faldne Patroklos' Lig. Og naar Sejrherrerne har sluppet deres Bytte, venter andre endnu uhyggeligere Fjender paa Valpladsen: Hundenes, Ulvenes, Ravnenes, Gribbenes Hær. De flagrer og sværmer om Valpladsen, de følger Hæren, de lugter og varsler Slagets Komme, Helten er deres bedste Ven, der forsyner dem med deres Brade, deres »Valmad«; efter ofte at have mættet dem med andres Legeme, vil han en Dag ogsaa skænke dem sit eget. »En Ravn flyver fra Østen, fra det høje Træ«, synger Hjalmar i sin Svanesang, »ham følger Ørnen efter, det er den sidste Ørn, jeg mætter, af mit eget Blod skal den drikke«. Grumt uhyggelig samtaler Ravnene i engelske Ballader om Ligene, de holder Fest paa. Angsten for Ulv og Ravn piner de døende i deres sidste Stund; den døende Douglas beder i den

brittiske Ballade om Otterbournslaget om, at man skal trække hans Lig hen under en eller anden Busk, og Roland, som ved Roncevaux ikke har villet blæse i sit Horn for at kalde Hovedhæren til Hjælp, beslutter sig, da allerede de fleste ligger døende eller døde, endelig til at kalde Karls Hær tilbage, for at »de kan samle vore Hoveder og Kroppe, lægge os i Kiste og paa Hesteryg og under Taarer af Sorg og Medynk sænke os i fredlyste Grave, saa at Hunde, Svin og Ulve ikke skal æde os op«. At beholde Valpladsen for at kunne begrave deres Døde er ogsaa frem for alt Sejrherrerne magtpaaliggende, og de sætter Kronen paa deres Sejr ved — som Vilhelm Erobreren efter Hastingsslaget — at slaa Lejr midt paa Valpladsen, »og spise og drikke midt mellem de døde«.

Vild og rædselsfuld er den forladte Valplads at skue. De uformelige Bylter af Klæder og Vaaben og afrevne Lemmer, som ligger spredte over Marken . . . Blodpølene, man træder i, de frygtelige Syn, der møder Blikket, af afrevne Hoveder med sammenbidte, blaa Munde eller uhyggelig optrukne, tændervisende Grin, brustne Øjne, hvori endnu et grusomt, hadefuldt Glimt er bleven siddende tilbage . . . en Mand med afrevne Ben, som bider sig i sin nøgne Arm tor at læske Saarfeberens Tørst med sit eget Blod . . . Legemer, hvori endnu en Smule Liv sidder indeklemt uden at kunne finde Vej ud, . . . stønnende, rallende, skrigende Menneskerester . . . og derimellem forvildede Flokke af Heste, der farer rundt og tramper baade døde og døende ned med deres Hove . . . begærlige, følesløse spejdende Ligrøvere fra Omegnen, som klæder Ligene af og samler

Vaabnene op, rolig huggende en endnu ikke helt død Haand af, naar den i Krampen holder for fast om Sværdfæstet . . . graa Ulve, som lusker frem og haler afsted med Legemerne . . . sorte Ravne, der hakker i Kødstumper og drikker af Blodpøle . . . og ovenover den hele Scene maaske en klar, fredelig Maanenat.

Det er f. Eks efter det vældige Slag ved Aliscans, hvor Saracenernes Overmagt havde gjort Ende paa hele Sydfrankrigs tapre Ridderskab. Guillaume har redet om paa Valpladsen til henimod Aften, han er ene tilbage af sin Hær, og en Ring af saracenske Tropper gør ham Flugten umulig, medens en Støvvind skjuler ham for Fjenderne. Ved en Kilde finder han sin Brodersøn Vivien og er hos ham i hans sidste Øjeblikke. Da Drengen er død, tager han det kære Legeme op paa sin Hest og søger at bryde sig Vej gennem Fjendernes Rækker, men maa opgive det. Og nu mens Mørket falder paa, lægger han det unge Legem ned og holder hele Natten midt paa den uhyre Aadselmark Vagt ved Liget, siddende til Hest med Sværd i Haand. Først da Morgenen gryer, maa han overlade Liget til dets Skæbne og tænke paa egen Redning.

Eller der er Valpladsen i Roncevaux. Efter en overmenneskelig Kamp mod de talløse Saracenerskarer er alle Rolands Folk faldne; kun han selv og Bisp Turpin ligger tilbage, begge dødssaarede; men Fjendehæren er ogsaa kastet paa Flugt, og fjernt borte høres Lyden af 60,000 Krigshorn fra Karls Hær, der nu — for sent — vender tilbage. De to er ene paa Ligmarken. Roland slæber sig hen til sin Ven, flænger noget af sin Skjorte af og forbinder hans Saar.

Og han faar en Idé — en Art Hottentotidé, men sublim i sin Slags. Han vil, at Bispen skal, selv døende, velsigne de døde Stalbrødre, — saadan som paa Verestschagins Billede den russiske Præst læser Messen over alle Valpladsens Døde. Roland slæber sig hen og samler de 10 Pairer og sætter Ligene i Række. Grædende løfter Bispen Armen og giver dem Velsignelsen, men bryder af med de menneskelig sande Ord: »Min egen Død gør mig saa angst, jeg faar aldrig den store Kejser at se«. Roland besvimer af Sorg ved at se alle de kære Stalbrødre døde. Turpin tager Rolands Horn, slæber sig hen til en Kilde, henter Vand til ham, men falder selv død om. »Da er det, Roland siger et Ord, der skærer i Hjærtet: Rid til, Karl af Frankrig! saa stærkt du kan; i Roncevaux er der stort Tab af vore«. Saa sætter han Turpins Arme overkors og beder en Bøn for ham. Og nu falder han om, medens Hjernen staar ham ud af Ørene. I den frygtelige Ensomhed ligger han mellem de Tusinder af Lig, medens de franske »Montjoye«raab allerede lyder opad Bjergene. Men et af Ligene er pludselig krøben hen til ham. Det er en Saracener, der har anstillet sig som død, men nu har Lyst til at fravriste den døende hans berømte Klinge. Dog Roland opdager ham og har lige Kraft nok til med sit Horn at hugge hans Hoved i Stykker. Han er død, da Karl endelig kommer til med sin Hær, og ved Synet af den uhyre Ligmark daaner Kejseren og alle hans 20,000 Mand af Bevægelse. Det gjorde nok ogsaa Lannes, da han saa Valpladsen ved Marengo.

Paa Valpladsen mellem Ligene gaar de Nærpaarørende og leder efter deres Kære. Efter det store 18

Dages Slag mellem Kuruer og Panduer kommer den gamle blinde Konge, hvis talrige Sønner og Brodersønner nu alle ligger døde for hverandres Haand, ud paa den mægtige Valplads, ledsaget af den gamle Dronning og en Skare unge Fyrstinder med Tærner. De, som ellers levede tilslørede, gemte for Folks Øjne, inde i Slottene, de kommer nu kørende der ud, med løste Haar og løste Klæder, uden at tænke paa Pynt eller paa Undseelse. Overstrøet med blodige Lemmer og Hoveder og med Elefanters og Hestes Lig breder Marken sig, rød og spøgelseagtig, og Sjakalernes langtrukne Hyl lyder derover, medens Gribbe og Dæmoner holder Gilde paa Krigerne. Den gamle blinde Konge ledes om paa Valpladsen og Kurukvinderne følger ham under Skrig og Jammer, efterhaanden som de finder Sønner og Brødre, Fader eller Husbond mellem Ligene. Den gamle Dronning ser alle sine Svigerdøtre ligge i Taarer over deres Mænds Lig og hun bryder ud i Klager over sine døde Sønner: Før nød de Søvnen paa de blødeste Puder, nu sover de fast og tungt paa de haarde Sten, før lød Sangernes Kvad i deres Øren, nu lyder Sjakalens Klagehyl ind i deres Øren . . . endnu sidder Blomsterne friske om hendes Duryodhanas Tinding, som da han i Morges glad drog ud til Kamp og bad sin Moder om hendes Velsignelse for Dagen (Mahab. XI).

Medens de troiske Kvinders Veklager ved Hektors Lig lyder, ikke paa Valpladsen, men hjemme i Priamos' Slot, skildrer det gammeltyske Digt »Die Klage«, — en Art Epilog til »Nibelungenlied« —, hvordan efter det store Blodbad de tre tiloversblevne: Kong Etzel,

Dietrich og den gamle Hildebrand gaar rundt paa Valpladsen, i Hallen og udenom Hallen, og genfinder én for én alle Kæmperne og klager over dem, medens Mænd og Tærner afklæder Ligene, vasker dem og bærer dem bort. Her ligger Wolfhart med sit røde Skæg, han har i Dødskampen knuget Sværdet saa haardt i Haanden, at det maa vristes ud med Tænger. Dér findes Drengen Ortlieb, hovedløs, med et gabende Saar, han lægges hen til sin dræbte Moder Krimhild. Nogle af Heltenes Lig er saa tunge, at de, som løfter dem, maa lade dem falde igen, eller saa granvoksne, at man har Nød med at faa dem ud af Døren. Helt umandig jamrende har Kong Etzel sat sig midt i Blodet ved Døren, og da Hildebrand finder sin Ven Rüdiger, bryder hans eget Saar op ved Sindsbevægelsen, og han daaner ned ved Liget. Dietrich er den eneste, som mandig bekæmper sin Smærte og søger at opmande de to andre saavel som hele den hylende og klagende, omgivende Mængde.

I Vølsungesaga gaar Hjørdis Natten efter Slaget ud paa Valen og søger efter, hvor Kong Sigmund ligger, hører hans sidste Vilje og sidder hos sin Husbond, til han dør og det begynder at lyse ad Dag. I Hervørs Saga ser man Angantyr efter det vældige 8 Dages Huneslag gaa om paa den 8 Mils Valplads og lede, om der findes nogen levende tilbage, men alle, der ikke har kunnet undkomme, er faldne eller druknede i Blodet, og han finder tilslut oppe paa en Banke også sin Broder Lød død og lader ham og de tre andre fornemste højlægge, medens alle de andre Lig kastes sammen i Bunker og jordes. Og talrige andre Steder i Heltedigtningen skildres patetisk en Eftersøgen af Lig

paa Valpladsen. Folk gaar paa Valen og søger efter en berømt, haarfager Helt, de vil ingen anden begrave før ham, men intetsteds kan de finde ham. Det er en sludfuld Dag, og paa én Gang rejser en Blæst sig, og over Ligmarken ser de deres Helts lange Haar flagre opad og øjner saa, hvor han ligger (arabisk). Faderen gaar paa Valpladsen og leder efter sin Søn, gaar og vender Ligene, indtil han tilsidst finder ham, med Saar saa store, at Sol og Maane skinner igennem dem; den Gamle skælder paa Hesten, at den ikke har baaret ham ud af Slaget, men Hesten forsikrer ham, at hvergang den havde ført sin Herre ud af Slaget, havde denne atter styrtet sig tilbage i det (spansk). Paa »Solsortemarken« — efter den store Kamp, hvor Serbiens Frihed gik under for Tyrkernes Overmagt — gaar den unge Pige og ser til de døde og bringer Læskedrik til de saarede, og overalt søger hun de tre Ynglinge — tre Fostbrødre, der før Slaget har lovet, at en af dem skal ægte hende; intetsteds findes de, intetsteds — før midterst inde paa Slagfeltet, dér ligger de alle faldne paa Ærens Mark. Efter Slaget ved Hastings søger Angelsachserne forgæves efter Kong Haralds Lig paa Valpladsen, men saa fører nogle Munke Kongens Ungdomselskede, Edith Svanehals, ud paa Slagmarken, og hun genkender snart sin fordums Elskers Legem[16].

Hjemkomsten fra Kamp og Budskabet om Kampens Udfald, der kommer til de Ventende derhjemme — ogsaa dette er patetiske Motiver, som ofte

er virkningsfuldt behandlede af Heltedigtningen. Ikke sjælden forklæder Borgherren sig, naar han vender sejrrig hjem, for Løjer i sin Fjendes Dragt; de Hjemmeværendes Bekymring og Angst vender sig saa til Glæde, naar Forklædningen falder; eller en ung Slægtning, der er hjemme, rider dristig den fremmede imøde og optager Kamp med ham; under Kampen vender den forklædte Rytter sit Skjold om, saa Husherrens velkendte Vaabenmærke viser udad, og slaar sin Hjælm op, saa den raske Knøs med Glæde ser, hvem det er (i »Ortnit« og i »Alphart«). Omvendt forekommer det ogsaa, at den, som kommer i Borgherrens Dragt og glad hilses af dem derhjemme, til deres Forfærdelse viser sig at være Fjenden, der har dræbt Borgherren og iført sig hans Dragt.

Med Fortvivlelse i Sind sidder den gamle Vermund ved Strandbredden og venter paa Udfaldet af Uffes Kamp mod Sachserne, beredt paa ved Efterretningen om Sønnens Død at kaste sig i Havet; i Førstningen tør Sønnen ikke ret bøde for sig med det uprøvede Sværd, og den Gamle flytter fortvivlet sin Stol helt ud til Vandet, men saa hører han Skræp én Gang og atter anden Gang og græder af Glæde, da han faar Sejren at vide. Paa Klippen over Havet sidder den gamle Ægeus og venter paa Sønnens Hjemkomst fra det farefulde Tog til Kreta; da han ser Skibets sorte Sejl, som Theseus mod Aftalen har forsømt at faa ombyttet med hvide, kaster han sig fortvivlet i Havet. Ved Byporten sidder David og venter paa Udfaldet af sin Hærs Kamp mod den oprørske Absalon; Skildvagten, der gaar oppe paa Portens Tag, melder ned, at han ser en Mand komme

løbende over Sletten. »Dersom han er alene, da er der et godt Budskab i hans Mund«, siger Kongen (ved en Flugt vilde nemlig mange komme løbende). Og lidt efter ser Skildvagten endnu en komme løbende og melder ogsaa dette. Men den første bringer den gode Efterretning om Hærens Sejr, den anden den sørgelige om Absalons Død.

Ofte skildres Ilbudets Fart over Stok og Sten med den skæbnesvangre Underretning. Hvor Bro er brudt, dér svømmer han, hvor der er grøn Eng, løber han med Sko i Haand; er han til Hest, da fulgte »hannem hverken Høg eller Hund, for han da red saa fast«; uden at banke paa buser han lige ind i Salen (engelske og danske Folkeviser). Undertiden er det et Sejrsbudskab, der bringes. Lige som han, der bragte Sejrsbudskabet fra Marathon til Athen og segnede døende om, da han var naaet frem, saaledes rider i et fransk Heltedigt Guion hjem fra Spanien til Karl med et Sejrsbudskab; Fjenderne lægger sig i Baghold og overfalder ham, men han slaar sig igennem; med tyve Vunder, og mistende Blod og Indvolde undervejs, jager han hjemad — »hans høje Mod bærer ham oppe« — og falder ned for Kejseren og udaander i hans Arme med Sejrsbudskabet. Fra moderne Kunstdigtning kan jævnføres Snoilskys Digt om Stenbocks Kurer, der bringer Budskabet om Sejren ved Helsingborg til Stockholms Slot, eller Brownings Digt om, hvordan tre hollandske Ryttere under Ludvig 14des flanderske Krige bringer Sejrsefterretninger fra Gent til Aachen. — Oftere er det Ilbud om Nederlag og efter Hjælp, som skildres i Heltedigtningen. Ovenfor fortaltes om Guillaumes Ridt hjem

til sin Borg efter Nederlaget ved »Aliscans«; da han hjemme er kommen sig lidt, maa han overlade sin Hustru Forsvaret af Borgen og foretage det lange Ridt op til det franske Hof i Laon for at melde Kongen det store Nederlag og søge Hjælp til Generobringen af Sydfrankrig. Tvers op gennem Frankrig jager den ensomme Rytter, han har lovet ikke at skifte Klæder, nyde Vin eller Kød, sove paa Dun eller kysse Kvindemund, før han har bragt Hjælp. Hverken Nat eller Dag hviler han; saa tilrakket og elendig, som han ser ud, vil ingen tro, det er en Ridder, men han støder dem ned, der spotter ham, og videre gaar Farten, indtil han endelig en skøn Festdag holder med sin Hest i Slotsgaarden, for — som vi skal se — ved det blødagtige Hof kun at finde Ligegyldighed og Spot for sin Beretning om den store Ulykke.

Det er ogsaa oftest Hjemkomsten og Modtagelsen efter et Nederlag, som Heltedigtningen tragisk udmaler. Gudrun er bleven røvet af Normannerne og hendes Fader Kong Hetel, hendes Fæstemand Kong Herwig, og meget Folk er draget ud for at vinde hende tilbage. Men fra Borgmuren ser den hjemmeværende Dronning en Dag Hæren komme tilbage; den gamle, trofaste Wate rider først, men tavs, ikke med Hornmusik som ellers, naar han kom hjem, hans Mænd drager efter ham, ligeledes tavse, og de sønderbrudte Skjolde og Hestene, der er lastede med faldnes Vaaben, endelig selve Kongens Fraværelse — alt fortæller hende, hvad der er sket, og den gamle Wate maa ud med Sandheden: »Ich mag iuch nicht verdagen (fortie) — noch sol iuch niht betriegen. Si sint alle erslagen«. Eller,

hvor i Nibelungenlied Dietrich tilslut har sendt sine Mænd med gamle Hildebrand som Fører ud til Hjælp for Etzel mod Nibelungerne, og Hildebrand kommer ene tilbage til ham og først melder ham hans kære Rüdigers Død. Dietrich bryder ud i Klager og erklærer, at nu skal alle hans Mænd igen væbne sig, nu vil han selv rykke ud i Spidsen for dem. »Da talte Mester Hildebrand: Hvem skal med Jer gaa? — hvad som I har af levende, dem ser I for Jer staa, — det er kun mig alene, de andre ligger Lig«. »Sô hat mîn got vergezzen, ich armer Dietrich«, udbryder Berneren, »owê daz vor leide niemen sterben nemac!« — Hvordan den faldne Rüdigers tiloversblevne Svende fører hans Stridshest og Rustning hjem til hans Borg og længe forgæves søger at undvige de af onde Drømme ængstede Kvinders Spørgsmaal efter Rüdiger selv, derom fortælles i »Die Klage«; tilsidst kan en af Svendene ikke holde Taarerne tilbage, og nu bryder ogsaa de andre ud i høj Graad, og Sandheden kommer for en Dag. — I »Perserne« har Æskylos som bekendt uddraget hele den dramatiske Virkning af Budskabet om en stor Ekspeditions fuldstændige Skibbrud; i »Don Carlos« har Schiller effektfuldt skildret Scenen, hvor Medina kaster sig for Philip d. 2.s Fødder og melder den »uovervindelige Flaades« Forlis.

Endnu mere fantastisk uhyggeligt virker det, naar der ingen anden kommer tilbage fra Kampen med Budskab end de herreløse Heste; dette Syn af Hestene, der iler hjem med tomme Sadler, vender atter og atter tilbage for Heltedigtningens Fantasi. Saaledes kommer fra »Ravennaslaget« de to unge Etzel-

sønners Heste med blodige Sadler løbende hen for Huneborgens Port, og Dronning Helche faar paa denne Maade Budskabet om, hvordan det er gaaet med hendes to unge Sønner, som hun betroede Didrik af Bern. I den danske Folkevise om Slaget ved Lena kommer af hele den danske Adel, som sejrstryg var draget over Sundet til Sverig, alene Hestene med de tomme Sadler tilbage. I Eddakvadet kommer Sigurds Hest Grane, tilrakket, i Skum og uden sin Herre tilbage til Gudrun, som det første Bud om hendes Husbonds Drab; hun gaar grædende ud og spørger Hesten om Besked, men den luder kun med sit Hoved i Sorg over, hvad der er hændt. Raffineret grusomt er det, naar den dræbte af Fjenden er bleven sat op og fæstnet i Sadlen, og Dyret derefter jages hjem, saa at Slægtningene først skuffes og glade gaar den hjemvendende imøde. Eller Drabsmændene binder den dræbtes Hoved til Hestens Sadel, — saaledes kommer i en dansk Folkevise den overfaldne Ebbe Tygesens Hoved hjem til hans Moder og hans Fæstemø; eller den hovedløse Krop sættes i Sadlen, — som Sigurd Fafnebanes i et færøisk Kvad[17].

At den dræbtes Hoved eller Haand eller lignende sendes hjem af Drabsmændene til hans Nærpaarørende som Besked om hans Skæbne, forekommer ofte i Digtningen — som i Middelalderens virkelige Liv[18]. I det indiske Heltedigt skyder en Pil Hovedet af en Helt i Kampen og Pilen flyver videre med det lige hen i Skødet paa den dræbtes Fader, der saaledes faar den mest autentiske Besked om Ulykken. I den islandske Saga nedsalter Grettes Mordere hans Hoved og bringer det med grusom Haan til hans Moder. At Faderen viser

sin Datter hendes Galans afskaarne Haand og spørger, om hun kender den, eller at Faderen lader sin Datter — og Ægtemanden sin Hustru — spise Elskerens Hjærte, eller at man lader en Søn spise sin dræbte Faders og en Fader sine dræbte Børns Hjærter og bagefter fortæller dem, hvad de har spist, og derved altsaa ogsaa melder deres Kæres Drab, — det er et Grusomhedsraffinement, som forekommer i keltisk Mabinogion, i Atlemaal, i danske Folkeviser (mest gribende i »Hertug Frydenborg«), i fransk Ridderdigtning osv. Ofte er det ogsaa en Ravn, der kommer fra Valpladsen og bringer Fæstemøen en hvid Haand eller en Ring, som hun genkender som sin Fæstemands (lithauisk Folkevise), eller Ravnen er fløjet over Valpladsen og beretter de hjemmeværende, hvem den har set ligge død paa Valen (serbisk), eller Moderen gaar sørgende og søger paa Valpladsen efter sin Søns Lig, men en Ravn taler til hende fra en Klippe og ryster paa Hovedet: »Ak, stakkels Moder! Jeg, jeg kender din Søn. Hver Dag mætter jeg mig ved hans Legeme, jeg har lige nu hugget Øjnene ud af deres Huler. Gaa tilbage, stakkels Moder, til din Hytt, tag en Haandfuld Sand i din højre Haand og saa' den i Haven. Naar de Sandskorn har spiret og blomstret, kommer din Søn tilbage til dig (ukrænesk Vise).

IX. MILITÆR MORAL

Saaledes afspejler Krigens brogede Billeder og bevægede Larm sig i Heltedigtningen, og med mandigt Anslag, i kraftige Durakkorder gennemløber den hele Skalaen af Stridens Sindsbevægelser og Lidenskaber. Det sorte Jern og det røde Blod, Staalets Glans og Klirren, smældende Faner og skrattende Fanfarer, Hestetramp og Vaabenbrag, Raab og Skrig. Udfærdens Morgenfriskhed, den angstfulde Spænding paa Nattevagten, Kampens vilde Overanstrængelse, Sejrens Hoveren, Dødens Lammelse. Typisk for alle Tider er Krigens Liv her gengivet i sine store Træk.

Men Heltedigtningen har tillige den Mission idealt at afspejle og forespejle den moralske og sociale Kultur, Krigen bygger op. Den forherliger de Egenskaber og Følelser, som Krigen opelsker hos Folk, og de Forhold mellem Mennesker, som vokser op paa Krigens Grund.

Først og fremmest forherliges Sammenhold. Som Tyrtaios' Krigssange forherliger det som den letteste og skønneste Død at falde midt for Fronten af alle Ens Kammerater og Medborgere, saaledes skildrer allerede Homer, hvorledes Achæerne drager frem i tæt Fylking, Skjold ved Skjold, Hjælm ved Hjælm, Kæmpe ved

Kæmpe; blot Hovederne røres, støder de buskede Hjælme sammen ved deres glimtende Kegler; svungne af dristige Hænder svajer Spydene som en Marks modne Aks. Sammenhold i Døden forherliges navnlig smukt i Rolandskvadet. Da Roland og hans lille Skare midt i Pyrenæernes snævre Passer mærker sig uhjælpelig faldne i Hedningenes Baghold, knæler først alle ned paa Jorden og modtager Bisp Turpins Velsignelse som en fælles Indvielse til Døden; saa staar de op, stiger til Hest og ordner sig til Kamp, og — rolig besluttet, i soldatermæssig Pligtopfyldelse, drager saa Skaren fremad til, hvad der venter, med Roland i Spidsen: »Frem paa sin fodrappe Ganger han drager — fast i sin Næve han knuger sin Lanse, — opad dens Spids imod Himlen rager, — Fanens Frynser gyldne flagrer, — rank han knejser med straalende Ansigt. — Som deres Fører ham følger de Franske, — bistert han ser imod Fjendernes Skarer, — kærlig og mildelig mod sine Landsmænd.« Og jo haardere Skaren senere trænges, des fastere staar de sammen; da Rækkerne er tyndede stærkt ud, omfavner og kysser de tilbageblevne hverandre i Entusiasme og lover at dø sammen. — Eller man tænke endelig paa Scenen i »Alpharts Død«, hvor Didrik af Bern kommer ind i Hallen og meddeler sin lille Skare det Skrækkens Budskab, at Kong Ermanriks vældige Hær nærmer sig og vil jage dem ud af Landet. Dér sidder de, hans tyske Mænd, skulderbrede, roligtavse, »uden Falskhed, faste og tro (staet und getriuwe)«, det kære Sværd hvilende over Knæ; de svarer ham, at de vil vove Liv og Blod med ham, og han lover

til Gengæld, at han vil dele med dem, hvad hans Fader har efterladt ham i Arv.

Det kammeratlige Sammenhold fortættes i de snævrere Broderskaber, som Feltlivet danner. »Med dit Telts Tov slynger jeg gerne mit Tov sammen, med din Pils Fjær bevinger jeg gerne min Pil«, synger den arabiske Digterhelt til sin Teltkammerat[1]. Davids og Jonathans Venskabspagt var i sit Væsen mest et »Schutz- und Trutz«-Forbund i Kampen. Et Vaabenbroderskab er Achilleus' og Patroklos' Venskab; de sover i Telt sammen, hjælper hinanden i Kamp, laaner hinandens Vaaben, den enes Fjende er den andens, den ene hævner den andens Fald. I Norden indgik Kæmperne, ved Ceremonier som at blande Blod med hinanden og gaa sammen ind under en Strimmel Græstørv, et kunstigt Fostbroderskab, der navnlig gik ud paa at bistaa hinanden i Kamp og følges ad i Døden, eller at den overlevende skulde hævne den faldnes Død. Det er ved en Holmgang, at Ørvarodd og Hjalmar gensidig har fattet Beundring for hinandens Tapperhed og er blevne Fostbrødre, og det er ved en fælles Holmgang paa Samsø mod Arngrimssønnerne, at Fostbroderskabet opløses gennem Hjalmars Fald. I Nibelungenlied kendes vel ikke det egentlige Fostbroderskab, men under Nibelungernes Besøg hos Etzel slutter Hagen og Volker Krigskammeratskab med hinanden, da Faren begynder at trække sammen, og i den frygtelige Kamp viger de ikke fra hinandens Side; da Volker ligger død, faar Hagen fordoblede Kræfter for at hævne »den bedste Kampfælle, jeg nogentid vandt.« I fransk Heltedigtning er Roland og Olivier det berømteste Kampfælle-

Par. Smukt og ømt er Forholdet imellem de to Helte. Det er i en Tvekamp, at de — ligesom Ørvarodd og Hjalmar — har lært at beundre hinanden og har sluttet Broderpagt. Den enes Vildskab og den andens Besindighed supplerer hinanden i Kampen, nu og da kan de ryge sammen et Øjeblik, men snart bliver de igen gode Venner, og Baandet mellem dem befæstes yderligere ved, at Olivier i Beundring for Rolands Tapperhed har skænket ham sin Søster til Brud. Lysest straaler deres Venskab frem, hvor de i deres Dødsstund ved Roncevaux staar Side om Side og hamrer løs paa Fjendens utallige Skarer. I Slagrusens Vildelse hugger Olivier i sin Fostbroders Hjælm, men Roland spørger ham kun »blidt«, om han gjorde det med Vilje: »Jeg er Roland, som I ellers elskede saa højt, paa ingen Vis har I undsagt mig«. Men i det samme falder Olivier døende om, Roland sidder hos ham, og med sin sidste Kraft velsigner Olivier Karl og Frankrig samt »son compagnon Roland desur tuz homes«; da han er død, holder Roland midt i Slagtumlen en kort Ligtale over ham: »Sammen har vi staaet i Aar og Dage, aldrig gjorde du mig noget ondt og aldrig jeg dig; naar du nu er død, er det mig en Smerte, at jeg lever.« Men saa hugger han med mangedoblet Raseri videre paa Fjenderne, for, inden han selv falder, at berede en Hekatombe af Lig for sin dræbte Broder.

Olivier og Roland hører med til de 12 »Pairer«s Vaabenbroderskab, compagnonage; disse »Jævninge» gør overalt fælles Sag baade overfor Fjender og lejlighedsvis overfor Kejser Karl, de sidder indbyrdes til Doms over hverandre osv.[2]. Hele Krigersamfund af unge Mænd, der

fuldstændig har viet sig til Kampfællesskab, er ogsaa de nordiske Vikingelag, Halfs og hans Stalbrødres eller Jomsvikingernes, som Sagaerne forherliger, og af samme Art var vel de irske Feniers Kæmpelag. Her lever man helt i Fællig, ingen Kvinder taales i Lejren, alt Krigsbytte føres til Stangen og skiftes, alle har Pligt at hævne hverandre som »Bordfæller eller Brødre«.

Ligesaa nødvendig som Kammeratskabet er dernæst i Krigen Underordnelsen under en Fører, en Høvding.

Høvdingen, Feltherren, skal paa én Gang være baade Fader og Lærer og Herre for sine Tropper. Han opflammer ved Tale — den er enten et kammeratligt »vi —« som den unge Napoleons, eller et kort, tvingende »Fremad —« som Suvarows. Han styrter sig forrest i Kampen, elektriserer sine Tropper og tvinger dem til at dele Faren med ham. Han er ikke bange for resolut at brænde Skibene og bryde Broerne af bag Hæren for at tvinge sig selv og sine Mænd til at sejre eller falde — som Vikinger (ifølge irske Sagaer) brændte deres Skibe, da de landede paa Irland; som Styrbjørn brændte Jomsvikingernes Skibe oppe i Mälaren før Slaget ved Fyrisvold; eller som Sampiero lod sine Galejer bore i Sænk, da han med sin lille Friskare landede paa Korsika for at befri Øen fra Genuesernes Herredømme[3]. Han skal kunne befale og skaffe sig adlydt. Han truer og banker løs med sin Stav paa de sendrægtige eller fejge — som Odysseus eller Agamemnon — han slaar Modsigelsen ned med et brøsigt »Hold Mund« og straffer selv en ringe Ulydighed af sin bedste Kriger med et Ørefigen — som Karl overfor Roland. Roland, der som Kejserens Søstersøn og bedste Kriger har

Primadonnanykker, er for en Opsætsighed af sin Onkel bleven straffet med under et Slag at maatte føre Bagtroppen. Da han ikke vil finde sig i denne Tilskuerrolle, forlader han i Smug med sine Folk sin Post, drager ud og erobrer en By og vender næste Dag tilbage belæsset med Bytte, bøjer Knæ for Kejseren og overdrager ham det erobrede. Men Karl, som ikke kan glemme Rolands nye Brud paa Disciplinen, svarer ham blot med et »Hold Mund« og et Øredask, — en formindsket Udgave af den romerske Feltherres Justits overfor sin egen Søns sejrrige Ulydighed. Roland bruser op, vil i første Øjeblik slaa til, men gaar tavs bort, stiger til Hest og forlader for flere Aar Tjenesten, — indtil han omsider en Dag kommer tilbage, ydmyger sig og modtager Tilgivelse.

Karl den store er overhovedet Mønstret paa en Feltherre. Selv utrættelig strabadserer han ubønhørligt sine Tropper og véd at opflamme deres Kappelyst og Æresfølelse ved sit Eksempel. Efter lange Aars Kampe i Spanien er han med sin Hær paa Hjemtog til Frankrig; de trætte, udslidte gamle Krigere længes blot hjem, men Karl rider sørgende afsted og tænker paa, hvad han skal svare dem derhjemme, naar de spørger om alle de mægtige Baroner, der nu ligger dræbte tilbage dernede i Spanien. Da faar han fra en Høj Øje paa en prægtig tindekranset By langt borte med mange Taarne og en Karfunkel straalende fra Midtborgens Top. Og straks beslutter han at ville eje den. »Hvad er det for en By?« spørger han sin Raadgiver. »Ved Apostlene, de af jer, der vil hjem til Frankrig, maa drage gennem den Bys Porte.« De trætte gamle

Baroner forfærdes, den gamle Raadgiver vil tale Kejseren til Fornuft: Byen er næsten uindtagelig, alle er udasede og længes blot hjem. Men Kejseren farer op som et Vildsvin: »Nok herom, hvem der vil, kan drage hjem«, og han vender sig til en af de bedste af sine Mænd og tilbyder ham Staden som Len, hvis han vil erobre den. Men han undskylder sig. Han vender sig til en anden, en tredje, en fjerde — »Avancez Richard de Normandie ... Avancez comte de franc lignage osv.« Alle undskylder de sig: de er medtagne af Strabadser, de vil hjem og pleje sig, hjem til Kone og Børn, de har nok af Jorder hjemme, som venter osv. osv. Og da han næsten er gaaet Rækken igennem, slaar hans Stemning om, og den gamle Kejsers Vrede vokser til et frygteligt Udbrud: »Gaa Jer Vej, Baroner, gaa Jer Vej — Bourguignoner og Franskmænd, Anjouboer, Flamlændere, Hainautboer, Poitoufolk, Bretoner, Lotringer! . . . Tro ikke, jeg skæmter. Jeg beholder ikke én af Jer mod hans Vilje. Men ved St. Firmin af Amiens! Jeg bliver hernede for Narbonne, 30 Maaneder om det skal være, til jeg har erobret Byen. Og naar I kommer hjem til det skønne Frankrig og Laonlandet, hvis nogen saa spørger jer, hvor Kejser Karl er, — I Herrer Franskmænd, ved Gud! saa kan I svare, at I har ladet ham tilbage at belejre Narbonne!« — Men saa melder der sig endelig en af Mændene til at udføre Hvervet og han bringer det med Glans til Ende[4].

Til Gengæld kan Karl være saa øm som en Moder overfor sine Helte. Da Roland engang vil give sig ud paa et farefuldt Foretagende, græder Kejseren: »Hvad skal I dog derude at slaas med den Satan af en Tyrk?

Hvis jeg taber jer, bliver jeg tilbage som en stakkels Frue, der har mistet sin Husbond«. Og han fælder Taarer, naar han ser sine Helte ligge slagne paa Valen. »Hvad skal jeg svare, naar jeg kommer hjem til Frankrig uden dem? Maatte jeg dø og min Sjæl forenes med deres!« Og saa falder han i Besvimelse.

Om det skal være, maa Hærføreren endog ofre sig selv for sin Hær. Som Kodros eller Decius gik i Døden for deres Folk, saaledes lader Feltherren i en belejret By hellere Fjenderne dræbe hans fangne Søn lige for hans Øjne, end han overgiver Byen: den spanske Don Alonzo kaster, da han faar Valget stillet, selv sit Sværd ned fra Muren til dem som Tegn paa, hvad han vælger. Bliver han selv fangen, lader han, som en spansk Ridder i Maurernes Fangenskab, dem derhjemme, som vil løskøbe ham i dyre Domme, vide, at de maa ikke give Fjenderne en Hvid for ham, da han alligevel mærker, at han er sin Død nær. Saaledes efterlod Frederik den 2den, da han drog i Syvaarskrigen, en skriftlig Ordre til, at man, hvis han kom i Fangenskab, ikke maatte tage ringeste Hensyn til, hvad han skrev fra Fangenskabet, ikke maatte byde hverken Løsepenge eller en Provins for hans Befrielse, men under hans Broders Ledelse skulde fortsætte Krigen og benytte alle Fordele, ganske som om han aldrig havde eksisteret [5].

Fastest og inderligst er Forholdet mellem Hærføreren, Fyrsten, og hans Følge, den faste Kærne i

hans Hær, som han har udrustet og giver Løn og Ophold, og som stedse tjener ham som et staaende Korps. Her forener Herre og Tjener-Forholdet sig med Forholdet mellem Feltherre og Soldat, og der danner sig et paa frivillig Overenskomst grundet og frit opsigeligt gensidigt Troskabsforhold af den skønneste Art. Den, der er Høvdingens »Mand«, »Følgemand«, er som Tak eller til Gengæld for den Løn og det Underhold, han modtager, pligtig at ofre Liv og Blod for ham og ubetinget og overalt at lyde og følge ham. Det indiske Heltedigt kender Forholdet, — da Duryodhana ligger døende, siger en af hans Mænd til ham: »Forbandet er jeg, naar jeg overlever dig, intetsteds vil jeg mere kunne finde Ro og Lykke«. — De persiske Pehlevaner ofrer sig med selvfornægtende Troskab for deres Shah; en af dem begiver sig i Forklædning ind i Turan og opsøger en iransk Kongesøn, som lever i Fangenskab derovre med sin Moder, og under utallige Farer og Anstrængelser bringer han dem begge fri og uskadte til Iran; naar Prinsen opfordrer ham til at skaane sig, har han blot Svaret: liden Vægt ligger der paa mit, en Pehlevans Liv; jeg har talrige Lige, men hvem skulde beklæde Tronen, om dig kom noget til. »Én Shah alene lever, og han har ingen Børn, men stort er Pehlevanernes Tal«. — De 30 Gibborim, som stod i Davids Sold, kappedes om at kaste sig ind i de mest halsbrækkende Æventyr for at tilfredsstille det mindste Lune af deres Hersker; han faar Lyst til at drikke af en Brønd inde i Filisternes Fæstning, og straks bryder tre af de »vældige« ind og henter ham under Livsfare en Drik af Brønden. I Forholdet mellem Odysseus

og hans Mænd er der noget af samme snævre indbyrdes Troskab. — Men især paa germansk Grund udvikler Forholdet mellem Høvdingen og hans »Mannen«, hans Krigerfølge sig. »Fyrsterne kæmper for Sejren«, siger Tacitus om Germanerne, »Følgesvendene for Fyrsten. At forsvare ham og beskytte ham, at udføre sine egne Heltegærninger til hans Ære, er den helligste Pligt Beskæmmende er det for Fyrsten at blive overtruffet i Tapperhed, beskæmmende for Følgesvendene ikke at naa op i Højde med hans Tapperhed. Vanærende og forsmædeligt for hele Livet er det at undkomme af det Slag, hvori Fyrsten faldt«. I fransk og spansk Heltedigt genfindes det germanske Troskabsforhold — f. Eks. i de 12 Pairers Forhold til Karl den store — som den ene Bestanddel i det sammensatte Lensmandsforhold; rent forekommer og forherliges det overalt i angelsachsisk, nordisk og tysk Heltedigt. Beovulfkvadet er navnlig helt gennemtrængt af den germanske Hirdtroskabs Begreb. Da Beovulfs Mænd under hans sidste Dragekamp svigter deres Herre, bliver den unge Viclaf ham ene tro, han mindes den søde Mjød og »Gaveuddeleren«s Ringe, plejer Beovulf, da han har faaet Banesaar, og kalder efter hans Død evig Straf og Forbandelse ned over de troløse Mænd. I Norden var Rolf Krake og hans tolv Kæmper det berømteste og skønneste Billed paa Høvdingen og hans Følge, hans »Hird«. Hans Gavmildhed mod dem binder dem ved Taknemlighed til ubetinget Troskab; under Overfaldet paa Kongsgaarden i Lejre siger Hjalte (Rolf Krakes Saga) de smukke Ord: »Lader os nu vel opfylde vore hellige Løfter, mandigt at forsvare den navnkundigste blandt

Konger af dem, som nu hersker her i Nordlandene, saa at det maa skrives paa hvert Løvblad og spørges til alle Lande, at vi gengældte ham hans Vaaben og Krigsrustninger og alle de andre Velgerninger, han har bevist os, og vi gør hermed jo ikke andet end vor højeste Skyldighed.« Og i Digtet hos Sakse synger Bødvar Bjarke til Hjalte, da de er næsten ene tilbage og alt Haab er ude: »Ved Kongens Hoved — jeg lægger mig hen, — Lig du, Hjalte! — som Lig ved hans Fødder. — Da skal de se, naar de syne Valen, — at Livet vi gav — for Guld, vi fik. — Lad Ravn og Ørn — kun øde vort Lig, — vor Drot, som sig sømmer — i Døden vi fulgte«. Tidlig ordnedes ogsaa Forholdene i de danske Kongers Hird rent militærisk ved egne Love — Kong Frodes f. Eks.; de samledes siden af Knud den store til den saakaldte »Vitterlag«.

I tysk Digtning er Dietrich af Bern omringet af sine tolv »Recken« (Tallet 12, der saa ofte kommer igen, er hos mange ariske Folk et af de fornemste Tal). Trofast sluttede de sig sammen om ham, da Kong Ernaurik forjagede ham af hans Rige; som en Nestor staar Hildebrand, Dietrichs gamle Vaabenmester og Fosterfader, ved hans Side med sine vise Raad. I samme Stilling staar den gamle Berchtung ved Siden af Kongesønnen Wolfdietrich: han fik i sin Tid Barnet overleveret af Faderen for at dræbe det, men opfostrede det i Stedet, og efter Kongens Død, da de ældre Brødre stræbte Wolfdietrich efter Livet, forsvarede Berchtung baade ham og hans Moder i sin Borg. Hans 16 Sønner bistaar ham under denne Forsvarskamp, i hvilken den unge Helt selv kæmper mandig med; Berchtung ser, en

efter en, seks af Sønnerne falde, men smiler blot hver Gang hen til Wolfdietrich, for at denne intet skal ane. Først efter Kampen maa han paa Fyrstesønnens indtrængende Forespørgsler aabenbare Sandheden. »Hver Gang jeg saa hen mod dig, smilende om Mund — var én af mine Sønner just falden i samme Stund«. Wolfdietrich bliver saa fortvivlet herover, at han vil styrte sig i sit Sværd, men Berchtung tager rolig Sværdet fra ham: »Hvad skulde det hjælpe mig, at vor fælles Herre døde? De var jo ogsaa mine Børn og ikke Jeres.« Derpaa redder han den unge Helt ud i det fremmede. Lange Aar efter kommer Wolfdietrich tilbage og hører om, hvor meget Berchtung og hans Sønner derhjemme har lidt for hans Skyld; Faderen er død, Sønnerne er i Fængsel. Uden at kendes taler han med dem; de vil ikke, siger de, længer tænke paa Faderens Død, men efter deres Herre i Udlændigheden sukker de stadig.

Den gamle Fosterfader er en staaende Figur i Heltedigtningen. Unge Ædlinge overdrages gærne til Opfostring og Uddannelse i Vaabenbrug til en ældre Mand af Hirden; senere i Livet vedblev den Gamle at staa ved deres Side som den højagtede Raadgiver, og hans Undergivenhed for sin unge Herre besvares smukt af den Unges Ærbødighed for sin Lærer og Fosterfader. I dette Forhold staar f. Eks. Achilleus og Phønix, — den sidste har været Faderen Peleus' Mand og set Helten paa sine Knæ som Barn, — eller i Norden Frodesønnerne og Stærkodder, Fritjof og Hilding. Harlungernes Plejefader, »der treue Eckehart«, er bleven tysk Troskabs Ideal. Som en Fosterfader maa man vel ogsaa tænke sig Tjeneren Richier, der i det franske Heltedigt »Floovent«

følger med Kongesønnen i Forvisning og lover Moderen altid at vaage over ham og staa ham bi. I et andet fransk Heltedigt »Jourdain de Blaives« er en ung Fyrstesøn bleven sat i Pleje og Lære hos en trofast Vasal Renier, og Fjenderne kommer og forlanger ham udleveret; længe vægrer Renier og hans Hustru sig, tilslut, da der intet andet Raad er, overgiver de deres eget Barn i Fjendernes Hænder og lader ham lide Døden, medens de frelser deres Herres Barn.

En anden staaende Figur er den liden Smaadreng, den unge trofaste Knøs. Saa lidet ænset han er, tjener han — som Svend Trøst ved Randers Bro — ofte sin Herre bedst af alle. Naar de andre sviger og ikke tør følge, bliver hans Smaasvend hos ham — som Viclaf hos Beovulf i Dragekampen, eller som en anden Svend Trøst i Riddervisen om Hr. Danneved: »Alle vil Svendene Orlov have — som der haver ædt eders Brød, — foruden liden Svend Trøste, — han vil med eder dø«. Det er en liden Kærtesvend, som hos Snorre ene vover at tale Kong Sigurd til Rette i hans Raseri.

Den listige Tjener, som senere ned gennem Tiderne bliver en staaende Komedie- og Romanfigur, dukker ogsaa allerede op i Heltedigtningen. Saadanne Fif, som det ikke anstaar sig for Helten selv at nedlade sig til, er hans Svend opfindsom paa. Han tager Fjælene bort under Randers Bro — som Svend Trøst; han hitter paa alskens Gavtyvestreger for at redde sin Herre, — som Robin Hoods Svend »Little John«; han tager Tjeneste hos sin Herres Fjende og bringer denne i Fordærv ved sine falske

Raad — som Kyros' Mand Zopyros ifølge Herodot, Chlodvigs Mand Aridius ifølge Gregor af Tours.

Troskab mod Herren, det er Indbegrebet af Svendenes Pligter. Troskaben opfattes meget forretningsmæssigt som en skyldig Betaling for den Løn og det Underhold, Høvdingen yder sine Mænd. Den, der vil lokke til Forræderi, afvises af Krigeren (Viclaf f. Eks.) med den reelle Begrundelse: »Jeg har min Løn jo faaet, det lyse, røde Guld«. Men til sin Herre siger han (som Cid f. Eks.): »Hvad vil du give mig, for at jeg skal tjene dig?« Høvdingen er Brødværten, Ringuddeleren — baade paa indisk, angelsachsisk og oldnordisk kaldes Fyrsten saaledes —, og Mændenes Troskabspligt er, — det fremhæves aabent, — helt afhængig af, at han viser »Milte« (Gavmildhed). Ogsaa en Troskabs- og Beskyttelsespligt har Herren overfor sine Mænd og Svende. Da Palnatoke og Bjørn hin Bretske og deres Mænd blev overfaldne i Kong Svends Hal, slog de sig alle igennem, kun én af Bjørns Mænd savnedes; men Bjørn vilde ikke løbe fra sin Mand, vendte tilbage til Hallen og bar Manden, omend kun som Lig, paa sin Ryg ud med sig; Odysseus vil paa samme Maade nødvendig tilbage til Kirke for at redde sine forvandlede Mænd. Da Burgunderne ovre hos Kong Etzel var indesluttede af Krimhilds Folk, bød hun dem endnu Fred, naar de blot vilde udlevere Hagen til hendes Hævn; men Kongerne afviste med Harme dette Forslag, — saa vilde de hellere dø end svige ridderlig Sæd, »de kunde ikke vige fra deres Troskab« imod en af deres Mænd.

Ogsaa overfor Fjenden udvikler der sig af Kamplivet efterhaanden en vis Moral, en Art primitiv Folkeret. Til at begynde med er alle Maader at komme Fjenderne til Livs lige gode; al Slags List, alle Slags Vaaben hilses som lige fortjenstfulde, al Slags Grusomhed som lige heroisk. Hvor en stærk religiøs Fanatisme gennemtrænger Kamplivet, vedligeholder denne Moralløshed sig. I Dommernes og Samuels Bøger kan man læse om, hvorledes al Slags Troløshed og Grusomhed forekom Jahves Folk lige fortjenstfulde i »Jahves Krige«; i de franske Heltedigtes Skildring af Kampene med Saracenerne kommer ogsaa ofte i religiøs Fanatisme et lignende Barbari frem. Men i det hele giver der sig dog snart en vis Loyalitet til Kende overfor Fjenden, og denne gør Heltedigtningen sig til Talsmand for.

Uvilkaarlig anerkender Helten hos sine Modstander de Egenskaber, han er stolt af hos sig selv. Naar Ajas og Hektor Dagen igennem af Hjærtens Lyst har slaaet løs paa hinanden, skilles de ad ved Solnedgang med gensidig Højagtelse og udveksler Komplimenter og Gaver: »En Gud har givet dig Højde, Kraft og Forstand, og du bruger dit Spyd som ingen Achæer«, siger Hektor til Ajas. Et Retfærdighedskrav paa lige Vilkaar i Kampen gør sig ogsaa gældende. Det er ingen Ære for to at overvinde én: én mod én bliver Reglen. Uffe maatte ved at kæmpe mod to aftvætte den Skam, der sad paa de Danske, siden de var to om at dræbe den svenske Konge. Alphart skammer i sin Dødsstund sine Modstandere ud, fordi de fejgt har været to om at angribe ham. »En mod En« hører ogsaa til de Krigs-

regler, der vedtoges forud for det store Slag mellem de indiske Kuruer og Panduer (aabenbart dog ikke tilhørende den ældste Del af Digtet). En anden af disse Regler er, at kun Krigere af samme Vaabenart maa kæmpe sammen, Vognkæmpe mod Vognkæmpe, Rytter mod Rytter osv. Saaledes affører ogsaa Beovulf sig, naar han skal kæmpe mod Sumpuhyret, sin Rustning og lægger sit Sværd, for at de kan staa lige. Naar den ene Kæmpe længe blot har pareret den andens Hug, siger han: »Nu har jeg standen dig tyve Hug — jeg venter, de er vel flere, — vil du nu stande mig ét igen — for al din kongelige Ære«, og det kan den anden ikke undslaa sig for. — En vis Kammeratlighed opstaar uvilkaarlig under Kampen; de fælles Kaar og den fælles Situation afføder en instinktmæssig Broderlighed. Naar der tilstøder den ene et Uheld, som den anden føler, lige saa godt kunde være hændt ham selv, hjælper han Fjenden eller vil ialfald ikke benytte sig af Uheldet. Naar den andens Sadelrem brister, hjælper han ham at gøre den istand; naar Modstanderen faar sit Sværd slaaet istykker, kaster han ofte ogsaa sit, eller har Fjenden mistet sin Arm, kan det ske, at Helten lader sin ene binde bag paa Ryggen. Naar Kæmperne holder Pusterum, hænder det, at den ene i sin Hjelm henter en Drik Vand til den anden, der vansmægter af Tørst. Videst dreven er Loyaliteten maaske i den irske Cuchulains flere Dages Tvekamp med Feriad. Naar de har kæmpet Dagen igennem, slaar de Armene om hinanden og kysses, og derefter sætter de deres Heste i samme Indhegning, medens deres Vognstyrere lejrer sig ved samme Ild. Begge Heltene tilsaaes af

Læger, og af hver Urt og Salve, Cuchulain fik lagt paa sine Saar, sendte han en tilsvarende Portion over til Feriad, for at Erins Folk ikke skulde kunne sige, hvis Feriad siden blev fældet, at det var, fordi Cuchulain var bleven bedre plejet af Læger. Til Gengæld sendte Feriad over til Cuchulain Portioner af den Mad og Drikke, han fik, fordi han blev bedre forsynet hermed end den anden. — Naar den ene af Parterne ligger under, føler Sejrherren i tryg og taknemlig Glæde over Sejren en Lyst til at vise sig højmodig; han har uvilkaarlig faaet den anden kær baade for hans tapre Modstand og hans endelige Fald og ærer sig selv ved at ære ham. Over Modstanderens Lig udgyder Helten ofte en oprigtig Taare; da Jarl Percy endelig har fældet sin Dødsfjende Douglas, synker han straks ned og griber den Døendes Haand: »Jeg vilde have købt dit Liv for min Jord, en taprere Helt end dig har ingen set, mit Hjærte bløder for din Skyld«. Den Afdødes Lig lader Helten begrave med Ære: Perserhelten Tus saaledes Firuds Lig, Maurerkongen den spanske Alonzo de Aguilars Lig; Kong Ring lader ved Harald Hildetands Fald Slaget standse og Kongen bisætte med stor Hæder. En gensidig Aftale herom træffes ofte før Tvekampen: saaledes mellem Hektor og Achæerne, mellem Angantyr og Ørvarodd eller i Tvekampe hos Sakse.

En hel Krigsret eller Folkeret udvikler sig da efterhaanden. Man sender, som vi har set, oftest Krigserklæring forud for Krigen; saaledes sendte ogsaa Indianerne en rødmalet Økse eller et Bundt Pile i et Slangeskind, Perserne forlangte Jord og Vand som Tegn paa Underkastelse, Athenerne sendte en Vædder,

Romerne kastede en Lanse ind paa Fjendens Grund[6]. Indbyrdes mellem Enkeltmænd gaar ialfald en Undsigelse forud for Fjendtlighederne; at overrumple en værgeløs Mand eller sine Gæster, uden at de er undsagte i Forvejen, er æreløs Sag. I Kampen selv er Skrædderhug, Hug nedenfor Navlen, vanærende, — saavel i Kampen mellem Bhishma og Duryodhana som i Kampen mellem Orm Ungersvend og Bermer Rise; ligesaa undertiden forgiftede Pile (se f. Eks. i Odysseen, hvor En ikke vil give Odysseus Gift til hans Pile af »Gru for de salige Guder«); men endvidere al Slags List, der ikke — som Heltens — er forvoven og halsbrækkende, men fejgt kryber i Skjul. Hektor vil ikke ved lumske Spydkast fælde Ajas, men i aabenlys Nærkamp; Herwig og Ortwin vil ikke lønlig bortføre den røvede Gudrun fra hendes forsmædelige Fangenskab, men vil erobre hende tilbage i aaben Kamp; naar en nordisk Viking om Natten har røvet og bortført en Bondes Gods, vender han stundom af honnet Ambition tilbage, tænder Ild paa Gaarden og nævner sig som Gerningsmanden.

Lige som Troskab imod Kammerater og Høvding samt Loyalitet mod Fjenden er de Dyder, som Heltedigtningen forherliger hos sine Helte, saaledes brændemærker den Bruddet paa dem i afskrækkende Billeder. Forræderi er Dødssynden overalt i Heltedigtningen.

Troløsheden mod Kammerat og Herre er fremfor alt brændemærket i Roncevauxdigtet. Oprindelig er Guenes (Ganelons) Forræderi vistnok tænkt som grundet

i simpel Bestikkelse fra Saracenernes Side, og Judas Forræderi har vel tildels været Forbilledet[7]. Men i Rolandskvadet er Ganelonsfiguren uddybet noget og løftet noget. Han er en anset Mand, Karl den stores Svoger, og er skildret som en statelig Skikkelse, med stolt prægtigt Udseende. Hans Forhold til sin Slægt og sine Svende er smukt og værdigt, og han udretter med en vis Stolthed Karls Sendelse. Men det, der driver ham ud i Forræderiet, er dels aabenbart en gammel Skinsyge mod Roland, dels Nag over, at denne har faaet den nævnte farlige Sendelse til Saracenerne overdragen til ham. Og det skildres nu godt, hvorledes det almindelige Forsæt om at »faire un peu de légerie« straks spirer frem af Harmen, men siden modnes og tager bestemt Form, da en listig Saracener føjer Bestikkelsen til. Overmaade fint er Samtalen mellem Saracenerne og Ganelon gengivet; medens Ganelon søger at vælte alt Fjendens Had over paa Roland som den evige Fredsforstyrrer, mærker den anden, at Jordbunden nu er beredt for en Bestikkelse og kommer forsigtigt frem med sine Forslag. Senere vedbliver Ganelon at hævde, at han ikke er Forræder, men kun har hævnet sig paa den, han havde undsagt: »Venget m'en sui: mais n'i ad traïson«, — hvad der iøvrigt ikke frier ham fra at idømmes en frygtelig Straf af Karl og Baronerne. Undsigelse overfor Kammerat og Opsigelse overfor Herre anses ellers ofte som lovligt Ophør af Troskabspligt[8]. Niels Ebbesen betragter sig f. Eks. efter Folkevisen for helt retfærdiggjort ved sin Opsigelse. Der er ingen tilsammenviet uden Munken og hans Kappe, og »det er saa Sæd i

Danmark — har været af gamle Dage: — ihvilken Svend, som ikke vil tjene, — han maa vel Orlov have«.

Naar Forræderen kommer med sit Anslag til Fjenden, viser denne, hvis han er loyal, ham bort og advarer hans Herre imod ham, eller dræber ham endog selv og sender hans Hoved tilbage til hans Herre. Er Forræderiet allerede begaaet og Forræderen kommer med Budskabet for at faa sin Løn, viser Fjenden sin Afsky ved at dræbe ham. Romerne lod de vejiske Drenge piske deres Skolelærer tilbage til deres By, da han kom for at føre de fornemme Børn som Gisler over til Rom; den sabinske Hærfører benyttede sig derimod først af den romerske Kvindes Tilbud om Forræderi, men bagefter lod han Hæren overdænge hende med det Guld, hun havde betinget sig, indtil hun segnede knust om, under Lønnen for sit Forræderi. David lod Sauls Drabsmand fælde, Knud den store lod Kong Edvards Mordere hænge, da de kom for at søge deres Løn for Ugerningen; Olav Trygvason behandlede Karker paa lignende Maade; i den frankiske Historie og i et serbisk Digt forekommer det samme.[9] Karl den femte betalte — fortælles der — Forrædere med falsk Mønt, betalte saaledes Falskhed med Falskhed.

Uloyalitet overfor Fjenden er den anden Art af Forræderi, som Heltedigtningen brændemærker. Overfald — f. Eks. Indebrænding eller Snigmord — uden Undsigelse, især paa éns Gæster, er Niddingsdaad. Alle Heltedigte véd at berette om slige, men navnlig handler Nibelungenlied om to saadanne store Forræderier. Først lader Hagen af Troskab mod Brynhild, hvis »Mand« han er, sig forlede til paa snigmordersk Vis

at dræbe Siegfried bagfra, medens han er paa Jagt og vaabenløs bøjer sig ned for at drikke af en Kilde. »En saadan Misgerning har aldrig nogen Helt begaaet«, udbryder Digteren, og den Døende forbander ham og hans Efterkommere; »med Skændsel skal de skilles ud fra alle gode Heltes Kreds«. Siden begaar Krimhild det store Forræderi at lade sine Gæster overfalde og tage af Dage. Den gamle hæderlige Hildebrand fuldbyrder da tilslut den poetiske Retfærdighed ved at slaa denne »Djævelinde« ihjæl, for at hun ikke skal nyde Frugterne af sit Forræderi.

Den militære Moral er en Æresmoral. Geleddets Eksempel og Kammeraternes Dom lægger et Tryk paa den Enkelte, som stedse føler sig overvaaget af sine Lige og, ømfindtlig for Dadel, blindt underkaster sig, hvad »der hører sig til«. Den homeriske Kriger »blues« for at vise sig fejg, Hektor er bange for, »hvad en slettere Mand skal kunne fortælle«, hvis han flyr; at Paris er ufølsom overfor Folks Omtale, lægges ham højlig til Last, — Helena ønskede, hun havde faaet sig en Mand, »som dog ænsede Menneskers Spot og utallige Haansord«. Eddahelten er lige saa optaget af, hvad »der sømmer sig«, som den tyske »Knappe« af at opføre sig »gezogentlich«; begge er lige ømskindede overfor Nid og Øgenavne, som Roland overfor »male chanson«[10]. Men smukt og stolt kommer ogsaa netop hos Roland den militære Æresfølelse frem. Han bestemmes stedse efter, hvad »de Franske vil sige«, hvad »Karl vil sige«,

og da han ved Roncevaux nægter at kalde Hovedhæren til Hjælp ved sit Horn, har han disse tre Grunde: »I det skønne Frankrig vilde jeg miste mit Ry derved ... Mine Slægtninge vilde høre Dadel for min Skyld ... Det elskede Frankrig vilde falde i Vanære derved«. Fra Sky for Dadel udvikler man sig til Sky for det dadelværdige. Saaledes fortælles ogsaa om en gammelarabisk Helt, at da hans Datter raadede ham til et Forræderi, gik han ud af Teltet og raabte: »Hallo! Amer Ben Dschuwein (saaledes hed han) er en Forræder.« Ekkoet svarede ham, som han havde raabt, og han udbrød: »hvor afskyeligt det dog lyder!« Saa raabte han: »Hallo! Amer Ben Dschuwein er en Hædersmand«, og Ekkoet gentog hans Ord; »hvor det dog lyder kønt«, udbrød han nu og erklærede derefter til sin Datter, at han aldrig blev en Forræder[11]. Overalt bestemmes den sande Helts Færd af et almindeligt Begreb om, hvad der anstaar en Kshatrya, en Pehlevan, en græsk Konge (Il. 12, 310), »un vrai baron«, overalt tænker han sig Kammeraterne som usynlige Tilskuere, og saa blankt, uden en Rustplet, som hans Skjold og hans Sværd, vil han ogsaa holde sit Navn og sit Ry uden en Plet.

Men ikke blot Angst for Kammeraternes Dadel, ogsaa Trang til at kappes med dem, udmærke sig overfor dem og Feltherren bliver en Spore for Krigeren. Det er det, som Faderen hos Homer lægger Krigeren paa Hjærte, naar han drager hjemmefra: »altid at være den første, udmærket i Heltenes Skare«. Den enes Laurbær lader ikke den anden sove, — som Themistokles ikke kunde sove for Miltiades' Trofæer. Ud-

mærkelser og Belønninger holder Kappelysten levende. Ligesom der, naar Indianerne kommer hjem fra Kamp, uddeles Hæderstegn til de tapreste — én faar en hvid Fjær i Haaret, en anden faar Lov til at male sig sort — saaledes faar hos Homer den, der har udmærket sig mest i Dagens Løb, Lov til ved Aftenstid at udvælge sig det bedste Stykke af Lammeboven og faar ved Fællesdrikningen sin Pokal bedst fyldt. Saaledes har ogsaa hos de gamle Irer den, der kan paaberaabe sig de største Bedrifter, Ret til at skære for og vælge sit Stykke af Svinet. Cet gør Fordring herpaa og stopper Munden paa enhver, der vil gøre ham Forretten stridig, ved at minde ham om Ydmygelser, han har tilføjet ham. Men nu træder Conall ind og for hans bedre Ret maa Cet bøje sig, men han minder dog Conall om, at hvis Anluan (en tredje Helt) havde været til Stede, maatte igen Conall være veget for ham. Conall, der just har fældet Anluan i Tvekamp, tager imidlertid til Svar blot den dræbtes Hoved frem under sin Kappe og kaster det hen til Cet og giver sig saa uantastet til at skære for[12].

Rent bortset fra slige haandgribelige Forrettigheder ved Gildesbordet, er det i det hele her, hvor Krigerne samles efter endt Dagværk, at de roser sig af deres Bedrifter, sammenligner sig med hverandre, dømmer den fejge, og det er atter og atter Tanken paa, hvad der vil siges i Drikkehallen, som ansporer dem i Kampen. Det er ogsaa her ved Drikken i Hallen, at de kappes om at aflægge »Bægerløfter« eller »voeu du paon« om Bedrifter, som de paatager sig at udføre. »Mandjævning« og Bægerløfte forekommer ikke blot

som bekendt i Norden, men i omtrent al Heltedigtning. De irske Helte fortalte ved deres Efteraarsfester om deres udførte Bedrifter; de havde Tungespidserne af de fældede Fjender med som Vidnesbyrd, og der var dem, som brugte Dyretunger som falske Trofæer; Sværdene laa paa Knæene, naar de talte, og vendte sig op mod dem, naar de løj. I Kong Hrodgars Hal sidder Beovulf og en dansk Mand ved Gildet og trættes om den førstes Bedrifter, som Danskeren vil nedsætte; Beovulf aflægger Bægerløfte om at dræbe Grændel. Ved Konstantinopels Hof sidder Karl den stores Kæmper, noget omtaagede af Vinen og overbyder hinanden i Pralerier om hvad for Bedrifter de tør paatage sig; de bliver tagne paa Ordet og maa næste Dag vise, hvad de duer til. Saaledes bliver ogsaa Helten — i engelske og nordiske Sagn — taget grusomt paa Ordet, naar han praler af sin Færdighed i Bueskydning, og maa vise sin Duelighed ved at skyde et Æble af sin Søns Hoved[13].

Kamplege og Vaabenspil er overalt Fritidens Underholdning for Krigere, og ved Siden af den virkelige Kamp bliver saadanne Idrætsprøver og Kamplege et Yndlingsæmne for Heltedigtningen. Det indiske Heltedigt skildrer gentagne Gange store Vaabenlege, ved hvilke Panduer og Kuruer prøver Kræfter; udførlig skildrer Iliaden de Kamplege, Achilleus lod afholde til Ære for sin afdøde Ven, og Odysseen de, som Fæakerkongen lod afholde for sin Gæst. Sagaerne fortæller om de islandske 14 Dages Idrætsstævner ved Vaartingene, og om, hvordan Olaf Trygvason i Nidaros Fjord svømmede omkap med sine Mænd. Overalt skildres ogsaa, hvorledes Fyrster drager paa Besøg hos

hinanden for at prøve sig og deres Mænd i Vaabenlege. Et fransk Heltedigt fortæller om Karls og hans Paladiners Færd i dette Øjemed til Kejseren af Konstantinopel. Didrik af Bern drager i Sagaen og Folkevisen til Kong Isung eller — i Digtet »Den store Rosenhave« — til Rhinheltene i Worms for at foranstalte slige Prøver; den russiske Vladimir sender sine »Bogatyr«er til den tartariske Khan, for at de kan imponere ham ved deres Kraftprøver.

Var Ærgerrigheden — som tidligere set — allerede Helten medfødt som en Forlængelse af hans hæftige Levetrang, saa virker Kappelysten med Kammeraterne, Ærekærheden overfor det store Publikum til at hidse Ærgerrigheden op til en Hovedpassion i ham. Udover Feltherrens Ros og Omgivelsernes Pris er det evigt Ry i Eftertidens Minde, som han søger. Med sin Død at købe sig dette er hans højeste Attraa. Og saavel den homeriske som den nordiske Helt er yderst optaget af, at hans Gravhøj skal blive nær ved Stranden eller Alfarvej, for at de kommende Slægter hyppig kan mindes ham.

ÆTFORBUNDET.

Paa Krigens Grund bygger sig endvidere for en væsentlig Del Slægten og Folket op; ud af Krigen blomstrer Slægtsaanden og Folkeaanden rigest frem. Og disse bliver Æmner for Heltedigtningens Forherligelse.

Først Slægten og Stammen. Oftest er det oprindelig en bestemt Slægts eller Stammes Traditioner, som Heltedigtningen besynger for selve Slægtens eller Stammens Medlemmer. Ordet »geste« i »chansons de geste« betyder ikke blot »Bedrifter«, men tidlig også »Slægt«; de er Digte om Karolingerne, om Lotringerne, om Vilhelm af Oranges Slægt, og om en og samme Slægt knytter ofte flere af disse »chansons« sig sammen. »Mahabharata« betyder: det store Digt om Bharatastammen. De fleste græske Heltesagn følger hele Slægters Skæbne: Labdakiders, Pelopiders osv. De nordiske Heltesagn ligeledes: Vølsungers, Skjoldungers, Ylvingers, Ynglingers, og de islandske Sagaer er jo benævnede: Slægtsagaer, fordi de følger hele Slægters Skæbne, ofte ned gennem over hundrede Aar. Den genealogiske Interesse er overalt den ældste historiske Interesse; lige saa kyndig som Araberen er i Stam-

tavler, har ogsaa baade Israeliten og den homeriske Græker, Islændingen og den franske Baron været det, og de bibelske Stamtavler har saa vel som de homeriske Slægtregistre, de islandske Ætledninger (»åttvisi«) saagodt som Slægtsammenhængen i »les chansons de geste« været Skelettet, hvorom Sagnene har lejret sig og som har holdt dem ved Live fra Slægt til Slægt, og er ikke — som man ofte har ment — noget senere vilkaarlig indsat.

Som Slægten, Stammen er Æmnet, saaledes er det Slægtsaanden, Stammesammenhængen, der besynges og forherliges til Ære for den festlige Stammeforsamling, — forherliges ud fra rent militært Synspunkt og i militær Aand som en af de højeste moralske Værdier.

Forældrenes Instinkt-Kærlighed for deres Børn som Kød af deres Kød, Ben af deres Ben, skildres ofte i dens dyriske Styrke og Dybde. For at bevæge Hektor til at høre sine Bønner og ty ind i Ilion fra Achilleus' unærmelige Hænder, blotter hans Moder oppe paa Muren det Bryst, han har diet, og holder med Haanden Brystet frem. »Jeg har baaret ham 9 Maaneder i min Mave, hvor kan jeg saa udlevere ham?« udraaber den franske Moder, da Familieraadet vil, at en af hendes Drenge skal udleveres til Fjenden for at faa Faderen frigivet. Og da hun alligevel maa af med ham, klager hun: »O, Vivien! min Dreng, *ma douce chair*, o det kønne aabne Ansigt, det stolte Blik! Farvel, hvor var din Barndom dog skøn! Jeg vil tage af dit Haar og dine Fingres Negle, bære dem helt inde ved mit Hjærte og betragte dem paa hver Festdag . . . Ak, nu er det snart Paaske og Aprilfest. De andre Drenge faar

smukke Klæder og Sko og gaar ud paa Jagt. Dig skal jeg ikke se gaa og komme. Kom Død og tag mig selv.« I et andet fransk Digt staar en Saracener med Sværdet løftet over sin sovende Søn, der er bleven Renegat og som han vil dræbe. Men han kan ikke formaa sig dertil. »Hans Ansigt ligner mit mer end noget andet i Verden«. Og han afdækker hans Legem fra Mave til Hage. »Nej, det er mit eget Kød, mit eget Hjærte og Bryst«, siger han og gaar grædende bort[1].

Men dette er Slægtfølelsen blot som Naturinstinkt; det regnes af Heltedigtningen hverken som ondt eller godt. For denne er Slægten et militært Ætforbund, i hvilket Børnene »føres ind«, optages — ofte under Overtagelse af en afdød Slægtnings Navn — som Slægtens Fortsættere og Beskyttere i Forældrenes Alderdom. Barnløshed nævnes stadig i Linie med Fattigdom og andre Ulykker. Navnlig er det Drenge, Manden kræver af sin Hustru; hun skal være »en helteundfangende Viv« — som Vedahymnerne beder —, ellers forstødes hun. Drenge er som »et Pilekogger i Faderens Haand«. I et tartarisk Heltedigt sidder to gamle ude i det ensomme Steppetelt og sørger over, at de ingen Søn har; naar de bliver affældige, vil — frygter de — Røvere overfalde dem og slaa dem ihjæl. Stolt staar Araberen og ser paa sin Søn: «Jeg ser Ribat i hans Ungdoms Blomst og bliver selv ung; ingen Fejl ser jeg paa ham. Blid er den ene Side vendt imod mig; den anden er vendt ru og vild mod Fjenderne. Og naar det gælder Æren, da ryster den kække sig, som naar Middagsvinden bevæger det grønne Løv«.[2] Men helt egennyttigt klager Egil Skallegrimson over sin faldne Søn. »Haardt

og hult gaar Havet ved min Søns Høj; min Æt stunder mod Enden, som en Skov, hvis Stammer styrter. Et Hul slog Havet i Slægtens Hegn. ... Altid fulgte han min Vilje, hvad andre saa sagde; i mit Hjem var han mig til Hjælp, stærkest har han støttet min Styrke ... Tit spejder jeg i Slaget omkring og søger en, som er min Lige, og som jeg tør tro. Men en Søn erstattes kun, naar man avler en ny — siger et gammelt Ord.«

Sønner betragtes imidlertid ogsaa netop kun som et Aktiv, som Faderen helt raader over. Naar hans Interesse fører det med sig, afhænder han sit Aktiv. At Sønner udleveres til Fjenderne for at købe Faderen tilbage, anses som naturligt og rigtigt. Ogsaa for Søskende eller for Forældre ofrer man sine Børn; man kan jo faa andre Børn, ikke altid andre Søskende, ikke andre Forældre. Og Sønnens Følelser overfor sin Fader er blot lydig, taknemlig, trofast Undergivenhed. Han bliver stedse ved at være og kaldes sin Faders Søn (Patronymikon). Han kysser underdanigst hans Hæl og Taa som Hilsen (fransk). En Faders Forbandelse bærer den skrækkeligste Frugt: Theseus' over Hippolyt, Ødips over Polyneikes. Men naar Faderen bliver affældig og Sønnen gaar ene i Kamp, er det ogsaa dermed denne, der tager Kommandoen, og han behandler fra nu af ofte den Gamle med en vis humoristisk Overlegenhed[3].

At Skæbnen eller Menneskers Ondskab stiller Fader og Søn overfor hinanden i Kamp, uden at de kender hinanden, det er et tragisk Motiv, som de forskellige Folks Heltedigtning har udnyttet. Ofte ligger der maaske oprindelig Naturmyther bagved, f. Eks. Aars-

tidernes Kamp med hinanden, tildels er det maaske et og samme ur-ariske Sagn, som gaar igen i Øst og Vest, men rent uafhængig synes ogsaa Folkefantasien flere Steder at have forelsket sig i det samme tragiske Skæbnethema[4]. Undertiden er det Sønnen, der er født i Udlandet som Frugt af et Elskovsæventyr og nu kommer for at søge sin Fader, træffer ham uden at kende ham og dræber ham (Odysseus og Telogonos, hans Søn med Kirke) eller dræbes af ham (russisk Sagn om Ilja Muromet). I det gammeltyske Digt er det omvendt Faderen, Hildebrand, som har været længe i Landflygtighed med sin Fyrste, og nu kommer hjem i Krigsfærd med sin Herre; i Slaget mødes han i Tvekamp med sin Søn Hadubrand. Han spørger om sin Modstanders Navn og faar det at vide, og besværger nu højtidelig Sønnen om ikke at kæmpe mod sin Fader, byder ham Armguld for at han skal høre op, — men Sønnen vil ikke tro ham, svarer blot med Spot og vedbliver at kæmpe. Under det jammerfyldte Udbrud: »Ve nu, du Valens Gud, nu fuldbyrdes Vanskæbne«, maa Hildebrand saa bede Sønnen vare sig og lade Skæbnen raade. Digtet, hvis Slutning mangler, har utvivlsomt endt med, at Faderen fældede Sønnen. Dette særlig pinlige dramatiske Moment, at den ene genkender den anden, men dog maa kæmpe, genfindes i den persiske Behandling. Den iranske Helt Rustem har i Turan efterladt en uægte Søn Sohrab, der er bleven en vældig turansk Helt og nu er kommen med i Kampen mod Iran. Hver af dem ved om den anden, at han er med i Krigen, men kender ham ikke; den onde Turanerkonge har netop spekuleret i, at de nok

vil mødes og kæmpe, og hvem der end sejrer, er det ham altid en Gevinst at blive fri for en af disse vældige Helte. Sohrab har imidlertid en Plejefader, som kender Rustem og har lovet at udpege ham, men han bliver under et natligt Sammentræf dræbt netop af Rustem. Sohrab staar ogsaa en Dag paa en Høj og faar sig af en Overløber forevist de forskellige Helte i Fjendens Lejr, men alene Rustem undlader Overløberen at udpege ham. Saaledes er Skæbnens og Menneskers Ondskab enige om at hindre, at Sammenstødet afværges. Heltene mødes da og kæmper. Sohrab faar af mange Tegn Anelse om, at det maa være hans Fader, men Faderen nægter, at han er Rustem, Sohrabs Omgivelser nægter det ogsaa, og først da Rustem, efter selv en Gang at være slaaet til Jorden af sin ukendte Søn, med Opbydelse af al sin Jættekraft faar ham slaaet ned, først da beder Sønnen døende ham hilse Rustem fra hans Søn Sohrab, og Skællet falder endelig fra den ulykkelige Faders Øjne; nu navngiver han sig og falder afmægtig ned ved sin Søns Side. — Skæbnens Spil med Mennesker kommer ligeledes dæmonisk frem i Ødipussagnet, hvor Faderen Laios netop for at afværge Spaadommen har udsat sin Søn som spædt Barn, og just derfor, da de mødes paa Fjældvejen, ikke kender ham og ikke kendes af ham, og falder for ham. Eller i den irske Version, hvor Cuchulain har sendt sin Søn ud i Verden med forskellige Formaninger, hvoriblandt: aldrig at gaa af Vejen for nogen og aldrig af Frygt at sige nogen sit Navn; netop i Kraft af disse Regler kommer det til en Kamp mellem ham og Sønnen, da de en Dag mødes paa

Vejen, ukendte for hinanden, — en Kamp, i hvilken Faderen dræber sin Søn. I senere formildende Versioner uden tragisk Udgang forekommer Motivet flere Gange i fransk Heltedigtning. — Shakespeare (som mange Krønikeskrivere før ham) bruger det som en Illustration til Borgerkriges forvirrede og oprevne Forhold; det valgtes ogsaa straks som det virkningsfuldeste Skæbnemotiv, da Skæbnedramaet med Z. Werners »Den 24de Februar« kom op i Tyskland.

Mellem Søskende er Forholdet i Heltedigtningeu normalt endnu fastere end mellem Forældre og Børn. Nogle Steder kaldes endog Hustruen for Broder, som det højeste Udtryk for Elskov; den dyreste Ed er »ved min Broder«[5]. Navnlig som det naturligste »Schutz und Trutz«-Forbund forherliges Forholdet mellem Brødre. »Charnels amis« kaldes de; »bar er broderløs Bag«, siger Erik til Roller. En spansk Helt forbander sin Moder, fordi hun ingen Broder har skænket ham til at beskytte og hævne ham. I Heltedigtningen træffer man da ogsaa Brødre som trofaste Krigskammerater, oftest under den enes, ikke altid den ældstes, Førerskab. Den ømmeste Omsorg viser Agamemnon i Slaget for sin yngre Broder Menelaos; bag sin store Broder Ajas' Skjold — som et Barn, der klynger sig til sin Moder — sidder Teuker og skyder med Pile. De indiske Pandusønner deler Nød og Ulykke, Lykke og Ære sammen og er endogsaa fælles om Hustru. I Frankrig er de fire forviste Aimonssønner, under Renaud de Montaubans Ledelse, det lysende Eksempel paa Søskendes Sammenhold. I Norden er der f. Eks. Erik og Roller eller Angantyr og hans 11

Brødre; til Eddaens Gunnar, Guttorm og Høgne svarer i Nibelungenlied Gunther, Gernot og Giselher. Ligesom Børn, saaledes ofres Ægtemænd ikke sjælden for Søskendes Skyld. Gudrun dræber for at hævne sine Brødres Drab baade sin Mand og de Børn, hun har med ham; noget lignende forekommer i græske Sagn.

Des mere smertelig og tragisk er Brødrekamp, den fornemmes — ligesom Søskendeelskov — som noget uhyggelig naturstridigt; ofte er den jo i Sagnene en patetisk Oversættelse i Poesiens Sprog af en Kamp mellem to beslægtede Stammer. I Bibelen er Kain og Abel, Jakob og Esau de store kæmpende Brødrepar. De græske Sagn er lige saa rige paa Brødrekamp som paa Søskendeelskov, og der staar samme Rædsel af hin som af denne. Mest har Polyneikes' og Eteokles' Brødrestrid beskæftiget Indbildningskraften; et stort, tabt Epos, der nød megen Anseelse og af mange tillagdes Homer, behandlede deres Kamp om Theben. Denne Brødretvist opfattes som en Følge af Ødips Forbandelse over sit Blodskamsafkom. Under mørke truende Varsler foretages Polyneikes' og hans Stalbrødres store Tog mod Theben, det kommer til en Tvekamp mellem Brødrene paa de to Hæres Vegne, og den ender med begges Drab; saa følger der et forfærdeligt Blodbad, under hvilket kun én af Fyrsterne i Polyneikes' Hær undkom.

Baade den indiske og den persiske Heltedigtning har til Æmne eller dog til Udgangspunkt en Brødre- eller Fætterkamp. Den langvarige Fætterkamp mellem Kuruer og Panduer giver Anledning til alskens patetiske Scener. En af de kæmpende slipper Vaabnene ud af

Haanden: »Nej, jeg formaar ikke at kæmpe«, udbryder han. »jeg begærer ikke Sejr, ikke Magt, ikke Lykke, naar de kun kan vindes ved mine Nærmestes Slagtning«. Hans Vognstyrer maa mane ham til hans Pligt. Pandusønnernes Moder opsøger blandt Kuruerne Karna og aabenbarer ham, at han er hendes Søn og Broder til Panduerne, og besværger ham grædende om at afholde sig fra Kamp; men han er bunden til Kuruernes Sag og maa kæmpe. Endelig er der den gamle blinde Konge, Kuruernes Fader og Panduernes Onkel, der uvirksom, med blødende Hjærte, maa se paa sin Slægt, der opriver sig selv. — Hos Firdusi stammer alle Kampene mellem Iran og Turan fra Kong Feriduns Deling af sit Verdensrige mellem sine tre Sønner. De to ældste blev skinsyge paa den yngste, der fik Iran; troskyldig gaar han til dem for at forsone dem ved en Samtale; de modtager ham venlig, men myrder ham og sender Liget til Faderen. Fra denne Blodskyld og fra den Forbandelse, Faderen kalder ned over dem, stammer den evige Kamp mellem de to Riger. — Også de gamle arabiske Sagn handler om langvarige Fejder mellem Brødrestammer. Gribende lyder en Klage derover: »Jordens Støv var ikke talrigere end vor Slægt. Ved Forsvaret af Hjorden var deres Fader min Fader, deres Onkel min Onkel, deres Bedstefader min Bedstefader. Maa jeg da ikke sørge over i Kamp mod dem at se Blod af mit Bryst og mine Lemmer dryppe fra mit Spyd? Gør jeg ikke som den, der gyder sin dunkle Væske ud i Sandet, hvor intet Halmstraa spirer frem, og som den, der ammer fremmede Børn op og lader sine egne forkomme«[6].

I Nordens Helteverden udkæmpes paa Dunhede (Hervør Saga) en stor Kamp mellem to Brødre og en Søster; da Broderen efter det 8 Dages Slag finder sin Broder mellem Ligene, udøser han sin Sorg over Nornernes onde Dom i et Kvad og lader ham med Hæder højlægge. To højst forskellige og uenige Brødre stilles overfor hinanden: Helge Viking overfor den fredsæle Roar, Sigurd Jorsalfar overfor Øjsten. I Folkeviserne er Medbejlerskab i Elskov ofte Stridens Grund. Saaledes maaske i den uhyggelige Visestump: »Hvor har du været saa længe, Sven i Rosengaard?«, hvor Brodermorderen i Følelse af sin Skylds Usonelighed tager Afsked med Moderen uden at sige hende, hvorfor han rejser, og kun i forblommede Ord forbereder hende paa, at han aldrig kommer hjem. Gribende er Behandlingen af Æmnet i »Ebbe Skammelsen«: »Ebbe han tjener i Kongens Gaard — baade for Guld og Ære; — hjemme sidder Peder, hans Broder, — han lokker hans Hjærtenskære«. Hr. Ebbe kommer hjem til Brylluppet, følger Bruden til Sengs og dræber baade hende og sin Broder. »Fordi træder Ebbe Skammelsen saa mangen Sti vild«. — I senere Tider har som bekendt Dramaet atter og atter benyttet Brødrekampen som et af de mest patetiske Motiver — fra Shakespeares »Kong Lear« til Sturm- und Drangdramaet og »Die Räuber«.

I Slægtsammenhængen gaar videre Hustruen ind, optages ved en kunstig Udvidelse af Slægtsbaandet. Om hun end længe føler sig nøjere bundet til sine blodbeslægtede end til sin Ægtefælles Slægt, gør hun dog efterhaanden hans Folk til sit Folk, hans Gud til sin

Gud, knyttes ved Taknemligheds Baand til sin Beskytter og Underholder og viser den samme Troskab mod ham, som hans Svende viser. Husbonden er den tro Beskytter, Hustruen hans »tro Mand«, »Sire, suis votre jurée«, siger Guibourc til sin Mand. Andromaches Forældre og Brødre er døde, og derfor er Hektor hende — som hun siger til ham — baade Fader og Moder og Broder tillige, og hvis han falder, er der ingen Trøst levnet hende, hun maa da helst ogsaa synke i Jord. Den arabiske Hustru klager ved sin Mands Død: »Du var et Bjerg, i hvis Skygge jeg skjulte mig, nu staar jeg paa den aabne Mark uden Beskyttelse«.

Vidunderlige og rørende Billeder paa Hustruens Trofasthed fremstilles i »Savitri« og »Nal og Damajanti«-Episoderne i »Mahabharata«. Nal har spillet hele sit Rige bort og følges af sin tro Hustru ud i Urskoven; her forlader han hende en Nat, hun flakker ene om, men søger ham overalt, og efter mange Trængsler og Omskiftelser vinder hun ham tilsidst tilbage. Savitri følger efter Døden, da den bærer hendes Mand bort, og ved sit Heltemod opnaar hun tilsidst at vinde ham tilbage, — som Alkestis gaar i Døden i Stedet for sin Mand. Penelope er ellers for Grækerne det store Mønster paa en trofast Hustru; hun fremtræder maaske mest som den paalidelige, tro Husbestyrerinde, der i Herrens Fraværelse sørger for, at Godset ikke forkommer altfor meget. Den ægteskabelige Troskab (som jo kun fordres fra Kvindernes Side) er overhovedet helt en Tjeners Troskab, og eftersom »ingen kan tjene to Herrer«, svarer Brynhild paa Sigurds Forslag om, at hun skal tilhøre ham: »Ej maa jeg have to Konger i én Hal, og

før skal jeg lade mit Liv, end jeg sviger Kong Gunnar«. I det persiske Epos er Prinsesse Menisch i Forholdet til sin Elsker Bischen Mønstret paa Kvindetroskab. Den taalmodige, trofaste Hustru bliver i Middelalderen, under Paavirkning af kristne Helgeninder, til en Yndlingstype for Sagn og Digt. Hun lider enten længe taalmodig under en uretfærdig Beskyldning for Utroskab, eller hendes haarde Mand udsætter hende af anden Grund — maaske blot for at prøve hende — for den umenneskeligste Behandling; men hun følger ham underdanig i Fredløshed eller som Stalddreng, tjener som Tærne den ny Hustru, han tager eller foregiver at tage sig osv.

Den yderste Trofasthed, Hustruen kan vise sin Mand, er at følge ham i Døden. Som Helten tager Hest, Sværd, ofte Tjener med i Døden, saaledes forherliger Heltedigtningen ogsaa Hustruen, der gaar i Døden med ham. Nanna følger Balder paa Baalfærd, og Signe sætter Ild paa sit Jomfrubur, da Hagbard henrettes; saaledes drikker skøn Adelil sig i Folkevisen sin Død, da hun erfarer, at det er hendes Elskers Hjærte, hun har spist; Sigrun gaar ind og hviler i Dødningens Arm; baade i Roars Saga, i Vølsungesaga og i Njals Saga vil Hustruen, da hendes Mand indebrænder, ikke redde sig, som det tilbydes hende, men brænder inde med ham, — endda hun i de to af Tilfældene selv har anstiftet Indebrændingen. »Skal jeg nu saa villig dø med Siggeir som jeg nødig levede med ham«, siger Signy, da hun gaar tilbage til det brændende Hus. Bergthoras simple skønne Ord lyder: »Jeg blev ung given til Njal, og har jeg dette lovet ham, at et og samme skulde times os begge.«

Da Helge Hjørvardson i Eddadigtet døende vil testamentere Svava til sin Broder, vægrer hun sig: »det lovede jeg, da jeg gaves til Helge, aldrig at tage en Fremmed i Favn, naar han døde«. Da Kejser Karl i Rolandskvadet maa meddele Rolands Død til hans Brud Aude, trøster han hende med, at hun i Stedet skal faa hans egen Søn til Mand, men hun svarer: »Det lyder mig underligt, hvad I dér taler; det forbyde Gud, at jeg efter Roland endnu skulde forblive i Live« og falder saa død om med det samme. — I »Lenore«-sagnet og i »Aage- og Else«digtet har man maaske de sidste Minder om Troen paa den Dødes Ejendomsret over sin Kvinde[7]; »Aage og Else« er da den kristelige og humane Protest mod den gamle Opfattelse.

Men rigtignok kan ogsaa efter Heltedigtningens Opfattelse Drabsmanden erstatte en Hustru eller en Datter hendes Mand eller Fader, som han har dræbt, ved at ægte hende og saaledes skaffe hende en ny Beskytter. Det gør f. Eks. Hr. Torbens Drabsmand i Folkevisen; »har jeg nu ikke gjort vel mod dig — da skal du herefter have det saa godt som jeg«, siger han til Datteren og rider bort med hende. Og da Cid har dræbt Grev Gomez, rider (i Krøniker) Grevens Datter straks op til Kongen og fordrer sig som Erstatning Cid til Mand.

Kunstige Udvidelser af Slægtsammenhængen er paa den ene Side Fostbroderskabet, der foruden som Krigskammeratskab ogsaa betragtes som et Valgbroderskab, og paa en anden Led »Tro Mands«-Forholdet, Tjener- og Slaveforholdene, der ofte betragtes som en Art Adoption eller som Analogier til Forholdet mellem Forældre og Børn. Baade Fostbroderen og alle Tjenestefolk indgaar ofte

som Led i Husstanden. *Husstanden* — paa fransk »la maisnie«[8] — er overhovedet mer end Blodfælleskabet det, som konstituerer Familien: er det allerede hos Nomader, i den bibelske Patriarktid f. Eks., og bliver det end mer ved den faste Bosættelse. Det er Hjemmet, der mer end noget andet holder Odysseus og Penelope sammen; det er Huset, hun hænger ved, og hun gruer for at skulle »sige Farvel til det skønne, rigtforsynede Hus, jeg betraadte som Brud i min Ungdom, — og som jeg, selv i Drømme, skal mindes i kommende Dage«; smukt og varmt skildres ogsaa Forholdet mellem Herskabet og de trofaste, gamle Tjenestefolk, der ganske regnes med til Familien, medens det utro Tyendes Færd regnes for lige saa oprørende som en Hustrus Utroskab. I de islandske Sagaer er Gaarden paa lignende Maade det sammenholdende; det er Gaarden og de »hvide« Agre udenom, som Gunnar paa Hlidarende ikke kan bekvemme sig til at forlade, da han sidder paa sin Hest for at drage bort; ved Siden af sin Økse og sin Pengepung er det ogsaa Bjælkehuset, Islændingen nævner som den tredje Ven i Verden, han stoler paa. Og hele Gaardens Besætning indbefattedes paa en Maade under Familien, — baade de frie Tjenestefolk og tildels endog Trællene. Ogsaa Gæster regnedes midlertidig med; enhver, der nød Underhold af Husfaderen, var pligtig til at hjælpe ham i Ufredstilfælde, og svigtede han heri, begik han Trosbrud; til Gengæld er enhver, der er traadt over Dørtærskelen, indbefattet i Husfreden, og at overfalde ham er et Forræderi. Meget strænge er jo hos alle primitive Folk Gæstevenskabets Pligter. I Sagaerne forekommer

Tilfælde, hvor en besøger sin Dødsfjende og tirrer ham for at prøve, om han vil bryde Gæstevenskabets Love, men han bestaar Prøven, eller andre Tilfælde, hvor en Mand under Uvejr er bleven nødt til at søge Husly hos sin Fjende, og denne forstaar meget nøjeregnende at forene sine Pligter som Vært med Hensynet til ikke at skulle synes at benytte sig af Nødstilfældet til at indynde sig hos sin Uven og forpligte ham ved Gæstfrihed.

Husstandens Fællesskab og hele Slægtsammenhængen er i krigerske Tider det store Freds- og Skytsforbund, det store Livsforsikringsselskab, i hvilket den Enkelte søger Beskyttelse. »Æt« og »Fred« udtrykkes ved samme Ord i Ulfilas Vestgotisk. En stor »Frændestyrke« nævnes stadig som den største Rigdom og Magt. Slægtsmoralen viser sig ofte stærkere end den militære Moral. Slægtninge kan ikke lade være med at hjælpe hinanden i Kamp, selvom de bliver flere mod én. Udtrykkelig hævder den indiske Arjuna, at han ikke ænser Kampreglerne, naar det gælder at bistaa de Nærmeste, og hos Sakse tager en Fader alle sine Sønner med i en Tvekamp; »vi er ét Kød«, siger han, »og maa regnes som én Mand«[9]. Men stærkest og virkningsfuldest optræder i Heltedigtningen Slægten gennem *Blodhævnen*.

Hævntrangen er en af de stærkeste Drifter i det oprindelige Krigermenneske. Den faste, snævre Sjæl bevarer Fornærmelser som Velgærninger begravne i sig — »Chrimhildes leid das alte in ir herzen was begraben« —, de besvares henholdsvis ved Taknemlighed

og ved Hævngærrighed. Det er ogsaa Stoltheden, der forlanger at genoprette Ligevægten og forblive sig selv ved at betale ethvert Indgreb med ondt eller godt; »lige for lige« er i sig selv en primitiv Form for praktisk Logik og Retfærdighed. Og jo mere kraftig og rustet Manden føler sig, des mere bydende er hans Hævntrang. At være sine Venners Ven og sine Fjenders Fjende var Idealet af en Mand hos Beduiner som hos Islændere, hos Korsikanere som hos Indianere; det var Israels Ideal, indtil Kristus kom, og Grækernes, indtil Sokrates kom og — ligesom Kristus — lærte sine Landsmænd en ny Moral om at glemme Fornærmelser og undlade Hævn.

Hævn er da ogsaa et Hovedæmne for al Heltedigtning. Og intetsteds naa'r denne dybere ned og aabenbarer dybere Afgrunde af Sjælelivet, end hvor Eddadigtet skildrer Brynhild, der skinsyg vanker om ved Aftenstid over Is og Jøkler, fuld af onde Hævnplaner, eller i Snorres Shakespeareske Skildring af den afsatte Kong Rørik, den blinde stakkels Konge med hans afmægtige Hævnsyge. Især er det til rystende Slutningsakkorder, Heltedigtningen ynder at anslaa Hævnstrængen som den, der aabenbart har virket stærkest paa Tilhørerne. Saaledes klinger Odysseen ud i Hævnen paa Bejlerne, Roncevauxkvadet i Karls vældige Hævn over Saracenerne, Nibelungenlied i Krimhildes Hævnblodbad. Og gennem alle Folks Heltedigtning farer Hævneraanderne — Mordhævnerskerne, som Erinnyerne hed hos Grækerne — med Slangehaar og Brandfakler. Men mest er det Blodhævnen, som forherliges — Slægtens Hævn over en Slægtnings Drab. Den er Slægtens vigtigste

Pligt, og i den kommer Slægtsaandens Pathos stærkest frem.

Den døende kræver Hævn. En Kvinde, der slaaes til Jorden af sin Mand, giver døende sit Barn et Kys paa den ene Kind, men sætter et Bid i den anden til evig Paamindelse for Drengen om at hævne hende (ukrænesk Vise). En Islænder bøjer sig ned over sin just dræbte Fostersøn og paastaar, at den døde to Gange hviskede ham i Øre: »brænd ham (Drabsmanden) inde!« Den Afdødes Grav er mørk, indtil den oplyses ved Hævn eller Bøder (arabisk). Den Afdødes Blod raaber til Himlen efter Hævn. Men de »bradeste« er »Blodnætterne« (islandsk) ɔ: Nætterne umiddelbart efter Drabet føder flest Hævntanker. I de Nætter danser paa Korsika Kvinderne med opløst Haar under vilde Skrig omkring den dræbtes Baare. En Morder, der havde Frækhed nok til, hyllet i en Kapucinerkappe, at holde Kærten ved denne Ceremoni, kom ved at høre Hævnsangene til at ryste saa stærkt paa Haanden, at han tabte Kærten og røbede sig[10]. Nogle Steder gjaldt det, at den, der lukkede Ligets Øjne eller tog Pilen ud af hans Saar, paatog sig Hævnen, men ellers er det den nærmeststaaende, hvem Pligten først paahviler.

Næppe til at bære er Smerten for den svage Olding, der mister sin Søn og ikke formaar at opfylde Hævnpligten. Den gamle Njal fik frit Lejde, da Fjenderne kom for at indebrænde Familien paa Bergthorsvold; men han foretrak at dø med sine Sønner, thi — sagde han — jeg er for gammel til at hævne dem og vil ikke leve med Skam. Andre gamle Nordboer gaar ved deres

Søns Død til Sengs og siger sig løs fra Livet i Fortvivlelse over ikke at kunne hævne. Den gamle Haavard Isfirding lagde sig efter sin Søns Drab til Sengs i 12 Maaneder, da havde han samlet saa mange Kræfter sammen, at han kunde gaa til Voldsmændene og føre Klagemaal; han blev imidlertid vist hjem med Spot af dem. Saa laa han igen og samlede Kræfter i 12 Maaneder, og nu rejste han til Thinge og førte sin Sag, — men endnu en Gang uden Udbytte. Saa laa han 12 Maaneder, og nu havde Uvirksomheden og Forbitrelsen efterhaanden vokset ham stærk nok til med Vaaben i Hænde selv at skaffe sig Hævn. Om en anden gammel Mand, der har mistet sine Sønner, fortæller den spanske Romancecyclus: »Herren af Laras Sønner«. De er af deres Onkel blevne forraadte til Maurerne og myrdede, Faderen selv sidder lange Aar i maurisk Fængsel og sukker over sin Magtesløshed og sin Stammes Undergang. Men da kommer der en Dag en Knøs sprængende paa sin Hest til den Gamle og bringer ham et blodigt Hoved paa sin Lanse. Det er en uægte Søn, som den Gamle forlængst havde tabt af Syne og troet død; nu bringer han sin Fader, til Trøst i hans Alder og Fangenskab, den Hævn over den forræderske Onkel, som han forlængst havde opgivet Haabet om.

Som et vildt Dyrs Raseri er derimod Faderens Hævnsyge, naar han ved sin Søns Død staar i sin fulde Manddomskraft. Dér kommer den indiske Panduhelt Arjuna hjem fra Slaget, hvor han har gjort Underværker; om Morgenen havde han betroet sin unge Søn i Andres Varetægt og bedt dem ikke forlade ham i Kampen, men nu møder der ham en ildevarslende

Stilhed i Lejren, alle synes at undvige ham, og snart kan Sandheden ikke skjules længer: Sønnen er falden. Øm og gribende er den store Krigers Klage ved Knøsens Lig og Lovprisningen af hans Skønhed og Dyder, højtidelig og frygtelig hans Ed om Hævn: al Evigheds Ondt nedbeder han over sit Hoved, om han ikke, inden Morgendagens Sol gaar ned, faar fældet sin Søns Drabsmand. Og næste Dag er det saa, at Arjuna — som før skildret — paa sin Stridsvogn farer som rasende over Slagmarken efter den skyldige, den unge Sindhukonge; Hærstyrke efter Hærstyrke kastes af Fjenderne imod Forfølgeren, men endelig, just som Solen gaar ned, naaer han at fælde den unge Konge og blæser Fanfare i sit Horn (Mahab. VII, 192 ff.). — Samme vilde Raseri er der over Achilleus, da hans Patroklos er bleven dræbt af Hektor. Som Arjuna farer han over Slagfeltet, saaende Død om sig, helt monomant kan hans Hjærne kun rumme Tanken om Død, og dybt gribende er den Forundring, hvormed han svarer et af sine Ofre, den unge Lykaon, der beder om Skaansel for sit Liv. »Tal ikke om Skaansel til mig, du Taabe! Dø du, min Ven, hvi vil du vaande dig saa hæftig? Død er jo ogsaa Patroklos, en boldere Helt end Lykaon. Selv jeg, saa høj og fager en Kæmpe, som du ser, Søn af en udødelig, selv jeg skal rammes af Døden«. Og skaanselløst ophober han Hekatomber af Lig for sin Ven, ofrer de rystende Fanger som Kvæg for hans Skygge, fælder til sidst selve Drabsmanden, uædelt barbarisk, er lige ved kannibalsk at æde hans Kød og mishandler hans Lig paa den vildeste Maade. Saa først falder der Fred over hans Hævnsyge.

Med Begejstring, som til en hellig Handling, gaar den unge Helteknøs til Hævnen over sin Faders Drab. Der er Lodbrogsønnerne, da de faar Budskab om Faderens Marterdød i Kong Ellas Ormegaard. Der er den unge arabiske Helt Imrulkais, som faar Vaabnene oversendt fra sin døende Fader; han lover ikke at røre Vin eller Kvinder, før han har fældet 100 af den fjendtlige Stamme; da han spørger et Orakel til Raads og af Gudens Kogger trækker den Pil, som betyder »Forbud mod Hævn«, brækker han alle Pilene over og kaster dem i Hovedet paa Guddommen med de ædelt harmfulde Ord: »Dersom du havde en Fader, som var bleven dræbt for dig, saa vilde du ikke forbyde mig at hævne min«. Der er den unge Cid, som ser sin gamle Fader, Don Diegos stumme Sorg over den Fornærmelse, som han i sin hjælpeløse Alderdom har maattet lide fra Grev Lozanos Side; Faderens Taarer falder hede i den halvvoksne Knøs' Sind, saa det luer af Harme, han fælder den raa Fornærmer og bringer Faderen hans bloddryppende Hoved. Den Gamles Hjærte er ved at sprænges af Glæde, og han sætter Cid, skønt han er den yngste af Sønnerne, øverst ved sit Bord.

Naar den, der skal hævne, endnu er lille og magtesløs, maa der ventes, til Kræfterne vokser ud og Lejligheden til »una bella vendetta« byder sig. Det er Kvinderne, som da vogter Slægtshævnens hellige Ild; de sidder ligesom nærmere ved Slægtens Rod, de har Svaghedens Taalmod og ruger i Stilhed over det skete. Atter og atter sidder Gudrun i Eddadigtet og fortæller sine Sønner, hvordan deres Søster blev dræbt ved Kongens Grumhed, og ægger dem til Hævn. Atter

og atter breder Sagaens Gudrun den dræbte Faders blodige Linned ud for Sønnen; en anden Enke graver Mandens Hoved op og gaar rundt med det under sin Kaabe til Slægtninge for at ægge dem. Høskulds Enke hænger, da hendes Slægtning Flose er paa Besøg hos hende, pludselig den Kappe om ham, som han i sin Tid havde foræret Høskuld og hvori denne er bleven dræbt; det levrede Blod i Kappen vælter skrattende ned over ham, og han udbryder rystet: »du er en forfærdelig Kvinde«. Samme krasse Anskuelsesmidler bruger Korsikanerinden, naar hun paa sin Drengs Klædning hæfter en blodig Klud af den dræbte Faders Skjorte, til daglig Maning for ham. I en fransk Krønike fra det 9de Aarh. benytter en Ridderfrue sin dræbte Mands blodige Skjorte paa samme Maade overfor sine Sønner. Undertiden binder ogsaa Moderen sin Dreng ved en frygtelig Ed til at hævne, naar han bliver voksen. Helt enestaaende er det derimod, naar en arabisk Moder skjuler sin Mands Drab for sin Dreng af Angst for, at ogsaa han skal forlade hende og, i Forsøget paa at hævne Faderen, selv blive dræbt. Hun har ladet opkaste en Sandhøj, som hun udgiver for Faderens Grav. Dog, under Legen med andre Drenge maa den lille høre Haan, fordi han ikke tænker paa at hævne sin Fader, og han gaar forbitret til sin Moder og siger: »Fortæl mig Sandheden, eller jeg dræber dig eller mig«[11].

Saadan Haan møder overalt den, der har forsømt en Hævn. Denne Forsømmelse har gjort ham æreløs. »Rimbeccare« er det italienske Ord for at bebrejde nogen, at han ikke har hævnet sig; denne Bebrejdelse virker

saa stærkt paa Folk, at det i genuesiske Love længe blev straffet som Anstiftelse til Mord. Almindeligt i Heltesagn er det f. Eks., at Kammerater under Legen ærter Drengen for hans Faderløshed og ægger ham til Hævn mod Faderens Banemand; at Moderen skammer Sønnen ud for Mangel paa Æresfølelse, forekommer f. Eks. i Sven Vonvedvisen og i flere Sagaer. Et Steds lægger Moderen saaledes ved det aarlige Slagtegilde tre vældige Sten paa Sønnernes Fad sammen med Kødet. De spørger, om de skal spise dem, og hun svarer dem: »Fordøjet har I lige saa haarde Ting bedre end disse«. Det er en Broders Drab, hun sigter til.

Men oftest behøves ingen Bebrejdelser eller Haan; den Unge er rede nok til at tage sin Hævnpligt paa sig. Men List og Omveje er nødvendige for den Svage overfor Overmagten, og alle Midler er tilladte, naar det gælder Opfyldelsen af den hellige Hævnpligt. Roar og Helge maa som Drenge vise megen Snildhed for at undgaa deres Onkel, deres Faders Morders Efterstræbelser og for tilsidst at faa Hævn over ham; Indebrændingen er dem herved et fuldt tilladeligt Middel. Amlet maa for at undgaa sin Stedfaders — sin Faders Morders — Efterstræbelser og komme ham tillivs med sin Hævn, længe dække sig ved at anstille sig som gal. Forgiftelse — som naar Borghild giver sin Stedsøn Gift, fordi han har dræbt hendes Broder; Tortur og Lemlæstelse, Barnemord og Indebrænding — som i Atledigtene; Voldtægt — som i Vølundskvadet, — al Slags grusom Hævn forekommer i Eddadigtene. Lumskest og grusomst er Kvinden i sin Hævn — i Digtningen som i Virkeligheden; det er hendes Svaghed,

der giver hende Lumskhedens Vaaben i Hænde og lærer hende Grusomhedens Skadefryd[12]. I Eddaens Brynhild og Nibelungenlieds Krimhild har selve Hævnens Furier taget Menneskeskikkelse paa.

Uhyggelig kan en saadan Blodhævn ligge og modnes i Stilhed. I en islandsk Saga er der efter en Slægtsfejde sluttet Forlig, og én er endog flyttet ind og bor sammen med en gammel Mand, hvis Søn han har dræbt. Men da den Gamle ser den dræbtes Søn, sit eget Barnebarn, vokse til, raader han den anden til at rejse bort; han mærker, at Hævntanker gror op i den Unge. I en anden Saga tror en Storbonde hele den fjendtlige Slægt slagen, men faar saa Nys om, at en Dreng skjult vokser op alene for sin Hævn; Drabsmanden tør ikke leve mer paa sin Gaard, men tyer op paa en Bjergskrænt, hvor han bor mellem alle sine Thingmænd. Dog, som en Muldvarp graver Hævneren sig en underjordisk Gang op til ham og myrder ham en Nat. En Dag, da den Unge bryder ud i Latter, for første Gang i sit Liv, mærker de, han bor hos, at Hævnen er fuldbyrdet. — Den, der paa Korsika lever i »Vendettastand«, lukker sig inde i sit Hus, tilnagler Døren, sætter Madrasser for Vinduerne, pløjer og høster bevæbnet og tilbringer saaledes maaske 10 Aar i Dødsangst for alligevel en Dag, han vover sig ud, at møde den ventende Hævnkugle[13].

Hele Slægten er pligtig til at bistaa den, der har taget Hævnen i sin Haand. I den enkelte Dræbtes Sted rejser der sig saaledes en hel Snes mod Fornærmeren, som der af Hydra vokser flere Hoveder frem for hvert, der hugges af. Det er derved, at Slægten virker

som en mægtig Resonansbund, der mangedobler hver Bevægelse, giver hver lille Stridighed episke Dimensioner. Naar Karl den store fornærmede en af sine Vasaller og denne rejste sig og forlod Hallen, saa' man straks ned langs Bænkene en Mængde andre staa op og under Vaabenraslen og Trampen forlade Salen med ham, — det var hele Slægten, som Karl nu med det samme havde skaffet sig paa Halsen. Saaledes drager ogsaa den, der skal øve Blodhævn eller frygter Blodhævn, straks rundt til Søskende, Fætre, Onkler og kræver deres Bistand, og ingen vægrer sig. Da i et fransk Heltedigt Fromont og Bordeauxslægten er geraadet i Blodhævnsfejde med Garin og Lothringerslægten og mærker, at deres Slægt er Fjenden underlegen, rejser efter Familieraadets Beslutning en af Slægten op til en flandersk Hertug og begærer hans Søster til Ægte. Hertugen, der intet vέd om Forholdene, samtykker gærne, og først da Brylluppet har staaet og Svogrene sidder sammen, sættes Hertugen ind i Slægtsfejden; »nu da vi er Brødre, bør alt jo være fælles mellem os«, bemærker hans ny Svoger. Hertugen bliver purpurrød af Vrede, mærker sig overlistet og giver sig til at skælde og smælde; havde han vidst dette, havde han aldrig givet sit Minde til Forbindelsen, — men nu, da det er sket, maa han jo staa ved sit Ord og dele alt med Bordeleserslægten: »den, der skærer Næsen af sig, vanzirer jo sit Ansigt«. Akkurat paa samme Maade rejser i en islandsk Saga den dræbte Blunketils Slægtninge rundt og skaffer sig Alliancer gennem Venskabs- eller Ægteskabsstiftelse og fortæller hver Gang først bagefter Nyheden om Drabet, og de Bedragne maa saa

nøjes med at udøse deres Vrede over at være bleven narrede og forresten gøre gode Miner til slet Spil.

Og saaledes vokser Ufreden, og Hævn avler Hævn i stadig videre Ringe og fra det ene Slægtled til det næste. Naar Hævnsværdet er kommet ud af Skeden, kan det oftest ikke stilles tilfreds, før det har smagt den sidste Blodsdraabe af Slægten. Men Blodhævnen virker ogsaa som en begyndende Retsgaranti. Folk betænker sig to Gange, inden de fælder en Modstander, naar de véd, at en Snes Fjender vokser op i hans Sted. Og frem af den oprindelig helt ubeherskede Hævnsyge vokser efterhaanden et vist Krav paa Lige-lighed mellem Fornærmelsen og Gengældelsen[14]. Hævnen afpasses efter Brøden. Som i Mose Lov proklameres i Heltedigtningen Talionsprincipet: Øje for Øje, Tand for Tand. Fjendens Fod har trampet paa min Moders Lig; den Fod skal skæres af (arabisk); Fjendens Haand har draget min Hustru ved Haaret, den Haand skal hugges af (indisk); netop som (i Folkevisen) liden Engels Fader er bleven indebrændt af hans Morbroder, netop saaledes indebrænder liden Engel til Gengæld denne. Derved kommer der Forhold og Grænser ind i Hævnen, og naar der er falden lige mange paa hver Side, kan et Forlig komme i Stand; hos Fortidens Araber og Nutidens Beduiner kommer det ved et saa-dant til de besynderligste Regnestykker angaaende Ligenes Kompensation, og hos de gamle Islændere var det ikke stort anderledes. Saa kan ogsaa efterhaanden Soneboden begynde at træde istedenfor Hævn. Den rigtige Helt vægrer sig ved, som Araberen sagde, at tage Kamelmælk for Blod eller, som Islænderen sagde,

at bære sin Broders Hjerte i sin Pengepung. Men under Sædernes Formildelse bliver det dog mer og mer almindeligt, at man affinder sig med en Pengebod efter en bestemt Takst; alligevel fastholdes det længe i germansk Retsorden, at den fornærmede Slægt har Lov til at vælge den private Blodhævns Vej til at afgøre Mellemværendet. Og selve den logiske og æstetiske Tilfredsstillelse ved den fuldkomment tilsvarende Gengældelse bliver ved at holde sig i Digtningen, længe efter, at den i Livets Praksis er vegen baade for humane og praktiske Hensyn. I Dramaet har jo under Navn af »den poëtiske Retfærdighed« denne naive Gengældelse holdt sig som et Grundkrav, der f. Eks. helt behersker baade Shakespeares og Schillers Teater.

XI. KONGE OG FOLK.

Som en Forherligelse af Kongen og Folket paa Krigens Grund former endelig Heltedigtningen sig paa sit mest fremskredne Trin; den gaar jo til slut over i Kongekrøniker som Judas og Israels, som Firdusis persiske og Snorres norske, eller i Folkekrøniker som Livius' romerske og patriotiske Munkekrøniker som Historia Francorum, Brittonum, Sakses Gesta Danorum osv.

Ligesom Folket i sin Begyndelse føler sig dels som en Udvidelse af Slægten — Israeliterne følte sig alle som Abrahams Børn —, dels som en staaende Lejr — saavel i det oprindelige Rom som i de gamle germanske Folkesamfund er Hærlove Grundlag for Statsorganisationen og Militærdisciplin Grundlag for Borgeraanden, — saaledes er det ogsaa ud fra Krigens og ud fra Slægtens Synspunkt, at Heltedigtningen nu og da naa'r til en Fædrelandsfølelse. I Hektors Skikkelse lyser noget af en saadan frem hos Homer. Han har ikke den Krigerlidenskab som de græske Helte, var gærne bleven hjemme hos Viv og Barn; han véd ogsaa, at Ilion alligevel maa falde, men han er den eksemplariske Borger, der gør sin Pligt. Om Fuglenes Flugt end varsler Uheld, vil Hektor ikke deraf lade sig afholde fra Kamp;

»et er det gyldigste Varsel: sit Fædreland at forsvare« udbryder han i ædel Patriotisme. Det er denne militære Borgeraand, der — som tidligere bemærket — i de gammelromerske Sagn forvandler Heltene til blotte indekserserede Soldater i Fædrelandets Uniform. Mere religiøst og patriarkalsk farvet er den Nationalfølelse, der flammer gennem Israels Heltesagn: Bileams Profetier og Jakobs Velsignelssang er glødende Fremtidsønsker for Jahves Folk og Israels Børn, Dommerbogens Heltehistorier gennemaandes af en fanatisk Tro paa Stammens Mission. I den europæiske Middelalder er det Frankrig og det franske Folk, der først bliver sig selv bevidst, i Digtningen som i Historiens Virkelighed. Karls Krigere sender under deres Krigstog mange længselsfulde Tanker hjem til »dulce France«, og de kæmper, for at »Frankrig ikke skal miste sin Hæder«; som et synligt eller usynligt tilstedeværende Kor, der bifalder og støtter eller dadler, truer og tvinger, høres ogsaa »li Franceis« gennem hele Rolandskvadet. Ellers er det i Middelalderen mest hos fremragende Krønikeskrivere — fra Longobardernes Kronist Paul Diakonus i 8de Aarh. til Sakse og Snorre i 12—13de Aarh. — at en bevidst Patriotisme nu og da luer op. Saaledes hos Snorre i Olaf den helliges Svar til Knud den store, der vil underlægge sig Norge, eller i Sakses Skildring af Valdemarernes og Absalons Krigstog.

Men oftest knytter dog Nationalfølelsen i Heltedigtningen sig til Folkets Legemliggørelse i Kongen og Kongedømmet. Ogsaa Kongen var — har vi set — vokset ud af Slægten og Krigen, af Patriarkens og Hærførerens Skikkelse, og ses af Heltedigtningen i Dobbeltlyset fra disse to Figurer.

Omend visse Hovedtræk er fælles, er det dog et meget forskelligt Kongedømme, som de forskellige Folks Heltedigtning tegner. Der er Despotkongen i Østerlandets Stormonarkier, som han træder os imøde i assyrisk, persisk og ægyptisk Kunst, overmenneskelig stor, iklædt tung Pragt, tilbedt med Undersaatternes Knæfald, sættende Foden paa overvundne Folks Nakker. Om ham kan ingen Epik danne sig; i et gammelt ægyptisk Digt om Ramses 2.s Bedrifter kan man se, hvorledes Panegyriken hindrer Udfoldelsen af en Epik; her overskygger Kongens Person alt, Folket er kun en Masse, et Hav, der bevæges paa hans Bud; han alene fylder Scenen, hans Tale til sin guddommelige Fader og dennes og Kongens forenede Heltegerninger skygger ganske for Hæren og Slaget[1]. Men noget af dette østerlandske Despotkongedømme troner ogsaa i det persiske Epos. Firdusis Krønike udmaler de gamle iranske Heltesagn saa temmelig i det sene Sassanidemonarkis eller det muhamedanske Kalifats Lignelse. Den persiske Shah sidder paa sin brokadesmykkede Guldtrone, omgiven af iranske Fyrster, af sine Raadgivere, Mobeds, og af hele sin Hofstat — plejer Raad, lader sine Sekretærer udfærdige Skrivelser, lader lange Budskaber oplæse, modtager Gesandter; eller sammen med sine Pehlevaner svinger han Rubinbægeret, fuld af kostelig Vin, opvartes af Periskønne Piger, med sorte Lokker om Liljeansigter, og forlystes af Sang og Strengespil. De kongelige Insignier er mange i Tal; der er det tredobbelte Hovedsmykke: Kronen, Tiaraen og Diademet, der er det mystiske Bæger, Verdensspejlet, Rigssværdet, Tyrehovedkøllen. Paa østerlandsk Vis knæles der for Kongen, Ulydighed mod

ham er Dødssynd, og det er umuligt for andre end dem, der er af Kongeslægt og har »den kongelige Majestæt«, at bemægtige sig Tronen; enhver Usurpator maa nødvendig gaa til Grunde. — I det indiske Epos skildres udførlig, hvorledes Kong Yudhisthira, efterat have undertvunget Nabokongerne, indbyder dem til at overvære den højtidelige Rajasuyaofring, ved hvilken han overtager Overkonge- eller Kejserværdigheden. De bringer Tribut og modtager til Gengæld Hædersgaver af ham, Brahmaner bestænker ham med helligt Vand, han fuldbyrder Ofret og sender dem derefter hjem, efter at have modtaget deres Ønsker for hans Regering. Og man ser Inderkongen paa sin Trone, i sin rigt smykkede Marmorsal, omgiven af Brahmaner og Kshatryas, medens Vellugt bølger gennem Salen, Drikke og Lækkerier bydes om, og Musik, Sang og Dans af unge Piger forlyster Hoffet.

Meget jævnere præsenterer de homeriske Konger eller de gamle germanske Konger sig i Digtningen. De er Gudernes Ætlinge, gudopfostrede, og Kongemagten er af Guderne forbeholdt Kongeslægten; Mord paa Kongebarn er »en gruelig Gerning«, et Brud paa Verdensordnen, der straffes forfærdelig af Guderne. Men til daglig ligger der ikke videre Hellighedsglans over dem, og deres Insignier er kun et polstret Højsæde og en Lansestav med en Knop eller Blomst i Toppen (Sceptret) eller ogsaa et Sværd eller en Hjælm. Den græske Konge i sin Hal omgivet af sine Mænd — Odysseus, Menelaos eller i Æventyrets Forgyldning: Zeus eller Alkinoos — skiller sig væsentlig kun i det ydre Kostyme og den ydre Dekoration fra den angelsachsiske eller den gammel-

nordiske Drot i sin Hal og med sine Mænd — den danske Drot i sin vidtberømte Kæmpehal »Hjort« i Beovulfdigtet, Rolf Krake i Lejre, Olaf den hellige i Nidaros, som Snorre skildrer det, eller i æventyrlig Idealisering: Odin i Valhal[2]. Den græske Mandshal (Megaron) er et stort, aflangt Rum, baaret af talrige Søjler; der er Lergulv, polerede Træpaneler eller metalklædte Vægge, i det røgsværtede Loft er en Midteraabning; ved den bageste Smalvæg befinder Ildstedet sig, og dér fører Døre ind til Kvindernes Rum; den halvmørke Hal oplyses af talrige Fakler. Kongen og Dronningen sidder i Højsædet, Mændene rundt langs Væggene; i store Kar bæres Maden ind, skæres for og fordeles paa Smaaborde foran Bænkene; Mundskænke blander Vin og Vand og fylder flittig i Bægrene, der udgydes Libationer for Guderne, og Sangere foredrager Sange til deres Lyre. I den danske Kong Hrodgars Hal — et aflangt Rum, baaret af to Rækker Træsøjler, med Stenfundament og Træmure samt aaben Tagstol — er Væggene smykkede med malet og forgyldt Snitværk og behængte med Hjortegevir, Skjolde og Vaaben; i Midtergangen mellem Søjlerne brænder en Ild, som Trælle holder vedlige; der er Bænke med Smaaborde langs Væggene, midt paa den ene Langvæg eller ved en Søjle midt i Hallen staar Kongens og Dronningens Højsæde. Her sidder Kongen og Hirden og spiser Sul og drikker Mjød af vældige, krumme Oksehorn, som Dronningen selv fylder for Hædersgæsten; Sangere forlyster ved Kvad. Kongen har altid mange Mænd i sit Brød, holder aaben Hal og aabent Bord for sit Folk og Fremmede; Gæstfrihed, »milte«, er en Hovedpligt for ham og et væsentligt Grundlag for

hans Magt. Som den homeriske Konges og Rolf Krakes Hal stod aaben for Fattige og Rige, saaledes ogsaa Kong Vladimirs Hal i Kiew; enhver gik lige ind og satte sig, og Kongen skænkede selv i Bægerne og gik i Kælderen for at hente Gaver til de Fremmede.

I den franske Kongehal brænder Ilden i en aaben Kamin, og der er ved festlige Lejligheder Dug paa Bordene, Hynder paa Bænkene, Broderier paa Væggene, men ellers er baade Udstyrelse og Beværtning og vel ogsaa Fyrsten i Højsædet og Mændene paa Bænkeraden saa temlig som i Norden. Alligevel er Kongedømmet i den franske Heltedigtning — som i Merovingernes og Karolingernes historiske Virkelighed — løftet et Trin op i Magt og Hellighed. De frankiske Konger arvede jo baade meget af den senromerske Kejsermagt og dens Insignier: Kronen og Tronsædet og ogsaa, efter den gejstlige Salvings Indførelse, det bibelske Kongedømmes Hellighedsglans. Og i Karl den stores mægtige Herskerskikkelse naaede Konge- eller Kejsermagten en Højde, som den franske Heltedigtning fra først til sidst er beaandet af. Karl blev for den og for hele Middelalderens Digtning Idealet af en Fyrste.

Karls historiske Skikkelse omdannedes herunder adskilligt[8]. Han var i Virkeligheden nok stor og bredbrystet, men var korthaaret, barberet, talte med en høj, tynd Stemme, havde Hængemave og haltede lidt. Men i Munkekrøniker og Heltedigte vokser han til gigantisk Højde, hans Skæg er flere Spand langt, hans Mave nævnes overfor onde Rygter udtrykkelig som vel proportioneret, han har Tordenrøst, hans Gang er værdig og ædel. For hans Løveblik daaner Folk, han kan rette

en Hestesko ud, løfte en fuldt rustet Kriger paa sin Haand, spalte en Rytter og hans Hest tversigennem med ét Hug og kan fortære en Lammefjerding eller en Hare. Munketraditionen udhæver hans Hellighed og intime Forbindelse med Himlen. — Hans Lanse er den hellige Lanse, der havde gennemboret Kristi Side; da han nærmer sig Fæstningen Carcasonne, bøjer et af Taarnene sig for ham og et andet mister Tagskægget, som om det tog Hatten af; han rejser til det hellige Land med sine 12 Helte og tages i Jerusalem for selve Kristus med hans Apostle. Ved hans Grav i Aachen sker der Mirakler, og han kanoniseres som Helgen af Paven. Fra en anden Side tegner den verdslige Sagntradition i Heltedigtene hans Skikkelse. Ogsaa her staar der Hellighedsglans om »Herrens Salvede«; han begynder sin Morgen med Messe, med sin udstrakte Højre giver han Hæren Velsignelse, paa hans Bøn staar Sol og Maane stille som for Josva, eller der springer Vand af Klippen som for Moses, i Drømme bringer en Engel ham Bud om Himlens Raadslagninger. Men især er det dog den vældige Stridshøvding og den gamle værdige Kejser, Digtene tegner, med det lange, hvide Skæg flydende ned over Brynjen. Han rider afsted i Spidsen for sin Hær, paa sin »Tencendor« og med sin »Joyeuse« i Haand, eller han holder Rast med sine Krigere ude i det Fri, sidder nok saa jævnt under et Fyrretræ og spiller Skak, — Idealet af en myndig Feltherre og en populær Soldaterkonge. Altid er han alligevel indesluttet og ensom inderst inde, ved sin Alder og Storhed rykket ud fra nærmere Samkvem med andre Dødelige, hyllet i sin Værdighed — han siger ikke: jeg, men: Karl —

ene med sine høje Planer og mystisk indviet i Himlens. En ophøjet, tillukket Ro er der over ham selv i de mest kritiske Øjeblikke, men naar han bryder løs, er det en Løve, der rejser sig. »At føre ud min Hævn er nu Tidens Fylde nær, — nu vare sig de, der forbrød sig, op er nu vaagnet Karl«, saaledes taler han.

Selv naar Karl sidder i simpel Krigsdragt mellem sine Mænd, kender de fremmede Gesandter straks, hvem der er Kongen. »Den, ham vil finde, har ej Fører behov». Saaledes kan ogsaa Priamos fra Muren straks udpege Agamemnon mellem Achæerne: »Vel er der andre, — siger han —, der rager højere til Vejrs, men aldrig har jeg set saa fager og saa værdig en Mand; forsand han ligner en Konge«. I »Rolf Krakes Saga« holder Kongen sig ved Adils Hof ukendt mellem sine Kæmper, men da Vøg træder ind i Hallen, kender han ham dog straks; der er noget iøjnefaldende, aparte ved hans hele Tilsyneladelse. Karl 7. prøvede ifølge franske Krøniker Jeanne d'Arc paa samme Maade ved sit første Møde med hende i Chinon; hun kendte straks Kongen mellem Hoffolkene.

Men al sin Kongeværdighed udfolder Karl, naar han ved Paaskefesten holder cour plenière i Aachen eller Laon. Det er det germanske Kongehov, sat i Stil med det byzantinske Kejserhof. Bag hans »faldestueil« (fauteuil) staar tre Fyrster og betjener ham med Vin og Mad; ned langs Bordene sidder Konger og Hertuger og Baroner i Guld og Silke; der er ikke mindre end 700 Guld- og Sølvbægere paa Bordene og 100 Prinser i Hermelin varter op. Jonglører gør Kunster, Trouvèrer fremsiger Digte til deres »vielle«. Her modtages fremmede

Gesandter — de hedenske Afsendinge blændes straks og afsværger hyppig deres Tro ved Synet af Kejseren og hans Hof; her tager Kongen mod Lenshyldning eller gifter en Vasaldatter bort med en af sine Mænd.

I hele den forenede Glans af den germanske Krigsherremyndighed, den romerske Landsfadermagt, det bibelske Theokrati straaler endelig Karl og Kejseridéen frem i den store Scene i Aachens Domkirke, hvor Karl, gammel og træt, vil krone sin halvvoksne Søn — en Scene, der er inspireret af Stedet i Krønikernes Bog, hvor David i Templet salver Salomon og giver ham Formaninger. Det er en Forsamling, hvis Lige aldrig er set, der er 4 Konger, 18 Ærkebisper, 18 Bisper; 14 Grever holder Æresvagt, og selve Paven af Rom synger Messen. Og nu træder Kejseren frem, sætter Kronen paa Alteret og taler til sin Søn: »Kære Søn« siger han »hør nu vel paa mig. Se Kronen dér paa Alteret. Paa det Vilkaar vil jeg give dig den: Uret eller Vellyst eller nogen anden Synd maa du ikke øve og ikke være Forræder mod nogen, ikke røve fra den forældreløse hans Arv. Vil Du opfylde dette, lover jeg Gud og tag saa Kronen, og du skal blive kronet; men hvis ikke, saa lad den staa, Søn! jeg forbyder dig at røre den.« Og den gamle tager fat igen. »Filz Looys (voyez), vez ici la corone — se tu la prenz, Emperère es de Rome«; men saa skal du ogsaa føre Krig mod Hedningerne, knuse dem og erobre deres Lande. .. »S'einsi veus faire, ge te doing la corone, — ou si ce non, ne la bailles tu oncques«. Og endnu en Gang: »Kære Søn, hvis du tør tage mod uretmæssig Gave, bøje dig fra Retten og knæsætte Uretten, røve fra Barnet dets Arvegods eller

tage 4 Styver fra en Enke, ved Jesus! da forbyder jeg dig denne Krone; min Søn Ludvig! rør den ikke.« Saa stort og ophøjet fattes da her Kongens Kald, paa én Gang som moralsk, krigersk og religiøst. Og patetisk skildres det nu videre, hvorledes Drengen bliver angst og ikke under saadanne Vilkaar tør tage sig Kronens Byrde paa. »Hørte Drengen det, rørte sig ikke et Fjed, lamslaaet var han af, hvad han havde fornummet, og vovede ikke at gaa hen og røre ved Kronen«. Og mangen ædel Ridder gav sig til at græde for ham. Men da optændtes den gamle Kejser af Sorg og Vrede: »Aldrig i Livet er denne Kryster min Søn; min Hustru maa have bedraget mig med en anden. Aldrig skal der gøres nogen Konge af ham. Nej! lad os skære Haaret af ham, han skal være Munk her i Abbediet, dér kan han trække i Rebene og være Klokker og faa sig en Maanedspenge, for at han ikke skal tigge«.

Men overfor Kongen træder i Helteepiken Folket eller ialfald Krigerne op som mer eller mindre medvirkende i Styrelsen. I snævrere Raadsforsamlinger plejer Kongerne — de indiske, de homeriske saavel som de franske — Raad med deres fornemme Mænd; i store offentlige Folkeforsamlinger møder, ialfald i europæisk Heltedigtning, Konge og Folk for at træffe de største Afgørelser om Krig og Fred. Atter og atter skildrer Landenes Heltedigtning disse Forsamlinger og Forhandlinger. Iliadens Høvdingeraad og Folkeforsamlinger svarer saa temlig til Karl den stores »cunseil« med sine

Baroner og hans »cours plenières«, der stammer ned fra de urgermanske Folkeforsamlinger; saadanne skildrer ogsaa endnu Snorre f. Eks. i Upsalating, og de genfindes i de islandske Sagaer under fristatlige Former. Disse Ting og Raadslagninger fylder en stor Plads i Heltedigtningen ved Siden af Kampen, og ved Siden af Heltekraft faar Kløgt og Veltalenhed derved sin Del i Forherligelsen. Saaledes spiller ogsaa f. Eks. i Indianernes Liv og Tradition Høvdingeforsamlinger en stor Rolle; det gaar meget højtideligt til ved dem, Talerne optræder i en bestemt Rækkefølge og fremfører deres Udtalelser i en ejendommelig ceremoniel Stil, spækket med mange staaende Billeder; alle historisk bekendte Indianerhøvdinge omtales som berømte Talere, og man har ikke faa Taler opskrevne: nogle er ordrige, svulstige, med poetisk Sving, der er ogsaa korte, knappe, ironisk rolige, med lidenskabelig Undertone[4]. I det indiske Epos forekommer mange Raadsforsamlinger med vidtløftige Taler, fulde af Høflighedsudvekslinger, Almenbetragtninger, gamle Ordsprog og Talemaader; allerede i Vedatiden var det at være »sabya« ɔ: passende for en »sâbhâ«, en Folkeforsamling, den almindelige Ros for en Mand[5]. Hos Homer nævnes »Vid og veltalende Tunge» og aldrig at famle i sin Tale paa Tinge blandt Mandens vigtigste Dyder. Odysseus udmærker sig særlig i Raadsforsamlingen. Han ligner, straks naar han træder frem, næsten en Taabe, staar rolig og ser ned i Jorden, medens han taler, men naar Ordene først begynder at hvirvle ud af hans Mund som Snefog, da sidder alle fulde af Forundring og ingen dødelig kan maale sig med ham. Den selvfølende, kommanderende, vaabenraslende Helt med sit evige

»Velan, lad os komme til Kamp, og de, der ikke mener som jeg, er Uslinge«, staar baade i Iliadens og i Rolandskvadets Forsamlinger overfor den erfarne Olding — Nestor hedder han hist, Naimes her — med sine besindige Raad og noget snakkesalige, »honningsøde« Veltalenhed. En Veltalenheds Kunst udvikler sig i det hele under disse Forhandlinger. Det samme forblommede Billedsprog, som Indianerne ofte ynder i deres Raadstaler, holder ogsaa Snorres og Sagaernes nordiske Bønder af paa Tinge. Morsomt skildres et Ting, hvor Kongens Sendemænd bruger mange smukke Ord for at overtale Bønderne til at hylde Kongen, men hver Gang de paany har fyret løs med deres Argumenter, staar der en Bonde op og siger kun ud i det Blaa et eller andet gammelt Ordsprog eller en billedlig Talemaade, der gemmer et fyndigt Gensvar i sig: »Det ser ud til Sne Folkens, sagde Finnerne, havde Finneskier at sælge« eller lign. Netop saaledes kunde ogsaa Lakedæmonerne falde paa at svare paa Athenernes ordrige Veltalenhed. — De vilde Krigerlidenskaber gør ellers ofte Forhandlingerne stormende nok, der snærtes med Spot og det hagler med Skældsord, Vreden tordner og Viljerne tørner sammen. Nogle af Heltedigtningens mest patetiske Optrin finder Sted i Forsamlingerne — fra Agamemnons og Achilleus' Sammenstød om Kryseis indtil Rolands og Ganelons angaaende Sendelsen til Saracenerne eller til de islandske Sagaers vidtløftige Tingstridigheder. Hvert Øjeblik sprænges ogsaa Forhandlingerne, og det kommer til Haandgribeligheder.

Overalt er det i disse Forsamlinger Kongen og de fornemme, som faktisk alene er de talende og bestem-

mende. Naar en Thersites vover at tage Ordet paa Folkets Vegne, vises han under almindeligt Bifald brutalt tilbage af en af Fyrsterne, og ellers mærkes Folkene — i Homers og i Rolandskvadets Forsamlinger saavel som paa Sagaernes Ting — kun som et Hav, der vigles op eller beroliges ved Talernes Ord, som et Akkompagnement af Bifald eller Knurren, der ledsager de stores Tale. Mellem Kongen og Folket træder Adelen frem. Og endnu mer end Kongedigtning og Folkedigtning bliver Heltesangen Adelsdigtning. De franske »Chansons de geste« foredroges rundt i Baronernes Haller og forherliger derfor naturlig »grant barnage« (baronnage); de islandske Sagaer er saa godt som de danske Ridderviser en fornem Standsdigtning.

I al mere udviklet Heltedigtning finder vi en Adel, der ikke som Kongens »tro Mænd« bor hos Kongen og underholdes af ham, men lever som velstaaende Jordbesiddere rundt i Landet, — som baade ved Rigdom og politiske Forrettigheder skiller sig fra det store Folk og som møder til Hest og gør Krigstjeneste for Kongen. Hvor uens Forholdet end i Virkeligheden har formet sig paa de forskellige Steder, har Heltedigtningens Adel overalt dette Fællespræg af en priviligeret Stand, der staar i et nærmere Tjenesteforhold til Kongen end de øvrige Undersaatter, og baade er en Jorddrots- og en Krigerstand. De indiske Kshatryas, de persiske Pehlevaner, de homeriske Underkonger paa Ithaka eller Fæakernes Ø, Herserne og Bygdekongerne i de norske Dalfører, den egentlige Lensadel, der opstod i germanske Riger paa romersk Grund, men derfra udbredte sig ogsaa til Tyskland og Norden — de er alle en Jorddrots-

og Krigeradel og tegner sig alle i Digtningen som en saadan.

En stolt Overklassebevidsthed gennemtrænger dem. De kalder sig hos Homer »de gode, de fremragende, de bedste«, i fransk Digtning gentils, nobles, seigneurs, barons (Herremænd), de norske og islandske fornemme Ætter kaldes »gæve, udmærkede« (göfugr, ágætr). Krigerens Sans for stolt, prægtig Fremtræden forbinder sig hos Adelsmanden med Jordbesidderens drøje Sikkerhed og ranke Holdning. Den norske Høvding kan godt saa' og høste, men han fornedrer sin Værdighed, hvis han arbejder i Kvægstalden eller lader sin Hustru malke. Han maa overalt slaa stort paa, han er stórlátr, stórgjøfull, stórlyndr, mikillátr, mikilræði — alt med stórr og mikill, — storslaaet i Gæstfrihed og Gavmildhed, i Hævn og Højsind. Naar Gunnar paa Hlidarendes Folk bringer ham Besked paa Tinge om, hvad hans Hustru har bedrevet i hans Fravær, lader han sig, saalænge Folkene er til Stede, ikke mærke med andet, end at alt er i sin Orden; naar der paa Bergthorsvold er Forvirring og Angst i Anledning af Faren for Indebrænding, beder Skarphedin de andre om ikke ved umandige Lader at give Folk Lejlighed til Omtale: »Man vil stille større Krav over for os end for andre til, hvor mandige vi viser os, og det er kun rimeligt.« Følelsen af, at Adel forpligter, besjæler altid Digtningens Adelsmænd. Som Herluf Trolle under den nordiske Syvaarskrig skrev hjem til Niels Hemmingsen: »Ved I, hvorfor vi hedde Herremænd? hvi vi bære Guldkæder og have Jordgods og ville være ypper mere og højere agtet end andre? Derfor have vi den Ære for andre, at naar vor

Konge og Rige behøver det, skulle vi beskytte og beskærme Riget mod Fjender. Vil vi have det søde, maa vi have det sure med; vil vi nyde Landets Goder, maa vi heller ikke krympe os for Faren, naar det gælder,« — med netop saadanne Ord er det ogsaa, at en af de troiske Underkonger opmuntrer en anden til at gaa frem i Striden.

Afstandsfølelsen nedadtil er ligesaa levende. »De ringe, de slette« — som det menige Folk kaldtes hos Homer — er kun værd at »regnes for intet i Krig, for intet i Raadet« og skal behandles som Thersites, da han mukkede i Forsamlingen. »Les vilains«, Almuesfolk, betyder for fransk Heltedigtning »de usle« og skildres oftest som saa grimme og kluntede, fejge og dumme, at de blot er til Ynk eller Latter; især bliver de en Skive for Haan og Lystighed, naar de i Kofte og Filthat, med Stegespid eller Kølle til Vaaben, forsøger sig paa Hesteryg og i Kamp mellem Riddere. Den indiske Fyrsteadel viser med Spot den tapre Kvægdriver-Søn tilbage til hans Pigkæp. De islandske Høvdinge ser paa samme Maade med fornem Foragt og Spot paa en Bissekræmmer, en »Hønsethor«, der har arbejdet sig op til Rigdom og Magt; naar der er Gilde og han er med, taler ingen til ham, og han maa spadsere ene op og ned ad Gulvet; almindelig er Glæden, da det tilslut lykkes de fornemme at faa hans Stilling undergravet.

Omvendt lyser Krigeradlens Fortrin ingensinde herligere frem, end naar den formummer sig i Borgerkofte eller Munkekappe eller i Fruentimmerklæder, og Heltedigtningen ynder ofte at vise dette. Vi har set, hvordan Baronknøsen undertiden opdrages, ukendt med sin

Herkomst, i en Borgerfamilie, faar Afsky for Vaabenhaandværket indpræntet af sin borgerlige Plejemoder og sendes til Marked for at gøre Købmandsforretninger, — men viser sin Natur ved sin fuldkomne Mangel paa Købmandstalent og sin modige Stridbarhed. Vi har ogsaa set ham paa Elskovsæventyr trække i Kvindeklæder: Hagbard eller Hugdietrich, Thor eller Odin, Herakles eller Achilleus; at se, hvorledes den foregivne Bruds Øjne og Appetit eller hendes Dans eller, hvorledes Tærnens haarede Ben og Kejtethed i Kvindearbejde forraader Forklædningen, har for Heltesangens Publikum haft samme pikante Tiltrækning som omvendt for vort Theaterpublikum at se en Kvindes Legeme og Lader stikke frem gennem en Mandsforklædning.

Ligesaa lystigt tager Krigeren sig ud i Munkekutte. De gamle franske Helte Walther af Aquitanien, Vilhelm af Orange og Renaud af Montauban gik alle paa deres gamle Dage i Kirkens Tjeneste; om de to sidstes Oplevelser fortæller franske Heltedigte, om den førstes en latinsk Klosterkrønike[6]. En af Didrik af Berns Mænd: Heime tilbragte efter Sagaen en Tid i Kloster, en anden af hans Mænd, Hildebrands Broder Ilsan, har i Digtet »Rosenhaven« i 20 Aar været gemt i Munkekutte. Den sidste optræder ogsaa som den skallede Munk Broder Alsing i en dansk Folkevise; i italienske Humoristers Slagsbrødremunke og i Rabelais' »Broder Jean« faar Figuren sine mest burleske Dimensioner. Kæmpen møder i Reglen i Klostret med den bedste Vilje og forsøger ærligt at tilegne sig baade Ydmyghed og Lydighed, Sang og Læsning. Det sidste bliver imidlertid hurtig opgivet, han maa sættes til allehaande Legemsarbej-

der, og dér kan han ogsaa af Hjertens Lyst gøre Fyldest: han bygger for Munkene, tærsker for dem og udretter mange Mænds Arbejde. Gladest er han, naar han kan faa Lov at trække i sin gamle Rustning og forsvare Klostret mod Omegnens Røvere eller Riddere; hos Rabelais kilter han Munkekappen op, griber i Mangel af bedre Sværd Krucifixet paa Altret og styrter lige fra Gudstjenesten ud efter Røverne, der plyndrer i Klosterets Vinhave. Med Sangen gaar det ikke saa godt, Kæmpen brøler alle de andre over og kan hverken holde Takt eller Melodi. Faste duer han heller ikke til, han maa spise og drikke bravt, og naar han kommer hjem fra at have fældet 12 Røvere, som vilde plyndre Klostret, og ikke finder Vællingen kogt og Silden nok udblødet, bliver han ude af sig selv og farer løs paa Abbed og Munke. Kosteligst er Historien om Vilhelm af Orange, som Munkene, for at blive ham kvit, sendte til Byen efter Fisk. Han maa igennem en Skov, hvor der er Røvere, og Abbeden, hvem han har spurgt, om han maa forsvare sig mod dem, har formanet ham til, at han uden Modstand skal udlevere til dem baade Kaabe, Støvler og Strømper, hvis de forlanger det. Lydig lader han sig da ogsaa virkelig af Røverne alle disse Ting fratage, men da de ogsaa vil tage hans kostbare Bælte, som han ikke havde nævnt for Abbeden og derfor ikke havde faaet Forbud mod at forsvare, saa slaar han dem ihjæl allesammen med sin Næve og vender derpaa tilbage til Klosteret. — Flere Steder ender Kæmpens Klosterliv med, at hans fordums Herre kommer og finder ham i Munkedragten og henter ham tilbage igen til det gamle Liv, som han passer bedst til. Bisp Turpin og den til-

svarende Valenciabisp i Ciddigtet eller Absalon hos Sakse er saadanne Klærke, der med Glæde trækker i Rustning og med Jubel hilses Velkommen paa Valpladsen.

Ogsaa overfor et blødagtigt, forfinet Hofliv holder Heltedigtningen af at stille Krigeren i ideal Belysning, — som Digtningen siden saa ofte har yndet at udmale sig Væringerne i Miklagaard, Karl den 12te ved det polsksachsiske Hof osv. Cid optræder ved det spanske Kongehof som en ren Vildmand og forarger Hoffolkene ved sit graa Bukkeskæg, sit forpjuskede Haar, sit haarede, rustplettede Legeme, som under de stadige Kampe for Kongen ikke har været ude af Pansret. I Norden staar den gamle Stærkodder hele Tiden barsk og streng overfor den ny Slægts Blødagtighed som den mandige Helteolds sidste Ætling. Han havde tjent Kong Frode og opfostret hans Børn, men maa efter Faderens Død se, hvor de vanslægter, og han føler det som sin Pligt mod de døde at tugte Sædernes Forfald. Den pyntede Guldsmed, som har slesket sig ind i Kongedatterens Gunst, giver han den forsmædeligste Medfart; engang han sidder haardt saaret ude ved Vejen, afslaar han Gang efter Gang Hjælp af forbifarende, fordi deres Stand synes ham for ussel eller lumpen, — først af en ærlig fribaaren Bondesøn lader han sig forbinde. Efter lang Tids Fraværelse kommer han hjem igen til Danmark, men hører, at Ingild der er ene tilbage af Frodesønnerne, er forfalden til Vellevned, har indført fremmede Skikke og lever i Lejregaard mellem Køgesvende og Gøglere. I en Bondes Dragt giver saa den gamle sig afsted til Kongsgaarden, paa Ryggen har han en Sæk Smedekul, med dem siger han, at han skal hærde den

danske Konges bløde Malm. Da han kommer ind i Hallen og sætter sig, viser Dronningen ham bort fra de fine Hynder; den gamle betvinger sig og lyder, men det drøner i Gulvet, da han gaar tilbage og sætter sig nede ved Døren. Siden da Kong Ingild kommer hjem og paa det hvasse Blik og de ru Næver straks genkender sin Fosterfader, søger han og Dronningen forgæves at formilde den Gamle; han bliver siddende stiv og tvær ved Væggen; hverken den lækre Mad rører han eller ænser den liflige Musik, og tilsidst bliver han saa opirret over en kælen Fløjtespiller, at han kaster ham et Kødben i Hovedet. Og nu staar han frem og udøser i Kvad sin Harme over Ingilds blødagtige Vellevned og maner ham i Stedet kraftig op til at tage Hævn over Kong Frodes Drab.

Udførligst og virkningsfuldest er Modsætningen mellem Hoflivet og Krigerlivet fremstillet i Aliscansdigtet, hvor det sydfranske Ridderskab efter en heltemodig Kamp helt er bleven oprevet af Saracenerne og Vilhelm af Orange har maattet lade sin Hustru ene om at forsvare Borgen og selv i Ilridt er draget op gennem Frankrig til Lion for at skaffe Bistand hos Kongen. I flere Døgn har han ikke været af Klæderne eller Hesteryggen; pjaltet, blodplettet, med søndret Hjælm og forpjusket Skæg rider han endelig en Søndag Morgen ind i Slotsgaarden. Her er alt i Pynt og lystig Travlhed; man forbereder Dronningens — Vilhelms egen Søsters — Kroningsfest. Ingen kender den ilde medtagne, afskrækkende Kæmpe; man flokkes ikke som altid før om at tage mod Hestens Tøjler, han maa selv staa af og binde sin Hest til et Træ. »Jeg er Vil-

helm af Orange«, forklarer han og fortæller, hvad Ulykke der er hændt ham. Men — der er ingen, som rører sig for at komme ham imøde, man gaber blot paa ham, spotter ham, lader ham staa. Overvældet brister den stærke Kæmpe i Graad og sætter sig ned i Gaarden: »Com par est viex, qui il convient proier« (hvor den synes ussel, som er nødt til at bede) sukker han. Men snart forvandler hans Smærte sig til Vrede. Næste Dag ved Festen sidder han ensom, tavs, hyllet i sin Kappe i et Hjørne i Festsalen; midt under Lystigheden rejser han sig og giver sig tilkende som Vilhelm. Der bliver paa Øjeblikket dødsstille i Salen, Kongen og Dronningen blegner og ryster, og nu fremtordner han sin Vrede mod den uduelige Konge, sin hovmodige Søster og hele det blødagtige Hof, der lønner hans egne og de faldne Heltes Kampe med en saa skamløs Utaknemlighed; tilsidst kaster han sig rasende over Dronningen, river hende Kronen af Hovedet og drager hende ved Fletningerne omkuld for at dræbe hende. Ingen vover at løfte en Haand mod den Ustyrlige; hele Salen var saa stille, som om man havde begyndt paa Messen. Da kommer lykkeligvis just Dronningens unge Datter ind, og da hun ser, hvad der foregaar, styrter hun paa Knæ for sin Onkel Vilhelm og bevæger i yderste Øjeblik hans Hjerte. Han lader sig forsone, mod at der udrustes en Hær, som følge ham ned til Sydfrankrig.

Vilhelm af Orange har allerede tidligere høstet Erfaring om, hvordan Kongerne plejer at lønne deres trofaste Tjenere. I den tidligere omtalte Kirkescene, hvor den gamle Kejser med Sorg og Vrede saa' sin svage Søn gyse tilbage for Kronens Tynge, traadte

en lumsk og fræk Vasal frem og tilbød sig at overtage Regeringen efter Karl, indtil Sønnen var vokset op og havde naaet Modenhed, og i sin Svaghed greb Kejseren dette Tilbud og skulde lige til at foretage det skæbnesvangre Skridt at overdrage ham Kronen — da i det samme Vilhelm, som har været fraværende paa Jagt, træder ind i Kirken. Han har faaet at vide, hvad der foregaar, og med Kaarde i Haand bryder han sig Vej gennem Mængden, skal lige til at fælde den lumske Vasal for Alteret, men betænker Stedets Hellighed og nøjes med at slaa ham død i Gulvet med sin Næve, griber saa Kronen paa Alteret og sætter den paa Drengens Hoved med disse Ord: »Modtag den, min ædle Herre! i den Guds Navn, som er i Himlen — og give han Eder Styrke til at være en god Konge!« Bevæget over sin Vasals Troskab mod Kongeslægten takker den gamle Kejser ham for hans Handling og anerkender nu Sønnen som Tronarving. Siden da har Vilhelm tappert staaet ved Ludvigs Side og værget hans Ret. Da Vilhelm senere er i Italien, hvor han har udført store Bedrifter for Frankrigs Ære, og just staar i Peterskirken og af Paven selv bliver formælet med Saracenerprinsessen, kommer der Bud ind i Kirken, at oprørske Baroner har afsat Ludvig og spærret ham inde i et Kloster. Uden et Øjebliks Betænkning kysser Vilhelm sin Brud, kaster sig paa en Hest og rider lige hjem til Frankrig, befrier den unge Konge, slaar Oprøret ned og faar ham anerkendt paany. Og kort efter er den utrættelige igen ude paa Hærtog; »en son service vueil ma jovente user« (ofre min Ungdom), svarer han alle, der fraraader ham at spilde sine Kræfter for

den usle Konge. Men atter og atter faar han Ludvigs Utaknemlighed at føle. Han vender en Da ghjem fra Jagt, og hans Brodersøn kommer ham imøde: »Idag er Kongen ifærd med at uddele Len til sine Baroner. To alene har han helt glemt: Jer og mig!« »Meget vel«, siger Vilhelm med et sært Smil, »jeg vil hen og tale med ham«. Op ad Marmortrappen stiger han, staar pludselig rød af Vrede midt i Kongens skrækslagne Forsamling og regner stolt op for Kongen alle de Bedrifter, som han har udført for ham. Louis stammer Undskyldninger frem og er straks rede til ved en ny Uret at forsone den Frygtelige; af de Len, han har uddelt, tilbyder han ham det ene efter det andet: »Vil I ha' Grev Foulques Jord ... eller Aubry le Bourguignon's . . . eller Marquis Berangers Jord og hans Kone med«. Men nu vender Vilhelm sig kun endnu stærkere oprørt mod Forsamlingen, opregner alt, hvad den afdøde Beranger har gjort for Kongen, og sværger at slaa enhver ned, som vil tage Arven fra hans Søn. Stolt afslaar han hvert Len, der maa købes paa Andres Bekostning, og foreslaar derefter højmodig stolt Kongen at give ham til Len Nîmes, Orange, Spanien, alt det, som er i Saracenernes Besiddelse og som han først selv maa erobre med Vaaben i Haand, — og hverver saa straks Folk til at drage ud paa Erobringsfærden.

At Helten, selv loyal og trofast, maa tjene en ussel, utaknemmelig Fyrste, det er — som vi har set det — et hyppigt Led i Heltens Vanskæbne. Saaledes stod Herakles i Eurysteus' og David i Sauls Tjeneste, Ilja Muromet tjener den utaknemlige Vladimir, Fritjof be-

handles overmodig af de umandige Belesønner, de nægter ham Ingeborgs Haand og sender ham, misundelige paa hans Manddom og Anseelse, ud paa den farlige Skatteopkrævning hos Ørknøjarlen. Særlig grumt behandles den spanske Helt Bernardo del Carpio af sin Konge: Bernardos Fader er for en Forseelse mod Kongen sat i Fængsel, og Sønnen betinger sig som eneste Løn at faa Faderen frigivet; Gang efter Gang stilles det ham i Udsigt, og han udfører i Haabet om denne Løn den ene store Bedrift efter den anden; tilsidst lover Kongen ham bestemt Opfyldelse af hans Forlangende mod at han overgiver sin faste Borg til Kongen; da det er sket, bæres Faderen ogsaa ind til Bernardo. »Gaa saa og hils paa ham«, siger Kongen, men da Helten kysser den Gamles Haand, mærker han, at det er et Lig, han kysser. Han jages nu selv med Spot ud af Landet, nu da hans Fæstning er falden[7].

Undertiden har Helten dog den Tilfredsstillelse, at Kongen, som har gjort ham Uret, maa ydmyge sig for ham. Kongen bliver overvældet af Heltens Højmodighed, som Saul, da han længe har forfulgt David og ved et Tilfælde selv falder i hans Haand, men David nøjes med at skære en Flig af hans Kjortel. Eller Kongen trænges af Fjender og maa kalde Helten tilbage, lige efter at have landsforvist ham — som den spanske Konge maatte kalde Cid, eller som Israeliterne maatte hente Jephtha hjem, da Fjenderne trængte Landet, — eller man maa give ham fuld Oprejsning og Sonebod for igen at tilkøbe sig hans Arms Bistand, som Agamemnon overfor Achilleus, — eller Kongen maa enten selv eller ved sin Datter kalde den fængslede

Helt ud af Fangetaarnet og tigge ham om at komme ud og kæmpe mod en Rise. Saaledes maa Prinsesse Gloriant gaa til Taarnet og bede den fangne Holger Danske komme frem og tage Kampen op med den lede Burmand, der vil røve hende fra hendes Fæstemand Kong Karvel. (Dansk Folkevise.) Saaledes maa Shahen Guschtasp, der har sat sin Søn Isfendiar i Fængsel, i yderste Nød og trængt af Fjender, sende Bud til Helten om Hjælp; længe lader denne sig ikke røre, hverken ved Efterretningen om hans Bedstefaders eller hans 38 Brødres Fald eller Bortførelsen af hans Søster; først da han hører, at ogsaa hans Yndlingsbroder er falden, indvilger han i at løses af sine Lænker og gaa i Kamp. Saaledes maa ogsaa Vladimir den store selv gaa til Fængslet, hvor han i lange Aar har ladet Ilja Muromet vansmægte, og bede ham komme op og hjælpe mod Fjenderne.

I saadanne Tilfælde som disse ser man to af Heltedigtningens Yndlingsfigurer, Kongen og Krigeren, stillede op mod hinanden, og Kongen ofres i Digterens Sympati til Ære for Krigeren. Det er det royalistiske Sindelag, der efterhaanden i Digtningen fortrænges af det aristokratiske. Sangen gaar mer og mer i det fremvoksende Adelsherredømmes Tjeneste og henvender sig til Adelsborgenes Publikum. Og istedenfor blot at fremkalde Sympati som den undertrykte og forfulgte, stiller Krigeren og Adelsmanden sig nu i en Række Digtninge op imod Kongen og hævder sin egen Ret

overfor Kongens. En patetisk Kollision fremkommer her mellem Ret og Ret, og Sympatien staar vaklende uden rigtig at turde tage Parti. De moralske Konflikter kan ikke gøre sig gældende paa primitive og usammensatte Livsstandpunkter, hvor Menneskene uden Betænkning følger enkle Instinkter og hævdet Sæd. Men naar der har bygget sig op baade en Krigens Moral, en Slægtsmoral, en Samfundsmoral og en Standsmoral, saa er det nødvendigt, at talrige Kollisioner maa gøre sig gældende mellem Rettigheder og mellem Pligter. Og den dybeste Tragik, den højeste Ethos naaer Heltedigtningen i Skildringen af slige Sammenstød.

Hvor Glaukos og Diomedes mødes til Tvekamp i Iliadens Kamptummel og opdager, at der er gammelt Gæstevenskab mellem deres Slægt, eller hvor Karna i »Mahabharata» kæmper som Kuruernes »tro Mand«, men af sin Moder faar at vide, at han er Panduernes Halvbroder — paa saadanne Steder er svagt antydet den Konflikt, der skal stramme sig i hele sin Styrke og loddes i al sin Dybde i en Episode som den om Rüdeger i Nibelungenlied. Etzels Markgreve Rüdeger har svoret Krimhilde at være hendes tro Mand. Da Nibelungerne efter Indbydelse drager til Kong Etzels Hof, holder de undervejs Rast i Markgrevens Borg, beværtes paa det bedste og modtager Gaver af ham, og den ene af Burgunderkongerne fæster Rüdegers Datter; Markgreven ledsager dem selv til Etzels Hof. Her sker saa det forræderske Overfald paa dem; men Heltene forsvarer sig saa tappert, at Overfaldet kun har liden Fremgang. Da besværger baade Etzel og Krimhild Markgreven om at gaa imod dem; Krimhild maner ham ved hans Ed. Men

de har været hans Gæster, en af dem er hans Datters Fæstemand, han har selv ført dem til Hoffet, hvor kan han kæmpe mod dem? Fortvivlet klager den ædle Ridder: »Al min Ære og Tro staar paa Spil. Hvad jeg saa vælger, gør jeg Uret. Tag tilbage, Konge, alt hvad I gav mig, Landet og Borgene, intet vil jeg beholde. Ich wil ûf mînen füezen in das éllénde gên. Ud i det fremmede vil jeg gaa paa min Fod, naar I sparer mig for dette.« Men Krimhild vil ikke give ham hans Løfte tilbage, og han maa raabe ind til Nibelungerne, at nu maa de værge sig, og styrter sig saa i Kampen, hvor han tilsidst finder sin Død for det Sværd, han selv har skænket en af Kongerne. Efter hans Fald strammer den samme Konflikt sig endnu en Gang, nemlig i den ædle Didrik af Berns Sjæl; med dyb Smerte maa ogsaa han tilsidst drage Sværdet mod Gæstevennerne. Hvor Kongeidéen — som paa den pyrenæiske Halvø under den staaende Kamp med Saracenerne — naa'r sin højeste Styrke, ofres ofte paa den mest barbariske Maade alle Venskabs- og Familiefølelser paa Kongelydighedens Alter. I en spansk-portugisisk Romance har Grev Alarcos (Yanno) tidligere elsket Prinsessen, men er nu Ægtemand og Fader. Dog, Prinsessen gør hos Kongen sine Krav gældende, og Kongen kalder Greven op paa Slottet og befaler ham at dræbe sin Hustru og ægte Kongedatteren. Helt i sort Dragt og fulgt af en sortklædt Page, som paa et Fad skal bringe Hustruens Hoved tilbage til Slottet, træder Greven ind i sit Hjem; han søger en Stund at skjule sin Fortvivlelse for Hustruen, men maa aabenbare hende det frygtelige Kongebud og trods hendes

rørende Bønner opfylde det. Menneskeligt velgørende virker derimod Gennembruddet i en lignende Pligtkollision, hvori den unge Bernier er stillet i det franske Heltedigt »Raoul de Cambray«. Han er den vilde Raouls haandgangne Mand og maa med Fortvivlelse i Hjertet følge hans ustyrlige Krigerfærd, selv da den gaar mod Berniers egen Slægt. Raoul lader Klostret Origny storme; Abbedissen er Berniers Moder og hun søger at holde ham tilbage; »Raoul, min Herre, er falskere end Judas«, svarer Sønnen, »men han er min Herre; jeg vil ikke svigte ham, før alle siger: Bernier, du har Ret dertil!« Da han ser Klostret gaa op i Flammer, er han nærved at miste Forstanden af Smerte. Han styrter sig ind over Brandtomten og finder sin Moders Lig med den forkullede Messebog for Brystet. Nu endelig beslutter han at skille sig fra sin Herre, ypper Ordstrid med ham, opsiger ham Huldskab og Troskab og drager saa bort med sine Mænd og samler sin Slægt til Hævntog mod Raoul. I Kampen mødes han med sin fordums Herre, men gribes nu af Samvittighedsangst: »Ak, Sire Raoul, ædelbaarne Herre«, udbryder han, »du slog mig til Ridder, det kan jeg ikke nægte, men dyrt har du ladet mig det betale siden.« Han beder om Forlig, men Raoul hugger løs paa ham, og han maa tage Kampen op. »Gud og Retten stod ham bi«, og han fældede Raoul. Men medens de andre jubler over Sejren, sukker Bernier: »De ce me pèse, que Raoul mort ai, (har dræbt) — si m'aide Dieu, mais à mon droit fait l'ai«[8].

Men overhovedet er en Række store, virkningsfulde Konflikter mellem Fyrsten og Krigerhelten eller Lens-

manden behandlede i Folkenes Heltedigtniug. Alle Krigersamfund har jo stadig været gennemrystet af slige Konflikter; de opstaar som en Naturnødvendighed: Kongemagten bliver let despotisk eller falder i Uduelighedes Haand, Krigeren bliver let selvfølende, pukker paa sine Fortjenester overfor Tronen, vil hævde sig Frihed og Selvraadighed; mod Kongens ældre anerkendte Ret rejser sig i Heltens eller Baronens Skikkelse de første Omrids af Individets Menneskerettigheder overfor Samfundet. I talrige Variationer afspejler Heltedigtningen denne store Kamp.

Den simpleste Aarsag til Strid mellem Kongen og Krigeren er Havesyge; de slaas om Byttet. Saaledes Agamemnon og Achilleus. Agamemnon har som Feltherre Ret til at fordele Byttet; da han maa tilbagegive sin Del af dette, Kryseis, forlanger han til Gengæld Vederlag for sit Tab, og da Achilleus nægter ham dette, beslutter han at statuere et Eksempel og engang for alle vise denne trodsige Helt, som bestandig vil være den første, hvem der er Herskeren, »at til Gavns du kan lære, — jeg i Magt staar langt over dig, og at andre maa ræddes — baade for frækt at byde mig Trods og med mig sig at maale«; han befaler, at Achilleus til Gengæld skal afstaa sin Andel i Byttet, Briseis. Efter sin første Opbrusen erkender Achilleus Overkongens formelle Ret; han er jo »basileuteros«; Achilleus øver derfor ingen Vold mod ham og lader uden Modstand Briseis bortføre fra sit Telt. Men han føler lige saa stærkt Agamemnons moralske Uret; en vis Fordeling af sit Tab kunde denne maaske fordre, men at han, Achilleus, ene skal bære dette, er en despo-

tisk Vilkaarlighed, og mest, naar den rammer den bedste af Krigerne. »Vel er det mig, hvis Arm maa bestride den hidsige Krigsfærds — haardeste Slid, og dog, naar engang det kommer til Deling, — faar du den største Belønning«. Han hævner sig derfor ved Strejke, afholder sig fra Deltagelse i Kampen mod Troerne. Agamemnon tror først stolt, at de skal kunne klare sig uden Achilleus's Hjælp, men trods al sin personlige Tapperhed maa han dog snart se Krigslykken vende sig mod Grækerne, og de trænges saa haardt, at han nødes til at sende Underhandlere til den vrede Helt og tilstaa ham fuld Erstatning og desforuden Sonebod. Da Achilleus imidlertid alligevel ikke rækker Haanden til Forsoning, har han derved i sin selviske Trods kaldt Nemesis ned over sig.

I mere udviklede Samfundsforhold, hvor Fordelingen af Krigsløn og Krigsbytte fremtræder i Form af Forleninger, fremtræder ogsaa Tvisten derom i Form af lensretlige Stridigheder. Saadanne fylder jo hele Middelalderens Historie, og om dem drejer flere franske »chansons de geste« sig. Kongen, som — hvad enten han hedder Karl eller Pepin eller Louis — her tegnes i ganske anden Skikkelse end den ideale Kejsertype, vi før har skildret, enten som despotisk Tyran eller leddeløs Usling, har f. Eks. lovet én et Len, men giver det til en anden, eller han fordeler det uden retfærdigt Hensyn til sine Krigeres Fortjenester, men navnlig er det Striden om Lenenes Arvelighed eller deres Tilbagefald til Kronen ved Vasallens Død, der fylder Digtningen — som Livet. Fyrsten af Arles har ved sin Død testamenteret Garin sin Datter og dermed sit Len som Arv.

Fromont har derimod af Kong Pepin et gammelt Løfte om det første Len, der bliver ledigt; den ene gør Lenets Arvelighed, den anden Kongens Lenshøjhed gældende, og deraf opstaar saa lange Stridigheder (chanson des Loherains). Efter den gamle Greve af Cambrays Død giver Kongen hans Len til en af sine Mænd, med Forbigaaelse af hans umyndige Søn Raoul. Da denne vokser til, erkender den svage Konge sin Uret og lover ham det næste ledige Len. Men ved Greven af Vermandois' Død tør Kongen af Hensyn til dennes Sønner alligevel ikke give Lenet til Raoul. Han kaster derved denne ud i Fortvivlelsens Selvhjælp: »Raoul ot (eut) droit, si com je ai apris; — le tort en ot li rois de St. Denis, — par mauvais roi est mains frans hom honnis« siger Trouvèren. (Raoul de Cambray).

Saa er det alle Slags personlige Æresrettigheder og Hyldningspligter, som der strides om. Etikettespørgsmaal afstedkommer flere Gange Uvenskab mellem de persiske Shaher og den gamle Rustem, Tronens bedste Støtte. Engang har Rustem ikke hurtig nok givet Møde, da Kongen har budsendt ham, og Kongen befaler i sin Vrede, at den gamle Helt skal klynges op i en Galge. Men Rustem slaar den første ned, der lægger Haand paa ham, minder i vredesflammende Ord den unge Konge om, at det kun er i Kraft af hans — Rustems — Arm, at han bærer Kronen, og udbryder i de stolte Ord: »Gud er det, som mig Magt og Kraft forlene — og ingen Shah i Verden jeg dem skylder, — Reksch er det Kongesæde, hvor jeg troner, — Verden er mig underdanig, min Staalhjælm er min Krone. — Med mine Arme byder jeg Konger Trods. — Ingen

Slave er jeg, fri blev jeg født — kun Gud, ellers ingen har jeg svoret Underdanighed«. Saa drager han stolt bort, og Kongen, der haardt trænger til hans Hjælp mod Fjender, maa sende Bud til ham og med Undskyldninger formilde ham. Senere hen krænker Kongesønnen Isfendiar Helten ved ikke at byde ham med til et Gilde. Rustem sidder hjemme og venter forgæves Indbydelse, men beslutter saa at ride ubuden til Gildet. Her gøres der ham tvungne intetsigende Undskyldninger af Fyrsten, som paany krænker den Gamles prikne Ære ved at sætte ham paa venstre Side[9].

I de franske Digte tvistes der om lignende Etikettespørgsmaal. De stolte Normanner kan ikke bekvemme sig til at yde Kongen det Fodkys, hvormed Vasallen hyldede sin Lensherre; en af dem løfter, da Kongen byder sin Fod frem, Benet saa højt op, at Majestæten falder overende, til stor Latter for Forsamlingen[10]. I et Heltedigt har Kejserinden tidligere elsket Girard de Viane, men er bleven afvist af ham. Hun hævner sig nu, da han kommer for at hylde Kejseren. Baade hun og Kejseren ligger til Sengs, Vasallen knæler ned ved Sengens Fodende, men Kejserinden stikker sin Fod frem istedenfor Kejseren, og Girard kysser den. »Hvilken Skam vilde have pint hans Hjerte, om han havde vidst, at det var hendes Fod«, udbryder Digteren. Siden praler Dronningen for Girards Nevø af den Ydmygelse, hun har tilføjet ham. »Har du gjort det, er det en Skurketreg«, udbryder Nevøen, iler hjem, og snart er hele Girards Slægt samlet til Hævnkrig.

Eller de trodsige Baroner vil ikke møde ved Kongens cour plenière, forbliver rolig paa deres Borge og

hævder, at deres Jord ikke er givet dem i Len, men til Eje, som Allodium, og at de derfor ikke er skyldige at yde Hoftjeneste; naar Kongen lader dem indstævne ved Sendebud, dræber de disse. En patetisk Konflikt skildres i Digtet om »Girard af Roussillon«. Mellem ham og Kongen hersker der iforvejen Skinsyge; Dronningen har oprindelig været fæstet til Girard, men Kongen har ved et Magtsprog taget hende til Ægte og givet Vasallen hendes Søster i Stedet; Dronningen elsker imidlertid stadig Girard i sit Hjerte. Under disse Forhold udbryder der let Tvistigheder mellem Kongen og Girard; det kommer til lange Retsforhandlinger for feodale Domstole, men Skridt for Skridt drives man paa begge Sider over til Voldsdaad, — Girard søger dog stedse at beholde den juridiske Ret paa sin Side. Det ender med, at Kongen faar ham jaget bort fra Hjem og Borg; medens han rider afsted, maa han høre paa, hvordan der les og larmes oppe fra hans Taarn; han véd nok, at det er Byttet, som man nu deler, og hans Hjerte er ved at briste. Nu gaar ogsaa Kirketaarnet op i Luer og Klokkerne falder ned. Ud i Skoven maa han drage med sin Hustru; de vanker ukendte om og søger Husly hos Eneboere. Hvor de kommer, maa Girard til sin Smerte høre paa, hvor glade og lettede Smaafolk føler sig over, at Urostifteren Grev Girard nu er borte; etsteds udstøder en gammel Kone i deres Nærværelse Forbandelser over Girard, der er Skyld i hendes Mands og Sønners Død. Greven bliver Kulsvier, Hustruen ernærer sig som Syerske. Endelig, efter mange Aar, da Dronningen en Dag er til Messe med Kongen, kaster

en Ukendt sig ned for hende og beder om Naade; det er Girard, hendes fordums Elskede, og nu nøder hun ogsaa Kongen, der her under den hellige Handling ikke tør vise sig uforsonlig, til at tage sin Lensmand igen til Naade. — Det tyske Heltedigt om »Hertug Ernst« minder ikke saa lidt om »Girard de Roussillon«. Ernst er Hertug af Schwaben, er Kejserens Stedsøn, og har stadig Støtte i Kejserinden. Han bliver Genstand for Bagtalelse, viser sig desuden opsætsig i sine Vasalpligter og erklæres derfor i Rigens Akt. Saa maa han overgive sin By Regensburg, forlade sine Lande og lever et Røverliv med en lille Flok tro Mænd oppe i de schwabiske Bjerge. Men en Juleaften, da Kejseren og Kejserinden hører Messen i Regensburg Domkirke, kaster han sig i Pilegrimsdragt ned for dem og faar Kejseren aflistet en Tilgivelse.

Af en særlig feodal Karakter er ogsaa Konflikten mellem den spanske Konge og Cid. Det er ikke ret den samme Skikkelse af Cid, som Digtet, Krøniken og Romancerne tegner; etsteds er han den pletfri, uskyldig forfulgte Kongetjener, andetsteds derimod den selvraadigt trodsige Baron; alligevel kan de fleste Træk nok forenes i Billedet af en noget ru og stejl, men loyal Krigerhelt. Allerede som ung, naar han fulgte sin Fader og sine Brødre ind til Hove fra Fædreneborgen Vivar, optraadte Don Rodrigo altid stoltere end de andre, altid i Vaaben og til Hest, og kun paa Faderens Befaling ydmyger han sig til at kysse Kongen paa Haand. Siden tjener han Kongen tappert og trofast, men da Kong Sancho er dræbt og Broderen Alfonso skal bestige Tronen, fordrer Rodrigo — eller Cid, som hans

Hædersnavn lyder — at han før Hyldingen skal afsværge sig al Meddelagtighed i Broderens Mord; Kongen gør det, men føler sig saa ydmyget ved denne Akt, at han snart laaner Øre til Bagvaskere og forviser Cid fra Land og Rige. Patetisk skildres det, hvordan Helten rider afsted med sine tro Mænd, vender Blikket bagud mod sit tomme plyndrede Slot og drager gennem Burgos, sin Fødeby, hvor han finder alle Døre lukkede for sig; inde bag Vinduerne ser Borgerne grædende ud paa den kære Cid, som ingen tør tale til eller give Husly; kun en lille fattig Pige fortæller ham, hvor strengt Kongens Forbud er, og ønsker ham i alles Navn Guds naadige Bistand. Sin Hustru Jimena og sine to Døtre lader Cid bringe i Sikkerhed i det nærliggende Abbedi Cardena, hans Afsked fra dem var som »naar Neglen rives bort fra Kødet«. Saa begynder hans Æventyrliv; han kæmper med sin Fribytterskare mod Maurer og Katalonier og gør store Erobringer, men sender stadig loyalt sin Lensherre Andel i Byttet og lægger de erobrede Landsdele ind under ham som Len; hans højsindede Adfærd aftvinger ogsaa tilsidst Kongen en Forsoning.

En særlig talrig Gruppe af Sammenstød mellem Konge og Adelsmand beror paa, at Kongen despotisk tøjlesløst forgriber sig paa en af sine Mænds Hustru eller Døtre. Det forekommer lige saa ofte i Historien som i Digtningen. At Folket rejser sig til Oprør mod en Fyrste, der bruger sine Undersaatters Kvinder som Ofre for sin Vellyst, det kender næsten hvert Lands Sagnhistorie Eksempler paa. I den bibelske Historie om David, Urias og Batseba overtog Gud selv Hævnen,

men da Tarqvinius Superbus' Søn forgreb sig paa Lucretia, blev det Signalet til Kongedømmets Fald i Rom; af lignende Grunde blev den frankiske Kong Chilperic fordrevet og Bønderne rejste sig mod Hakon Jarl; i Spanien indkaldtes efter Sagnet Araberne af en Greve, hvis Datter den vestgotiske Kong Roderik havde forført i Faderens Fraværelse. Da Ermanrik havde voldført Sifkas, en af hans fornemme Mænds Hustruer, hævnede denne sig djævelsk ved under Venskabs Maske at gøre sig til Kongens Raadgiver og gennem sine onde Raad efterhaanden skille ham fra hele hans Slægt og lede ham i Fordærv. (Dette dæmonisk romantiske Motiv har den tyske Ærkeromantiker Z. Werner med stor Effekt benyttet i sin Tragedie »Attila«). Opflammet af Elskov til Grevinden af Salisbury, sendte den engelske Kong Edvard 3. hendes Mand Greven i Krig til Bretagne og drog derefter i Besøg til hans Slot; om Natten lod han Grevindens Kammer bryde op og tog hende med Vold og rejste saa næste Morgen bort. Da Greven kommer hjem fra Krig, fortæller Hustruen ham fortvivlet, hvad der er sket. Han kan ikke leve længer i Landet efter dette, begiver sig til Kongen og anbefaler ham med grum Ironi sin Søn og gaar saa i Krig mod de Vantro i Spanien[11].

Adskillig mindre underdanig bærer Marsk Stig sig ad i vore Folkeviser, som giver den virkningsfuldeste Udformning af Motivet. Medens det i de ældste af Viserne — ligesom i Historien — kun er rent politiske Grunde, der leder Morderne, blandt hvilke i Begyndelsen Marsken slet ikke udhæves, koncentrerer Sagnfantasien efterhaanden hele Lyset om Hoved-

manden, Marsk Stigs Skikkelse og indsætter private Motiver istedenfor de abstrakt politiske[12]. I den »lange Vise« er hele Dramaet bygget op i en følgestreng Række Scener. Marsk Stig drømmer onde Drømme, som Hustruen forgæves vil bortforklare, da der i det samme kommer Bud fra Kongen om, at han skal drage i Leding; Stig tager Afsked med Hustruen og mener, at Drømmene varsler hans Fald i Krigen. — Marsken træder frem for Kongen og beder ham vogte hans Viv, medens han er i Leding, det lover Kong Erik og »smiler under Skind«. — Medens Marsken er i Krig, gæster Kongen Fru Ingeborg, søger først forgæves med det gode at lokke hende og tvinger hende derefter til at dele hans Leje Gang efter Gang. — Marsk Stig kommer hjem, stærke Tidender gaar ham imøde; hans Hustru modtager ham ikke udenfor Gaarden, rejser sig ikke engang, da han kommer ind i Stuen; »nu er jeg Dronning i Danmark — det monne saa lidet due«, siger hun med en bitter og blufærdig Omskrivning; »nu skal jeg aldrig Søvnen sove — hos Eders hvide Side«, tilføjer hun, »førend I faar vejet Kong Erik«. — Saa rejser Stig til Tings og kalder Rigens Raad til Vidne paa, at han undsiger Kongen: »Jeg var mig af Landet ud — og voved for Riget mit Liv, — hjemme sad I, Kong Erik! — voldtog min væne Viv«. Den frække Konge vil først skyde Skylden paa hende, at hun var villig nok; vil derefter give ham Borg og Fæste; truer ham endelig. Men Marsken rider stolt bort. — Rane, Fru Ingeborgs Søstersøn, der er i Kongens Tjeneste, lægger Raad op med sin Moster, han opfordrer Kongen til at tage paa Jagt, under denne

forvilder Kongen sig alene med Rane; efter det sælsomme Møde i den lille Hytte med den skønne Jomfru, som spaar ham og forsvinder, søger de ind i Finderup Lade, hvor Rane istedenfor at laase Døren blot sætter to Straa for, og hvor saa »Fru Ingeborgs Bud« (Stig nævnes slet ikke her) trænger ind og dræber Kongen, medens Rane »værgede sin Herre som en Skalk«. — Marsk Stig rider op til Skanderborg, hvor Dronningen allerede har faaet Bud om Daaden, han vedkender sig den, haaner Dronningen og bliver af den unge Hertug Kristoffer erklæret fredløs; han lover, at han i saa Fald nok skal hente sin Føde i Landet. — Stig rider nu hjem til sin Gaard: »Nu har jeg vejet Kong Erik«, siger han til Fru Ingeborg og spørger hende: »Hvad heller vil du være en fattig Kvinde — og følge en fredløs Mand — heller du vil være en Slegfred — og bære det Hadingsnavn«. Uden Betænkning vælger den stolte og trofaste Hustru det første og følger sin Mand ud paa Øen Hjælm, hvorfra han og hans Mænd hærger paa Kysterne. — Saaledes er der her, i vor Middelalders ypperste Digtning, udløst af Sagaerne baade et ydre Handlingsdrama og et indre Sjæledrâma, — med samme digteriske Fantasi og kunstneriske Evne, hvormed Shakespeare forvandlede lignende middelalderlige Sagn til virkeligt Scenedrama. Af en om Marsk Stigsagnet mindende Tradition i spanske Middelalderskrøniker har Lope de Vega da ogsaa opbygget et Skuespil, der har flere mærkelige Berøringspunkter med Folkevisen.

Endelig har Sammenstødet mellem Konge og Krigeradel faaet den maaske fyldigste Udformning i to franske

Heltedigte. I dem begge er med megen Takt den forhadte Despotrolle lagt fra Kejser Karl selv over paa en Prins, med fødte Prinsers og Udueligheders Arrogance. Begge Steder er det ved et Skakspil, at Prinsen i utaalmodig Harme over at tabe slaar løs paa sin Modspiller.

I Renaud de Montauban er der en Vasalslægt, som længe har ligget i Fejde med Kejser Karl; endelig har den maattet underkaste sig, men et Snigmord, der bagefter er sket med Kejserens Vidende og Vilje, har efterladt et ulmende Nag. Ved Hoffet har imidlertid den dræbtes Broder Aimon taget Tjeneste, og en Dag fremstiller ogsaa hans fire Sønner sig dér. Men ved et Skakspil mellem Renaud, den ene af Sønnerne, og Kejserens Nevø, slaar den sidste i Vrede Renaud til Blods, og da denne beklager sig for Kejseren, giver Karl kun haanlig Svar ved at daske ham med sin Handske. Og nu bryder det gamle Nag op, Renaud bebrejder Karl hans Meddelagtighed i Onkelens Mord: der bliver almindelig Opstandelse, og Renaud slaar Nevøen ihjæl med Skakbrædtet; han og Brødrene flyr derpaa. Flyr først hjem til Fædreneborgen, men da Moderen hører, hvad der er sket, tør hun ikke huse dem dér, for at ikke deres Fader hos Kejseren skal komme i Fortræd derved; de maa da flygte op i Ardennerskovene og leve et frit og fredløst Liv deroppe som Skovgangsmænd. Karl og hans Hær er stadig paa Jagt efter dem — deres egen Fader maa vise sin Loyalitet ved at være den ivrigste i Kampen —; en Tid forsvarer de sig i en Borg, men maa opgive den og lever saa et usselt Naturliv og Røverliv oppe mellem

Bjergene. Siden kommer de til Kongen af Gaskogne, faar overladt en Klippe, hvor de bygger sig en Borg: »Mont-au-ban« og fører nye Fejder med Karl, indtil de endelig maa underkaste sig paa taalelige Betingelser.

Meget smukt er de to Principer, der brydes, tegnede i Digtet. Karl er den værdigste Herskerskikkelse — hver Tomme Konge! Etsteds har hans Mænd fanget en af Aimonsønnerne, og Kejseren byder en efter en alle sine Pairer at klynge ham op i Galgen. De vægrer sig imidlertid ved at tilføje en af deres Lige en saadan Forsmædelse; der er Knurren og oprørsk Misnøje blandt dem. Men saa snart Karl mærker det, er i ét Nu hele Kongefølelsen vakt i ham; han rejser sig i al sin Højde, og langt fra at give Køb, udæsker han den ulmende Fare: »Jeg, Pepins Søn, var det som«, begynder han, og saa giver han sig til at opregne alle sine Bedrifter og at udmale for Rebellerne — omtrent som Zeus i Iliaden overfor de knurrende Guder —, hvordan han engang før har knækket Vasallernes Anslag. »Jeg holdt Justits med dem, véd I nok . . . ved at hænge, brænde, lemlæste dem. Men ved Kronen, jeg bær, nu nævner jeg op, Navn for Navn, og den af Jer, der nægter mig Tjeneste, ham lader jeg brænde og hans Aske strø for Vinden«. — Etsteds mødes Renaud og Karl i Kampen, den første har Overtaget, men da han hører, hvem han kæmper med, bliver han fortvivlet: »Ak, Gud, det er ham, som underholdt min Æt og hele min Slægt; jeg har forskærtset min Højre, med hvil ken jeg bandt mig til ham«. Og straks springer han af Hesten og griber Kejseren om Foden: »Sire, giv mig Lejde, saa længe jeg taler«. Saa beder han om

Naade for sine Brødre, han selv vil afstaa sin Jord og gaa paa Korstog. Men Karl forlanger en af Brødrene udleveret til at hænges, og da Renaud nægter det, afbryder Karl Forhandlingerne: »Or reprenez vos armes et de moi vos gardés«. Senere undgaar Renaud at møde Karl i Kampen. — En anden Gang er Karl værgeløs kommen i Aimonsønnernes Magt; én foreslaar at dræbe ham, men Renaud afviser den Tanke: »Karles si est mes Sires, s'il a tort, sor lui soit« (bliver det hans Sag). Og i Stedet ser Kejseren Brødrene falde paa Knæ omkring sig: »Her er vi; vi vil overgive »Montauban», gaa paa Valfart — gøre alt, blot ikke fornægte Kristus«. Men Karl bliver sig lig; i de andres Vold, som han er, staar han ubønhørlig paa sin Vilje og fordrer en af Brødrene overgivet til Hængning. Da de ikke vil indlade sig herpaa, lader de frit Karl drage afsted. »Naar det behager Gud Herren, saa sker der vel Forlig«, siger Renaud; Bevidstheden om hans Ret er det, som holder ham oppe i Kampen mod sin Lensherre: »Force n'est pas droit, pieça (alt længe) l'ai oï dire, — il a tort et nos droit, si m'ait (ɔ: aide) Dex li Sire«.

I den videst drevne Modstilling staar Kongen og Krigeren dog i Ogier le danois: den store Kejser i sin strængeste Despotskikkelse staar overfor Ogier, den vildeste og utæmmeligste af hans Mænd, »Danskeren«, — en af de barbariske stridsøkse-svingende Normanner. Deres Sammentørnen er da ogsaa som en Tyrs og en Jernkolos'. Udgangspunktet var Skakspillet i Laon: Kejserens uduelige Søn Charlot slaar Ogiers Søn ihjæl med Skakbrædtet; Ogier kommer ind i Hallen, griber en Stang, farer, da Charlot selv er flygtet, ind paa Karl

og slaar hans Nevø til Jord. Alle stormer ind paa Helten, men hans Kammerater Pairerne skaffer ham til Hest; hele Karls Hær forfølger, han vender sig og slaar til Kejseren, men maa fly ... fly ud af Landet. For Longobardernes Konge fremstiller den vældige, rødflammende Helt sig en Dag: »Smukke Konge, jeg kan ikke nægte det, jeg er en Mand, som er landsforvist, jaget ud af det skønne Frankrig ... ikke for en Styver har man ladt mig tilbage, ikke Borg eller By eller saa meget, at jeg kan ligge derpaa«. Kongen giver ham Tilhold hos sig. Men snart indfinder Karls Sendebud sig og fordrer Ogier udleveret. Danskeren kaster en Kniv i Hovedet paa ham, men Gesandten erklærer med stolt Værdighed: »N'est pas mes (jamais) hom fors que li rois du ciel — qui envers Kalle te pusse repléger (sikre).« Longobarderkongen afslaar imidlertid Udleveringen. Nu ruster Karl en frygtelig Hær, skønt den gamle Naimes erklærer: »Si m'ait Diex! que le tort en avez«. I et stort Slag maa Longobarderne flygte; deres Hovedstad Pavia lukker efter Kongens Befaling sine Porte for Ogier, og efter en rasende Kamp maa han fly alene afsted paa sin trofaste Broiefort, altid med Forfølgerne paa Spor efter sig. Inde i Skoven ligger han og sover, men den kloge Hest vækker ham, Fjenden er over ham, han maa videre. Han møder de to ædle Venner Amis og Amiles, som vaabenløse i Fred og Ro drager paa Valfart; i vild Hævnlyst dræber han dem: »por Kallemaine le roi faire dolant«. Videre og videre jages han afsted; »Ogier flyer, véd ikke, hvad han skal gøre, og anraaber Gud«. Nu og da vender han sig og dræber nogle af de nærmeste Forfølgere. Hesten er segnefærdig,

er alt ude, — da øjner han et Slot; ved en Kraftanstrængelse naa'r han derhen, dræber Portneren, dræber hele Besætningen, som sidder ved et Gæstebud, — hovedkulds kaster han dem ud af Vinduerne ned i Borggraven: »dér kan de fiske saa meget de vil« — og sætter sig saa i Ro og Mag og tager for sig af Overflødigheden. Men allerede er Hundred Tusind Mand lejrede udenom Borgen; Nat og Dag vogter de, at han ikke skal undslippe; om Natten ser han udenom paa Sletten 2000 Ildblus, der lurer paa ham som onde Øjne. Ak, var han blot i sin egen Borg, som Longobarderkongen har skænket ham. Han gaar ned i Stalden og taler med sin eneste Ven, Hesten, og beder den hjælpe ham; ved Hanegal sadler han op, bryder pludselig ud af Porten og sætter igennem Fjendernes Ring. Atter en vanvittig Flugt, men han naaer ind i sin egen Borg til sine Mænd; paany en lang Belejring, der ender med, at han kun har 10 Folk tilbage, og endda maa han, da han kommer under Vejr med, at de vil svige ham, med egen Haand slaa dem i Knas mod Murene. Muttersene er han atter tilbage og har ingen Hjælp uden Jesus i Himlen og Broiefort, hans gode Ganger. For at narre de franske sætter han Træfigurer op paa Murtinderne som Soldater; Karl parlamenterer med dem om Overgivelse, men de holder sig standhaftig uden at svare. Selv maa Ogier trække Vand op af Brønden, male Mel paa sin Mølle, bage Brød i Ovnen; »helt alene sidder han og spiser«. Udmagret er han — kun Skind og Ben, Skægget og Haaret vokser vildt, han er ikke til at kende igen. Som en Robinson er han ført tilbage til Naturtilstanden, nøgen og ene vær-

gende sig mod alle: det er Individet i sin stolte Selvhævdelse, som her er vokset ud af Krigeradlen.

Det ender med, at Karl maa opgive Belejringen. Men senere bliver den Fredløse paa sit omflakkende Liv engang truffen sovende og taget til Fange. Saa dømmes han til at kastes i Fængsel; baade Charlot og andre af Karls Omgivelser gør vel gældende overfor Kejseren, at Ogier kun har øvet retfærdig Gengæld, men Nevøens Drab paalægger Karl en Blodhævnspligt, som han ikke vil unddrage sig. Bisp Turpin sørger i Smug for at bevare Ogier mod Hungersdød i Fængslet, og dér ligger han 7 Aar. Da slaar Oprejsningens Time endelig for ham. Den Situation indtræffer, som der ovenfor er nævnt saa mange andre Eksempler paa: Saracenerne falder ind i Riget og ingen kan modstaa dem; den første, der i Karls Nærværelse vover med Savn at minde om Ogier, bliver hængt, men en Dag samler 300 Mand sig om Kejserens Telt og raaber paa Ogier; Karl faar nu at vide, at han stadig er i Live, giver efter og iler selv til Taarnet. Han bøjer sig ned over det mørke Fangehul, hører noget bevæge sig dernede »som en Skildpadde«, og raaber ned: »Er du Ogier, saa kom ud og hjælp Frankrig, der er i Fare, saa skal du faa alt tilbage, hvad der er taget fra dig«. »Er du Karl, da slaa Gud Herren dig med Fordærv!« er Fangens stolte Svar. Ubøjet af Ulykken hævder han sig og staar haardnakket paa sin Ret; inde fra Fangehullet dikterer han sine Betingelser, som Karl maa gaa ind paa. Saa føres han ud, bringes saa at sige i Foderstand og faar sine Vaaben; alle Heste, man fører frem for ham, sidder Kæmpen Rygraden sønder paa, endelig finder

man hans gamle Broiefort, der er bleven solgt til et Kloster og slæber Sten som et Arbejdsøg; efter et rørende Gensyn svinger Helten sig paa dens Ryg. Men inden han drager ud i Kamp, forlanger han sin Ret, — at Charlot overgives ham. Ingen Bønner hjælper, ubøjeligt fastholder han Betingelsen. Med blødende Hjærte maa Karl tage Afsked med sin Søn og føre ham frem som et Offer for Fædrelandet: »Det jeg har lovet dig, holder jeg«, siger han til Ogier. »Istedenfor din Søn Baudinet giver jeg dig Charlot. Gør ved ham, hvad du vil«. Paa Knæ beder Charlot i sin Dødsangst, lover at blive Ogiers Mand, at gaa paa Valfart, anraaber de Tilstedeværende om at bede for ham. Intet bøjer Ogier. I sin Hjærtensangst flyr Karl til et Alter og beder til Gud, og da Ogier allerede har løftet sit Sværd over Offerets Hoved, svæver en Engel ned og griber Klingen — ligesom ved Isaks Ofring: »Giv ham blot et Ørefigen, for at holde det afsindige Løfte, du har givet dig selv«, befaler Englen. Og dermed lader Ogier sig da endelig nøje. Der bliver almindelig Forsoning, og Ogier drager i Spidsen for Hæren ud mod Hedningerne. Det hellige Gengældelseskrav har faaet Fyldestgørelse; det store Sammenstød og det dybe Brud mellem Kongemagt og Personlighedens Ret har fundet en forsonende Afslutning.

XII ADELSANARKI.

Efterhaanden som Rigerne blev større og ydre Fejder ikke stadig holdt dem sammensvejsede, begyndte de fleste krigerske Kongedømmer at opløse sig i Adelsanarki. De homeriske Kongedømmer gik de fleste Steder, kort efter Homers Tid, over i et Mangeherredømme af adelige Borgherrer. Da Norge samledes under en Rigskonge, vilde den gamle Høvdingeadel ikke møde til Hoftjeneste, hvor meget der saa end lokkedes og truedes. Storbønderne svarede — som Bjørn Stallare —, at de hellere vilde sidde hjemme paa deres Gaarde og ikke skille sig ved deres Følgesvende, saa længe de havde Føde at give dem. Gik Kongen saa angrebsvis til Værks mod dem, vilde de ikke »sidde og bie, til Kongens Trælle kom og drev dem bort«, vilde ikke tage deres Jord til Len, »tigge det, der var deres Ejendom«, men flyede for »ofríki Konungs Haralds« over til Island og skabte sig der en Fristat af adeligt Selvstyre. I Frankrig og Tyskland og de andre Lensstater laa Kongemagten i flere Aarhundreder næsten helt under for Baroners og Borgherrers tøjlesløse Selvraadighed. Det var Krigeraanden, som nu vendte sig opløsende indad mod selve det paa Krigens Grund

byggede Samfund og oprev sin egen Bygning og sig selv i Borgerkrige. Til dette Adelsanarki er den sidste Form af Heltedigtning knyttet: flere franske provinsielle »chansons de geste« som Garin le Loherain og Raoul de Cambray, de islandske Slægtsagaer, de danske Ridderviser, meget i Middelalderkrøniker. »Nibelungenlied« er paa en Maade kun en Travesti; bag de gamle mytisk heroiske Sagns Klædebon er det egentlig det 12te Aarh.s tyske Ridderadel, som lever og rører sig, og nogle mener da ogsaa i Digtet at kunne paavise Laan fra «Garin le Loherain« og en samtidig flamsk Krønike[1]. Saaledes kan maaske ogsaa de græske Tragedier ses som Travestier, bag hvis mytisk heroiske Iklædning Adelstidens vilde Slægtsfejder tumler sig.

Denne Art Heltedigtning har en langt mere realistisk Karakter end den tidligere. Æmnerne ligger ikke langt tilbage for Sangerne, er ikke blevne idealiserede og poetiserede igennem Traditionen; de flyder ufiltrerede og grumsede lige fra den omgivende Virkelighed ind i Digtet, konkret levende og prosaisk sammensatte. Den koriske Løftelse er ogsaa ved at gaa bort fra Heltedigtningen; det, der nu skildres, er jo netop Opløsningen af den national religiøse Stammeaand, i hvilken Kampene mod de andre Folk forherligedes af den gamle Heltesang. Det er nu kun en Standsfølelse, som gennemtrænger Barondigtene, Ridderviserne og Sagaerne, og Sangeren eller Sagaskriveren staar desuden tildels paa den ny borgerlige og klærkelige Samfundsordens Stade og ser derfra halvvejs forarget, halvvejs med hemmelig Beundring og Misundelse paa Adelens vilde Lovløshed,

— som den lænkede Hushund ser paa sin fri, herreløse Fætter Graabens Skovliv.

Virkeligheden ses da i betydeligt lavere Fugleperspektiv og Tonen er stemt betydeligt jævnere ned — Baronepopéen synker ned med Rimkrøniken, Sagaerne er helt i Prosa, Ridderviserne kommer som jævn Dagligtale paa Rim efter de gamle Skjaldekvads højstemte Billedsprog.

Garin le Loherain-Digtet giver et idealt Verdensbillede af de franske Baroners og »Guerres privées« gyldne Tid. Gennem tre Slægtled skildres Kampene mellem Lotringerslægten, hvis Hovedfører er Garin, og Bordeauxbaronerne, hvis Hovedmand er Fromont. Først kæmpes der om den afdøde Fyrste af Arles' Datter Blanchefleur og det Len, som følger med hendes Haand; Kongen gør Ende paa Tvisten ved selv at ægte hende. Men snart beskylder Bordeauxerne Dronningen for at begunstige Lotringerne og intrigere med Garin; Striden blusser op, først som retslige Tvekampe, saa som Slagsmaal med Stole og Bordben i Kongens Hal og spredte Overfald paa Vejene, endelig breder den sig gennem Slægtskabsforbindelserne over det halve Frankrig, fra St. Quentin til Dijon, fra Bordeaux til Cambrai, — det nordøstlige, germanske Frankrig mod det sydvestlig romanske. »Gud, aldrig saa jeg Krige, der varede saa længe«, sukker Kongen fortvivlet.

Kongemagten er saa lavt nede, som den kan komme[2]. Ved Pepins Hof skændes og slaas Baronerne lige for

hans Øjne, truer ham til at handle, som de ønsker det, og bryder sig ikke en Døjt om hans Befalinger; engang springer han op paa et Bord og tramper for at overdøve dem, en anden Gang kryber han derimod under Bordet; Dronningen tiltales etsteds: »Tais folle garce«. Kongens hele Politik bestaar i at holde Splid og Skinsyge mellem sine Vasaller, for at ingen skal blive for mægtig og de ikke skal alliere sig imod ham; han tør dog heller ikke helt ødelægge nogen af dem, »trop par serait affaibli mon paiz», — troløst skifter han Parti og tager villig mod Bestikkelser. Sangeren er, saa godt som Baronerne, fuld af Haan overfor ham. — Lige saa langt nede er Kirkens Avtoritet. Man trænger ind og slagter Folk for Alteret; Abbeder klæder sig i Staal og væbner deres Munke, gladelig aflægger Ærkebispen falsk Ed omkap med Baronerne. Borgere og Smaafolk og Lov og Ret er endelig i lige Grad Genstand for Baronernes Had og Foragt; de føler sig som Overmennesker og ingen af de borgerlige Love gælder for dem.

Istedet dukker under Statsmagtens Opløsning, de urgermanske Sippen, Ætforbund, atavistisk op til fornyet Styrke i den franske Baronverden. Slægterne har deres Borge og Len, hver i sin Provins, og søger at afrunde deres Privatbesiddelser, og hvor det i gamle Dage mest var Slægtsguderne og Slægtshelligdommene, som holdt Familien sammen, er det nu Jordegodset og Borgene, den fælles Slægtsarv, som bliver Baandet mellem Medlemmerne og som de i Fællig kæmper for at bevare og forøge; de tager nu ogsaa fælles Slægtsnavn af Godset. Men indenfor Slægten er det den

snævrere Husstand, der isolerer sig. Borgene, der rejser sig rundt i Landet, ligesom i Tyskland og England, bliver — kan man sige — det private og personlige Livs Arner. Stejle, skumle Stenbygninger er de, med Tindekranse og Skydeskaar og tykke runde Taarne, omgivne af Volde og Grave eller beliggende oppe paa utilgængelige Klipper. De bærer Navne af Sten og Klippe: Montlhery, Montaigu, La Ferté (firmitas); Reichenstein, Dreifels, Hohenstaufen, Guildfort, Rochefort. Disse Stene var for Kongerne de Anstødsstene, mod hvilke Samfundets Magt og Orden brød sig; Ludvig 6, der førte en sand Udryddelseskrig mod Borgene, pegede for sin Søn paa en af dem og sagde: »Min Søn, pas vel paa den Borg, fra den stammer Krænkelser, der har gjort mig gammel, List og Forræderier, der aldrig har ladet mig Hvile«[3].

Baronen elsker sin Borg over alt. Naar han har bygget den op og ser dens Tinder rage i Sky, udbryder han med Faderstolthed — som Richard Løvehjærte om sit Slot Gaillard: »Hvad for et skønt Barn jeg dog har, og det er kun ét Aar gammelt«. Naar han er borte, længes han tilbage mod Borgen, Hjærtet jubler i ham, naar han genser dens Tinder, og hvor ranker hans Ryg sig i Sadlen, naar hans Hests Hove klaprer ind over Vindebroen, der gaar op bag ham, ind under Porten, hvis Fløje slaar i efter ham! My House is my Castle. »Havde jeg min ene Fod i Paradis« — siger en af Digtets Baroner, som andre efter ham — »min anden i min Borg Naisil, trak jeg den første ud af Paradis og satte den efter den anden Fod ind i Naisil.« Han vokser sammen med Borgen, og i de lange en-

somme Vintre paa de spredte Borge vokser Husstanden sig inderlig sammen. Vi ser Baronen sidde i sin Hal ved Siden af sin smukke Hustru; han kysser hende paa Mund og Kind, og hun ser sødt dertil, om ham leger hans raske Drenge. Vi ser ham sidde og drikke med sine Mænd og tale om udførte Krigsbedrifter eller høre paa Jonglørens Foredrag af Heltesange. Eller vi ser den fattige Ridder sidde i sit forarmede »manoir« med sine fire Sønner. Alt, hvad der er tilbage, er nogle Vaaben, en Hest, et Muldyr og en Smule Brød. Han græder tyst i sit store Skæg, og Drengene spørger ham forundrede om Grunden; han tilstaar dem sin Fattigdom. Det gør et dybt Indtryk paa dem, de drager ud i Verden for at ernære sig selv og overfalder den første den bedste Købmand. »Jeg har set min Fader græde«, er den enes Udbrud.

Omkring Borgen vokser et lille Samfund op under Borgherrens Beskyttelse og anerkendende ham som Herre. Han sidder deroppe som en Torden, der, naar det skal være, kan bryde løs over Hovederne, som en Rovfugl, man aldrig er sikker for; men overfor alle de andre Rovfugle — Normannerne eller de andre Baroner — er det dog sikrest at ty ind under hans Vinger. »Vi erkender« — kommer de omboende Bønder og Haandværkere til ham og siger — »for vor naadige Herre Opbuds- og Tillysningsret, Ret over Højskoven, Fuglen i Luft, Fisken i Aa, Dyret i Skov, saalangt Naadigherren eller hans Tjener kan følge den. Til Gengæld vil vor Naadigherre tage under sit Værn Enken og de Faderløse som ogsaa Landets Folk«. Og Seignøren tilsiger disse »serfs« og »villains« sin landsfaderlige

Beskyttelse, men skrækkelig lød Formlen for dem. »Mellem dig Herre! og dig Almuesmand er ingen anden Dommer uden Gud«. Eller en fattig, fri Mand kommer og siger: »Jeg erkender, at jeg ikke har noget at leve af eller klæde mig for; derfor har jeg henvendt mig til Eders Godhed og har bestemt mig til af egen Vilje at befale mig i Eders Haand. Jeg skal ikke have Ret til at drage mig ud af Jer Magt og Hævd, jeg skal forblive hele mit Liv i Eders Magt«[4]. Mellem ham og Seignøren stiftedes her det samme Troskabsforhold som i sin Tid mellem Seignøren og Kongen; han bliver Baronens »tro Mand«. Og saaledes bygges under Opløsningen oventil igen nye smaa Samfund op nedefra.

Men i Borgherrerne selv udvikler sig en lille Overklasse af Personligheder, som emanciperer sig helt fra det gamle Horde- og Stammetryk, ikke som Roland spørger om, hvad de Franske eller hvad Karl vil sige, men i Ord og Handling proklamerer Individets Selvbestemmelsesret og sætter en Stolthed i saa trodsig og tøjlesløst som muligt at sætte deres Egenraadighed op mod alle menneskelige og guddommelige Love. Det er moderne Individualisme i sin første vilde Storm og Trængsel.

Det hørte overalt med til Heltens Natur, at han som Dreng var en vild Krabat. Men Baronsønnen er mer end dette, han er en Tølper. Hans Debut ved sin Seignørs eller Konges Hof er Karikaturen af Helteknøsens; franske chansons de geste kappes med nordiske romantiske Sagaer og Ridderviser om at udmale Aimeri de Narbonnes eller Renier de Montglanes, Sivard Snarensvends eller Bondesønnen Svipdags Debut.

Den unge Svend sadler, ked af at gaa hjemme længer, den væligste Hest i Stalden og rider afsted, — Moderen ser med Ængstelse, hvorledes den ustyrlige Ganger sætter over Markerne under den uvante Rytters Spore. Men afsted kommer han og naa'r til Onklens eller Kongens Borg. Han gider ikke vente, til man falder paa at aabne Porten; i et rask Tag sprænger han den eller sætter uforknyt over Borgmuren. Han slænger Tøjlerne til en eller anden i Gaarden og gaar ugenert ind i Hallen og sætter sig ved Gildebordet. Er der ikke Plads, rykker han etsteds et Par Mænd op fra Bænken; kommer der en opblæst Seneskalk og prikker til ham med Staven og gør Bemærkninger om hans simple Klæder og uhøviske Opførsel, slaar han ham omkuld med sin Næve. »Hjertet er hverken grønt eller graat«, siger han, »det sidder i Livet, hvor Gud har sat det, — mangen er rig, hvis Hjerte er usselt, og mangen fattig, men kæk og stolt«. Undertiden har Onkelen kendt sin Nevø paa Afstand og vil prøve ham. Den gamle Ridder Girard de Viane mærker straks paa Knøsen, der kommer ridende, at det er en af Familien, og befaler, at ingen maa sige noget til ham. Den unge raaber Folkene an og skælder frygteligt ud, da ingen svarer. »Jeg har 15 Pund Guld og kan godt faa Logis andet Steds, I Hundsvotter!« Girard ler ad ham og spørger, hvad han vel er for en Fyr, om han er en Jonglør, der kan gøre Kunster, eller om han mon vil sælge dem den Falk, han har paa Haanden; lidt at spise og Husly kan han saamænd godt faa. Den anden skummer over den ringeagtende Behandling: han har ikke lært noget saa lavt Haandværk som en Jonglørs.

Girard, der »nok mærker, at han har et smukt, stolt Sind«, fortsætter Drilleriet. »Naa, spil os et Stykke og syng os en Sang, Jonglør, saa skal du faa en Pels«. Knøsens Ansigt sortner som Kul: »Ved alle Magter, I skal faa se, hvad Haandværk jeg forstaar mig paa«, og saa kaster han ham Falken i Ansigtet, saa det bløder. »Klyng ham op, Folk«, raaber Onklen, men den anden sætter sig til Modværge. »Tilbage, I Fyldevomme! Jeg er Baron Hernauts Søn, Girards Brodersøn«. Og Girard lader nu Masken falde og omfavner ham: »I har en Barons Hjerte, Aimeri! Man mærker nok, at I er af Familien«. — Ved Kongens Hof træder Ungersvenden endda adskillig frækkere op. En Dag staar en af Karls Fyrster og holder Kaarden for ham, saa kommer der en ung Fyr ind, skubber Vagten til Side: »Det er mit Lenshverv at bære den for ham«, og da den anden sætter sig til Modværge, vender han op og ned paa ham og kaster ham mod en Pille, saa han falder halv død om. »Kast den Djævel ud«, kommanderer Karl; men Knøsen trækker blank og lover den første, der rører ham, Døden. Saa genkendes han som en fornem Vasalsøn, hilses velkommen og slaaes til Ridder med det samme[5].

Baronen bliver ikke mere omgængelig med Tiden. Han duer ikke til Hoftjeneste, vil — som Sangeren til Glæde for sit Baronpublikum skildrer det, — ikke nedlade sig til en Mundskænks Tjeneste, ikke vaske Tallerkener og dække Bord, taler højt i Hallen, træder haardt i Gulvet, lægger Haand paa Sværdfæste og laver Spektakler med Hofsinderne, dundrer i Bordet for Kongen og Dronningen. Snarest mulig trækker han sig ogsaa ud paa

sin Borg og nægter at møde ved Hoffet. Og med de andre ligesindede Borgherrer begynder han nu uafladelige Fejder om Arv og Len, om Kvinder eller om ubetydelige Ærefornærmelser, Fejder, som intet har af Folkekrigenes Aabenhed og Loyalitet, intet af deres national religiøse Løftelse, — som blot er Røveroverfald og Borgerkrig, — som lurer midt i fredeligt Samkvem med forrædersk Overrumpling, indebrænder Selskabsgæster i Salen, lægger Baghold for Landevejsfarende, ingen Midler skyr. Heller ingen Grænser kender Hadet og Hævnlysten. Garin og hans Sønner har overfaldet Guillaume; derefter slagter de ham, tager hans Hjerte, Lever og Lunge ud og strør dem over Vejen. Begon har i Tvekamp overvunden Isoré, han skærer Legemet op, tager alle Indvoldene ud og bærer dem hen og slynger dem i Ansigtet paa Isorés Ven: »Dér, tag din Vens Hjerte, nu kan du salte og stege det«. Den vildeste Lidenskabelighed slaar sig løs uden Tanke om Hensyn. Midt i et tilsyneladende kristeligt og lovordnet Samfund opføres i disse Baronfejder som en Heksesabbat af gudsforgaaen, trodsig Hedenskab, som et Kamporgie af alle Skovens vilde og falske Rovdyr. Saadanne ligner de. En Bernard de Naisil f. Eks.; som en hungrig Ulv farer han ud, hvergang han vejrer »Valmad«, som en listig Ræv trækker han sig ind i sin Hule, naar Overmagten er for stor; altid puster han til Tvedragtens Ild, altid bryder han Aftaler og sætter Folk sammen. Eller en Begon, der blot lever for Krig, og hvad der saa sker i Krigen blot siger: »Saadan gaar det til i Krig, og den Leg glæder mig mer end nogen anden,« — et rasende Vildsvin, der tilsidst

i sin Alderdom, da der til hans Sorg er bleven Fred, gaar ud og kæmper en Baronkamp med et af Skovens Vildsvin, for der ukendt at blive dræbt af nogle usle Skovbetjente: »De tænkte — udbryder Trouvèren patetisk — at de havde dræbt en Vildttyv, nej! det var ingen Vildttyv, det var den gæveste Ridder, som Himlen nogentid havde hvælvet sig over, det var den berømte Lotringer, det var Begon de Belin«.

Endnu ubændigere er Raoul i Digtet *Raoul de Cambray*. Allerede, da han som faderløs opdroges ved Kongens Hof, viste han i sin muntre Kraft »en Smule Overmod«; da Kongen saa forholder ham hans Arvelen, kastes han ud i Fortvivlelsens Selvhjælp. Moderen søger at holde ham tilbage, »hvorfor gør du mig slig Sorg under mine Nøgleben?« — og beder ham fare varlig. Men han støder hende brutalt bort. »Du vil tage din Død deraf« spaar hun ham »dit Hjerte er altfor oprørsk, car tes cuers trop rebele«. Saa farer han som en Storm over Landet med sine Mænd. Intet skaaner han. Han plyndrer og brænder Klostre, sætter sine Heste ind i Kirken, sin Seng for Altret, sin Spurvehøg paa Krucifikset, giver Nonner til Pris for Staldknægtene — »alt dette vil jeg gøre«, siger han, »fordi min Fjendes Sønner elsker dette Kloster«; naar han har indtaget en By, lader han alle Borgerne hænge. Efter en saadan Bedrift ser man ham sidde og holde Hvil med sine Mænd, han har lagt Rustningen af, og »en saa skøn Mand har man aldrig set«; han kalder paa sin Køgemester og befaler, at der skal anrettes et rigt Gæstebud. Men Seneskalken gør ham forarget opmærksom paa, at det er Faste, »og vi Syndere har bedrevet saa meget her, at vi ikke vil

kunne faa Forlig med Gud, uden hans Naade overvinder vor Grumhed,« og Raoul, der ikke har været bange for at svide et Kloster af, viger her. Ærgerlig forlanger han et Skakbrædt og sætter sig hen at spille, gør sin Modspiller mat og springer tilfreds op, forlanger Vin og drikker mer end en Hest, sværger saa ved Vinen og sit Sværd, at Fjenderne ikke skal faa Fred, før de er jagede over Havet. En uvorn, skrydende, tøjlesløs Voldsherre!

Et Idealbilled af Baronlivet, malet paa én Gang af Beundring og Rædsel, — Virkelighedens Tilløb dragne dristig ud til et Ideal af fri Kraftmennesker og kraftigt Frihedsliv. De stærkeste Sindsbevægelser, de mest dramatiske Sammenstød, alle Slags oprivende Scener og grelle Effekter byder et saadant Liv paa: Garin, der midt under sin Fest ser en mørk Skare komme dragende med en Baare og river Klædet til Side og staar ved sin Broders Lig; Baronen, der har overgivet sig, mod at hans Borg skaanes, men nu i sit Fængsel alligevel hører Økseslag og Brag af faldende Mure og tror, hans Hjerte skal briste; haarrejsende Rædsler, hjærteskærende Smærter og raa, skraldende Latter imellem; — det er et Livsbilled, som svarer til Dantes Skildringer fra de italienske Adelsslægters og Smaatyranners Fejder eller til Shakespeares Dramatiseringer af den hvide og den røde Roses Borgerkrige.

I Nibelungenlied og Vølsungesaga og i danske Ridderviser skildres noget af den samme ubændige Kraft-

menneskelighed i lignende grelle Farver og vilde Toner; i Vølsungesagas Handling er der endog noget paafaldende ensartet med Handlingen i to Heltedigte, der fortsætter »Garin.«[6] Naar den senere Ridderromantiks Fernis tages af det tyske Heltedigt, er alt saa temlig i Stil med den franske Baronepik — Brynhilds og Hagens Forræderi, Krimhilds vilde Hævntørst, de drøje Køkkenløjer, de larmende Gæstebudstrætter, Kong Etzels Magtesløshed, Indebrændingen og Overrumplingen. Og vore Ridderviser skitserer med deres knappe, lette Strøg Scener, der er i samme Stil. Hr. Jenus, der under Drikken i Kongens Gaard kommer op at skændes med Hr. Esben og trækker Sværd, og siden truer selve Kongen med sit Sværd, saa at denne, istedetfor at straffe ham, giver ham sin Datter til Ægte. Hr. Iver Ottesen, der bedes til Gilde hos sin Søster og Svogeren Hr. Buske, men »den første Ret paa Bordet kom, — og det var Bolt og haarden Jærn«; han faar Lov til først at fordele Sjælegaver og ender saa Fordelingen med Ordene: »Hr. Buske giver jeg mit gode Sværd, — saamænd han er det fuldgodt værd« og hugger i det samme Hovedet af ham. Eller alle Historierne om Jomfrurov og Voldførsel og vild Hævn over Voldsdaaden; — om den skinsyge Ægtemand, der kommer lige fra Stalden med et pigget Bidsel i Haand og pisker Hustruen til Døde, eller Broderen, der pisker eller danser sin Søster til Døde, naar han ser, hun er med Barn; — om Hustruen, der brænder Frillen inde i Badstuen, eller Frillen, der hævner sig, naar Ridderen holder Bryllup; — om den forsmaaede Bejler, der binder Jomfruen, »den spedel klar«, til sit Sadelbaand og lader hende løbe

sig til Døde ved Hestens Side; om Kvinder, der er utro og dræber deres Ægtemænd, om Raahed og Vildskab, om Rædsler og Fortvivlelse.

Det fuldstændigste og ejendommeligste Idealbilled af et aristokratisk Anarki giver imidlertid de *islandske* Slægts- og Provins*sagaer*. Her finder vi paa en ganske enestaaende Maade et Kraftuddrag af et Samfunds uroligste Stridselementer udskilte af det og forsatte som Nybyggere tilbage i en Art Naturtilstand. De Landnamsmænd, der stævnede over mod den store øde Bjergø, var jo alle Norges unge Æventyrere, alle Ildgerningsmænd og Voldsmænd, alle uomgængelige og selvraadige Naturer, der var kommen paa Kant med Samfundet, alle stolte, stride Storætsmænd, der ikke vilde bøje Nakken for Rigskongen og det ny Regimente. Og ved at rives ud af Fylke og Odel, af Fortid og Omgivelser, løste de ogsaa de sidste Baand, hvormed gammel Sæd og offentlig Mening, Religion og Ret endnu bandt dem. Og herovre, hvor der begyndtes paa bar Bund, under ukendte og uvante Forhold, hvor der maatte kæmpes den haardeste Kamp for Tilværelsen, her forhøjedes Livsenergien hos hver Enkelt, og de ufæstnede Samfundsforhold gav det videste Albuerum for Egenraadigheden, den herligste Virkeplads for Foretagsomheden. Endog noget af Klondyketypen med de nervøse Bevægelser, det hvileløse Blik, det hurtige Taletempo, Øjet paa Uhret og Haanden paa Revolveraftrækkeren — noget i den Retning har der været over Landnamsislænderen som over

enhver Nybygger. Og som i alle Kolonier Livets Pulsslag bliver hurtigere end i Moderlandet, saaledes udviklede der sig i Løbet af nogle Aarhundreder et ophedet Liv i Kraft og Frihed, indtil Kolonien hurtig oprevet og overanstrængt sank sammen i Døs under Norge[7].

Menneskene og Livet er herovre af en anden Art end i den franske Baronverden. Det er simplere og fattigere Forhold; var Baronerne Borgherrer og Godsejere, saa er de islandske Høvdinge kun Gaardejere og Bønder, og Bedriften — Kvægavl og Agerbrug — lægger Beslag paa alle i den meste Tid af Aaret: fra Vaarslæt og Sæterliv til Tørveskær, Efteraarsslagte og Vævning. Om end Folkeholdet er rigt nok, kan Husbonden dog ikke blive fra Markarbejdet eller Husmoderen fra Bryggerset, og om der end paa de store Gaarde kan klistres talrige Hytter op, stables Masser af Vadmel og Skind paa Kistebunden, hænges Masser af Pølser og Oste og Skinker i Spisekamret, saa bliver det dog aldrig til andet end Ler- og Sparretagshytter, Bondeklæder og Bondekost. Bønder er disse Sagamennesker, prægede af deres Levevis som ogsaa af det fugtige, kolde Klima og den mørke lange Vinter med dens Dvalestand. Der er noget sindigt og trægt, noget tungt og tillukket, men sejgt og støt over dem. Til daglig gaar de tvært og trevent om mellem hverandre, nøjes heller med at rynke Bryn og skyde Underlæben ud, end de ulejliger sig med at tale; gaar Side om Side og surmuler i Aarevis, og Sønnen giver ved Vaarslæt lejlighedvis en muggen Bemærkning igen paa et Haansord, som Faderen ved sidste Høstgilde mumlede efter ham. Bag de mange tykke Lag Skindpjækkerter kan Folk ligesom kun svært naa ind til

hinanden. Gudmund har siddet i Kirken med Hovedet inde i Hætten og ikke mælet et Ord. Man antager ham for mismodig over en forefalden Begivenhed og anfører som Vidnesbyrd om hans Mismod, at han ikke havde løftet det mindste paa Hovedet ved en pudsig lille Hændelse i Kirken, men én mener netop at have set, at »alle Haarene paa hans Kappe rørte sig«, saadan sad han og klukkede inde bag alle sine Skind. De har svært ved at faa Tungen paa Gled, bruger ialfald saa faa og saa lavmælte Ord som muligt: »Ikke er det vel.« »Tit agter min Broder andres Ord mer end mine«; man holder sig fra at udtale sig bestemt: »kan vel være«, »ikke er det rimeligt«, »meget kan endnu hænde«; man opsætter sindig til Tid og Lejlighed at besvare, hvad der møder En.

Men under dette Skindlagets, Grødens, Tykmælkens Flegma har disse Udvandrere alligevel været Norges uroligste, foretagsomste Hoveder og voldsomste, uomgængeligste Sind. Og ligesom de franske Baroner eller Folkevisernes Riddere, betegner de islandske Sagamænd og Sagakvinder en Overklasse, der revolterer mod alt Samfundstryk og herovre i Nybygget slaar sig løs i kraftigt Selvstyre. Som i Frankrig træder ogsaa her under Statsbaandets Opløsning den oprindelige Slægtsammenhæng frem i fornyet Styrke, og det er Slægters Historie, Slægters Sammenhold i evige Blodhævnsfejder, som Vatndølernes eller Njals Saga skildrer. Om Høvdingenes Gaarde vokser dernæst, ganske som om Baronens Borg, Bygder op, — af Husmænd, Skyldmænd, Frigivne, der i Forening med Gaardens eget store Tyendehold danner et lille Samfund, snart et helt Herred under Høvdin-

gens Beskyttelse og Ledelse; mange Sagaer har egentlig ikke Slægter, men saadanne Herreder til Æmne: Øreboernes, Laksdølernes Sagaer f. Eks. Men ogsaa ud af disse Sammenhæng skræller — her som i den franske Baronverden — den Enkelte sig og hævder sig i sin individuelle Egenvilje: som mange franske Barondigte saaledes bliver mange Sagaer til Monografier, Biografier af Enkelthelte, hvis Navn de bærer: Egils, Grettes, Kormaks, Gisles. »Selvraadighed til at bruge sin Vilje frit til Godt eller Ondt« nævnes i en Saga som en af Guds gode Gaver til Mennesket; at vise dette *sjálfræði* er Sagaheltens højeste Lyst; at forherlige det bliver hans Sagas Hovedøjemed.

Allerede som Dreng er han ikke til at have i Hjemmet. Han retter sig ikke efter nogen, taaler ingen Tvang, slaar sine Kammerater ihjæl, naar han taber i Leg, eller en Træl, naar han mishager ham. Grette sættes 10 Aar gammel til at vogte Gæs, men det Arbejde synes ham fornedrende, han gider heller ikke drive de sendrægtige Gæs foran sig, og »han var ikke den Mand, at han kunde lempe sig efter Omstændighederne«; man finder da ogsaa snart Gæssene døde eller vingebrudte rundt om paa Markerne, men Grette lo blot og sang en Vise om, at skønt Gæssene var ældre end ham, fik han dog Bugt med dem. Faderen bliver vred og sætter ham til om Aftenen ved Ilden at gnide hans gigtsvage Ryg. Det Arbejde bliver man da ialfald varm om Hænderne af, mener Drengen, men ogsaa det syntes ham umandigt; han tager Uldkarter og gnider dem op og ned ad Ryggen, saa Faderen springer op i Smerte og Raseri og vil banke løs paa ham. Saa sættes han endelig til at passe

Heste. »Det er koldt og mandigt Arbejde« siger Grette. Han skal blive oppe paa Græsgangene til den vejrkyndige Hoppe selv vil hjem, saa er der Snestorm i Vente, men da det varer Grette for længe ud paa Vinteren, springer han op paa Ryggen af den og flænser Skindet af; det hjælper, nu iler Hoppen til Stald, og alle venter Snestorm, — til Faderen opdager, hvor ilde den er tilredt.

Saa drager da en saadan ung Islænding ud fra Hjemmet, oftest efter Brud med Faderen. Han skal ud at se sig om. Allerede paa Skibet over til Norge kommer han i Klammeri med Besætningen. Ved Kongers og Jarlers Hof optræder han, som vi saa' Baronknøsen gøre det. Ofte gør han en vis Lykke i sin graa Kittel eller Skindpjækkert, ved sin djærve trohjærtede Ærlighed, sine fri, ligefremme Svar; mange »þættir« fortæller om, hvordan den fri Bonde vinder Kongens Hjærte og tilintetgør Hofmændenes Rænker; den islandske Skjald fører ogsaa i sine »Fritalenhedsviser« det undertrykte Folks Sag hos Kongen og forstaar stivsindet og dristig at skaffe sig sin Ret og den betingede Løn hos den gerrige Harald Haarderaade. Smukt skildres det f. Eks. ogsaa, hvorledes Kong Olaf og Kjartan finder hinanden, skønt Islændingen til at begynde med hverken vil have med Kongen at bestille eller lade sig døbe og i det hele erklærer ikke at ville være nogens »Nødingsmand«. Men Gunlaug Ormstunge eller Egil Skallegrimsen eller mange andre kommer snart galt afsted inde ved Hofferne; de svarer Jarlen kaadmundet og kæphøjt, de roser den ene Fyrste i den andens Hal og paa hans Bekostning, de laver Slagsmaal med Hofsinderne og slaar dem ihjæl og maa derfor snart hurtigst mulig tage Flugten.

Saa farter de om en Tid i Viking, kommer derefter tilbage til deres Ø og nedsætter sig dér som Storbønder. Og naturligvis varer det ikke længe, inden de hensynsløse Egenviljer og de umættelige Livsbegær tørner sammen. Det er oftest jævne og ringe Skændsmaal, som er Begyndelsen: Den ene falder inde i den halvmørke »Skaale« over den andens Ben og kaster ham den oplagte Mælk, han gaar med i en Pose, over Ansigtet; eller én slaar under en Ordstrid en Grødske, han just staar med, i Hovedet paa den anden, saa den kogende Grød svider ham Brandsaar paa Halsen; da den slagne siden haanes for Grødskrammen, slaar han en Dag ved Tørveskær en Tørv i Nakken paa en af Spotterne. Eller man ærgrer sine Naboer ved at gaa ud og forrette sin Nødtørft paa et Bjerg, de har erklæret for helligt. Det kan ogsaa være en ilanddrevet Hval, som Strandejerne mødes ved og alle vil flænse i, eller det er Græsgange og Skovhugst, som man i sin Havesyge trættes om. Eller man strides magtsygt om Godord og Høvdingeskab. Ved Gæstebud er der endvidere idelig Rangstridigheder. Gudmund faar sig anvist Plads oppe ved Højsædet inde forbi Ufejgs Plads. Men da han vil forbi denne, lægger Ufejg sin Næve paa Bordet og spørger ham sindig, hvad han synes om den Næve . . . om han ikke nok mener, den kan give gode Slag . . . om han havde Lyst til at komme af Dage ved dens Hjælp. . . Naa ja for ellers skulde han hellere lade være med at tage hans Plads.« Endnu mere smaalig og ilter er Kvindernes Jalousi. Først »kruser« Storbøndernes Fruer med hverandre om, hvem Tærnen først skal byde Klædet til Haandtvæt, men det ender med gensidige Bagvaskelser

af hverandres Mænd, indtil den ene Frue bliver saa ærgerlig, at hun gaar til Sengs og næste Dag tager fra Gildet med sin Mand. Eller den ene vil ikke gøre Plads paa Tværbænken for den anden, Værtinden viser hende til Rette, men saa giver hun sig til at gøre Nar af dennes knortede Fingre og vil ægge sin Mand op. Dog, han siger rolig: »Jeg vil ikke være Kastekæp for dig, du kan skændes med dine Egne, men ikke i andens Hus« og tager hjem med hende. Ved Afskeden siger hun til Værtinden: »Husk, at vi er ikke dermed færdige med hinanden.« Og lange Stridigheder følger nu. — Mandfolkene er tungere, roligere end de iversyge Kvindfolk. Først naar Ølhornene er gaaet rundt og Hovederne er blevne hede, begynder deres Brouterier og Drillerier.

Mundhuggeriet havde altid været staaende Ouverture og Akkompagnement til Vaabnenes Tale og havde desuden Raadsforsamlingen til Tumleplads; nu under disse mere private Forhold bliver det saa at sige en selvstændig, væsentlig Kampform og indtager en stor Plads i Sagaerne. Ligesom Eddaerne holdt af at skildre Ordkampe mellem Guder og Jætter eller Trættescener ved Gudernes Gæstebud, saaledes udmaler Sagaerne omstændelig saadanne Selskabsskænderier, og det er en egen polemisk Ordets Kunst, der udfoldes her. De hede Passioner og den vulkanske Viljeskraft, som ulmer bag Skindpjækkerterne, giver sig korte, indeklemte Udbrud i de stødvise og spredte Bemærkninger, hvori man samtaler med hinanden... knubbede Ord, forsigtige Antydninger, forblommede Sigtelser, hurtige skarpe Svar paa Tiltale. Man vogter sin Tunge og vejer sine Ord, — Atmosfæren er let antændelig, — men eks-

cellerer i Stikpiller, Talens lønlige Dolkestød og forgiftede Pile. Nogle Heste er blevne stjaalne; »det er rimeligt« siger én med Sigte paa en Nabogaard, »at de har taget den, som selv var fattige og dog nu har skaffet sig flere Husfolk end ellers«. Hrut har kæmpet tappert for Erik Blodøkse, han mistænkes for at staa i Forhold til Dronningen: »Du hugger godt,« siges der, »men du har også meget at lønne Gunild for«. Virtuosmæssig turneres i det hele uangribelige, rolige Ondskabsfuldheder. Thorstens Søn er falden i et Slag, og Hrane kommer til Faderen og fortæller ham om Kampen . . hvilke Fjender der er faldne, hvor mange Tjenestefolk der faldt. »Men hvor er min Søn?« spørger den gamle. »Ja, han er ogsaa falden« bemærker den ondskabsfulde Hrane tørt. De underfundige Omveje, de forbeholdne Omskrivninger er gaaet Islændingen helt i Blodet, hans Dagligtale er gennemsyret med saadanne. Man siger f. Eks.: »naar slig en Mand drog forud, var det ikke at vente, at der kom nogen værre efter.« Eller, da Halgerdes Fosterfader har dræbt hendes forhadte Mand, melder han det saaledes: »Nu har jeg sørget for, at du kan blive anden Gang gift.« Man erindre ogsaa, hvordan Fritjof, medens han spiller Skak med Bjørn, svarer Hilding paa hans Budskab med Udtryk fra Skakspillet, tilsyneladende henvendte til Bjørn.

Af Mundhuggeriet vokser Slagsmaalet frem; man har oftest beholdt Vaabnene hos sig eller i Nærheden. Kvinderne søger maaske at kaste Klæder over Vaabnene for at stille Kampen, men oftest flyder der snart Blod. Mangen Gang er Kampen forberedt. Ondskabsfulde Bagtalelser, giftige Nidviser har længe været kolporteret

mellem de spredt liggende Gaarde, og man har ventet til Høst- eller Julegildet, naar man kom sammen, for at konfrontere Rygterne med Rygtesmeddene og holde Opgør. Det er lidet hyggelige Selskaber, ved hvilke Bænkene i Hallen »bemandes« af Familierne efter militært taktiske Hensyn til at kunne beherske Situationen; hver Slægt sidder for sig, alle er paa deres Post og viser Tænder, en enkelt gaar om med opløftet, blankt leende Økse og lader som ingenting. — Hele Kampmaaden har overhovedet en endnu mere irregulær og fordækt, uridderlig Karakter end Baronernes »guerres privées.« Man bor fjernt fra hinanden, er temlig bunden til den daglige Dont og maa vente til passende Lejlighed; under de fattige Naturforhold maa man desuden hjælpes ad i talrige Tilfælde, ved Hvalfangst og Kvægpasning, og det forholdsvis snævre »Selskab« i Bygden er ved Indgifte tvundet sammen i stadigt Omgangsliv. Engang man træffes ved et Gilde og staar og tales ved i tilsyneladende Fred, betaler et rapt overrumplende Øksehug pludselig en gammel Gæld. Eller den ene Part udspejder, naar den anden skal ud paa Skovhugst eller til Sæters eller til Tings, og oppe paa Lavamarkerne, fjernt fra Bygden, eller i de maaneklare Nætter paa de vinterhvide Lider op til Græsgangene sker saa de vilde Stimandsoverfald. Eller man lejer Banditter, der tager Tjeneste hos Ens Uven og saa i et belejligt Øjeblik skaffer ham af Dage. Folk kommer ogsaa i Mørke og banker paa, og naar Bonden træder ud i Svalen, ser han Fakler, onde Ansigter, Vaabenglimt bag Kofter, og saa kaldes han til Regnskab af sine Fjender. Eller man omringer Huset, kryber op ad Sparretaget og stikker med Spyd

ind gennem Loftslugen, eller hele Gaarden og dens Besætning bliver indebrændt en Nat. — Atmosfæren er fuld af Svig og Forræderi. Ofte vedligeholdes der f. Eks. en hyklerisk venskabelig Omgang mellem to Gaarde, medens man underhaanden myrder hinandens Mænd. Saaledes længe mellem Hlidarende og Bergthorsvold i Njals Saga. Eller mellem Gisle Sursøns Gaard og Broderens i Nærheden. En Ven, der er i Besøg hos Gisle, findes en Morgen i sin Seng gennemboret af et Spyd. Gisle sender Bud over til Broderen for at melde Dødsfaldet og beder Budet have Øjnene med sig; han kommer tilbage med den Besked, at alle skulde møde til den beklagelige Jordfæstelse, men han fortæller tillige, at skønt det var tidlig Morgen, var underlig nok alle oppe og i Vaaben. »Det tænkte jeg nok«, sagde Gisle. Efter Højsættelsen sidder Brødrene og taler om den Afdøde; ingen Formodning udtales om Dødsmaaden, men Broderen beder Gisle, at alt maa forblive som før imellem dem. Det lover Gisle, mod at Broderen saa til Gengæld vil bevare sit gode Sindelag mod ham, hvis mulig et tilsvarende Slag skulde ramme ham, Broderen. Senere paa Aaret er de sammen flere Gange, ved Boldspil, ved Høstgilde. Men saa vinder Gisle en Træl, der gaar Bud mellem Gaardene, til en Nat at lade Dørene hos Broderen staa aabne, han lister selv over i Mørket, under Paaskud af at skulle se til nogle Heste, og dræber Broderens Ven i hans Seng; gaar derefter hjem og lægger sig til Ro. Næste Morgen, da Broderen og hans Folk kommer over og melder Mordet, finder de Gisle endnu til Sengs og mistænker ham derfor ikke; kun Broderen lægger Mærke til, at hans Sko er helt sne-

dække og skubber dem uvilkaarlig ind under Sengen. Da Brødrene efter den Myrdedes Højsættelse atter sidder sammen, beder Gisle med de samme Ord, som Broderen sidst anvendte, at de skal være lige gode Venner efter, som før det nylig skete. Et saa fordækt Dobbeltspil er hyppigt i Sagaerne.

Hele denne Kampmaade og den uhyggelige uvejrssvangre Atmosfære, den fører med sig, hører ogsaa sammen med Islændingens koldsindig vulkanske Naturel. Enhver »Skapraun« ɔ: Sindsprøve, Krænkelse virker dybt paa ham, slaar ind, bider sig fast og giver et sent, men des stærkere Tilbageslag. Naar Viga Glum er bleven spottet, gaar han hjem og brister i Latter, men er ganske hvid i Ansigtet, og ud af hans Øjne rinder Taarer saa store som Hagl; »det kom siden ofte over ham saaledes, naar Lyst til at øve Drab voksede op i ham.« Denne hysteriske Latter, som virker saa uhyggeligt hemmelighedsfuld, kommer ofte igen i Sagaer ligesom i Edda. Og saa forsigtige og underfundige som i Tale er Sagamenneskene ogsaa gærne i Handling. De, der selv ikke formaar at kæmpe, har en dæmonisk Glæde af at sætte andre sammen: Kvinder som Halgerde eller Tiggere, der saaer Splid mellem Gaardene, eller Gamlinge. Da den gamle Egil ikke duer til andet længere, faar han den lyse Idé at gaa op paa Tinge og tømme en Sæk Penge ud over Tingvolden, for at han endnu kan mætte sit Øje med alt det Slagsmaal og alle de Processer, der vil flyde deraf. Selv efter deres Død gaar Sagaernes ondskabsfulde Gamlinge igen og volder Fortræd. — I al sin Handlen forstaar man at vente taalmodigt, beregne snedigt, overrumple snarraadigt, og mer end det

aabne Mod sætter man Pris paa den forudseende Snildhed, den fiffige List. Ikke den djærve fremfusende Jøkel, men den svagelige, snilde Thorsten bliver Ingemundsønnernes Fører, ikke den djærve Gunnar, men den kloge Njal er Helten i »Njals Saga«. Snorre Gode, der er Hovedhelt i flere Sagaer, er hele sit Liv igennem den forslagne Ræv mere end den vilde Ulv. De vidunderligste Sindrigheder i Retning af Beregning og Manøvrering morer Sagaerne sig med at fortælle: Njal kan i Forvejen Skridt for Skridt konstruere op for Gunnar, hvordan alt vil løbe af, naar han skal stævne Hrut, og giver ham Raad for hvert Tilfælde. En gammel Mand drager om paa Tinge for at søge Hjælp hos Folk i en Sag, han har for sin Søns Drab. En raader ham, hvordan han skal vinde hans Broder, en Høvding, for sig: »Du skal gaa ind i Teltet, medens Folk endnu sover; Høvdingen har en Byld paa Foden, der stikker ud af hans Seng. Du skal nu lade, som du vakler af Alder, og, i det du gaar frem i Teltet, gribe til Støtte om den syge Taa.« Saa vil nemlig — det er Hensigten og saaledes sker det ogsaa — Høvdingen vaagne vred op, og derved Broderen faa Lejlighed til at sige: »Vær ikke saa hidsig, Broder; om din Fod smærter dig, smærter Sønnens Død denne Olding adskillig mere.« I Virkeligheden er det vel gaaet saaledes til, at denne naive Anskuelsesundervisning, dette argumentum ad hominem er kommen lejlighedsvis, men Sagadigtningen konstruerer sig op, at Lejligheden er bleven kunstig hidført ved Beregning.

Til at værge sig under denne Art Kamp kræves en raadsnar, koldblodig Aandsnærværelse. Altid maa man

være paa sin Post, have et Øje paa hver Finger, vide at spille dobbelt Spil og klare enhver Situation. Bjørn staar ude paa sit Tun og reparerer en Vogn, da han ser nogle lidet velstemte »Venner« komme udenfor; han er ene, de er mange. Rask fatter han sin Beslutning, griber en Kniv, gaar dem rolig imøde og tager med den ene Haand fat i Høvdingens Kappe, knuger med den anden sin Kniv, — alt imens han høflig snakker med ham. Ingen tør nu røre sig mod ham, da han i en Haandevending kan støde Høvdingen ned, og under Venskabs Miner fra begge Sider følger han dem et Stykke nedad Vejen. — Eller: Halgerde faar af sin Fosterfader at vide, at han nu har dræbt hendes anden Mand; den første dræbte han med hendes Minde, men med dette Mord vil hun intet have at gøre og vil ikke anses for medskyldig. Hun beslutter sig hurtig, ler blot tvungent og siger: »Du er ellers ingen Sinke i Strid« og raader ham saa til straks at søge Ly hos hendes Farbroder Hrut. Men da han kommer til denne, forstaar Farbroderen — og det var det, Halgerde vilde —, at Broderdatteren ikke har haft med dette Mord at gøre, siden hun sender ham, hvis Retsindighed er alle bekendt, Morderen paa Halsen, og han dræber saa den Skyldige. — Eller: da Folk har myrdet Gudruns Mand, undres flere af dem over, hvor rolig smilende hun bagefter fulgte dem ned ad Vejen og talte med dem; hun har sagtens ikke brudt sig meget om Manden, mener de. »Ikke er det min Mening«, svarede den klogeste, »men Grunden, hvorfor hun fulgte os og gav sig i Snak, var, at hun nøje vilde mærke sig, hvilke Mænd der har haft Del i denne Færd, for at kunne hævne sig paa dem.«

En dyb Mistænksomhed, en evig Utryghedsfølelse lægger denne Livsatmosfære i alle Sind. Intetsteds er man sikker for Overfald: aldrig gaar man ud uden Vaaben, og altid holder man uvilkaarlig Ryggen dækket op mod en Klippe eller et Hegn; hjemme fra sit Hus har man gærne en underjordisk Gang ud til en Jordhule i Nærheden. Spændingen opriver alle Nerver; man tager Varsler af alt, ser »fyrirburðr« (jfr. »bæres for«) i alt; Vølver og kloge Koner og Sejd florerer. Nætterne er fyldt med Drømme,[8] — at være »drømmestjaalen« anses for en uhyggelig Sygdom, — og mest er det ondt varslende Drømme om Mændenes Fylgjer, der viser sig som Ravne eller Høge, Ulve eller Bjørne, om Sværd, der gaar itu, om Brag, der høres over hele Herredet, om Blod og døde Mænd. En faar sig en blodig Hue bundet om Hovedet, saa at Blodet strømmer ned over ham, en anden ser to store Kvinder med et Trug mellem sig, af hvilke de øser Blod udover Herredet.

Det er da — under Bondekofte, paa spredte Gaarde, i Kulde og Mørke — et Højtryks- og et Feberliv, som Sagaerne skildrer med Beundring og med Skræk. Det er stride Sind, som flinthaardt tørner sammen, saa det gnistrer, eller ogsaa kan skures aarevis mod hinanden uden at forvitre, vilde Lidenskaber, som kan gløde et Liv igennem i Løndom, og pludselig kan flamme op og fortære; det er langsommelig Venten og aandeløs Spænding, voldsom Sindsbevægelse; det er endeløst, trættende Smaavrøvl og energiske dramatiske Brydninger og Katastrofer. Men det er i Had og i Elskov, at den Kraftmenneskelighed, det *storlyndi,* og den Individualisme, det *sjálfræði,* som er Sagaernes Ideal, naa'r de-

res Højdepunkt: i de helt vilkaarlige — eller, om man vil, uvilkaarlige — Hads- og Elskovspassioner, som er uden forstaaelig og forstandig Grund, men ene er Udslag af personlig Instinkt og Lune, — som ikke lader sig tæmme af noget Hensyn og gaar paa tværs af Menneskesamfundets store Naturforhold — af Ægteskab og Familie —, paa tværs af alle reale Interesser — Selvbevaring, Ejendom — og som derfor skaber de store tragiske Konflikter. Elskov, som vi hidtil i Heltedigtningen kun har truffet sporadisk, i Forbindelse med Æventyrlyst og Ærgerrighed, Bortførelser og Bejlerkampe er her i flere Sagaer Hovedæmnet og forherliges som den mystiske Naturkraft, der utæmmet raader i frigjorte Mennesker. I Eyrbyggiasaga, i Halfred Vanraadeskjalds, i Kormaks, i Gunlaugs og i Bjørn Hitdølkæmpes Sagaer skildres heroisk og tragisk Forholdet mellem to, som ikke kan tilhøre hinanden og ikke kan blive fra hinanden. Dér vandrer da Bjørn atter og atter sine ensomme Veje over Heden til Thuride, skønt alle siger ham og han selv erkender, at det er galt gjort; »jeg vil ikke love mere, end jeg kan holde«, siger han, »jeg ser ikke hvorledes det kan blive anderledes, saalænge jeg og Thuride bor i samme Herred«. Dér tumler Kormak sig, for at glemme sin Stengerde, ude i Viking, men midt i Stormen svæver hans Tanker stadig op til hende, der sidder højt i Nord og sømmer; før skal alle Floder løbe op over Landet, før han glemmer hende. Halfred har, siden han mistede sin Kolfinna, været mange Aar i Norge, været gift og haft Børn; men han kommer tilbage til Island, søger Kolfinna op, medens hun er paa Sæter, og tager hende halvt med Vold. Til

Gunlaug siger Helga, da han kommer hjem og finder hende gift, at der jo er mange andre Kvinder; men han svarer: »Kan være, at der er mange, men det tykkes mig ikke sáa«, og han bliver ved at kredse omkring hende; da han er død, sygner ogsaa hun hen og lader i sin sidste Tid Gunlaugs Kappe bringe og sidder længe og stirrer paa den, til hun dør. I Forholdet mellem Laxdølesagas Gudrun og Kjartan er endelig med størst psykologisk Uddybelse og med vældigst Tragik skildret to stolte og dybe Naturers skæbnesvangre Passion for hinanden. Kvinden er her sin egen Skæbnes Herre; i Vrede over sin Elskers tilsyneladende Koldsindighed og Troløshed forvandler hun sin Kærlighed til vildt Had og hidser det dødeligste Fjendskab op mellem Kjartan og hans Ven og Fostbroder Bolle. Alligevel gløder der Elskov paa Bunden af Hadet, uden at de véd det, og paa sine gamle Dage lader Gudrun sig afpresse den Tilstaaelse, at »Þeim var ek verst, er ek unni mést.«

Men denne poetiske Verden af storladen, løssluppen, vilddyrskraftig Menneskelighed er allerede ifærd med at spærres inde i det retsordnede Samfunds Tremmebur. Hvad der komplicerer Sagaernes Liv, er den Retsorden, som er begyndt at bygges op paa Øen; den fører tildels Striden over paa et nyt Forum og forvandler Heltedigtningen til Procesroman. De stridbare Islændere fører Proces om alt muligt — Hestetyveri, Pengeafvikling ved Skilsmisse, Drab og Fornærmelser —, ligesom deres Frænder, de franske Normanner efterhaanden omsatte deres Vikingelyster i Processyge.

Udgangspunktet, som fastholdes, er nu dette, at de forurettede, hvis de vil, kan holde sig til Naturtilstan-

dens Selvtægt. »Vi er ikke Lovmænd, vi vil gøre Ende paa vort Mellemværende med vore Økser,« kan de sige. Men i Fredens Interesse tilbyder Samfundet sin Voldgift, tilbyder, at en Jury af Medborgere skal undersøge Stridens Grund og fastsætte Vilkaar for Forlig[9]. Allevegne udgør jo saaledes Domstol og Rettergangsorden Begyndelsen til en Retsordens Dannelse, og de materielle Retsbestemmelser kommer da som det afledede. Samfundet interesserer sig først og fremmest for Fred og ordner en Vej til Tvistigheders Afgørelser, og kun igennem Procesreglerne fæstnes efterhaanden Retsomraadet i Love. Processen opfattes derfor og behandles almindelig af Parterne blot som en ny Art Kamp eller et kunstigt Skakspil, hvor det ikke er Sagens Retfærdighed, det kommer an paa, men Kyndighed i Lovformularer og Procesregler og Drevenhed i at forsvare sig ved alleslags Indsigelser og »Værn«; Procesapparatet er ogsaa med sin pedantiske Formalisme endnu kun lidet skikket til virkelig at betrygge Retfærdighed. Og hele Vejen er man endelig udsat for, at Modparten bryder igennem med Vold og lader Vaabnene tale istedenfor Loven. Alt dette gøre de islandske Processagaer meget indviklede.

Det begynder med Stævningen, som er en vanskelig og farlig Sag. Man maa selv besørge sin Modpart stævnet. Og ligesom ved Udfordringer er det en Æressag — og har desuden sin store Betydning for Processens Udfald, — at man tager Munden saa fuld og stævner med saa kraftige Beskyldninger som muligt. Men saa risikerer man ogsaa jævnlig, at Modparten opirres saaledes, at han slaar Stævningsmanden ihjæl. Desuden

søger han ved at gemme sig eller ved at jage ham bort, inden han kommer til Orde, at unddrage sig Stævningen. Paa mange morsomme Maader overrumpler og overlister man derfor hinanden ved Stævning, — som læses kan i Droplaugsønnernes eller i Njals Saga. Paa Farten til Tings finder der jævnlig Overfald Sted; det gælder ogsaa at komme tidlig til Tinget, saa man kan »værge Tinghelgen« for de andre ɔ: besætte de bedste Pladser, de, der er nærmest Lovbjerget, — fra de fjærnere kan man ofte slet ikke høre hvad der foretages i ens egen Sag —, og at man kommer med stort væbnet Følge (fjöllmenna til Þings) for det Tilfælde, at Retten skulde blive sprængt. Saa begynder Rettergangen: et Skakspil af Træk og Modtræk, i hvilket alle Kneb gælder — Bestikkelse og tvetydige Eder iberegnet — og som Tingfolket og Sagafortællernes Publikum følger med spændt Opmærksomhed. Al Islændernes Trættelyst og al Kampens List og Aandsnærværelse overføres paa Processens Omraade; hvert af Partierne har i et Telt siddende en »løgspaki mann«, der fra Barn af er oplært i alle Rettergangens pedantiske Formularer og indviklede Form-Indsigelser, og Sagen gaar frem gennem en Række dramatiske og overraskende Omvekslinger. Den lystigste Komedie af Prokuratorkneb og Dommersmørelse er den, som den gamle Ufejg i »Bandamanna Saga« opfører for at redde sin Søns Sag — det er »Maître Pathelin« i islandsk Dragt. Den mest patetiske Tragedie er derimod den, der opføres paa Tinge, da den store Retssag i Anledning af Njals og Sønners Indebrænding er for. Da alle Kneb her er udtømte, og den retfærdige Sag tilsidst ved en ny Indsigelse synes at være uhjælpelig

spildt, kommer der et Punkt, hvor Retsfølelsen bryder sejrrig igennem Lovtrækkeriet og med Vaaben i Haand, i et vældigt Slag midt paa Tinge tager sig selv Ret. Men det sker overhovedet stadigt, at den ene Part sprænger Retten af Overmod, vil »eigi løg þola« og æsker til Holmgang eller foranstalter almindeligt Slagsmaal.

Endelig, selv om der kommer retslig Afgørelse, er denne kun et Forslag til Forlig; Samfundet gør intet for at fuldbyrde Dommen. Denne siger kun: Opfylder den dømte ikke Dommen, saa er Sagvinderen bemyndiget til Selvtægt, den Dømte kan ikke værge sig mod ham ved Domstolen, han har sat sig selv udenfor Loven og Samfundets Fred; han er »útlægr«, ligger »ugild«, hvis han dræbes, thi »den, der ikke vil andre Lov unde, skal ikke selv Lov nyde.« Efterlever han derimod Dommen, skal han have Fred for Anklageren. Hele Samfundets Fredsvilje lyser ud af de højtidelige Formularer, hvormed en Sag saaledes erklæres for bilagt: »Sager var imellem dem, N. N. og N. N., men nu er de sonede og med Gods bødede, som Skønsmænd skønnede og Tællere talte og Domstol dømte og Modtagere modtog og bar med sig, til Fyldest af Fæ. Og hvorsomhelst Mænd mødes, skal I nu være saa samsaatte, som om dette aldrig har været eder imellem. I skal dele Kniv og Kødstykke og alle Ting eder imellem som Frænder og ej som Fjender. Hvis Sager siden kommer jer imellem, andet end hvad som godt er, da skal det med Fæ bødes og ikke Flen rødnes.« Men mod den, som »slider sluttet Pagt eller øver Drab mod ydet Trygd-Ed«, mod ham udsiges fra Lovbjærget den højtidelige og gribende Fredløshedsformular. Han skal være »ubjærgendes, ufær-

gendes, uhjælpendes i alle Maader«, ja han skal »være Varg — saa vidt skyet og jaget, som Mand videst Varger jage, kristne Mænd Kirker bygge, hedenske Mænd i Hov blote, Ild blusser, Jord grønnes, Barn kalder paa Moder, Moder Barn føder, Ilde tændes, Skib skrider, Skjolde blinker, Sol skinner, Sne falder, Finn færdes, Fyrr vokser, Falk flyver den vaarlange Dag, stander ham god Bør under begge Vinger, Himlen kredser, Verden er bebygget, Vind tuder og Vande falder i Sø, Mænd saá Korn.«

Over flere af de ypperste Sagahelte har denne forfærdelige Forbandelse lydt. Jo mere lovordnet Samfundet bliver, desmindre kan det indenfor sine Grænser taale det vilde Krigermenneske, som engang havde været Kulturens og Samfundets Bærer. Det sidste Kapitel af Heltelivets Saga handler da om Krigermennesket i hans Enekamp mod det ny, lovordnede Samfund og udstødt af det som en Forbryder.

XIII BANDITTEN.

Banditten — il bandito, den forviste, fredløse — er den Skikkelse, som Krigerhelten under lovordnede Samfundsforhold oftere og oftere maa iklæde sig.

Til den islandske Fredløshedsformular haves tilsvarende, lige saa højtidelige i frankiske Love: »Vi erklærer din Hustru for Enke, dine Børn faderløse; vi tildømmer din Jord til din Lensherre, din Arv til dine Børn, dit Legeme og Blod til Skovenes Dyr, Himlens Fugle og Vandets Fiske, vi tilsteder alle at angribe din Ro og Sikkerhed og sender dig til alle Verdens fire Hjørner i Djævelens Navn«[1]. Og i alle gamle nordiske og germanske Love er Fredløsheden, Udstødelsen af Samfundsfreden og Lovenes Hegn, den oprindelig eneste Straf; i Reglen er det med Vargens, Ulvens, at den Fredløses Kaar sammenstilles: »Vargus sit«. Hos de keltiske Galler, hos de ældste Romere, i alle unge Samfund finder vi Fredløshedsstraffen som den egentlige Grundstraf; i de gamle Forbandelser i Mosebogen over Ismael og over Esau lyder os saadanne Fredløshedsformularer imøde: »Din Bolig skal være uden Jordens Fedme og uden Himlens Dug foroven, af dit Sværd skal du leve . . . Han skal blive som et vildt Menneske, hans Haand skal være imod Enhver og En-

hvers Haand imod ham«. Borgerlig Død, Rigens Akt, Banlysning — útlægr, úhælagr (udenfor Loven og Helgen), fridlaus, Skovgangsmand, Bandit, med saadanne Navne betegnes Straffen og den, der rammes af den[2]. Heltedigtningen forherliger overalt den Fredløse og Røveren. Franske chansons de geste fortæller om Ogiers og Renaud de Montaubans og andre store opsætsige Baroners Fredløshed; islandske Sagaer om Grettes og Gisle Sursøns og andre fornemme Islænderes Skovgangsliv; danske Ridderviser fortæller om Ranes og de andre Kongemorderes fuglefri Liv; engelske Folkeviser beretter om Robin Hood og hans Skare af »outlaws« ude i Nottinghams Skovene og deres Guerilla med Bisperne og Byernes Sherifer. Tyske Folkeviser fra det 15de—16de Aarh. fortæller om Epple von Geilingen; spanske Romanzer fra det 16de Aarhundrede om de vilde Guapos og deres blodiggrumme Kampe med Alcalderne. Der er græske Sange om Klefterne i Thessaliens Bjerge og deres Kampe med Tyrkerne, magyariske Røverballader, russiske, bulgariske, ogsaa sicilianske; endelig er der en Mængde Sagn og Fortællinger om de glorieomstraalede korsikanske Banditter.

Undertiden er det frivillig, i Menneskehad, at Helten vender Samfundet Ryggen og søger ud i det fri Naturliv. Den arabiske Helt — Faris eller Schanfara — har set sig mæt paa Menneskenes Forræderi og Utroskab og drager ud i Ørkenen at kæmpe med Hvirvelstorme eller Vilddyr. Paa Jorden staar der for den ædle — synger han — endnu et Tilflugtsted aabent, hvor han ikke kan naa's af Had og Nid. Kammerater finder jeg dér i Pantere og Hyæner, de forraader ikke

en betroet Hemmelighed og giver ikke deres Ven til Pris. ... Jeg vil ikke leve som en Hyrde eller en tam Husven!«[8] Saaledes forekommer ogsaa i Sagaerne Udliggerfolk, der frivillig er flyttet ud, »fordi jeg her tykkes mig lidet at behøve at have Fortrædeligheder med andre Folk«. Arnljot Gelline har ikke selv noget Drab paa Samvittigheden, men har frivillig valgt at blive oppe i Jæmtelands Bjergskove og leve et herligt Frihedsliv dèr som en Viddernes Konge: fantastisk rig og fyrstelig tegner hans Skikkelse sig hos Snorre. Oftest er det imidlertid et Mord eller en Opsætsighed mod Fyrsten, der jager den ubændige Kriger ud af det menneskelige Samfund. Afskeden med Hjemmet og Familien var ofte tung nok: Man husker Cid, der drager gennem Burgos, hvor alle Husdøre lukker sig for ham, eller Greven af Roussillon, der maa høre Latter og Larm oppe fra sin erobrede Borg, medens han flygter ud i Skovene, eller Marsk Stigs Spørgsmaal til sin Hustru, om hun har Mod til at følge ham. Trofast som Ingeborg følger mangen en Viv sin fredløse Mand. Saaledes Gisle Sursöns; da Folk kommer og vil lokke hende til at forraade sin Mand, lader hun dem først rolig tælle Pengene op, som de byder hende, men hugger dem saa til Blods med Pungen lige i Ansigtet og skammer dem ud; siden forsvarer hun tappert sin Mand, da hans Gemmested er opsporet. »Det vidste jeg længe — siger Gisle ved den Lejlighed — at jeg var godt gift, men saa godt, det vidste jeg dog ikke«. I en Riddervise kommer Rane Jonson som fredløs og henter sig hos Markgreven den Fæstemø, der tidligere var lovet ham, »endog jeg nu er udlagt baade af

Venner og Fjender«. Markgreven bliver nødt til at udlevere hende, og Rane rider bort med hende; »de havde ikke andet til Brudeseng — end Skov og Mark og nyslagen Eng«. Hun bebrejder ham, da de er ene herude, at han har slaaet Kongen ihjæl og derved skabt dem saa ublide Kaar, men han slaar hende paa Øret og byder hende tie: »Skoven haver Øjne og Marken haver Øren«.

Det er Skoven eller Bjergene eller Ørkenen, som den Fredløse tager sin Tilflugt til. »Skovgangsmand« er jo hans gammelnordiske Navn; »mig tykkes Skoven er mig bedst«, siger Ungersvenden i Folkeviserne, naar han flyer og gør sig fuglefri, »at tage Skoven til Moder« er det tilsvarende serbiske Udtryk. Sherwoodskoven er Robin Hoods Opholdssted; han er født ude i den grønne Skov og dér vil han begraves, han bærer Bue, kalder sine Fæller sammen ved et Horn, de er alle — efter Skovens Farve — grønklædte om Sommeren, brunklædte om Vinteren, og, naar alt kommer til alt, er Robin Hood maaske oprindelig en eller anden Skovgud. Helt en Skovens Søn er ogsaa den bulgariske Hajduk; »hans Fader er Bøgeskyggen og hans Leje er Grønsværet«. — Ogsaa Bjergegne var altid Fredløses og Røveres naturlige Tilflugtssted. Saaledes Ardennerbjergene med deres dystre, stærkt gennembrudte Skiferformationer, deres Grotter, utilgængelige Klipper, store mørke Skove. Oppe i dem havde Gallerne dyrket en Jagtgudinde, dér var det, at Hubertus — Jagtens Helgen — paa en Jagt mødte den store Hjort med et Kors mellem sine Takker; i deres »boschi inospiti e selvaggi« og »il solitario orrore d'ombrosa silva« van-

drede siden Petrarka og sang om Laura for at overvinde sin Gru ved Skovensomheden; her anbragte ogsaa Shakespeare sin Skovromantik og sit ubundne ideale Naturliv i »Som jer behager«. Det var heroppe, at »Vildsvinet fra Ardennerne«, Grev La Marque« paa Ludvig d. 11tes Tid holdt til med sin Bande. Talrige Røverborge staar endnu tilbage i Ardennerne. Herop er det, at Aimonsønnerne i »Renaud de Montauban« flygter. Romantisk skildres de høje Klipper, de dybe Skove, de øde Heder. I usle Hytter lever de, udsatte for Vind og Vejr, og bliver lodne og sorte, de ernærer sig ved at jage Hjorte, fange Laks i Aaer. Det hagler og blæser: »Formant li anuie li yvers (haardt plager Vinteren dem), qui lons fu, — Ha Diex! com desirraient que esté (Sommeren) fust venus!«

Oppe paa Island er der Nybygder og Ødemarker nok, som de Fredløse kan gøre til deres Kongerige, og den islandske Æventyrfantasi befolker de øde Vidder med et helt Folkefærd af Udliggere, som staar i en overnaturlig Glans, har store Rigdomme af Hjorder osv. I 6 Aar flakkede Gisle, i næsten 20 Aar Grette om heroppe. Deres robinsonsagtige Naturliv skildres underholdende. Grette gør sig selv Baad og Næt og fisker i Søer (Loke er i Snorres Edda, da han er flygtet fra Aserne, tegnet i en saadan »útlægr«s Skikkelse); han bor i en Hule paa en stejl Fjældside, hvor Ingen kan naa' op, og dækker Indgangen med graat Vadmel, saa at man ikke kan se den nede fra Dalen. Senere flyr han, sammen med en yngre Broder, der bliver hans Ledsager, ud og bor paa et stejlt Fugleskær i Fjorden, lever af Æg og Fugle og faar Brændsel af opdrevne

Vragstumper; en Nat, da Ilden er gaaet ud for dem paa Skæret, maa han svømme en Mil over Fjorden for at hente Ild hjem. Ude paa Havet holder endelig en Mængde Fredløse til som Sørøvere, og islandske Sagaer saavelsom græske Romaner skildrer deres æventyrlige Fribytterliv.

Den Fredløse føler sig i sin moralske Ret til at røve sin Føde fra det Samfund, af hvis Lovhelg han er kastet ud. Skal jeg ud af Landet — sagde Marsk Stig — og ligge paa Bølgen den kolde, saa skal jeg hente min Føde i Landet. Udtrykkelig erklærer ogsaa Alfons den vises spanske Lovbog fra c. 1260, at naar Kongen har forvist en Adelsmand, »kan denne begynde Krig, om han vil, mod Kongen for at erhverve sit Livsophold. Og dette kan han gøre, ... fordi han bør kunne have sit Livsophold fra det Land, hvor han er født«[4]. Aimonsønnerne i Ardennerne tog deres Føde fra de franske Købmænd paa Landevejene, de danske Kongemordere gjorde alle Farvande usikre for Handelsskibe. Grette brandskattede aabent Smaabønderne i Omegnen, fra nogle tog han Vaaben, fra andre Klæder; fra hver Gaard tog han, hvad han havde Lyst til, og Rejsende stansede han, undersøgte deres Varer og tog Tribut af dem. Saaledes lod den berømte skotske Røverhøvding Rob Roy aarligt Bønderne vide, hvor meget Kvæg og hvor meget Korn hver havde at levere, — de maatte selv bringe ham det, og han kvitterede med en Modtagelseserklæring. Den berømte korsikanske Bandit Teodoro klædte sig i fantastisk Pragt, kaldte sig »Bjergenes Konge« og levede af de Skatter, han paalignede Bønderne[5].

Den evige Kamp for Tilværelsen, som »il bandito« maa føre, baade mod Naturen og mod Menneskene, udvikler hans Dygtighed og Spænstighed, hans Opfindsomhed og Snarraadighed, og hans Liv bliver en Kæde af Omvekslinger, Farer, Anstrængelser og Æventyr. I altid nye Farer og Æventyr drives han ogsaa af sin Længsel efter at gense sin Fødeegn og sine Kære, eller i dumdristig Lyst til at lege med Faren og spille Justitsen paa Næsen lister han sig i Smug ind paa Besøg i By og Bygd. Aimonsønnerne bliver et Foraar oppe i Ardennerne grebne af Længsel efter at gense deres Moder og deres Fædreneborg. De forklæder sig som Tiggere, vandrer om Natten og gemmer sig om Dagen og naaer en Morgen til Borgen; da de ser »Murene og Skovene og Engen og al den skønne Rigdom, som de er jagne bort fra«, besvimer de. Deres Fader er heldigvis borte — han holder jo med Kongen — og deres Moder, som tager dem for Pilegrimme, beværter dem »por amor cel Seignor, qui le mont doit jugier (skal dømme Verden) — qui garisse mes fius de mort et d'encombrier« (han bevare mine Sønner fra Død og Ulykke). Med bøjede Hoveder sidder de og ser paa deres gamle Moder; skal de give sig tilkende? Moderen betragter Renaud, genkender en Skramme paa ham, som han havde faaet i en Barneleg, og besværger ham at sige, om han er Renaud. Og nu ser hun en Taare trille paa hans Kind; der bliver almindelig Genkendelse og Omfavnelse; »ikke et levende Ord kunde de sige«. Men i det samme kommer Faderen hjem, og han bliver aldeles ikke henrykt ved Gensynet, kalder dem for Stratenrøvere og vil jage dem bort . . . men finder sig dog i,

at Moderen først beværter dem: »Jeg gaar ud, jeg vil ikke se det, vil ikke være mensvoren mod Kejser Karl«, siger han blot. — En anden Gang er det et Hestevæddeløb paa Montmartre ved Paris, som Renaud hører om og ikke kan dy sig for at overvære; han gør sig ukendelig, farver ogsaa sin Hest Bajart om, indfinder sig, lader Bajart deltage i Løbene og forsvinder igen som en Stormvind efter at have givet sig tilkende. Netop saaledes kan heller ikke Grette bare sig for at indfinde sig ved Bøndernes Idrætsstævner. Rundt om fortæller Digtene spændende Historier om slige dumdristige Foretagender: Robin Hood, der gaar ind forklædt i Byen af Længsel efter at høre Messen (han bliver iøvrigt genkendt, fængslet og kun befriet ved sin lystige Fælle Little Johns Listighed); Helge og Roar, der tager Tjeneste som Smaadrenge hos Sævar Jarl og følger med ham paa Gæstebud hos Kong Frode, hvor Spaakonen er nærved at angive dem for Kongen; Rob Roy, der ukendt sætter sig ind paa Kroen og snakker med Soldaterne, som er paa Jagt efter ham; den forsorne Mindre Alf, en af de fredløse Kongemordere, der ukendt ror hen til de Skibe, som er ude at søge efter ham, og spørger, om han skal vise dem Vej, og siden erobrer dem osv. Et helt æventyrligt Element af Gavtyveroman kommer her ind i Heltedigtningen.

Saaledes ogsaa i den Aarvaagenhed og Raadsnildhed, med hvilken den Fredløse altid paany maa sno sig fra sine Forfølgere. Gisle Sursøn er stadig jaget og véd stadig Udvej: én Gang anstiller han sig som en Galning og viser Forfølgerne en forkert Vej, en anden Gang lader han en Træl bytte Dragt med sig og slipper

saaledes bort; somme Tider gemmer skikkelige Bønder ham Vinteren over i deres Jordhus, eller en Bonde gemmer ham, da Forfølgerne er lige i Hælene, inde i Sengen bagved Konen; Forfølgerne eftersøger Huset, men Kærlingen ligger og skænder henne i Sengen, saa de maa gøre det kort af og gaa med uforrettet Sag. Saaledes tager jo ogsaa paa Korsika Befolkningen altid Banditternes Parti imod Gendarmerne og bistaar dem mod disses Efterstræbelser.

Men uhyggelig og tragisk forbliver alligevel den Fredløses Liv, og Romantiseringen kunde ikke faa Magt, saa længe man havde den nøgne Virkelighed saa nær for Øje. Gribende er Gisles eller Grettes Ulykke skildret. De blodfyldte Feberdrømme, der jager Gisle fra Sted til Sted; hans Overtro, der siger ham, hvor faa Aar hans Liv har tilbage; han bliver træt og modløs efterhaanden, tilsidst er »alle Gemmesteder føgne til for ham«, Søvn kender han saa at sige ikke mer, og det virker næsten som en Befrielse for ham, da Forfølgerne en Morgen opsporer ham og hans lille Familie og dræber dem. Eller Grette, paa hvis Hoved der udsættes en stadig højere Løn og som er nærved at forraades af sin Kammerat og maa dræbe ham; nu tør han ingen tro længer og flakker ganske ene om, men mørkeræd tør han heller ikke sove alene, og tilsidst finder han den eneste Ven, han tør lide paa, i sin yngre Broder, som frivillig tager ud og lever med ham, til han overfaldes og dræbes. Jo mer Retsordenen befæstes, des sikrere er de fri, kække Røvere paa at ende med at klæde Stejlen. I vore Folkeviser maa de fredløse Kongemordere jo ogsaa ende saaledes trods al deres Snildhed

og Dristighed — den lille norske Mindre Alf, der har forklædt sig som »Præstedreng«, men genkendes af en Skolekammerat, og den forvovne Rane, som paa Vejen ud til Retterstedet sender den triste Hilsen hjem til Hustruen: »Jeg skal mig i Aften bort den mørke Sti og lange«.

Men i Afstanden forgyldes og forflygtiges det fredløse Røverliv til en altid mere romantisk Underholdning. I »Simplicissimus« fra Tredive-Aarskrigen skildres et æventyrlig lystigt, men endnu realistisk Røverliv. Men saa kom i det 18de Aarh. de franske Romaner om Cartouches Banditliv, Goethes: »Gøtz v. Berlichingen«, Schillers »Die Räuber« og alle Dramaerne, alle Fortællingerne om Røvere: fra »Rinaldo Rinaldini, den ædle Røver« til Byrons Korsarer, Nodiers illyriske, Hugos spanske, Mérimées korsikanske Banditter.

Imens optræder endnu, maskeret som Storforbryder, mangen Gang den gamle Krigerhelt sporadisk i vore Kultursamfund, som ved alle Midler — Tugthus, Skafot, Galehus — søger at værge sig imod denne atavistiske Fremtoning som mod et Skadedyr.

SLUTNING.

En fælles Heltelivets Saga udløser sig saaledes af Folkenes gamle Digte, — en fælles Helteaand og en fælles Kreds af Forestillinger og Følelser, som de alle bevæger sig igennem. For at faa det rette Farveskær over sig, maa imidlertid de enkelte Heltebilleder stedse ses i den Atmosfære af Tidernes Morgen, som de i Digtene er omgivne af, og de heroiske Toner faar først deres rette Klang fra den Sangbund af barnlig Naivitet, som Digtene overalt bærer i sig. Tilbage i en fjern Fortids Synskreds forsætter de homeriske Tillægsord og Lignelser os hele Vejen: de langt henskyggende Lanser, de dorsk fremvraltende Okser eller Menelaos, der i Kampen gaar om Patroklos' Lig, som en brølende Ko om sin Spædkalv. En tidlig Middelalderluft slaar os imøde blot fra saadanne Billedudtryk fra franske og tyske Digte som: »Saa længe jeg har Liv og Lemmer til Len« eller »At give, det er Dronningens Taarne og Tinder« (ɔ: derved befæster hun sin Magt). Men overhovedet skruer hele den primitive Fremstillingskunst i Heltedigtningen os tilbage til et meget uudviklet Aandstrin[1]. Ejendommelig beroligende, let sløvende virker allerede Rytmerne paa mo-

derne Nerver — de homeriske Heksametres langtbølgende Værdighed saa vel som vore Folkeviserytmers jævnmodige Vuggen. Og saaledes ogsaa alle de Gentagelser og Genoptagelser, de ensbetydende Dobbeltbetegnelser og de Vidtløftiggørelser, de Variationer af det samme og de ensformige Parallelismer, som den digteriske Stil behager sig i, — Folkevisernes: »de vogte ham tit, de vogte ham ofte, de vogte ham alle Tide«, »han loved ikke den ældste, han loved ikke den yngste, han loved ...« — eller Homer, der ved en Befaling og dens Udførelse, en Besked og dens Overbringelse, en Begivenhed og en senere Beretning om den, aldrig sparer sig selv og Tilhørerne for lange ordrette Gentagelser. Opfattelsen er endnu langsom, magelig, elsker at vugge sig i Gentagelse, — som de vildes enstonige Musik eller Børns Historier gør det. Med Børns Pedanteri tager Digtene trolig hele Raden igennem, naar Nestor gaar rundt og vækker Achæerne, en for en, eller naar tolv Mand melder sig, en for en, til Tvekamp mod tolv andre og disse Tvekampe saa udfægtes mellem Tylvterne. Især den tredobbelte Gentagelse er et yndet Virkningsmiddel; i Folkeviserne kommer der gærne tre Gange Bud og kæmpes der i tre Dage, tre Gange ruller Guldtærning; tre Gange hører ogsaa Agamennon Menelaos' Raab i Striden, og tre Gange genlyder Rolands Horn udover Bjergene, indtil endelig Karl ikke mere kan beroliges af Ganelons falske Forsikringer, men lader Hæren vende.

Som Børn gør det, bliver ogsaa Digteren gærne hængende i Enkelthederne og ved Øjeblikket, uden at kunne sammenordne til Enhed eller fastholde en Sammenhæng. I alle de større Epopeer er der

fuldt med Uoverensstemmelser og Modsigelser, og Tankeløsheder støder hele Vejen den moderne Læser: Odysseus fortæller f. Eks. glat væk, hvad hans Mænd foretog sig, medens han sov i Baaden, og den Mand, der ikke gik ind med hos Kirke, véd bagefter alligevel hvad der er foregaaet inde hos hende. Midt under en afgørende Spænding lægges der ofte lange uvedkommende Fortællinger i de Handlendes Mund; ubetydelige Mellemled i Handlingen skildres med samme uforstyrrelige Udførlighed som selve Afgørelserne, og naar Blodet rødner Heltens hvide Lemmer, kommer Homer til at tænke paa Purpuret, hvormed en karisk Kvinde farver Elfenben, og fortæller saa videre om, hvordan dette farvede Elfenben er bestemt til Bidselsirat for Kongen og hvordan mange Krigere kommer og ser det ligge i hendes Kammer og ønsker at købe det, men hun gemmer det til dets Bestemmelse. Eller naar Forræderen Ganelon, der har været fuld af Angst for at overtage Sendelsen til Saracenerne, først kommer ned og stædes for den fjendtlige Konge, saa er han i det Øjeblik for Trouvèren og hans Tilhørere blot Karl den stores Gesandt og optræder saa stolt og udfordrende, som det hører sig til for denne Rolle[2]. — Denne Løshed i Sammenhæng gaar igennem hele Stilen og Sproget. Alle Linier er vaklende, alle Omrids skiftende, hvert Øjeblik glemmes, hvad der lige før er sagt, og Aften bliver til Morgen, Venstre til Højre i Løbet af et Par Linier.

Omvendt tegner ogsaa ofte Personer og Ting sig for Digter og Tilhørere en Gang for alle i en bestemt Skikkelse og Stilling og beholder dem tankeløst uanfægtede af Omskiftelser og Sammenhæng, — som et Dukke-

teaters Papfigurer beholder deres Positur og Udtryk, fra Tæppet gaar op, til det falder. Hos Homer forbliver Heroldерne »højtraabende«, ogsaa naar de tier stille, og Skibene hurtigsejlende, selv naar de ligger fortøjede, Afrodite er sødtsmilende, ogsaa naar hun saaret og jamrende flyr op til Olymp, og Lærrederne er skinnende, selv de, der bringes i Vask. Saaledes er i Folkeviser Hænder altid hvide, ogsaa Morens, en Hustru er »my own true love«, selv den utro. Man nøjes overhovedet med meget omtrentlige og enkle Virkelighedsbilleder og anvender de samme rummelige Formler overalt. Foraaret med Fuglesang og grønne Enge, Sommeren med Rose og Nattergal, den bolde Ridder og stolten Jomfru og Slottet af »Marmelsten« — saadanne enkle Sætstykker arbejder »Folkepoesien« atter og atter med. Man elsker det tilvante og bekvemme og skyer Tankeanstrængelse.

Dog — her ved Betragtningen af Fremstillingsmaaden og Udførelsens Enkeltheder glipper mer og mer den Enhed, som der i det foregaaende overalt er søgt udløst af de forskellige Folks Heltedigtning og som der med en voldsom Abstraktion er holdt fast ved. Helteforherligelsens store Kor opløser sig mer og mer for Øret i alle Enkeltstemmerne, hver med sin Klangfarve og sine Særmotiver, hver ogsaa med sine fremmede Elementer, der viser hen mod Heltedigtningens Opløsning.

I den homeriske Digtning ligger hele den græske Aand allerede halvvaagen. Den ydre Verden afspejler sig allerede klart og fyldigt i den: Krigerne paa Sletten er hvide af Støvet fra Hestehove og Vogne; Diomedes' Vognhjul knager under den uvante Vægt af Gudinden; paa de pløjende Okser driver Sveden mellem

Hornene ned over Panden, — alt bliver rigt og mangfoldigt for Iagttagelsen. Under Vejs blomstrer overalt Lignelser frem, snart blot muntre Arabesker, Billeder rundt om fra Skabningens Have, som tegnes til Afveksling langs Randen, snart tjener de til at anskueliggøre eller meddele Liv, Bevægelse, Fornemmelse. Helten stormer frem i grisk, vælig Ustyrlighed som Hesten, naar den længe har staaet paa Stald; trofast holder de to Ajaser sammen i Kampen som to Okser, der trækker under samme Aag. En rig, sympatisk Fantasi meddeler Liv til alting: Øerne »bor« paa Vandet, det er Øjnene selv, der kigger rundt, Hænderne, der selv kryster Lansen, Fødderne, der higer afsted i Kampiver som Pilene gør det; Havet i Blikstille, der langsomt bovner til, ventende paa Vind, er som et Sind, der betænker sig i Uvished. Et letbevæget Gemyt tager medfølende Del i alt — lider med Offerlammenes gispende Struber, husker for hver, der falder i Kampen, paa den aldrende Fader eller blomstrende Viv derhjemme: tænker ved »Eftermiddag« straks paa Oksernes Fritid, eller paa, at den, der har siddet hele Dagen paa Torvet og dømt, nu kan gaa hjem til sin Nadver. Og alt bliver til levende Tildragelse og Handling for Digterens Øje, intet beskrives, alt foregaar; alt yngler ogsaa Biomstændigheder, Tilbehør; naar en Helt ruster sig, et Maaltid beredes, en Sejlads foretages, leddeles Begivenheden, saa der kommer en lang Historie ud deraf; uafbrudt opløser ogsaa Fortællingen sig i levende Samtaler, i dramatiske Optrin. Det føles, at Grækerne skal blive saavel Lyrikens og Retorikens, som Plastikens og Dramaets Folk. Det føles ogsaa, igennem alle Lignelser og Billeder, at et

fredeligt Agerbrugs- og Handelsliv allerede paa Homers Tid har afløst Krigens Tid, og mellem Heltelivets Larm titter Hjemmets Idyl, Familiefølelser og Borgerinteresser atter og atter igennem; i Odysseen befinder man sig allerede helt ovre i den borgerlige Romansfære. Og den heroiske Tænkemaade brydes stadig hos Homer af en højst borgerlig og forstandsmæssig Betragtning af Krigens Jammer og Taabelighed; mod det dionysiske Overmaal sætter Homer allerede et »apollonisk« Maadehold. Hesiodos' agrariske Læredigt og Herodots sandfærdige Historieskrivning skal snart afløse Homer.

Nordisk er derimod Aanden og Sproget i den Heltesang, der klinger igennem i Eddaens Trymskvad, Vølundskvad, Atlekvad. I Sprogets haarde Granit er de sammentrængte, strofedelte Vers hugget ind; alene Handlingens Højdepunkter er fæstnede i lynkorte, voldsomme Syner — alle Mellemled springes over, al Sammenhæng antydes blot —; i faa, magiske Træk vækkes Billederne frem: Fjederhammen suser, Istapper klinger i Mandens Skæg, naar han træder ind i Hallen, Skjolde skinner ved Halvmaanens Lys, — udfoldede homeriske Lignelser er der ikke Tid til, derimod dristige, fortættede Metaforer i Mængde —; alt det sjælelige presser sig frem i enkelte ydre, energiske Træk: Freja fnyser, saa Brisingemen brister, højt ler Vingthor, da Hammeren lægges i hans Skød. Alt er uanskueligt, men fantasiæggende; ikke forstandsmæssig udredet, men karakteristisk; ikke udfoldede Følelser, men latent Stemningsmagt; det er nordisk Stil som Homers er Sydens. Efterhaanden ser man i Edda, hvordan Handlingen skrumper ind til Parenteser og Bisætninger (»Sigurd Staalet stod til Hjer-

tet«, »Høgne lo, da man Hjertet udskar«), til Gengæld breder Personernes Refleksioner og Følelsesudtalelser sig: Digtene bliver mer og mer blot Monologer og Dialoger, og Heltedigtningen gaar over i Lyrik og Polemik, i gnomisk Tankepoesi og Didaktik.

I Slægtssagaerne kommer nogle af disse samme Egenskaber frem i Prosaens jævnere Plan. I et faamælt, stivlemmet Sprog, der ligesom med Økonomi er ridset ned paa et knapt, dyrt Kalveskind, fortælles der frem, stødvis, den ene korte Hovedsætning efter den anden, i ensformige Vendinger, uden Farve, uden Udmaling, ogsaa uden videre Refleksion eller Følelsesbevægelse. Det er Fakta, der refereres; først troppes der op med en Mængde Stedbestemmelser og Slægtregistre, og talrige Personer præsenteres med kort, rammende Karakteristik; saa kommer Handlingen langsomt i Gang, først paa flere Hold og i spredte Tilløb, efterhaanden knytter den sig sammen og tager Fart, Spændingen øges med megen Kunst, og nu iscenesættes Tildragelserne, Samtalerne høres, og i Nutidsform gennemlever vi en Række gribende, voldsomme Begivenheder. Bag Foredragets uanfægtede Ro banker der nu en febril Puls, bag den upersonlige Tørhed gaar en hed Understrøm. Replikker mødes og rammer som rappe Øksehug; et Øjeblik oplyser — som gennem en Klipperevne — et stærkt Lys de tillukkede Sind, og under de dramatiske Forviklinger og Kriser udformer de skarpt markerede Personer yderligere deres Træk, belyses af grelle Slaglys med brede Slagskygger og vokser til overmenneskelige Forhold. Men stedse forbliver Stilen tørt faktisk og forborgen: det er Bonden, der sparer

paa Ordene, Politikeren, der holder sig til det, som kan dokumenteres; det er ogsaa Fortællekunstneren, der véd at ægge Tilhørernes Fantasi og undgaa kedelig Udtværing. Overalt gives kun de ydre Tegn. Hvad det betyder, at Kongen tier og bliver rød, at Ulfari stryger sig om Skægget, eller at Egil den Vinter ofte sad med tilhyllet Hoved og kun drak lidet, — det maa Læseren selv gætte sig til. Kun Begivenhedernes Følgerække gives, den indre Sammenhæng maa Læseren selv konstruere. Viga Styr og Snorre gaar op paa et Bjerg og taler en hel Dag hemmelig med hinanden; bagefter foranstalter Viga en List, hvorved to besværlige Bersærker skaffes af Vejen. Gisle har faaet en rig Nordmand, der er hans Gæst, med til et Gilde; ved dette taler Gisle og Brodhelge ofte sammen, bagefter faar Gisle sin Gæst til at gaa ud og tage Del i Legene; noget senere meldes det ind i Stuen, at Nordmanden er dræbt, man véd ikke ret hvordan. En Mand Torfe stod i Venskabsforhold til Gisle og Brodhelge, hele den Dag, da Nordmanden dræbtes, vidste man ikke, hvor han opholdt sig. Gisle og Brodhelge delte Arven efter Normanden. — Forsigtig og forbeholdent anføres kun Indicierne, des mere uhyggelig virker det, der anes.

Som i denne raffinerede Fremstillingskunst, saaledes vokser Sagaerne i hele deres Komposition langt ud over primitiv »Folkepoesi«s Standpunkt. Som Njals eller Laksdøle-Saga er komponeret — med Forberedelser: baade indre Motivering og ydre Varsler, der vækker Uro og Forventning, med voksende Spænding, belysende Kontraster og Paralleler i Figurer og Handlinger, med et Skæbnebegreb, der sammenfletter alt i

en Enhed — saaledes kan de kun være fremgaaet af et personligt Forfatterskab og en moden Kunst, der viser langt ud over Heltedigtningens Aandssfære.

I Riddervisen endelig forflygtiges Heltedigtningen til blot nogle lette Handlingsomrids og en sløjfet Stemningsmusik. Alt er vagt, abstrakt. Stedet er »under Ø«, »under Lide«, »i Rosenlund«, Personerne er Dankonning, Hr. Aage og Hr. Lave, Jomfru Inge eller stolt Elin; Tildragelserne skimtes kun med Mellemrum, som Fantasien maa udfylde, og endnu mere spredtvis glimter Personernes Indre frem og maa ellers anes og gættes. Blink af et Øjebliksbilled: »Hr. Jon sprang over breden Bord, — det brune Mjød paa Gulvet stod«; Glimt fra et Sjæleliv: »Jomfruen slog hendes Hænder tilsammen — de alle Guldringe de sprunge over Skammel«; en hel Kæde af Tildragelser sammendrages i to Led: »Bolden drev i Jomfruens Bur — det gjorde hendes Kinder blege«. Jævn og dagligdags nynner Sangen, uden Billeder eller Omstilling af Ord: »der kom to Jomfruer gangendes ud, de vilde gerne med mig tale«, beskedent og lavmælt er Talen: »Han var ikke meget glad», »Jeg vilde, den Gerning var aldrig gjort«; til en tung Sørgmodighed, en stilfærdig Inderlighed, en mild og ofte skæmtefuld Jævnmodighed er gerne Heltedigtningens Patos, Tragik og Livslyst stemt ned i disse Viser. Og alt slynges ind i Strofernes Dansemusik med dens vuggende Gentagelser, rytmiske Paralleler, bløde Stigninger og Sænkninger, og de dansendes Omkvæd udløser hele Vejen Stemningen eller Moralen af det, der fortælles, eller ogsaa puster det Dansens muntre eller

sværmerske Stemninger ind over det, der berettes, for at der ikke skal tages altfor haandfast paa det.

Fra Danseviserne blev Heltedigtningens Motiver efterhaanden fortrængt af Æventyr og Trolddom, af følsom Elskov eller lystig Spøg eller kristelige Legendetoner. Saaledes havde allerede langt tidligere Ridderromaner og Legender rundt i Evropa afløst de franske »chansons de geste«, Nibelungenlied og de islandske Slægtssagaer. Ridderromanerne frivoliserede Heltelivet om til en hofmæssig Turnering, en letsindig Æventyrjagt, et erotisk Galanteri, en fantastisk og overspændt Leg uden Rodfæste i Virkeligheden: Kong Artus' Hof, Lancelots Elskov, Percevals vidunderlige Æventyr afløste Karl og hans Paladiner eller Vølsunger og Landnamshøvdinger. Og Legendernes Helgener og Helgeninder var polære Modsætninger til Helte og Skjoldmøer. Nye Drømmedannelser fyldte Menneskenes Hjerner, nye Idealer lyste for deres Liv.

Alligevel, Krigerlivet er jo vedblevet at være om ikke det vigtigste, saa dog et meget vigtigt Element i Samfundenes Liv. Krigeraanden har ogsaa sat sig stadig ny kunstneriske Mindesmærker, — i Soldaters »Erindringer«: fra Cæsars til Monlucs, fra Gøtz v. Berlichingens til Moltkes »Denkwürdigkeiten«; hos Historikere: fra Xenofon og Livius til Thiers; i Digtningen: fra Shakespeare og Corneille til V. Hugo og Schiller; i Billedkunst fra Pergamonsalteret til Gros og Delacroix og derfra til Detaille. Og den Aand, som Krigen først har indblæst i Menneskene — Vovemod og Dødsforagt, Selvherredømme og Selvopofrelse, Pligttroskab og personlig Stolthed — den har jo haft Række-

vidde og Betydning langt udover Krigerlivet og udgør et væsenligt Led i vor moralske Kultur; i de forskelligste Former afspejler ogsaa dette heroiske Sindelag sig i moderne Digtning. Det lyser i Percy, »Ærens Konge«, han, som i et Spring vilde hente Ærens Glans ned fra den blege Maane og vilde dykke ned i Afgrunden og drage den sunkne Hæder op ved Lokkerne. I Corneilles Horatier med deres »Qu'il mourut« og »Albe vous a nommé, je ne vous connais plus«. I hele Schillers Digtning med dens dybe, kække Motto: »Og sætter paa Spil ej selv I Livet — aldrig vorder jer Livet givet«. I Tegnérs Svea, der »vinker trygt til Faren — velkommen gamle Ven«! eller hans Karl den 12., den skægløse Tordengud, der staar ene mod hele Evropa og »kunde ikke vige — blot falde kunde han«. I Ewalds, i Oehlenschlägers, i Hauchs Digtning. De heroiske Strænge er vel ikke længer de, der klinger højest i Tidens Digtning; — men saavist der nu mer end nogensinde staar Kamp paa Liv og Død overalt i Politik, i Arbejderforhold, mellem Nationaliteterne og i Ideernes Verden, saavist der paa alle Omraader kræves mere Vovemod og Energi, hæftigere Kamp for Tilværelsen og stærkere Sammenhold mellem Mennesker end maaske nogensinde før, — saavist vil ogsaa den gamle Heltedigtnings Toner endnu finde Sangbund i Nutidens Sind, og Kampens Pathos og Helteaandens Ethos komme til at lægge deres Toner ogsaa i Fremtidens Digtning.

HENVISNINGER.

I

(S. 6 — 31.) Kapitlets Overskrift laant fra Gladstones Bog om Homer. Grimm: Deutsche Rechtsaltertümer. Cheruel: Dictionnaire historique 680. Rambaud: Histoire de la Civilisation française 1 108. [2] Chronique de St. Denis II, 9. [3] Snorre: Harald Haarfagers Saga, Kap. 8. [4] Brinton: American heromyths. [5] Madsen: De to Brødre (Stud. for Sprog- og Oldforskning). [6] Krabbe: Die Frau im altfranzös. Epos. Hist. litt. d. l. France XXII. [7] Nibelungenlied v. 1254. Garin le Loherain I, S. 47. [8] Egils Saga c. 7, jfr. Njal c. 34. [9] f. Eks. Helbig: Das homer. Epos. [10] Rhys: Celtic folklore 634. Child: Engl. and scot. ballads IV, 101. [11] Schneidewin: Die homerische Naivetät. [12] Hønsethors Saga, Vapnfirdinga Saga. [13] Ljosvetninga Saga. [14] L. Schmidt: Etik d. alten Griechen I, 289 f. [15] Feilberg: Dansk Bondeliv. Ebert: Sprichwörter in den chansons de geste. Burckhardt: Griech. Kult.gesch. II, 125. Nägelbach: Homer. Theologie. [16] Nord. Kæmpehistorier v. Rafn X, 341.

II

(S. 32—57). [1] Ratzel: Völkerkunde. Bahnson: Etnografien. [2] Jähns: Über Krieg, Frieden und Kultur. [3] Smstds. [4] cit. fra Huyssen: Die Poesie des Krieges. [5] Zimmer: Das altindische Leben 100. [6] Blunstchli: Lehre vom modernen Staat (6. Aufl.) I. E. Meyer: Gesch. des Altertums II. Dahn: Die Könige der Germanen I—VIII. Fahlbeck: La royauté et le droit royal francs. [7] Spencer: Principles of Sociology I, 553. Sverdrup: Fra Kulturens Barndom. Blunstchli l. c. [8] Westermarck: Den menskliga äkteskapens historia. Ploss: Das Weib. De under 7 nævnte Værker. Holtzmann: Das Mahabharata I, 25. [9] Grimm: Deutsche Rechtsaltertümer (4. Udg.) I, 622. Weinhold: Die deutsche Frauen im Mittelalter. Krabbe l. c. [10] Om Adels Oprindelse, se Erslev i Salmonsens Lexikon og i Oversigt over M. A.s Historie I.

III

(58—133.) [1] Yrjo Hirn: Origins of Art 249 ff. [2] Bahnson l. c. I, 106. [3] Kurth: Hist. poét. des Merovingiens. Voretzsch: Die französ. Heldensage. [4] Stade: Gesch. des Volks Israel, jfr. Folklore-Congres 1891, pg.

131. [5] jfr. Nietzsche: Geburt der Tragoedie. Burckhardt: Griech. Kultgsch. II, 373. [6] Holtzmann: Das Mahabharata I, 34. [7] Schück: Den israelit. Literaturen, S. 88 ff. Stade l. c. [8] Holtzmann l. c. I, 51 ff. [9] Nöldeke: Das iranische Volksepos (Grundrisz der iran. Philol.). [10] d'Arbois de Jubainville: Cours de la litterature celtique I—VII. Hyde: A litterary history of Ireland. [11] F. Jónsson: Oldnorsk og Oldisl. Litthist. I, 79. Müllenhoff: Deutsche Altertumskunde V, 288. [12] Olrik: Sakses Oldhistorie II, 266 ff. [13] Grundrisz der german. Philologie[2] III, 622. [14] Priscus (Krämer: Hist. Lesebuch über das deutsche Mittelalter, S. 49). [15] Schrader: Reallexikon des indogerm. Altertums. Rohde: Psyche. Stade l. c. Schück l. c., S. 42. Grimm: D. Mythologie III, 405. [16] Stade l. c. Schück l. c. Renans og Wellhausens israelit Hist. Karpeles Gesch. der jud. Litt. [17] Teuffel. Gesch. der röm. Litt. Ker: Epic and Romance, S. 23. [18] F. Jónsson l. c. I—II. Eddakvad citeres i det flg. tildels efter Giersings Oversættelse. Sars' og Rosenbergs Arbejder. [18] Mahabharata transl. in english Prosa by Chandra Ray I—XVIII; efter denne Oversætt. citeres i det flg. Holtzmann: M. und ihre Theile I—IV. Sørensen: M.s Stilling i ind. Litt. Lefmann: Gesch. d. alten Indiens. Frazer: Litt. hist. of India. Macdonell: Sanscrit litterature. Zimmer l. c. [19] Schroeder: Indiens Litteratur und Kultur. Hardy: König Asoka. [20] Heiberg: Den græske og rom. Litt. Hist. Schück: Verldslitteraturen I. Croiset & Croiset: Hist. d. litt. grecque I. Nitsch: Sagenpoesie der Griechen Cit. tildels efter Wilsters Oversætt. [21] Rohde l. c. [22] Croiset l. c. Helbig l. c. [23] Bergk: Griech. Litt.g. I. Bernhardy: Gr. Littg. I, 267. [24] De ikke udgivne ch. d. g. citeres efter Hist. d. l. Fr.XXII og Gautier: Les épopées françaises[2] I—IV. Nyrop: Den oldfranske Heltedigtning. P. Rajna: Origini della epopea franzese. Kurth l. c. Luchaire: Les institutions monarchiques sous les premiers Capetiens I—II. Gautier: La Chevalerie. [25] Beovulf, overs. paa Tysk af Heyne o. a. Rønning: B-kvadet. Ten Brink: B. og Gesch. d. engl. Litt. I. Møller: Altengl. Volksepos. Stepford a Broke: Hist. of early engl. Litt. I—II. Wülker: Gesch. d. angelsachs. Litt. Heinzel: Über den Stil der altgerman. Poesie. [26] Kettner: Die oesterreich. Nibelungendichtung. Muth: Einleitung in das N.-L. Fécamp: Le poème de Gudrun. Jiriczeck: Deutsche Heldensage. Grimm: Deutsche Heldensage. Kögel: Gesch. d. d. Litt. [27] Firdosis Königsbuch übers. v. Rückert I—III. Heldensagen des Firdusi v. Schack I—III. Schacks Indledning. [28] Mila y Fontanals: Poesia heroico-popular castellana, S. 396. Poema del Cid, öfversatt af Estlander. Puymaigre: Les vieux auteurs castellans I—II. Dozy: Recherches sur l'hist. et la litt. de l'Espagne pendant le moyen âge I—II. [29] Primavera y Flor de Romances por Wolf y Hoffmann I—II. Oversættelser: Cid. eine Romanzenkranz übers. von Duttenhofer, Romanzero von Geibel u. Schack Romancer ved Richter. [30] Child: Engl. and scott. ballads. Gummere: Old. engl. ballads. [31] Schück: Sv. Litteraturhistorie I. Olrik: Indledning til danske Folkeviser i Udvalg. [32] Schiefner: Heldensagen der minuss. Tartaren. [33] Gammelarabisk Poesi citeres efter Rückerts Oversættelse af Hamasa (I—II) og Amrilkais (Imrulkais) samt Altmanns «Wüstenharfe». J. Østrup: Arabisk Litt. hist. i Clausens Verdenslitteraturhistorie. [34] Fau-

riels græske Folkevisesamling. Digenis Akritas, oversat af Legrand i Monuments de la soc. néohellenique. [35] Rambaud: La Russie épique. Igors Fylke v. Thor Lange. Reinholdt: Gesch. der russ. Litteratur. [36] Chodzko: Chants historiques de l'Ukraine. [37] Talvj: Volkslieder der Serben I—II. A. M. Benedictsen: Slavisk Litteraturhistorie (Clausens Verdenslitteraturhistorie). [38] Bulgar Volksdichtungen v. Rosen. [39] Heinzel: Stil der altgerm. Poesie. Muth l. c. Goldschmidt: Gentagelserne hos Homer. Dietrich: Die Wiederholungen in der altfranz. Epik. Comparetti: Kalevala. [40] R. Meyer: Die altgerm. Poesie. Miklosch: Denkschr. der Wiener Akad. fil.—hist. Kl. Vol 38—39. Fehr: Die formelhaften Elemente in den altengl. Balladen. Kögel l. c. l. Wollner: Volksepik der Groszrussen. [41] Meyer l. c. «Commonplaces» i Childs Register. [42] Meyer, Heinzel, Miklosch l. c. Kunze: Das formelhafte in Girard de Viane. Vechenstedt i Zeitschr. f. Völkerpsykologie 1887.

IV

(S. 134—159.) [1] til det flg. jfr. Grimm: D. Mythologie. Loubier: Ideal der männl. Schönheit. [2] Helbig l. c. Schultz: Das höf. Leben I, 215. [3] bl. a. Scheffler: Franz. Volksdichtung II, 215. [4] Hartung: Die deutschen Altertümer etc. Schultz II. Müller & Mothes: Archäolog. Wörterbuch. Weinhold: Altnord. Leben. Helbig l. c. Gautier: La chevalerie. Schirling: Die Vertheidigungswaffen im altfr. Epos. Stepford a Brooke l. c. Delbrück: Gesch. der Kriegskunst I—II. Jubainville VI. [5] Steenstrup: Danelag 228 ff. [6] Kalevala (Castréns Oversætt.). [7] Förstemann: Altdeutsches Namenbuch. O. Nielsen: Olddanske Personnavne. Munch: Saml. Afh. IV. Weinhold: Altnord. Leben. Pape-Benseler: Wörterbuch d. griech. Eigennamen. Freyberg: Französ. Personnamen. [8] Delbrück II, 424 ff. Cæsar: De bello gall. IV2. [9] Jähns: Ross und Reiter I—II. [10] Bangert: Die Thiere im altfr. Epos. Pfeiffer: Das Ross im Altdeutsch. Hartung, Weinhold, Jähns l. c. [11] Hamasa I, 205. Amrilkais 93. [12] Rigveda, A. Z. Collins svenske Oversætt. I, 65. [13] Popular tales of the west highlands by Campbell I. [14] Bulgar. Volksdicht. 217.

V

(S. 160—195.) [1] Grundr. d. germ. Philol. III², 272. [2] Brinton l. c. Hartland: Legend of Perseus. [3] Grimm: D. Myth.⁴, 322, jfr. Olrik II, 85. [4] Hist. litt. XXII, 307, 624. [5] Bahnson I, 281. [6] Schmidt l. c. II, 398. [7] Jähns: Über Krieg etc. For det flg. Grimm: D. M.⁴ 725. Hyde l. c. 319 ff. [8] Mahab. V, 385 ff. Vatndølesaga c. 2. [9] Duruy: Hist. de Fr. I, 296. [10] Bugge: Stud. over nord Gude- og Heltesagn, I, 214. [11] Burckhardt II, 413. [12] Usener: Götternamen 285. [13] Kalckstein: Gesch. des franz. Königtums unter den ersten Capetingern I, 220. [14] Mahab. VII, 507. [15] Smstds. VI, 396. [16] Holtzmann I, 73. Østrup i Clausens Litt.hist. I, 145. Hammer Purgstall: I, 323. [17] Romania IX, Nyrop 136.

IV

(S. 196—229.) [1] Rode: Der griech. Roman. Jubainville V, 449. Schirmer: Zur Brentanus-Legende. [2] Schoning: Dødsriger i nord. Hedentro.

Arkiv f. nord. Filol, IX—X, N. F: V—VI. [3] Altmann l. c. [4] Fostbrødresaga. Sverdrup: Fra Kulturens Barndom 113. [5] Smstds. 55. [6] L. Schmidt l. c. I. Nägelbach: Homer. Theologie. [7] jfr. Feilberg; Aarb. f. d. Kult.hist. 1897. Bugge I, 87. Nyrop 140. Burckhardt: Gr. Kultgesch. II, 103, 376. [9] M. Carrière: Die Kunst etc. III. Baumgartner: Die Litteraturen Westasiens. [10] Feilberg: Bondeliv. [11] Hyde l. c. 326. Jubainville V, 346.

VII

(S. 230—253). [1] For det flg. Golther: Der Valkyrienmythus. Olrik: Sakse I, 52. Herodot IV. Bahnson l. c. I. [2] Lombroso und Ferrero: Das Weib. [3] Westermark 279, 428. [4] Bugge II, 178. Pineau: Chants populaires scandinaves II, 500. Chroniques de St. Denis I, 10. [5] Hartland: Legend of Perseus I—III. Pineau II, 320. Liebrecht: Zur Volkskunde. [6] Pantzer: Hilde-Gudrun, S. 251. [7] i Fierabras, Huon de Bordeaux, Didrikssaga etc. [8] jfr. Pantzer 268 ff. [9] Pineau II, 518. Dnmks. gl. Folkeviser I, 271. [10] Talvj II, 172. Pineau II, 474, Luzel: Chants populaires d. l. basse Bretagne I—II. Child Nr. 9. G. D. F. Nr. 249.

VIII

(S. 254—307.) [1] Til det foregaaende: Fischer: Der Bote im Altfr. Epos Litthauische Volkslieder v. Nesselmann. Chodzko l. c. Charroi de Nimes v 636. Couronnement de Louis v. 1383. Aspremont v. 65. Talvj I, 125. [2] Jubainville I. [3] Cheruel: Dict. hist. Mothes & Müller l. c. Mahab. V. Gui de Nanteuil v. 1176, 2067. [4] Abbos lat. Digt om Paris' Beleiring i Coll. de Mem. par Guizot VI. [5] Huyssen: Der Militärdienst. [6] Fr. Hammerich: De episk-krist. Oldkvad hos de got. Folk 42. [7] Firdusi (Schack) II, 41. Gudrun v. 1367. D. G. F. Nr. 7. Jubainville: V. [8] Munken fra St. Gallen (Gesch. schr. d. d. Vorzeit VII, 65). Nyrop: 171. [9] Folk Lore Journal 1886. [10] Hist. litt. XXII, 649. [11] Romania 1897. Firdusi (Schack III, 210.) Richer (Pertz) II c. 87 f. [12] Bugge I. [13] Gautier III, 263. Nyrop 114. Chroniques de St. Denis IV, 8. [14] Olrik II, 178. Primavera etc. II, 143. Nestor (dansk Oversætt. 100). Liebrecht l. c. Burke: Hist. of Spain I. Nyrop 173, 406. [15] Merbach: Das Meer in der angelsach. Dichtung. Hjelmquist: Naturskildringerna i den norröna diktningen. Hammerich 71, 86. [16] Hamasa I, 292. Primavera II, 321. Chroniques anglo-normandes III, cit. i Thierry: Oeuvres I, 269. [17] Olrik i D. G. F. VI (ad Nr. 320). [18] Histor. Ex. hos Schultz II, 265.

IX

(S. 308—332.) [1] Amrilkais (Rückert) 59. [2] Flach i Etudes romanes dédiées à G. Paris. [3] Gregorovius: Corsica. Jubainville V, 404. [4] «Siège de Narbonne», jfr. Rev. d'hist. litt. de la Fr. 1896. [5] Primavera II, 414. Huyssen: Der Militärdienst. [6] Jähns: Über Krieg. Gilbert: Griech. Staatsaltertümer. Markvardt & Mommsen: Handbuch der röm. Altertümer. [7] Carmen de proditione Guenonis (Romania 1882) Pseudoturpin Cap. XXI. [8] Et Opsigelsesdokument Luchaire: Manuel, 216. [9] Talvj I, 97. Du-

ruy I, 105. [10] L. Schmidt I, 168, 184. Helge Hund.bane I, 45. Alpharts Tod 146. [11] Amrilkais (Rückert) 75. [12] Ilias VII. Jubainville VI, 35, 63. [13] Jubainville V, 175. «Pelerinage de Charlemagne». Child V, 20. Ark. f. nord. Filol. 12, 171; Upsalastudier til Bugge 1892, 114.

X

(S. 333—359.) [1] Gautier IV, 419. [2] Zimmer 348, Schiefner l. c. Hamasa I, 80. [3] Grundr. d. germ. Philol. III, 424. [4] Jiriczek: D. Heldensage I, 275, Folklore-Congrers 1891, 127 ff. Hyde l. c. 300. Busse i P. B. Beiträge 1901. [5] Søskende i slav. Folkepoesi, se Å. M. Benedictsen (Clausen III 795). Gregorovius Corsica. [6] Hamasa I, 270. [7] Hoch: Vampyrsage. Liebrecht 195. Feilberg: D. Bondeliv og Årbog f. d. Kult.hist. Pineau I, 128. Child III, Nr. 78. [8] Flach: Origines de l'ancienne France. [9] Dahn: Urgesch. I. O. Vital (danske Overs. III, 2). Flach: Les Origines etc. [10] Gregorovius l. c. [11] Gregorovius. Chroniques de Guines et d'Ardres c. 20 (Hist. de Fr. par Zeller XI, 125). Hamasa I, 42. [12] Lombroso & Ferrero: Das Weib. [13] Gregorovius l. c. [14] Günther: Die Idée der Wiedervergeltung I. L. Schmidt II, 125. Pineau II, 251. Rambaud I.

XI

(S. 360—402.) [1] Ermann: Ägypten. [2] Helbig l. c. Weinhold l. c. [3] G. Paris: Légende poét. de Charlemagne. [4] Bahnson I, 307. Waitz III. [5] Lefmann: Gesch. der alten Indiens 138. [6] Monum. Germ. VII, 73 ff. [7] Puymaigre II, 33 f. [8] Seignobos: Régime feodal en Bourgogne, pg. 289: et hist. Ex. paa en saadan Konflikt. [9] Firdusi (Schack II, 31, III, 256, 258). [10] Wace: Roman de Rou. [11] Vilkina Saga c. 248. Chroniques de St. Denis I, 7. Jean le Bel, cit. i Darmesteter: Froissart, 157. [12] Martensen i Hist Tidsskr. IV, 4. Nord. T. f. Fil. N. R. VI, 130.

XII

(S. 403—435.) [1] Hemming: Quellen und Forschungen XXXI. [2] Büchner: Die Chansons de geste des Loherains. [3] Suger i Collection de mémoires p. Guizot VIII. [4] Fustel de Coulanges: Les institutions de l'ancienne France I—V. Cheruel: Dictionnaire 700. Rambaud I, 151 Note. [5] Eksemplerne fra Digtene Girard de Viane og Enfances Guillaume samt fra Rolf Krakes Saga og D. G. F. Nr. 2. [6] Nyrop pg. 194 Note. [7] Ratzel: Antropogeographie. [8] Henzen: Über die Träume in der altisl. Litt. [9] Se Maurers Skrifter.

XIII

(S. 436—445.) [1] Cheruel: Dictionnaire 60. [2] Grundrisz III, 195. Steenstrup: Danelag 251. [3] Hamasa I, 181. [4] Estlander: Poema del Cid. [5] Sketches of the character. manners etc. of the highlanders II. Gregorovius l. c.

XIV

(S. 446—456.) [1] til det følg. jfr. de under III [40], [41] anførte Bøger. [2] Jf. G. Paris (Romania 1882) viser Episoden tilbage til en ældre Sagnform.

INDHOLD.

EFTERSKRIFT.

Ligesom jeg i min Bog »By og Borger« søgte at skildre den ejendommelige Aandsform, som Byliv og Næringsliv udviklede i Middelalderens Slutning, saaledes har nærværende Arbejde villet skildre Krigens Aand, som den spejler sig i Folkenes gamle Heltedigte. Nogen Art Fuldstændighed har jeg ifølge Æmnets Omfang ikke kunnet tilstræbe, og overfor flere af Kilderne har jeg maattet holde mig til paalidelige Oversættelser. Talrige Spørgsmaal vedrørende Heltedigtningen har jeg ladet ligge som min Opgave uvedkommende, og det er de typiske Fællestræk, jeg overalt har holdt mig til. Som min forrige Bog er ogsaa denne et Bidrag til at bestemme baade forbigangne Trin og staaende Typer i Kulturudviklingen.

FORF.

Thieles Bogtrykkeri. København.

